

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

17. (127.) évfolyam, 4. szám
Megjelent: 2022. augusztus

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:
Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:
Girmann Zsuzsanna
Tervezőszerkesztő:
Plette Péter
Tördelőszerkesztő:
Mányoki Anna

Szerkesztőség:
Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
1054 Budapest, Zoltán u. 6.
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415
E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu
Telefon: 06 1 474 5767
www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,
a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon a 06 1 767 8262 számon,
levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2022/4

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábod Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Sulyok Ádám, dr. Tóháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

17. (127.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

17. (127.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2022. augusztus

Dr. Ujhelyi Dávid, PhD LL.M.

De mekkora úr a kényszer? A közegészségügyi kényszerengedély jogintézményének története, szabályozása és aktualitása a szabadalmi jogban – első rész

Harkai István

A videójáték mint kulturális örökség megőrzése a CDSM-irányelv tükrében

Ferge Zsigmond

A programkód „visszafejtéséről” az Európai Bíróság Top System SA és État belge-ügyben hozott ítélete kapcsán

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jegesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

De mekkora úr a kényszer? A közegészségügyi kényszerengedély jogintézményének története, szabályozása és aktualitása a szabadalmi jogban – első rész	
DR. UJHELYI DÁVID PhD LL.M.	7
A videójáték mint kulturális örökség megőrzése a CDSM-irányelv tükrében	
HARKAI ISTVÁN	25
A programkód „visszafejtéséről” az Európai Bíróság Top System SA és État belge-ügyben hozott ítélete kapcsán	
FERGE ZSIGMOND	49
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	
DR. PALÁGYI TIVADAR	75
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	116
– SZJSZT-14/2020 – Pálinkacímkek szerzői jogi védelme	116
– SZJSZT-15/2020 – Reklámfilm jogosulatlan felhasználásával kapcsolatos kérdések	123
Könyv- és folyóiratszemle	130
– Akiv Jhirad, Mark Biernacki: <i>Branding in the metaverse – protecting and enforcing IP rights (Szellemi tulajdon-jogok oltalma és érvényesítése a metaverzumban)</i> (Dr. Palágyi Tivadar)	130
– Rebekka Schiffer, Svenja Schwandt: <i>Bereit für die virtuelle Welt? (Felkészültünk a virtuális világra?)</i> (Dr. Palágyi Tivadar)	132
– Jim Al-Khalili: <i>A fizika evangéliuma</i> (Dr. Osman Péter)	134
– Jamie Susskind: <i>Politika a jövőben. Életünk a technológia uralta világban</i> (Dr. Osman Péter)	146
Summaries	158

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

The role of compulsion. The history of public health compulsory licence as a legal institution, its regulation and timeliness in patent legislation – Part I.	
DÁVID UJHELYI, PhD LL.M.	7
Preservation of Video Game as Cultural Heritage in the Light of CDSM Directive	
ISTVÁN HARKAI	25
About „decompilation” program code in connection with the judgment of the European Court of Justice in the case of Top System SA and État belge	
ZSIGMOND FERGE	49
News in the field of industrial property protection abroad	
DR TIVADAR PALÁGYI	75
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	116
Review of books and periodicals	130
Summaries	158

CONTENT

Mais quel est le pouvoir de la contrainte? L'histoire, la régulation et l'actualité de l'institution juridique de la licence obligatoire de la santé publique dans le droit des brevets – partie I	
DÁVID UJHELYI, PhD LL.M.	7
La préservation du jeu vidéo en tant que patrimoine culturel à la lumière de la directive CDSM	
ISTVÁN HARKAI	25
Sur le «déchiffrement» du code de programme – à propos du jugement de la Cour de justice 'Union européenne dans l'affaire Top System SA contre État belge	
ZSIGMOND FERGE	49
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	
DR TIVADAR PALÁGYI	75
Avis d'expert choisis du corps des experts en droits d'auteur	116
Revue des livres et périodiques	130
Summaries	158

INHALT

Aber wie groß ist der Zwang? Die Geschichte, Regelung und Aktualität des Rechtsinstituts der Zwangslizenz im Gebiet der öffentlichen Gesundheit im Patentrecht – Teil I	
DÁVID UJHELYI, PhD LL.M.	7
Die Bewahrung des Videospiele als kulturelles Erbe im Lichte der CDSM-Richtlinie	
ISTVÁN HARKAI	25
Über die „Entschlüsselung“ des Programmcodes – im Zusammenhang des Urteils des Gerichtshofs der Europäischen Union im Fall Top System SA gegen État belge	
ZSIGMOND FERGE	49
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	
DR. PALÁGYI TIVADAR	75
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	116
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	130
Summaries	158

Dr. Ujhelyi Dávid PhD LL.M.*

**DE MEKKORA ÚR A KÉNYSZER? A KÖZEGÉSZSÉGÜGYI
KÉNYSZERENGEDÉLY JOGINTÉZMÉNYÉNEK TÖRTÉNETE,
SZABÁLYOZÁSA ÉS AKTUALITÁSA A SZABADALMI JOGBAN
– ELSŐ RÉSZ**

I. BEVEZETÉS

A 2019-ben megjelent új koronavírus-törzs okozta sporadikus megbetegedésekből rendkívül rövid idő alatt olyan járványhelyzet alakult ki, amelyet az Egészségügyi Világszervezet (*World Health Organization*, WHO) 2020. március 11. napján – az 1918-as spanyolnáthát, 1957-es ázsiai influenzát, 1968-as hongkongi influenzát és 2009-es sertésinfluenza-járványt (H1N1) követően ötödikként –¹ *pandémiának*, világjárványnak minősített.²

A kialakult rendkívüli helyzet globális szintű gazdasági és szociális problémákat okozott, de hatásai a jogi szabályozásban is azonosíthatóak. Bár a hazai szellemi tulajdon-jogi keretrendszer túlnyomórészt változtatások nélkül is képes volt megfelelő válaszokat adni ezen kihívásokra, a szerzői jogi és iparjogvédelmi rendelkezések kismértékben mégis kiigazításra szorultak.

2020. március 11. napján a magyar Kormány az Alaptörvény 53. cikkében foglaltaknak megfelelően veszélyhelyzetet hirdetett ki,³ amelyet az Országgyűlés 2020. március 30. napján törvényi szinten is megerősített.⁴ Hazánkban tehát visszavonásig különleges jogrend volt hatályban, ennek megfelelően a Kormány a kialakult helyzet kezelése érdekében a katasztrófavédelemről szóló sarkalatos törvényben,⁵ illetve a koronavírus-törvényben meg-

* Dr. Ujhelyi Dávid, PhD LL.M., az Igazságügyi Minisztérium Versenyjogi és Szellemi Tulajdonjogi Főosztályának vezetője, továbbá a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának megbízott oktatója. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak a fenti intézmények álláspontjával.

¹ Yen-Chin Liu, Rei-Lin Kuo, Shin-Ru Shih: COVID-19: The first documented coronavirus pandemic in history. *Biomed Journal*, 43. évf. 4. sz., 4, 2020, p. 328. A jelen tanulmányban felhasznált internetes források utolsó elérési ideje együttesen 2022. június 20. napja.

² Jamie Ducharme: World Health Organization Declares COVID-19 a 'Pandemic'. 2020. március 11. Elérhető: <https://time.com/5791661/who-coronavirus-pandemic-declaration/>.

³ A veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) Korm. rendelet.

⁴ A koronavírus elleni védekezésről szóló 2020. évi XII. törvény (a továbbiakban: koronavírus-törvény).

⁵ A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény.

határozottaknak⁶ megfelelően kormányrendeletben egyes törvények alkalmazását felfüggeszthette, törvényi rendelkezésektől eltérhetett, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhatott.

A szerzői jog tekintetében a különleges jogrend keretei között született meg *a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény oktatási célú szabad felhasználásai alkalmazásának a veszélyhelyzettel összefüggő eltérő szabályairól szóló 125/2020. (IV. 16.) Korm. rendelet*, amely a CDSM-irányelv⁷ 5. cikkének előrehozott átültetése útján biztosította az online munkarendű oktatás szerzői jogi kereteit.⁸

A különleges jogrendi jogalkotásban az iparjogvédelem, konkrétan a szabadalmi jog is érintett volt. *A belföldi hasznosításra szolgáló közegészségügyi kényszerengedélyről szóló 212/2020. (V. 16.) Korm. rendelet* (a továbbiakban: 212/2020. Korm. rendelet) – amelynek tartalma kisebb változtatásokkal *a veszélyhelyzet megszűnésével összefüggő átmeneti szabályokról és a járványügyi készségről szóló 2020. évi LVIII. törvény* (a továbbiakban: Módtv.) útján került beépítésre *a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvénybe* (a továbbiakban: Szt.) – a szabadalmi kényszerengedélyre vonatkozó szabályozás célzott felülvizsgálatát volt hivatott megvalósítani.

Bár a kényszerengedély – ahogyan ezt jelen tanulmányból is látni fogjuk – a nemzetközi, uniós vagy hazai jogi szabályozás előtt sem ismeretlen jogintézmény, alkalmazására hazánkban és külföldön is rendkívül ritkán kerül sor. A koronavírus-járvány ugyanakkor egyrésztől pont ilyen, hosszú időn át inaktív, szunnyadó jogintézmények fontosságára, aktualitására és funkcionalitására mutatott rá, másrésztől pedig felhívta a figyelmet a szabadalmi jogban évtizedek óta meghúzódó, de csak marginális érdeklődést kiváltó, elsősorban a fejlődő és a fejlett országok között meghúzódó törésvonalakra, amelyek a közegészségügyi helyzet romlásával ismét relevanciát nyertek.

Jelen tanulmány elsődleges célja, hogy a kényszerengedély funkcióinak és fajtáinak ismertetése, továbbá a nemzetközi és uniós szabályozás vizsgálata⁹ és gyakorlati példák ismertetése útján kontextusba helyezze a hazai közegészségügyi kényszerengedélyre vonat-

⁶ Koronavírus-törvény 2. § „A Kormány a veszélyhelyzetben ... az állampolgárok élet-, egészség-, személyi-, vagyoni- és jogbiztonságának, valamint a nemzetgazdaság stabilitásának garantálása érdekében rendeletével egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, és egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat.”

⁷ A digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/790 irányelv.

⁸ Bővebben I. Rudi Alexandra, Ujhelyi Dávid: A szellemi tulajdon-jog területén megvalósult különleges jogrendi jogalkotás – háttér és eredmények. *Fontes Iuris*, 6. évf. 2. sz., 2020, p. 53–58. és Baranyi Róbert, Ujhelyi Dávid: A digitális szerzői jogi szabályozás legújabb lépéscsoja – a CDSM irányelv átültetésének háttér és eredményei. *Fontes Iuris*, 7. évf. 3. sz., 2021, p. 36–45.

⁹ L. még: Ujhelyi Dávid: A szabadalmi kényszerengedély szabályozásának nemzetközi és uniós keretrendszere. In: Pogácsás Anett (szerk.): „Szellemi alkotások az ember szolgálatában” – Professzor Dr. Tattay Levente tiszteletére szervezett emlékkonferencia tanulmánykötete. Pázmány Press, Budapest, 2022, p. 115–129. Elérhető: http://jak.ppke.hu/uploads/collection/207/file/TattayL_emlekkotet_2022.pdf.

kozó szabályozás felülvizsgálatát. A fenti kérdés természetesen nem járható körbe a koronavírus-járvány által okozott jogi és gyakorlati változások nyomon követése nélkül, így jelen tanulmány vizsgálatának tárgyává teszi a 2019 és 2022 közötti időszakban jelentős, a közegészségügyi kényszerengedély szempontjából releváns külföldi fejleményeket is, amit a hazai, felülvizsgált szabályozás bemutatása tesz teljessé.

II. A KÉNYSZERENGEDÉLY FUNKCIÓJA ÉS TÍPUSAI

A szellemi tulajdon-jog területén a tulajdonhoz való jog és a társadalom tekintetében elismerésre méltó közérdek – pl. szerzői jogi szabad felhasználások között a fogyatékkal élő művekhez való hozzáférése¹⁰ vagy a védjegyjogban a fogyasztók tájékoztatása az áruk közötti kompatibilitásról¹¹ – egyes fajtái közötti egyensúly megtalálása a jogterület születésével egyidős jelenség, igény és egyben feladat is a jogalkotó oldalán. Nem kivétel ez alól a szabadalmi jog sem, amelyen belül több jogintézmény szolgálja – a jogosult kizárólagos jogainak korlátozása útján – a társadalom érdekeinek védelmét. Ilyen korlátnak tekinthető a 20 éves védelmi idő,¹² a jogkimerülés,¹³ a magáncélú hasznosítás¹⁴ és a kényszerengedély¹⁵ is; így a kényszerengedély háttérben tehát jellemzően valamilyen közérdek azonosítható. Ebből következik ugyanakkor, hogy a kényszerengedély olyan jogintézmény, amely egyúttal alapjogi kollízió feloldására, kezelésére is szolgál,¹⁶ a közegészségügyi kényszerengedély esetében a tulajdonhoz való jog¹⁷ az egészséghez való joggal¹⁸ fog ütközni.

¹⁰ L. pl. a vakok, látáskárosultak és nyomtatott szöveget egyéb okból használni képtelen személyek megjelent művekhez való hozzáféréseinek megkönnyítéséről szóló Marrakesi Szerződést. Elérhető: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:22018A0221\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:22018A0221(01)&from=HU).

¹¹ A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 15. § (1) bekezdés c) pontja. „A védjegyoltalom alapján a védjegyjogosult nem tilthat el mást attól, hogy gazdasági tevékenységének gyakorlása során, a tisztességes ipari és kereskedelmi gyakorlattal összhangban használja c) a védjegyet a védjegyjogosult áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítása vagy azokra való hivatkozás céljából, így akkor is, ha a védjegy használata szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendeltetésének jelzésére, különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében.”

¹² Eric E. Johnson: Calibrating Patent Lifetimes. Santa Clara Computer & High Technology Law Journal, 22. évf. 2. sz., 2006, p. 283.

¹³ Bővebben l. Michael A. Gold: European Patent Law and the Exhaustion Principle. University of Chicago Legal Forum, 1992, p. 441–456.

¹⁴ Szt. 19. § (6) bekezdés a) pont. „A kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki a) a magánhasználat céljából végzett, illetve a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekményekre”.

¹⁵ Shlomo Cohen: Compulsory Licensing of Patents – The Paris Convention Model. IDEA: The Journal of Law and Technology, 20. évf. 2. sz., 1979, p. 153.

¹⁶ A 1414/D/1995. AB határozat a szerződési szabadság korlátozásáról.

¹⁷ L. a 17/1992. (III. 30.) AB határozatot.

¹⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 35. cikk. „A nemzeti jogszabályokban és gyakorlatban megállapított feltételek mellett mindenkinek joga van megelőző egészségügyi ellátás igénybevételéhez, továbbá orvosi kezeléshez. Valamennyi uniós politika és tevékenység meghatározása és végrehajtása során biztosítani kell az emberi egészségvédelem magas szintjét” és Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés: „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.”

Az angolszász jellegű jogrendeket vizsgáló tanulmányokban elterjedt a jogintézmény olyan megközelítése, amely szerint a kényszerengedély egy állam által kikényszerített szerződés, amely egy önkéntes vevő és önkéntelen eladó között jön létre.¹⁹ Ez az egyébként pragmatikus megközelítés a hazai magánjogi dogmatika szemüvegén keresztül nézve nehezen tekinthető helytállónak, hiszen nem szerződésről, hanem egyedi állami, hatósági vagy bírósági aktusról van szó – értelemszerűen jogszabályi, itthon szükségszerűen törvényi felhatalmazásra alapítva –,²⁰ amely a szabadsalom jogosultja kizárólagos jogainak jól körülhatárolható és szigorú alakosságok közötti korlátozására irányul; közvetlen jogviszony tehát a szabadsalom jogosultja és a hasznosító között nem keletkezik. Előfordulhat – bár a hazai kényszerengedélyezési rendszer nem ilyen –, hogy a hasznosító egyedileg nem kerül az engedélyt létrehozó egyedi aktusban azonosításra, bárki jogosult lehet a találmányt hasznosítani, aki az egyedi engedélyben foglalt feltételeknek megfelel. Ugyanakkor a fenti megközelítés jól megragadja, hogy az engedély a szabadsalom jogosultjának akarata ellenére, vagy az akaratának nem megfelelő feltételek mellett keletkezik (utóbbi tekintetében ugyanis előfordulhat, hogy a jogosult nyitott lenne a hasznosítási engedély megadására, ugyanakkor a konkrét feltételekben nem születik konszenzus a felek között, és így a hasznosítási licenciaszerződés létrejötte meghiúsul). Funkcióját tekintve tehát a kényszerengedély arra irányul, hogy egy egyoldalú aktus révén, a szabaddalmi jogosult akaratát figyelmen kívül hagyva hasznosítási engedélyt hozzon létre egy törvényben előre meghatározott, legalább közvetetten közérdeken alapuló célból.

A kényszerengedély fajtái tekintetében egységes, univerzális csoportosítást a jelen tanulmányt megalapozó kutatás nem tárt fel, ugyanakkor számos szerző azonosít kisebb-nagyobb, egymást részben átfedő csoportosításokat. Baca megközelítésében a kényszerengedélynek négy fajtája van, a hasznosítás elmulasztása miatt adható, a közérdekű hasznosítást szolgáló, az ellátási problémák kezelését célzó és a függő szabadalmak esetén adható kényszerengedély. A közérdekű kényszerengedély között azonosítja a közegészségügyi, környezetvédelmi és biztonsági célokat szolgáló kényszerengedélyeket.²¹ Fauver három típust azonosít, az ellátás biztonságát segítő, a közérdekű és a hasznosítás elmulasztása miatti kényszerengedélyt. A közérdekű kényszerengedélyek között megkülönbözteti a jóléti (*welfare*), honvédelmi és

¹⁹ *Kamban Socretes*: Compulsory Licensing under the Patent System in India. *Indian Journal of Law and Justice*, 6. évf. 2. sz., 2015, p. 64. "Compulsory licenses are involuntary contracts between a willing buyer and an unwilling seller imposed or enforced by the state."

²⁰ A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 4. § „Ha egy tárgykört törvény szabályoz, törvényben kell rendezni az alapvető jogintézményeket és a szabályozási cél megvalósulásával összefüggő lényeges garanciákat."

²¹ *Rafael V. Baca*: Compulsory Patent Licensing in Mexico in the 1990's: The Aftermath of NAFTA and the 1991 Industrial Property Law. *Transnational Lawyer*, 8. évf. 1. sz., 1995, p. 35.

közegészségügyi célú kényszerengedélyeket.²² Jain,²³ Mellino²⁴ és Garagancea²⁵ tanulmányaikban, a – későbbiekben részletesen bemutatásra kerülő – *a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló megállapodás* (a továbbiakban: TRIPS-megállapodás)²⁶ 31. cikkének vizsgálata során öt kategóriát különböztetnek meg: a szerződéskötés megtagadásához, az országos szükséghelyezethez, a versenyellenes gyakorlathoz, közhasznú, nem kereskedelmi hasznosításhoz és a függő szabadalmakhoz kapcsolódó kényszerengedélyeket. Julian-Arnold tanulmányában három típust nevesít, a függő szabadalmakhoz, a használat elmulasztásához és az ellátáshoz vagy gyógyszeripari termékekhez kötődő kényszerengedélyeket.²⁷ Sperbeck álláspontja szerint ugyancsak három fajta nevesíthető, a használat elmulasztása miatti, az ellátás biztosítását célzó és az árkonsolidációt elősegítő, versenyerősítő, versenyélénkítő (*to introduce price-reducing competition*) kényszerengedélyek.²⁸ A hazai szerzők közül Vass foglalkozik részletesen a csoportosítás kérdésével, amelynek keretében az alábbi kategóriákat különbözteti meg: a versenyjogi jogsértés orvoslására szolgáló, a hasznosítás elmulasztásához köthető, a közérdekű, a függőség miatti, a kormányzati hasznosítást célzó és a gyógyszerek biztosítását célzó kényszerengedélyek.²⁹

A fenti kategorizálások vonatkozásában álláspontunk szerint problémát okoz egyrészt, hogy magán a jogintézményen túl nem igazodnak egy egységes rendezőelvhez, másrészt pedig dogmatikai szempontból a közérdekű kényszerengedélyek csoportja pontatlannak tekinthető. Utóbbi oka, hogy – ahogyan azt a fentiekben kifejtettük – a szabadalmi jog (kényszerengedéllyel való) korlátozása mögött mindig valamilyen társadalmi érdek, közérdek azonosítható, máskülönben a szabadalmi kizárólagos jogok, közvetetten a tulajdonhoz való jog ellensúlyozása nem lenne indokolt. Bobrovsky szavait idézve „[a] kényszerengedély,

²² Cole M. Fauver: Compulsory Patent Licensing in the United States: An Idea Whose Time Has Come. Northwestern Journal of International Law & Business, 8. évf. 3. sz., 1988. p. 668–670.

²³ Dipika Jain, Jonathan J. Darrow: An Exploration of Compulsory Licensing as an Effective Policy Tool for Antiretroviral Drugs in India. Health Matrix: Journal of Law-Medicine, 23. évf. 2. sz., 2013, p. 436.

²⁴ Marla L. Mellino: The TRIPS Agreement: Helping or Hurting Least Developed Countries' Access to Essential Pharmaceuticals. Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal, 20. évf. 4. sz., 2010, p. 1356.

²⁵ Lorelei Garagancea: Access to Medicines: The Interplay between Parallel Imports, Compulsory Licensing, and Voluntary Licensing. European Pharmaceutical Law Review, 5. évf. 1. sz., 2021, p. 50.

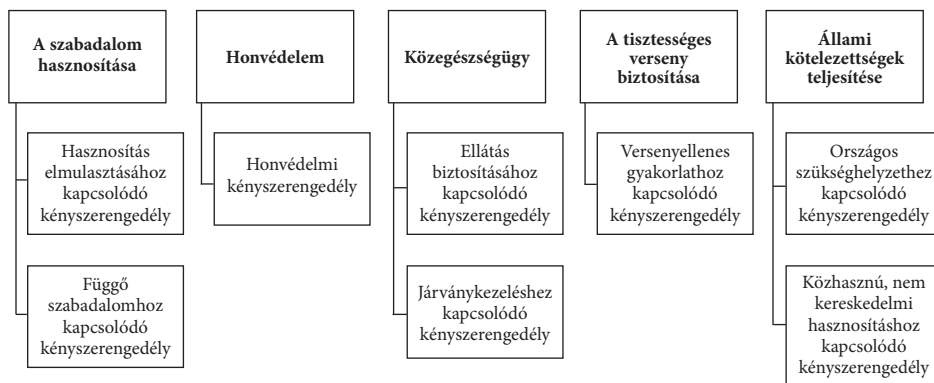
²⁶ The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. Magyarországon kihirdette az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről szóló 1998. évi IX. törvény.

²⁷ Gianna Julian-Arnold: International Compulsory Licensing: The Rationales and the Reality. IDEA: The Journal of Law and Technology, 33. évf. 4. sz., 1993, p. 349.

²⁸ Ashley E. Sperbeck: A Mathematical Solution to the Sine of Madness that Is Pharmaceutical Compulsory Licensing under the TRIPS Agreement and the Doha Declaration. Marquette Intellectual Property Law Review, 33. évf. 1. sz., 2019, p. 29.

²⁹ Vass László Ádám: A szabadalmi kényszerengedélyezés összehasonlító jogi vizsgálata. In: Mezei Péter (szerk.): Természeti és ipari katasztrófák – Jogi aspektusok a 2010-es ajkai vörösiszap-katasztrófa fényében. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2010, p. 106. Elérhető: <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/6800/vorosizsap.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

*mint elvi Damoklész kardja is része a közérdeket szem előtt tartó szabadalmi kiegyensúlyozó rendszernek*³⁰ Így tehát minden kényszerengedély – legalább közvetetten – közérdekűnek tekintendő. Ez ugyanakkor egységes rendezőelvet is biztosít a kényszerengedély fajtáinak csoportosításához, amely alapján a kényszerengedélyek – a szolgálni szándékozott közérdek alapján – öt csoportba sorolhatóak.

A szabadalmi kényszerengedély közérdek alapú csoportosítása

Elsőként azonosíthatóak azok a kényszerengedélyek, amelyek a szabadalom hasznosításához fűződő közérdek érvényesülését biztosítják, ezek a hasznosítás elmulasztásához és a függő szabadalmakhoz kapcsolódó kényszerengedélyek. A hasznosítás elmulasztása miatti kényszerengedély tekinthető a kényszerengedély legrégebbi inkarnációjának, Németország 1924-ben,³¹ Franciaország 1953-ban³² már szabályozta a jogintézményt, de egyes források szerint gyökerei egészen az 1623-as, angol *Statute of Monopolies*-ig nyúlnak vissza.³³

Másodikként említhető a honvédelmi kényszerengedély, amely értelemszerűen az adott állam integritásának megőrzését szolgálja. Ilyen kényszerengedélyre vonatkozó szabályozás volt hatályban Magyarországon is, a *találmányi szabadalmakról szóló 1895. évi XXXVII.*

³⁰ Bobrovsky Jenő: Az enyém, a tied és a miénk a szellemi tulajdonban – áttekintés a közkinccs és a szellemi magántulajdon egyes összefüggéseiről az Internet tükrében. In: *Faludi Gábor* (szerk.): *Liber Amicorum – Studia P. Gyertyánfy Dedicata*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2008, p. 11. Elérhető: http://www.mie.org.hu/pdf/Public_domain-Mie.pdf.

³¹ George Benjamin: Compulsory License Suits in Germany. *Journal of the Patent Office Society*, 17. évf. 12. sz., 1935, p. 963.

³² Alain Casalonga: The Compulsory License System in France. *Journal of the Patent Office Society*, 36. évf. 1. sz., 1954, p. 19, 23–25 és J. G. Castel: Recent Trends in Compulsory Licensing in Case of Non-use of Patents: A Comparative Analysis. *Journal of the Patent Office Society*, 36. évf. 5. sz., 1954, p. 330–331.

³³ Deepika Sekar, Aishwarya H: A Re-Look into Compulsory Licensing: After *NATCO v. Bayer*. *Indian Journal of Intellectual Property Law*, 5. évf. 6. sz., 2012, p. 68.

törvénycikk (a továbbiakban: 1895. évi Szt.) 14. §-a³⁴ ugyanis rendelkezett a szabadalom hatályának korlátozásáról „a hadsereg, a honvédség, vagy a haditengerészet részére”.³⁵

Harmadik kategóriaként azonosítható a jelen tanulmány fókuszát képező közegészségügyi kényszerengedély, amely kapcsolódhat egy adott ország szükségleteinek kielégítéséhez, az ellátás biztosításához vagy pedig járványkezeléshez (azzal, hogy a gyakorlatban nem feltétlenül válik el a két igény egymástól).

A negyedik csoportba sorolható a tisztességes verseny biztosítását célzó, a gyakran monopolhelyzetből fakadó³⁶ versenyellenes gyakorlathoz kapcsolódó kényszerengedély. Az Egyesült Államok dogmatikája és az Európai Unió szaknyelve a szerződéskötés megtagadásában megnyilvánuló erőfölénnyel való visszaélés megállapítása esetén keletkező szerződéskötési kötelezettséget³⁷ és a fúziós döntésekben hozott kötelezettségmegállapításokat³⁸ is „*compulsory license*”-nek hívja, a releváns tanulmányok gyakran vetik össze a bíróságok döntéseit a TRIPS-megállapodással³⁹ (bár ez a megközelítés a versenyjogi szankciórendszer és a szabadalmi jogban biztosított egyensúly eszközei összemosásának veszélyét hordozza magában, itthon ezek élesen elkülönülnek).⁴⁰ Ez a megközelítés a német szakirodalomban is megtalálható.⁴¹

Az utolsó, ötödik fajtája a kényszerengedélyeknek az állami kötelezettségek teljesítéséhez kötődő közérdeket szolgáló kényszerengedélyek. Idesorolható az országos szükséghelyzethez kapcsolódó kényszerengedély – amennyiben ez nem honvédelmi vagy közegészségügyi szükséghelyzethez kapcsolódik – és a közhasznú, nem kereskedelmi hasznosításhoz kapcsolódó kényszerengedély. Elvi szinten akár ebbe a csoportba is lehetne sorolni a fent

³⁴ 1895. évi Szt. 14. § „A szabadalom hatálya korlátozható annyiban, hogy az a kereskedelemügyi minister rendelete alapján a hadsereg, a honvédség, vagy a haditengerészet részére, vagy az állami egyedáruság céljaira az állam részére egészben vagy részben, a szabadalom egész tartamára vagy ennél rövidebb időre igénybe vehető. Ily esetben a feltalálónak kellő kártérítés nyújtandó; melynek összege, ha megegyezés létre nem jön, bírói uton állapítandó meg. A kártérítés iránti per folyama az államnak fentemlített használati jogát meg nem akaszthatja.”

³⁵ Beck Salamon: Szabadalmi jog. In: Szladits Károly (szerk.): Magyar magánjog, első kötet, Általános rész, Személyiségi jog. Grill Károly könyvkiadó vállalat, Budapest, 1941, p. 747.

³⁶ Kacsuk Zsófia: Az igénypont szerepe a szabadalmi jogban – IV. rész. A szabadalmi oltalom terjedelme, bitorlása és az ekvivalencia elve. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 4. sz., 2010. augusztus, p. 7. Elérhető: <https://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/201008-pdf/01.pdf>.

³⁷ Jarrod Tudor: Compulsory Licensing in the European Union. George Mason Journal of International Commercial Law, 4. évf. 2. sz., 2013, p. 232.

³⁸ Makan Delrahim: Forcing Firms to Share the Sandbox: Compulsory Licensing of Intellectual Property Rights and Antitrust. European Business Law Review, 15. évf. 5. sz., 2004, p. 1059.

³⁹ Michael C. Brandt: Compulsory Licenses in the Aftermath of eBay Inc. v. MercExchange, L.L.C.: The Courts' Authority to Impose Prospective Compensatory Relief for Patent Infringement. Federal Circuit Bar Journal, 17. évf. 5. sz., 2008, p. 709.

⁴⁰ L. a Versenytanács 4/2019. VJ. sz. döntésének 304. bekezdését, amely a védjegy jog tekintetében erősíti meg a versenyjog és a szellemi tulajdon-jog elhatárolásának szükségességét: „el kell különíteni egymástól a fogyasztómegegyezés védjegyjogi és a versenyjogi fogyasztóvédelmi szempontjait”.

⁴¹ Peter Georg Picht: German Law on Patent Injunctions: Legal Framework and Recent Developments. Chicago-Kent Journal of Intellectual Property, 19. évf. 1. sz., 2019, p. 231.

említett környezetvédelmi és árkonsozolidációs kényszerengedélyeket is, ugyanakkor környezetvédelmi alapon ismereteink szerint nem került sor kényszerengedély megadására, az árkonsozolidáció pedig inkább tekinthető olyan célnak, amely számos típusú kényszerengedély tekintetében, másodlagos jelleggel jelentkezik, de az elsődlegesen erre való hivatkozással szintén nem adtak sehol sem kényszerengedélyt.

Végezetül – csupán a teljesség kedvéért – említést érdemel, hogy az Szt. a hasznosítás elmulasztása miatti, függő szabadalmakkal kapcsolatos, a „816/2006/EK rendelet hatálya alá tartozó” és a közegészségügyi kényszerengedélyt szabályozza.⁴²

III. A KÖZEGÉSZSÉGÜGYI KÉNYSZERENGEDÉLY SZABÁLYOZÁSA A NEMZETKÖZI JOGFORRÁSOKBAN

III.1. A Párizsi Uniós Egyezmény

Az *Ipari Tulajdon Oltalmáról szóló Párizsi Uniós Egyezmény* (a továbbiakban: PUE)⁴³ 1883-ban elfogadott szövege nem tartalmazott még utalást a kényszerengedély alkalmazására, csupán azt emelte ki, hogy a szabadalom megadásával – az adott tag nemzeti rendelkezései szerint – hasznosítási kötelezettség is jár.⁴⁴

A kényszerengedélyre való utalás a PUE 1925. évi hágai felülvizsgálata⁴⁵ során került a szövegbe, majd pedig az 1934. évi londoni⁴⁶ és a 1958. évi lisszaboni⁴⁷ felülvizsgálat során is módosítva lett, és ebben a formában képezi részét jelenleg is nemzetközi egyezménynek.⁴⁸ A PUE 5. cikk A. pont (2) bekezdése szerint a tagoknak lehetőségük van saját jogrendszerükben a kényszerengedély lehetőségét biztosítani a kizárólagos jogok gyakorlá-

⁴² Szt. 31–33/C. §.

⁴³ Magyarországon kihirdette az ipari tulajdon oltalmára létesült uniós egyezmények 1967. július 14-én Stockholmiban felülvizsgált, illetve létrehozott szövegének kihirdetéséről szóló 1970. évi 18. törvényerejű rendelet.

⁴⁴ L. a PUE 5. cikk 2. számozatlan bekezdését, az 1883. évi szövegváltozat szerint. „Toutefois le brevet restera soumis à l'obligation d'exploiter son brevet conformément aux lois du pays ou il introduit les objets brevetés.”

⁴⁵ Az 1925. évi hágai jegyzőkönyv elérhető: <https://wipolex.wipo.int/en/text/287779>.

⁴⁶ Az 1934. évi londoni jegyzőkönyv elérhető: <https://wipolex.wipo.int/en/treaties/textdetails/12991>.

⁴⁷ Az 1958. évi lisszaboni jegyzőkönyv elérhető: <https://wipolex.wipo.int/en/treaties/textdetails/12990>.

⁴⁸ Namrata Dawar, Pooja Kumari: Compulsory License for Pharmaceuticals in India: Balancing the Conflict of Interest. Indian Journal of Intellectual Property Law, 6. évf., 2013, p. 143.

sából fakadó visszaélések kezelése érdekében, amely visszaélések közül példaként említi a „gyakorlatbavétel” – vagyis hasznosítás – elmulasztását.⁴⁹

A PUE 5. cikke tisztázza még a megvonás és a kényszerengedély közötti kapcsolatot is amikor kimondja, hogy „[a] szabadalom megvonása csak abban az esetben engedhető meg, ha a visszaélés megelőzésére a kényszerengedély nem elegendő.”⁵⁰ Ebből látható tehát, hogy a kényszerengedély egyfajta átmenetet képez a hasznosítás elmaradásával kapcsolatos két szélsőséges jogalkotói reakció: az intézkedés hiánya és a megvonás között.

A hatályos PUE 5. cikk A. pont (4) bekezdése a hasznosítás elmulasztása miatti kényszerengedély vonatkozásában rögzíti, hogy megadására leghamarabb „[a] szabadalmi bejelentéstől számított négy év, illetve – ha ez hosszabb – a szabadalom megadásától számított három év” után kerülhet sor, a hasznosítás elmaradását a jogosult igazolhatja. A kényszerengedély – az 1925. évi szöveggel ellentétben – nem lehet kizárólagos, és a licencia nem szubdelegálható.

A hágai jegyzőkönyv miatti módosításokat Magyarországon az *ipari tulajdon védelmére Hágában, 1925. évi november hó 6-án aláírt nemzetközi megegyezések becikkelyezéséről* szóló 1929. évi XVIII. törvénycikk (a továbbiakban: 1932. évi iparjogvédelmi novella) vezette át az akkori szabadalmi törvényen.⁵¹ Az akkori szabályozás szerint a kényszerengedély megadására akkor kerülhetett sor, ha a szabadalom megadásától számított három éven belül a szabadalom jogosultja a találmányt sem maga, sem belföldi vállalkozás útján nem hasznosította.⁵² A hasznosításnak lényeginek és kellő terjedelműnek kellett lennie, előbbi követelmény akkor teljesült, ha a gyakorlatba vétel intenzív volt, és kimerítette a szabadalom tárgyát, utóbbi pedig akkor, ha a belföldi szükségletekre tekintettel a „józan ész” és „tisztességes üzletvitel” elvének megfelelő hasznosításra került sor.⁵³ A kényszerengedélyt a Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság előtt lehetett kérelmezni, „kárpótlás” és bírói mérlegelés alapján biztosítékdás mellett.⁵⁴ A hasznosítás elmulasztása igazolható volt, ha a jogosult a „rendes üzletember gondosságával” mindent megtett a találmány hasznosításának megvalósítása érdekében.⁵⁵ A kényszerengedély kizárólagos hasznosítást tett lehetővé a szabadalom

⁴⁹ A PUE 5. cikk A. pont (2) bekezdése angol és magyar nyelv az alábbiak szerint szól.

(2) Each country of the Union shall have the right to take legislative measures providing for the grant of compulsory licenses to prevent the abuses which might result from the exercise of the exclusive rights conferred by the patent, for example, failure to work.

(2) Az unió mindegyik országa jogosult kényszerengedély adását lehetővé tevő jogszabályi rendelkezéseket kibocsátani avégett, hogy elejét vegye a szabadalomadta kizárólagossági jog gyakorlásából folyó esetleges visszaéléseknek, pl. a gyakorlatbavétel elmulasztásának.

⁵⁰ PUE 5. cikk A. pont (3) bekezdés.

⁵¹ Az 1895. évi Szt.

⁵² Kelemen András: Kényszerengedély a szabadalmi jogban – a szabadalom 20 éves tartama a magyar ipar szolgálatában. Ujság, 1932. július 3, p. 18.

⁵³ Hoff György: Szabadalmi jog. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1939, p. 200.

⁵⁴ Fazekas Oszkár: Tudnivalók a szabadalmi reformról. Iparjogi Szemle, 26. évf. 6-9. sz., 1932. szeptember, p. 1.

⁵⁵ Hoff: i. m. (53), p. 202.

teljes tárgyára és hátralévő idejére, amiről a kényszerengedélyes bármikor lemondhatott. A bíróság a „kárpótlás” mértékét az eladási ár százalékos hányadában állapította meg, továbbá „visszavehette” a kényszerengedélyt, ha a hasznosításra egy éven belül nem került sor.⁵⁶

A korabeli szakirodalom általában méltatta⁵⁷ a kényszerengedélyre vonatkozó szabályozás felülvizsgálatát, különösen arra tekintettel, hogy végkimenetelét tekintve a szabadalom megvonásánál előnyösebbnek tekintendő, mivel a kényszerengedély útján mindenképpen sor került a találmány hasznosítására.⁵⁸ Megalapozottságát Schuster – a Magyar Királyi Szabadalmi Tanács elnöke – így összegzi: „Az a szabadalomtulajdonos, ki a találmányt nem gyakorolja, a szabadalomadás célját megghiúsítja, visszaél a neki adott kizárólagos joggal, megakasztja az iparfejlődést és ellensége minden ipari haladásnak.”⁵⁹ Ugyanakkor a függő szabadalmak vonatkozásában adható kényszerengedélyt a hazai szerzők hiányolták a nemzetközi szabályozásból; Fazekas 1932-ben ehhez kapcsolódóan az alábbi kritikát fogalmazta meg: „Úgy látszik fátuma a kényszerengedély intézményének – amely pedig a jelen gazdasági krízisben új munkaalkalmak elősegítését célozta, – hogy konstrukcionális fogyatkozások miatt ne legyen képes rendeltetésének megfelelni.”⁶⁰ A függő szabadalmakkal kapcsolatos kényszerengedély jelenleg a TRIPS-megállapodás 31. cikk l) pontjában van szabályozva, bár kifejezetten nincsen nevesítve.

Az 1932. évi iparjogvédelmi novellával szabályozott kényszerengedély nem csupán jogtörténeti érdekesség, a gyakorlatban is alkalmazták: 1952-ben a Richter kényszerengedélyt kért és kapott a Fővárosi Bíróság 41Pf.55297/1952/9. sz. ítéletével a Sandoz Hydergin⁶¹ elnevezésű, vérnyomáscsökkentésre és az időskori demencia kezelésére szolgáló gyógyszerére, tekintettel arra, hogy a jogosult elmulasztotta a találmány hasznosítását.⁶²

A PUE tehát bár csak a hasznosítás elmulasztása miatti kényszerengedélyt nevesíti – példálózó jelleggel –, a szabályozás az általános engedélyezési feltételek nevesítése mellett nyitva hagyja a lehetőséget a nemzeti jogalkotó számára egyéb típusú kényszerengedélyek kodifikációjára is, tág mozgásteret biztosítva ezzel a nemzeti jogalkotó számára.

⁵⁶ Beck: i. m. (35), p. 726.

⁵⁷ Hatvany Endre: Ipari vámvédelem és mezőgazdaság. Magyar Gyáripar, 21. évf. 1. sz., 1930., p. 6.

⁵⁸ Beck Salamon: A szabadalmi kényszerengedély fejlődése. Jogtudományi Közlöny, 13. évf. 11–12. sz., 1958, p. 436. Elérhető: http://real-j.mtak.hu/2222/1/JogtudomanyiKozlony_1958.pdf és Kelemen István: Hágai Nemzetközi Iparjogvédelmi Konferencia. Iparjogi Szemle, 20. évf. 1. sz., 1926, p. 1.

⁵⁹ Schuster Rudolf: A kényszerengedély kérdéséhez szabadalmi ügyekben. Ügyvédek Lapja – A Budapesti Ügyvédi Kör Közlönye, 33. évf. 52. sz., 1916., p. 2.

⁶⁰ Fazekas: i. m. (54), p. 1. és Schuster: i. m. (59), p. 3.

⁶¹ Bővebben l. a Hyderginhez kapcsolódó wikipedia szócikket: <https://en.wikipedia.org/wiki/Ergoloid>.

⁶² Arthur O. Klein: Why U.S. Corporations Should Now File Patent and Trademark Applications in Hungary. Journal of the Patent Office Society, 46. évf. 8. sz., 1964, p. 588–589, 591.

III.2. A TRIPS-megállapodás

1970 után a PUE – egyébként rendszeresnek és érdeminek mondható – felülvizsgálata a fejlődő országok ellenérdekeltsége miatt évtizedekre megakadt, a nemzetközi jogfejlődés megszorulni látszott,⁶³ a kialakult helyzetet a Szellemi Tulajdon Világszervezete (*World Intellectual Property Organization*, a továbbiakban: WIPO) önerőből nem tudta kezelni.⁶⁴ A jogfejlesztés fonalát egy másik nemzetközi szervezet, a Kereskedelmi Világszervezet (*World Trade Organization*, a továbbiakban: WTO) vette fel, az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (*General Agreement on Tariffs and Trade*, GATT) 1986 és 1994 közötti, uruguay-i felülvizsgálatának⁶⁵ körében ugyanis egy új, szellemi tulajdon-jogi egyezmény is elfogadásra került; konkrétan a TRIPS-megállapodás.

A TRIPS-megállapodás magasabbra emelte a nemzetközi sztenderdnek számító minimális védelmi szintet,⁶⁶ ennek ellensúlyozásaként ugyanakkor a szellemi tulajdon-jogok – és így a szabadalmi oltalom – számos korlátját is nevesíti, köztük a kényszerengedélyt is. Ennek körében három közvetlenül releváns rendelkezés azonosítható: a szabadalmi jogok korlátozásának általános szabályait nevesítő 30. cikk, a kényszerengedély kereteit szabályozó 31. cikk és a gyártási kapacitás nélküli országok közegészségügyi igényeinek kielégítésére szánt 31*bis* cikk.

A TRIPS-megállapodás 30. cikke – a szerzői jogban ismert háromlépcsős teszthez hasonlóan⁶⁷ – megszabja, hogy a szabadalomtól fakadó kizárólagos jogok korlátozása akkor valósítható meg, ha az nem ésszerűtlenül ellentétes a szabadalom szokásos hasznosításával, és nem sérti aránytalanul a szabadalmas jogos érdekeit, figyelembe véve harmadik felek jogos érdekeit is.⁶⁸

Bár a „kényszerengedély” megnevezést egyszer sem említi, mégis ezen jogintézmény részletes szabályait tartalmazza a TRIPS-megállapodás 31. cikke. A rendelkezés mindösszesen 12 feltételt nevesít, amelyeknek meg kell felelni, amennyiben a tag nemzeti jogszabálya lehetővé teszi a szabadalom tárgyának a jogosult engedélye nélkül történő egyéb hasznosí-

⁶³ *Sonia A. Desai*: To Define or Not Define: The “National Emergency” Exception of TRIPS. *Federal Circuit Bar Journal*, 23. évf. 3. sz., 2014, p. 384.

⁶⁴ *Susan Vastano Vaughan*: Compulsory Licensing of Pharmaceuticals under TRIPS: What Standard of Compensation. *Hastings International and Comparative Law Review*, 25. évf. 1. sz., 2001, p. 92.

⁶⁵ *Udvari Beáta*: Mindenki ugyanannyit veszít? A fejlődő országok és a TRIPS-Egyezmény gyógyszer-kereskedelemre vonatkozó szabályai. *Fordulat*, 2010. 8. sz., p. 86. Elérhető: <http://fordulat.net/pdf/8/udvari.pdf>.

⁶⁶ *Mellino*: i. m. (24), p. 1356.

⁶⁷ Részletes elemzését l.: *Ficsor Mihály*: Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. WIPO, 2003, p. 56–60. Elérhető: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/copyright/891/wipo_pub_891.pdf.

⁶⁸ *Dina Halajian*: Inadequacy of Trips & the Compulsory License: Why Broad Compulsory Licensing Is Not a Viable Solution to the Access to Medicine Program. *Brooklyn Journal of International Law*, 38. évf. 3. sz., 2013, p. 1198.

tását. Ezek jelentős része egy fejlett jogrendszerrel jelentkező országban teljesen egyértelmű: a kényszerengedélyre vonatkozó engedélyt egyedileg kell elbírálni,⁶⁹ a hasznosítás idejét és terjedelmét a cél által indokolt terjedelemben kell megállapítani,⁷⁰ a jogosultnak „az egyes esetek körülményeitől függő megfelelő díj jár” (*adequate remuneration in the circumstances of each case*),⁷¹ bírói vagy független hatósági úton jogorvoslatot kell biztosítani.⁷²

Bizonyos feltételek viszont kifejezetten az adott jogintézményből fakadnak, ilyen a jogosulttal való előzetes tárgyalások lefolytatásának kötelezettsége, ez ugyanakkor nem irányadó „országos szükséghelyzet, egyéb rendkívüli sürgősségi körülmény vagy közhasznú, nem kereskedelmi hasznosítás esetén” (*case of a national emergency or other circumstances of extreme urgency or in cases of public non-commercial use*).⁷³ A kényszerengedély nem lehet kizárólagos, és a kényszerengedélyes nem adhat másnak engedélyt a hasznosításra.⁷⁴ Talán az egyik legfontosabb – és legtöbbet kritizált – feltétel a TRIPS-megállapodás 31. cikk f) pontjában kapott helyet, miszerint a hasznosításnak „elsősorban a hasznosítást engedélyező Tag belső piacának kielégítésére kell engedélyezni” (*predominantly for the supply of the domestic market*).⁷⁵ Ugyanakkor az előzetes tárgyalási kötelezettséget és az imént említett belső piaci szükségletekkel kapcsolatos feltételt a tagok a versenyellenes gyakorlatok orvoslására irányuló kényszerengedélyek tekintetében nem kötelesek alkalmazni.⁷⁶ A kényszerengedélynek meg kell szünnie, ha az elrendelésének körülményei megszűntek, és valószínűleg nem merülnek fel újra.⁷⁷

Az Szt. IV. fejezetében szabályozott kényszerengedélyek – a 33/A. §-ban foglalt, speciális kényszerengedély kivételével, amely közvetetten a TRIPS-megállapodásnak a későbbiekben

⁶⁹ TRIPS-megállapodás 31. cikk a) pont. Jason D. Ferrone: Compulsory Licensing during Public Health Crises: Bioterrorism's Mark on Global Pharmaceutical Patent Protection. Suffolk Transnational Law Review, 26. évf. 2. sz., 2003, p. 394.

⁷⁰ TRIPS-megállapodás 31. cikk c) pont. Paige E. Goodwin: Right Idea, Wrong Result – Canada's Access to Medicines Regime. American Journal of Law & Medicine, 34. évf. 3. sz., 2008, p. 571.

⁷¹ TRIPS-megállapodás 31. cikk h) pont. Bruce Alexander McDonald, Vladislav Ugryumov, Denis Kolesnikov: Compulsory Licensing of Pharmaceutical Patents in the Russian Federation Threatens Foreign & Domestic Drug Developers. AIPLA Quarterly Journal, 46. évf. 1. sz., 2018, p. 17–18.

⁷² TRIPS-megállapodás 31. cikk i)–j) pont. Stacey B. Lee: Can Incentives to Generic Manufacturers Save the Doha Declaration's Paragraph 6? Georgetown Journal of International Law, 44. évf. 4. sz., 2013, p. 1395.

⁷³ TRIPS-megállapodás 31. cikk b) pont. Daniel R. Cahoy: Confronting Myths and Myopia on the Road from DOHA. Georgia Law Review, 42. évf. 1. sz., 2007, p. 150.

⁷⁴ TRIPS-megállapodás 31. cikk d)–e) pont. Jared Mullowney, Neil Harris: Patent Protectability or Public Health – An Examination of the Patent Compulsory License and Bioterrorism. Journal of Biosecurity, Biosafety and Biodefense Law, 4. évf., 2013, p. 160.

⁷⁵ Jon Matthews: Renewing Healthy Competition: Compulsory Licenses and Why Abuses of the TRIPS Article 31 Standards are Most Damaging to the United States Healthcare Industry. Journal of Business, Entrepreneurship & the Law, 4. évf. 1. sz., 2010, p. 126.

⁷⁶ TRIPS-megállapodás 31. cikk k) pont. Vaughan: i. m. (64), p. 98.

⁷⁷ TRIPS-megállapodás 31. cikk g) pont. Andrew C. Mace: TRIPS, eBay, and Denials of Injunctive Relief: Is Article 31 Compliance Everything. Columbia Science and Technology Law Review, 10. évf., 2009, p. 238–239.

ismertetett 31bis cikkén alapul – mind megfelelnek a TRIPS-megállapodás 30. és 31. cikkének, azok figyelembevételével kerültek kidolgozásra.

A TRIPS-megállapodást több kritika is érte⁷⁸ azzal kapcsolatban, hogy nincs tekintettel a legkevésbé fejlett (*least developed countries*, a továbbiakban: LDC) és fejlődő országok alapvető gyógyszerekhez való hozzáférésére. Ez részben annak tudható be, hogy a TRIPS-megállapodás 27. cikk 1. bekezdése⁷⁹ az adott találmány típusától függetlenül, „a technika bármely területén” kötelezővé teszi a szabadalmi oltalom elvi lehetőségének biztosítását. Ez ugyanakkor közel sem volt megától értetődő ezen országok tekintetében, a TRIPS-megállapodás aláírásának idején pl. India, Brazília, Kína és a legtöbb LDC nem biztosított lehetőséget gyógyszerek szabadalmazására, de ez a lehetőség Norvégiában is csak 1992-től, Finnországban pedig 1995-től állt a feltalálók rendelkezésére.⁸⁰ A teljesség kedvéért ugyanakkor jelezni kell, hogy a fejlődő országok a TRIPS-megállapodás 65. cikke alapján 2005. január 1. napjáig,⁸¹ a 66. cikk alapján az LDC-k pedig 2006. január 1. napjáig felmentést kaptak ezen rendelkezésnek a nemzeti jogukba való átültetése alól.⁸² Másrésről, a 31. cikk f) pontjára tekintettel a gyógyszergyártási kapacitással nem rendelkező országok nem tudják kihasználni a kényszerengedély jogintézményéből fakadó lehetőségeket. Ezen kritikákat az HIV/AIDS világjárvány helyezi kontextusba, amely addigra elérte a világ szinte minden országát – 2013-ra már 35 millió fertőzöttet tartottak nyilván⁸³ –, a betegek kezelésével járó költségek önerőből történő fedezése pedig bizonyos országokban kivitelezhetetlennek bizonyult.

A felmerült problémák kezelésének első lépcsője a 2001. november 14. napján, a WTO negyedik miniszteri konferenciáján elfogadott *Doha Nyilatkozat*⁸⁴ volt. A Doha Nyilatkozat rögzíti, hogy a jogalkotók észlelték azokat a közegészségügyi problémákat, amelyek a fejlődő országokat és LDC-ket sújtják – mint pl. a HIV/AIDS, tuberkulózis, malária és más járványok –, és leszögezi, hogy a TRIPS-megállapodásnak – a szellemi tulajdon-jogok tiszteletben tartásával – erre reagálnia kell.⁸⁵

⁷⁸ Carlos M. Correa: TRIPS Agreement and Access to Drugs in Developing Countries. Sur – International Journal on Human Rights, 3. évf., 2005, p. 25.

⁷⁹ TRIPS-megállapodás 27. cikk 1. bekezdés „A 2. és 3. pontokban foglalt rendelkezések fenntartásával, a technika bármely területén létrehozott, akár termékre, akár eljárásra vonatkozó bármely találmány szabadalmazható, feltéve, hogy új, feltalálói tevékenységen alapul és iparilag alkalmazható.”

⁸⁰ Jain, Darrow: i. m. (23), p. 428–429.

⁸¹ Madhavi Chopra: Of the Big Daddy, the Underdog, the Mother Hen, and the Scapegoats: Balancing Pharmaceutical Innovation and Access to Healthcare in the Enforcement of Compulsory Patent Licensing in India, Its Compliance with TRIPS, and Bayer v. Natco. Santa Clara Journal of International Law, 13. évf. 2. sz., 2015, p. 342.

⁸² Mellino: i. m. (24), p. 1360–1361.

⁸³ Vida Sándor: Emberi jogok és védjegyek. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 10. (120.) évf. 4. sz., 2015, p. 94. Elérhető: <https://www.hipo.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2015-04/04.pdf>.

⁸⁴ Declaration on the TRIPS agreement and public health, WT/MIN(01)/DEC/2, 2001.11.14. Quatar, Doha. Elérhető: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_trips_e.htm.

⁸⁵ Uo. 1–3. pont.

A Doha Nyilatkozat 4. bekezdése jelzi, hogy ezen célkitűzések érdekében a tagoknak a TRIPS-megállapodásban biztosított minden eszköz (*flexibilities*) rendelkezésére áll, amelyeket az 5. bekezdés *a.* pontja szerint a már említett céloknak megfelelően kell értelmezni. A Doha Nyilatkozat 5. bekezdés *b.* pontja szerint minden tag jogosult kényszerengedély adására, és meghatározni a megadás feltételeit. Ezen pont *c.* alpontja szerint a tagok maguk állapíthatják meg, hogy mi minősül a TRIPS-megállapodás 31. cikk *b)* pontja szerinti országos sürgőshelyzetnek (*national emergency*) vagy egyéb rendkívüli sürgősségi körülménynek (*other circumstances of extreme urgency*) azzal, hogy az egyes közegészségügyi krízisek – mint a HIV/AIDS, tuberkulózis, malária és más járványok – ilyennek tekintendők.⁸⁶

Különös jelentőséggel bír a Doha Nyilatkozat 6. bekezdése, amely elismeri a gyógyszer-gyártási⁸⁷ kapacitással nem rendelkező országok különös kitettségét, és utasítja a TRIPS Tanácsot (*TRIPS Council*), hogy legkésőbb 2002 végéig azonosítson megoldási javaslatokat ennek kezelésére, és tegyen jelentést a WTO Általános Tanácsa (*General Council*) felé.⁸⁸

Végezetül a Doha Nyilatkozat 7. bekezdésével az LDC-k tekintetében a korábbiakban említett, gyógyszer szabadalom bevezetésével kapcsolatos türelmi idő 2016. január 1. napjáig meghosszabbításra került.⁸⁹

A tagállamok részéről a Doha Nyilatkozat 6. bekezdése vonatkozásában számos javaslat érkezett a közegészségügyi jellegű problémák kezelésére, így felmerült a TRIPS-megállapodás 30. cikkéhez való értelmezési segédlet összeállítása, a 31. cikk kiegészítése, a WTO Vitarendezési Testülete (*Dispute Settlement Body*, DSB) előtti ideiglenes ügyindítási moratórium bevezetése és a TRIPS-megállapodás 31. cikk *f)* pont alkalmazásának felfüggesztése (*waiver*) is.⁹⁰ A WTO ötödik miniszteri konferenciáján kidolgozott és 2003. augusztus 30. napján az Általános Tanács által elfogadott döntés⁹¹ egy ideiglenes *waiver* elfogadása mellett foglalt állást. Ennek keretében a TRIPS 31. cikk *f)* pontja nem alkalmazható olyan kényszerengedélyek keretében,⁹² amelyek gyógyszer előállítását célozzák, és

⁸⁶ Anthony P. Valach Jr.: TRIPS: Protecting the Rights of Patent Holders and Addressing Public Health Issues in Developing Countries. *Chicago-Kent Journal of Intellectual Property*, 4. évf., 2005, p. 162.

⁸⁷ Mezei Péter: Nemzetközi együttműködés a szellemi tulajdon-jog területén. In: Fejes Zsuzsanna, Szalai Anikó (szerk.): Államközi kapcsolatok. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2019, p. 245. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/69094/1/opera_iurisprudentiae_002_001_239-251.pdf.

⁸⁸ Charlene A. Stern-Dombal: Tripping Over TRIPS: Is Compulsory Licensing under eBay at Odds with U.S. Statutory Requirements and TRIPS. *Suffolk University Law Review*, 41. évf. 1. sz., 2007, p. 266.

⁸⁹ Dawar, Kumari: i. m. (48), p. 145.

⁹⁰ Thomas A. Haag: TRIPS Since Doha: How Far Will the WTO Go Toward Modifying the Terms for Compulsory Licensing. *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, 84. évf. 12. sz., 2002, p. 947.

⁹¹ Implementation of paragraph 6 of the Doha Declaration on the TRIPS Agreement and public health, WT/L/540 and Corr.1, 2003. augusztus 30, Cancún (Mexico). Elérhető: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/implement_para6_e.htm.

⁹² Mark C. Lang: What a Long, Strange TRIPS It's Been: Compulsory Licensing from the Adoption of TRIPS to the Agreement on Implementation of the Doha Declaration. *John Marshall Review of Intellectual Property Law*, 3. évf. 2. sz., 2004, p. 341.

jogosult importáló tagnak (*eligible importing Member*) való exportra irányulnak.⁹³ Jogosult importáló országnak tekinthető minden LDC és bármely egyéb tag, amely előzetesen jelzi a TRIPS Tanács felé, hogy a *waivert* igénybe kívánja venni (ugyanakkor a szöveg szűkítő hangnemben jelzi, hogy ez pl. országos szükséghelyzet vagy egyéb rendkívüli sürgősségi körülmény esetén képzelhető el).⁹⁴

A *waiver* igénybevétele ugyanakkor körülményes; első lépcsőként notifikálni kell a TRIPS Tanácsot arról, hogy milyen és pontosan mennyi gyógyszert kíván az adott tag importálni, hogy nincs saját gyártási kapacitás – kivéve, ha LDC-nek tekinthető –, és a TRIPS-megállapodás 31. cikke alapján az adott szabadalom tekintetében kényszerengedélyt adott ki vagy tervez megadni. A kényszerengedély csak a szükséges mértékre terjedhet ki, és a gyártott gyógyszereket speciális jelöléssel kell ellátni. A szállítás előtt a kényszerengedélyesnek közzé kell tennie a pontos szállított mennyiséget és a kényszerengedély alapján előállított termék külső, megkülönböztető jellemzőit. A kényszerengedélyesnek ugyancsak notifikációs kötelezettsége van a TRIPS Tanács irányába.⁹⁵ A kényszerengedély vonatkozásában alkalmazandó marad a TRIPS-megállapodás 31. cikk *h*) pontjában található, megfelelő kompenzációt előíró rendelkezés, ugyanakkor csak a gyártó vonatkozásában, a célország tekintetében a rendelkezés felfüggesztésre kerül.⁹⁶ Bár a kényszerengedély alapján előállított termékek újraexportálása alapvetően tiltott, regionális együttműködések keretében LDC-knek lehetőségük van a termékeket egymással megosztani.⁹⁷

Végezetül a döntésben lefektetett *waiverek* addig vannak hatályban az egyes tagok tekintetében, amíg a TRIPS-megállapodás a döntésnek megfelelő módosítására sor nem kerül, és ez az adott tag tekintetében nem lesz irányadó.⁹⁸ Említést érdemel ugyanakkor, hogy nem került sor olyan kényszerengedély megadására, amely az ezen döntés szerinti *waivert* kihasználta volna.

A TRIPS-megállapodást módosító jegyzőkönyv⁹⁹ végül 2005. december 6. napján került kidolgozásra, amely a 31*bis* cikkel és egy kapcsolódó függeléssel egészítette ki a normaszöveget. Az új rendelkezések a 2003-as *waiver* szabályait veszik át és építik a TRIPS-megállapodásba, így álláspontunk szerint már formálisan nem *waiverről* beszélünk, hanem egy önálló kényszerengedélyezési jogalapról. A TRIPS-megállapodás 31*bis* cikke csupán a legfontosabb, elsősorban a 31. cikk *f*) és *h*) pontjától való eltéréseket tartalmazza,¹⁰⁰ a függe-

⁹³ Uo. 2. bekezdés. *Stern-Dombal*: i. m. (88), p. 266.

⁹⁴ Uo. 1. bekezdés *(b)* pont.

⁹⁵ Uo. 2. bekezdés *(a)–(c)* pont. *Correa*: i. m. (78), p. 33–34.

⁹⁶ Uo. 3. bekezdés. *Desai*: i. m. (63), p. 387.

⁹⁷ Uo. 3–4, és 6. bekezdés. *Halajian*: i. m. (68), p. 1200.

⁹⁸ Uo. 11. bekezdés.

⁹⁹ Amendment of the TRIPS Agreement, WT/L/641. 2005. december 6. Elérhető: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:WT/L/641.pdf&Open=True>.

¹⁰⁰ *Matthews*: i. m. (75), p. 127.

lék pedig szabályozza a fent már ismertetett értelmezési és eljárási szabályokat.¹⁰¹ A jogosult importáló tag státusz tekintetében számos ország – Ausztrália, Kanada, az Európai Közösség, Izland, Japán, Új-Zéland, Norvégia, Svájc és az Egyesült Államok¹⁰² – *opt-out* nyilatkozattal élt, jelezve, hogy nem kívánják importőrként igénybe venni a 31*bis* cikk szerinti rendszert, számos tag – pl. Izrael – pedig jelezte, hogy csak országos szükséghelyzet fennállása esetén fogja a 31*bis* cikk szerinti jogalapot igénybe venni. A TRIPS-megállapodás módosítása – a tagok kétharmadának megerősítését követően – végül 2017. január 23. napján lépett hatályba.¹⁰³

IV. KÖZEGÉSZSÉGÜGYI KÉNYSZERENGEDÉLY AZ EURÓPAI UNIÓ JOGÁBAN

Bár az *Európai Unióról szóló szerződés* 118. cikke felhatalmazást ad arra, hogy „az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket fogad[jon] el a szellemi tulajdonjogok Unión belüli egységes oltalmát biztosító európai oltalmi jogcímek létrehozására”, az Európai Unió (a továbbiakban: EU) ennek ellenére általános jelleggel nem szabályozza a szabadalmi kényszerengedély jogintézményét. Ennek megfelelően az Európai Unió Bírósága is csak érintőlegesen, eseti jelleggel foglalkozott a jogintézménnyel,¹⁰⁴ ezekben az esetekben a jogkimerülés és a kényszerengedélyek kapcsolatát elemezve.¹⁰⁵

A teljesség kedvéért ugyanakkor jelezni kell, hogy az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) legfrissebb cselekvési terve¹⁰⁶ reagál a jogintézmény 2020-ban felértékelődött szerepére, az alábbiak szerint.

„Végül pedig a Bizottság felismerte, hogy hatékony rendszereket kell biztosítani a kényszerengedélyek kiadása érdekében, amelyeket végső esetben, biztonsági hálóként kell alkalmazni, ha a szellemi tulajdon-jogok elérhetőségének biztosítását célzó összes egyéb erőfeszítés csődöt mondott. A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló

¹⁰¹ Jack Brodsky: The Health of Ebay: The Impact of Ebay on the Future of Trips-Like Pharmaceutical Compulsory Licenses in the United States. *American Journal of Law & Medicine*, 41. évf. 4. sz., 2015, p. 663.

¹⁰² Kishore Khan: Striking a Balance in Compulsory License Legislation. *George Mason Journal of International Commercial Law*, 5. évf. 2. sz., 2014, p. 231.

¹⁰³ Sperbeck: i. m. (28), p. 26.

¹⁰⁴ C-19/84. *Pharmon BV v Hoechst AG*. Elérhető: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-19/84>. és C-267/95 és C-268/95. *Merck & Co. Inc. v Primecrown Ltd.* egyesített ügyek. Elérhető: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-267/95&language=en>.

¹⁰⁵ Ujjfalussy Kristóf Sebestyén: A szellemi tulajdon-jogok közösségi jogi kimerülése és ennek gyógyszeripari jelentősége. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 10. (120.) évf. 5. sz., 2015. október, p. 43. Elérhető: <https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/files/kiadv/szkv/szemle-2015-05/02-ujfalussy.pdf>.

¹⁰⁶ Európai Bizottság: Az EU innovációs lehetőségeinek maximális kiaknázása – A szellemi tulajdonra vonatkozó cselekvési terv az EU helyreállításának és rezilienciájának támogatása érdekében. Közlemény, COM(2020) 760 final, 2020. november 25. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0760&from=HU>.

megállapodása (TRIPS) a felsorolt feltételek mellett biztosítja a kényszerengedélyek kiadásának lehetőségét, azaz felhatalmazza a kormányokat arra, hogy a szabadalom jogosultjának hozzájárulása nélkül engedélyt adjanak egy szabadalmaztatott találmány felhasználására az azt kérelmező félnek. Országos szükséghelyzet esetén gyorsított eljárás is lefolytatható. A TRIPS-megállapodás és a közegészségügy kapcsolatáról szóló dohai nyilatkozatra is figyelemmel egyértelmű, hogy a WTO tagjai nemcsak a kényszerengedély kiadásának jogával rendelkeznek, hanem azt is szabadon eldönthetik, hogy milyen alapon adják meg a szóban forgó engedélyeket.

A kényszerengedélyek megadását Európában elsősorban a nemzeti jogrendszerek szabályozzák. A Bizottság felhívja a tagállamokat, hogy gondoskodjanak arról, hogy a rendelkezésükre álló eszközök a lehető leghatékonyabbak legyenek, például azzal, hogy gyorsított eljárásokat vezetnek be a kényszerengedélyek szükséghelyzetben történő kiadása érdekében. Ezenkívül a Bizottság úgy véli, hogy az innovációra és a kereskedelemre gyakorolt torzító hatások elkerülése érdekében szorosabb koordinációra van szükség ezen a téren. A tagállamok között kellő időben megkezdett koordináció és információcsere – például az érintett engedélyek időtartamával és jogdíjaival kapcsolatban – mindenképp segítene a lehető legnagyobb előnyök biztosításában, ugyanakkor megelőzné a túlzott mértékű torzulást. A Bizottság a tagállamokkal együtt megvizsgálja egy sürgősségi koordinációs mechanizmus létrehozásának lehetőségét, amelyet rövid időn belül el lehetne indítani azokban az esetekben, amikor a tagállamok kényszerengedély kiadását mérlegelik.”

Ennek alapján a Bizottság továbbra sem látja szükségesnek az uniós szinten egységes szabályozást, a jogintézményt továbbra is megfelelőnek találja nemzeti hatáskörben hagyni, ugyanakkor felhívja a tagállamokat arra, hogy a kényszerengedély csak végső esetben alkalmazható, és például az engedélyek időtartama és a jogdíjak tekintetében volna helye uniós szintű koordinációnak, információcserének.¹⁰⁷

Mindezek ellenére egy speciális kényszerengedély-típus, a TRIPS-megállapodás 31bis cikke szerinti kényszerengedély¹⁰⁸ mégis uniós szinten van szabályozva,¹⁰⁹ amelynek kereteit a közegészségügyi problémákkal küzdő országokba történő kivitelre szánt gyógyszeripari termékek előállításával kapcsolatos szabadalmak kényszerengedélyezéséről szóló 816/2006/EK

¹⁰⁷ Uo. 4. fejezet.

¹⁰⁸ Hsien Wu: WTO Dispute Settlements in the Wake of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Exploring the Possible Benefits and Limits of Contemporary Mechanisms. Contemporary Asia Arbitration Journal, 13. évf. 1. sz., 2020, p. 299.

¹⁰⁹ Fanni Weitsman: Eliminating Barriers to Export of Generic Versions of Patented Drugs to Developing Countries – From Doha to Bill C-9. Asper Review of International Business and Trade Law, 2006. 6. sz., p. 134.

rendelet (a továbbiakban: 816/2006/EK rendelet) teremti meg,¹¹⁰ célja pedig értelemszerűen az LDC országok gyógyszertermék-igényeinek kielégítése.¹¹¹

Bár a 816/2006/EK rendelet röviddel a TRIPS-megállapodás 2005. évi jegyzőkönyvének véglegesítését követően került elfogadásra, releváns preambulumbekzdése¹¹² csupán a Doha Nyilatkozatot és WTO Általános Tanácsának 2003. évi döntését említi.

A 816/2006/EK rendeletnek a fogalommeghatározásokkal, a kényszerengedély feltételeivel és a TRIPS Tanács irányában fennálló notifikációs kötelezettséggel kapcsolatos rendelkezései¹¹³ megfelelnek a TRIPS-megállapodás 31*bis* cikkében,¹¹⁴ illetve a kapcsolódó függelékben foglaltaknak,¹¹⁵ ugyanakkor az uniós szabályozás számos egyéb, releváns normát is tartalmaz, amely a kényszerengedély gyakorlati alkalmazhatóságához nélkülözhetetlen. Ilyennek tekinthető az eljáró hatóság kijelölése – amely az adott szabadalom tekintetében hatáskörrel rendelkező nemzeti lajstromozó hatóság lesz –, a kérelem elutasításának szabályai, az egyes vámhatósági rendelkezések, az engedély visszavonásának és felülvizsgálatának szabályai,¹¹⁶ amiket a TRIPS-megállapodás nem szabályoz.

Szintén ilyen, gyakorlati jellegű szabálynak tekinthető a TRIPS-megállapodás 31*bis* cikke által nem érintett, ugyanakkor rendkívüli jelentőségű rendelkezés, amely a licenciadíjjal foglalkozik. A 816/2006/EK rendelet 10. cikk (9) bekezdése az eljáró nemzeti hatóság számára két lehetőséget kínál a díj meghatározására: egyrészt a díj megállapítható – országos szükséghelyzet vagy egyéb súlyos veszélyhelyzet fennállásakor, illetve nem kereskedelmi jellegű közérdekű hasznosítás esetén – „az importáló ország által vagy nevében fizetendő teljes ár” 4%-ában, másrészt – minden egyéb esetben – „a kényszerengedély alapján engedélyezett hasznosításnak az érintett importáló ország ... számára nyújtott gazdasági értéke, valamint az engedélyhez kapcsolódó humanitárius vagy nem kereskedelmi jellegű körülmények figyelembevételével.”

A 816/2006/EK rendelet – illetve így közvetetten a TRIPS-megállapodás 31*bis* cikke – szerinti kényszerengedély az Szt. 33/A. §-ában jelenik meg, ugyanakkor jelen tanulmány lezárásáig sem az uniós, sem pedig a hazai szabályozás alapján kényszerengedély nem került megadásra.

¹¹⁰ *Tattay Levente*: A szellemi alkotások teljes körű újraszabályozása Magyarországon. Iustum Aequum Salutare, 2009. 2. sz., p. 162. Elérhető: <http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20092sz/11.pdf>.

¹¹¹ *Khan*: i. m. (102), p. 240.

¹¹² 816/2006/EK rendelet (1)-(2) preambulumbekzdés.

¹¹³ 816/2006/EK rendelet 2., 4., 6., 9–10., 12. cikk.

¹¹⁴ *Szupera Blanka*: A szabadalmi kényszerengedély kihívásai és kihívói pandémia idején. In: *Pogácsás*: i. m. (9).

¹¹⁵ *Vass*: i. m. (29), p. 108.

¹¹⁶ 816/2006/EK rendelet 3., 11., 14–16. cikk.

A VIDEÓJÁTÉK MINT KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSE A CDSM-IRÁNYELV TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS

Az emberiség közös örökségének megőrzése egyszerre közérdek és kötelesség. A megőrzendő értékek számosak, gyakran pedig olyan kincsek esnek a védelem körébe, amelyek szerzői műnek vagy kapcsolódó jogi teljesítménynek tekintendők. Az idő előrehaladtával az irodalmi alkotások, festmények, szobrok, térképészeti vagy építészeti alkotások, fényképek, hangfelvételek, filmalkotások a közkincs részévé válnak, ám a megőrzésért és a kultúra közvetítéséért felelős örökségvédelmi intézmények gyűjteményeiben szép számmal talál az érdeklődő közönség olyan alkotásokat is, amelyek még mindig szerzői jogi oltalom alatt állnak. Tim Padfield szerint a GLAM-szektor (galériák, könyvtárak, archívumok és múzeumok – *Galleries, Libraries, Archives and Museums*) közvetítőinek (*middlemen*) szerepe kívül esik mind a szoros értelemben vett szerzői és kapcsolódó jogi jogosultak, mind pedig a gazdasági haszonszerzés céljából másodlagos felhasználást végzők körén. Kultúragondozó és -közvetítő szerepükből fakadóan tehát nem is szükséges, hogy engedélyt kérjenek azon cselekmények végzésére, amelyek tevékenységükből fakadnak.¹ A gyűjteményekben őrzött, fentebb felsorolt tárgyak mellett a digitalizáció kettős paradigmaváltást eredményezett. Egyrészt a kulturális örökség fizikai műpéldányait digitalizálással igyekeznek megóvni egy esetleges enyészettől, másrészt pedig szélesebb közönség számára is online, az internet segítségével hozzáférhetővé tenni. A kollekciók részét képező alkotások „formátumváltása” két szerzői vagyoni jogot is érint. A művekről, teljesítményekről készített digitális másolat a többszörözés, a digitális, online hozzáférhető archívumokba rendezése pedig a nyilvánossághoz közvetítés vagyoni jogát érinti. A CDSM-irányelv² széles körben tartalmaz új szabályokat a kulturális örökség megőrzése tekintetében, új rendszerbe helyezve azokat a korlátozásokat és kivételeket, amelyek a kulturálisörökség-védelmi intézmények tevékenységi

* Dr. Harkai István adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet. A tanulmány a H2020 ReCreating Europe konzorciumi kutatás Working Package 5 – GLAM (*Galleries, Libraries, Archives and Museums*) keretében valósult meg (<https://www.recreating.eu/stakeholders/wp5-glam/>).

¹ Tim Padfield: Preserving and accessing our cultural heritage – issues for cultural sector institutions: archives, libraries, museums and galleries. In: Estelle Derclaye (szerk.): Copyright and Cultural Heritage – Preservation and Access to Works in a Digital World. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2010, p. 195.

² 2019/790 irányelv a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

körében történt felhasználásokat illetik. Az új irányelvi rendelkezések már önmagukban is indokolják új szabályok áttekintését, ám jelen tanulmány mégis egy olyan védett oltalmi tárgy példáján keresztül szeretné a kérdéseket körbejárni, amely eddig talán kívül esett a megőrzendőnek vélt kulturális örökségek tárgykörén.

A videójátékok olyan bonyolult, összetett művek, amelyek egyszerre tartalmaznak számítógépi programalkotást, azaz szoftvert, grafikai elemeket, zeneműveket, hangfelvételeket, olykor pedig előadóművészi teljesítményeket. Mivel napjaink egyik legfontosabb szórakoztatóipari termékeiről van szó, talán nem meglepő, ha az első gondolatunk nem a játékok és a fejlesztésükhöz, illetve a játékelményhez kapcsolódó elemek megőrzése. Talán azt sem túlzás állítani, hogy a videójátékokra nem elsősorban mint múzeumokban kiállított kulturális örökségre vagy levéltárak polcain porosodó archívumokra gondolunk. Pedig ha a játékok összetett belső világát és mondanivalóját, a velük játszó társadalmi csoportokat szemléljük, nagyon is helyénvaló annak vizsgálata, hogy vajon e szórakoztató szoftverek tárgyát képezhetik-e a CDSM-irányelvben meghatározott törekvéseknek, illetve korlátozásoknak és kivételeknek, továbbá érdemesek-e a megőrzésre, vannak-e olyan intézmények, amelyek tevékenysége a játékok gyűjtésére, rendszerezésére, archiválására és kulturális célból hozzáférhetővé tételére irányul. Amint az a tanulmányból ki fog tűnni, a videójátékok nemcsak érdemesek a megőrzésre, hanem léteznek olyan intézmények, amelyek a játékok szisztematikus gyűjtésével foglalkoznak. Sőt, megfordítva a tanulmány fókuszát, a videójátékok fontos szerepet játszhatnak maguk is a kulturális örökség megóvása, megőrzése tekintetében.

1. A videójáték-szoftverek mint a kulturális örökség védendő elemei és azok hozzáférhetősége a nagyközönség számára

A videójáték-ipar mára több évtizedes történetre tekint vissza.³ Legyen szó akár a korai játéktörténet meghatározó alkotásairól, akár a napjainkban nagy népszerűségnek örvendő, több platformon is játszható szoftverekről, a gyors technológiai fejlődésnek és az időmúlásnak köszönhetően az adathordozó eszközök (mágneses és optikai adathordozók) elavulttá válnak, adott esetben megszűnik az olvashatóságuk.⁴ Vagy azért, mert nincs már eszköz az olvasásukra, vagy azért, mert az érzékeny adathordozó megsérül, erodálódik. A videójáték-ipar üzleti modelljei gyors ütemben ontják magukból egy-egy franchise újabb és újabb példányait, amely gyorsan idejétmülttá teszi és a feledés homályába juttatja azt a szoftvert,

³ A videójátékok története az első számítógépek rendszerbe állítását követően nem sokkal elkezdődött. Az egyik legelső játék az 1958-ban létrejött Tennis for Two. A második, már szélesebb körben elterjedt játék a Space Wars volt. Az első játékkonzolt, a Magnavox Odyssey-t 1972-ben dobták piacra, amelyet nem sokkal követett az Atari Pong című alkotása 1975-ben. Lásd: *Will White: Would You Like to Save Your Game? Establishing a Legal Framework for Long-Term Digital Game Preservation*. Ohio State Law Journal. 81. évf. 3. sz., 2020, p. 573–574.

⁴ *Devin Monnens: Losing Digital Game History, Bit by Bit*. In: *Henry Lowood* (szerk.): *Before It's Too Late – A Digital Game Preservation White Paper*. American Journal of Play, Fall, 2009, p. 141–142.

amellyel néhány évvel ezelőtt még játékosok tömegei játszottak. Ezt a jelenséget Alasdair Bachell és Matthew Barr „*eldobható kultúrának*” (*throwaway culture*) nevezik, amely hátráltatja az egyes játékok megőrzésére tett kísérleteket.⁵ A szórakozáshoz nélkülözhetetlen hardverek újabb generációi⁶ pedig nem feltétlenül kompatibilisek a korábbi generációra íródott játékszoftverekkel.⁷ Ezzel egyidőben megfigyelhető a nosztalgia a régebbi játékok iránt. Ezek hozzáférhetősége ugyanakkor korlátozott, egy-egy játék könnyen változhat ún. *abandonware*⁸ játékká vagy kereskedelmi forgalomban már nem kapható *out-of-commerce* művé. E körben kiemelkedő szerep hárul azokra a digitális videójáték-piacterekre,⁹ amelyek egyfajta archívumként is működnek, repertoárjukban gyűjtve a legújabbaktól a régebbi kiadásokig játékok ezreit. Igaz ugyanakkor, hogy ezek a platformok haszonszerzési céllal, pénzért teszik hozzáférhetővé a szoftvereket. A digitális videójáték-áruházak hátránya, hogy a repertoárjukban elérhető művek köre nagyban függ a kiadó akaratától és a kettejük között létrejött felhasználási szerződésektől.¹⁰

Külön kihívást jelent az olyan többjátékos (*multiplayer*) játékok megőrzése, amelyek rendeltetészerű használatához internetkapcsolat szükséges. A játék technikai háttereként szolgáló szervert a kiadó vagy fejlesztő üzemelteti. Amennyiben úgy dönt, hogy felhagy

⁵ Alasdair Bachell, Matthew Barr: Video Game Preservation in the UK: Independent Games Developers' Records Management Practices. *International Journal of Digital Curation*, 9. évf. 2. sz., 2014, p. 139. Vö.: Yin Harn Lee: Copyright and gaming. In: Tanya Aplin (szerk.): *Research Handbook on Intellectual Property and Digital Technologies*. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2020, p. 57.

⁶ Henrike Maier az egyes játékok élettartamát átlagosan öt évre teszi, amely szorosan kapcsolódik annak a konzolnak az élettartamához, amelyre a játékot eredetileg fejlesztették. Lásd: Henrike Maier: Games as Cultural Heritage – Copyright Challenges for Preserving (Orphan) Video Games in the EU. *JIPITEC – Journal of Intellectual Property, Information Technology and Electronic Commerce Law*, 6. évf. 2. sz., 2015, p. 120.

⁷ Yin Harn Lee: Making videogame history: videogame preservation and copyright law. *Interactive Entertainment Law Review*, 1. évf. 2. sz., 2018, p. 103. Vö.: White: i. m. (3), p. 570, vö.: Padfield: i. m. (1), p. 196. Vö.: Video Game History Timeline (https://www.museumofplay.org/video_games/ – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 07.), The History of Gaming: An Evolving Community (https://techcrunch.com/2015/10/31/the-history-of-gaming-an-evolving-community/?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmhlLW&guce_referrer_sig=AQAAAMyo4hiii1hDaYOieOkbfkfpTvlucjorpCHwevLiB8fpZr5aBLzpFilufL9YpYCX3M5K8r1AwZbOAXd23s7swf4DcnKp3ZhKxkIZX-7L6GTui7e05QnCN_gcvKwe3HEzza8XeTaC4AaL3kznHAox1AK4GiHgYpnVM4tWZ_Ws3SS – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 07.).

⁸ Az abandonware játékok árva műként való azonosítása akkor lehet helytálló, ha a gondos jogosultkutatás lefolytatását és rögzítését követően a szoftver valamennyi jogosultja ismeretlen, vagy ha több jogosult ismert ugyan, de mindegyikük ismeretlen helyen tartózkodik. Lásd: 2012/28/EU irányelv az árva művek egyes megengedett felhasználási módjairól, 2. cikk (1) bekezdés, 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (Sztj.) 41/A. §. Henrike Maier abandonware-ként azokat a szoftvereket azonosítja, amelyek kereskedelmi forgalomban már nem kaphatók, és amelyekhez terméktámogatás, javítások már nem készülnek, vagyis maga a fejlesztő mond le róluk. Vö.: Maier: i. m. (6), p. 127.

⁹ Lásd például Steam, Electronic Arts Origin, Ubisoft Club. Vö.: Harkai István: Copyright Questions in Computer Games and the New Models of Distribution. *Jogelméleti Szemle* 2017. 2. sz., p. 65–72.

¹⁰ Lee: i. m. (7), p. 103.

e tevékenységével, a játékosok többé nem tudnak az online térben összekapcsolódni, sőt, elérhetetlenné válhatnak¹¹ mindazok a végfelhasználói tartalmak (*UGC – User-generated Content*), amelyeket a játékosok a játék során létrehoztak és a kiadó/fejlesztő szerverein tároltak.¹² A játékosok játékbeli teljesítménye és játékon belüli alkotásai tehát ugyancsak olyan elemek, amelyek szorosan kötődnek a kulturális örökségnek tekinthető videójátékhoz, tehát megőrzendők. A többjátékos, online játékok esetében az eredeti játékelmény megőrzése érdekében nem elég tehát magát a játékot megőrizni. Megőrzendőnek kellene tekinteni az egymással interakcióba lépő játékosok játékbeli teljesítményeit is. Erre Jerome P. McDonough a *Second Life* című internetes metaverzumot hozza példaként, amelyben a játékosok egymással interakcióba lépve élhetik második életüket. A játék első verzióját 2003-ban adták ki, azóta pedig több tízmillióan csatlakoztak a platformhoz. 2021-ben 64,7 millió aktív felhasználóról számoltak be.¹³ Ez a szám talán már túl is mutat azon a kezelhető adat-tömegre, amely a videójáték-megőrzés tekintetében komolyan vehető, ám jól tükrözi azt a dilemmát, hogy egy tömegeket megmozgató online többjátékos szoftver esetében nem lehet csak a szoftver megőrzésére gondolni, mert az azt benépesítő virtuális világ a felhasználói tartalmak, interakciók és teljesítmények nélkül csak egy „szellemváros” (*ghost town*) lenne.¹⁴

A fizikai adathordozón többszörözött műpéldányok piaca a digitális videójáték-áruházak térhódítását¹⁵ követően ugyan vesztett jelentőségéből, ugyanakkor nem tűnt el. Megfigyelhető, hogy a fizikai adathordozón már nem a teljes játék, hanem annak csak meghatározott része található. A telepítéshez szükség van internetkapcsolatra és egy digitális áruházzal kapcsolódó felhasználói fiókra, hogy a maradék részt a játékos le tudja tölteni.¹⁶ A videójátékok piacán végbement paradigmaváltás szembeötlő. A játékok áruból szépen

¹¹ Elérhetetlenné váltak, és immár nem játszhatók a nagyközönség számára például a *Star Wars Galaxies* és a *The Matrix Online MMORPG*-k (*Massively Multiplayer Online Role Playing Game*). Lásd: *Bachell, Barr*: i. m. (5), p. 140. Vö.: *Monnens*: i. m. (4), p. 146.

¹² *Lee*: i. m. (7), p. 105. Vö.: *Bachell, Barr*: i. m. (5), p. 140.

¹³ *Rory Greener*: *Second Life Storefront User Traffic Jumps 35 Percent in 2021* (<https://www.xrtoday.com/virtual-reality/second-life-user-traffic-jumps-35-percent-in-2021/> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 18.).

¹⁴ *Jerome P. McDonough*: *Packaging Videogames for Long-Term Preservation: Integrating FRBR and the OAIS Reference Model*. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62. évf. 1. sz., 2011, p. 174.

¹⁵ A videójátékok digitális disztribúciójának első példái igen koránra, egészen az 1980-as évekbe vezetnek. Elsőként az Atari próbálkozott 1983-ban a *GameLine* nevű letöltési szolgáltatással, amelynek segítségével az Atari 2600-as konzolt használó végfelhasználók egy speciális modem segítségével a telefonvonalon keresztül tudtak játékokat letölteni. A próbálkozás hamvában holt, de egy évtizeddel később, 1994-ben a Sega újra megpróbálkozott az akkor még lehetetlennek tűnő vállalkozással, és rákapcsolta a *Genesis* nevű konzolját a helyi kábeles hálózatra. A nagy konzolgyártók (Nintendo, Sony, Microsoft) ma már alapértelmezettnek tekintik a játékplatformjaik internetre való kapcsolódási képességét, amelyet kihasználva a játékosok játékokat tölthetnek le az adott platform digitális videójáték-archívumából. Lásd: *White*: i. m. (3), p. 576–577.

¹⁶ *White*: i. m. (3), p. 578.

lassan szolgáltatássá változtak.¹⁷ Meglehetősen hipotetikus ugyan a példa, de a műhöz való hozzáférés ilyen jellege arra emlékeztet, mintha az olvasó a könyvnek csak bizonyos fejezeteit kapná kézhez, a többiért be kellene fáradsa a könyvtárba. A használt műpéldányok kereskedelme továbbra is jelentős forrása lehet olyan ritka játékoknak, amelyek elsődleges forrásból már nem elérhetők, mert a kiadó megszüntette a gyártásukat. Az ilyen, másodlagos forrásból származó másolatok játszhatósága, az adathordozón található művekhez való hozzáférhetőség pedig nagymértékben függ attól, hogy van-e a megnyitásra, futtatásra alkalmas eszköz a végfelhasználó birtokában.¹⁸

Tehát a fejlesztők és kiadók sajátos üzleti modellje, a technológia gyors haladása és a korábbi hardverek, valamint az adathordozók avulása, továbbá az internet térhódítása a videojátékok nyilvánosságához juttatását erőteljesen a digitális piacterek felé tolták. Ezen platformok üzleti vállalkozásként tevékenykednek, de mégis, egyre bővülő repertoárjuk akár egyfajta archívumként is felfogható. A régebbi játékok hozzáférhetővé és játszhatóvá tételének ugyanakkor ismertek egyéb formái is. Ismert az ún. emulátorok alkalmazása, amelyek mesterségesen, szoftveresen teremtenek olyan környezetet a játék számára, mintha az egy korábbi generációs hardveren vagy egyenesen másik konzolon futna. Egy másik lehetséges megoldás lehet az ún. migráció, amikor a játékokat médiasemleges formátumba konvertálják. Ezek a megoldások ugyanakkor óhatatlanul a többszörözés jogának gyakorlásával járnak, amely engedélyköteles felhasználásnak minősül. A játékszoftvereket szinte minden esetben hatásos műszaki intézkedések védik, így a fent említett két megoldás szükségszerűen ezek megkerülésével jár, ami ugyancsak jogsértő lehet.¹⁹

A hatásos műszaki intézkedések játékszoftverekben és a lejátszásukra alkalmas konzolokban való alkalmazásának kérdésével az Európai Unió Bírósága (EUB) is foglalkozott. A Nintendo-ügyben²⁰ megállapítást nyert, hogy az Infosoc-irányelv²¹ 6. cikkében meghatározott hatásos műszaki intézkedést jelenthetik olyan műszaki megoldások, amelyek nemcsak a videojátékot tartalmazó adathordozóba, hanem a játékokhoz való hozzáférést biztosító készülékbe vagy konzolba is beépítésre kerülnek.²²

A Nintendo-ügyben ezenfelül a témánk szempontjából értékes véleményt is kifejtett a Bíróság a játékszoftverek mint szerzői művek tekintetében, leszögezve, hogy a számítógépi

¹⁷ White: i. m. (3), p. 577.

¹⁸ Lee: i. m. (7), p. 103.

¹⁹ Lee: i. m. (7), p. 104. Vö.: White: i. m. (3), p. 581, Maier: i. m. (6), p. 124–125, Mark Guttenbrunner, Christoph Becker, Andreas Rauber: Keeping the Game Alive: Evaluating Strategies for the Preservation of Console Video Games. *The International Journal of Digital Curation*, 5. évf. 1 sz., 2010, p. 76–77. Radim Polčák: Digitisation, Cultural Institutions and Intellectual Property. *Masaryk University Journal of Law and Technology*, 9. évf. 2. sz., 2015, p. 137–138. Lee: i. m. (5), p. 57.

²⁰ C-355/12. Nintendo Co. Ltd, Nintendo of America Inc., Nintendo of Europe GmbH v. PC Box Srl, 9Net Srl. ECLI:EU:C:2014:25.

²¹ 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

²² Nintendo-ügy, 39. pont.

programalkotásokat akkor illeti meg szerzői jogi védelem, „*ha eredetiek, vagyis a szerző saját szellemi alkotásának minősülnek*”.²³ A mű részeit képező grafikai, zenei alkotások pedig szintén védettek, ha „*jellegüknél fogva szerepet játszanak az egész mű eredetiségében*”.²⁴ Az EUB tehát a videójátékokat „*összetett eszköznek*” minősíti, amelyek egyrészt állnak a számítógépi programból, másrészt pedig „*képi- és hangelemekből is, amelyek noha számítógépes nyelven vannak kódolva, saját, ezt a kódolást meghaladó alkotási értékkel bírnak, ... és szerepet játszanak a mű eredetiségében*”.²⁵

Az vitán felül áll, hogy a játékszoftverek szerzői műként általában részesülnek. Emellett túl is mutatnak a szoftver funkcionalitásán. Két, jól elkülöníthető alkotórészből állnak, amelyből mind a játékot működtető szoftver, mind pedig a világot megteremtő grafikai és hangelemek, a történet, a karakterek és a grafikus felhasználói felületek (*graphical user interface – GUI*) szerzői és kapcsolódó jogi védelem alatt állnak.²⁶ A játékszoftverek tipikus példái a többszerzős, együttesen létrehozott műveknek (*joint authorship*), amikor a szoftver szerzői jogait a szerzők jogutódjaként az a természetes vagy jogi személy szerzi meg, akinek vagy amelynek a kezdeményezésére és irányításával a művet létrehozták, és aki azt a saját nevében nyilvánosságra hozta [Sztj. 6. cikk (1) bekezdés]. Ez kitűnik a szoftverirányelv 2. cikk (2) bekezdésének szóhasználatából is.²⁷ A videójátékok jogi megítélése nem egységes. Vannak országok (pl. Kanada, Kína, Izrael, Olaszország, Spanyolország), amelyek a szoftvert tekintik az elsődleges magnak,²⁸ amely köré aztán a játék felépül, és a fejlesztők vagy „házon belül” oldják meg a grafikai, hang-, történet- és más elemek elkészítését, vagy megszerzik a felhasználáshoz szükséges engedélyeket más jogosultaktól, de mégis a végeredmény, a boltok vagy virtuális piacterek polcaira kerülő játék szoftverként minősül együttesen, jellemzően munkaviszonyban alkotott közös műnek.²⁹ Más országok (pl. Belgium, Brazília, Dánia, Franciaország, Németország, India, Japán, Svédország és az Egyesült Államok) ezzel szemben hangsúlyozzák a videójátékok komplexitását, külön-külön biztosítva védelmet az egyes alkotórészeknek mint egyedi szerzői műveknek.³⁰

²³ Nintendo-ügy, 21. pont.

²⁴ Nintendo-ügy, 22. pont.

²⁵ Nintendo-ügy, 23. pont.

²⁶ Andy Ramos, Laura López, Anxo Rodríguez, Tim Meng, Stan Abrams: The Legal Status of Video Games: Comparative Analysis in National Approaches. World Intellectual Property Organization, 2013, p. 10. Vö.: Julie Groffe-Charrier: Diversity of Works in Video Games – Some Thoughts on the Difficulties Inherent in Placing Rights on a Secure Footing. RIDA – Revue Internationale du Droit D'Auteur, 267/01-2021, p. 48.

²⁷ Szoftverirányelv, 2. cikk (2) bekezdés: „A természetes személyek csoportja által közösen létrehozott számítógépi program esetében e személyeket a kizárólagos jogok együttesen illetik.”

²⁸ A játékot működtető grafikus motor lehet a fejlesztők saját terméke, de szerezhettek felhasználási engedélyt más fejlesztők szoftvereinek használatára is. Lásd: Ramos at al.: i. m. (26), p. 11.

²⁹ Ramos at al.: i. m. (26), p. 11.

³⁰ Ramos at al.: i. m. (26), p. 11.

A játékok történetvezetése és képi világa művészi színvonalról tanúskodik. Az emberi elme alkotó, kreatív kiteljesedésének tehát egy újabb lépcsőfokának tekinthető, amelyet modern eszközökkel, a digitális technológia segítségével hívnak életre.³¹ Mivel azonban egy nagyon is kortárs műfajról beszélünk, így érdemes lehet megvizsgálni, hogy egyben a kulturális örökség részének is kell-e őket tekinteni, méghozzá egy meglehetősen speciális részének. Sabine von Schorlemer a videójátékokat az ún. *született digitális örökség* (*born-digital heritage*) körébe sorolja, mivel szinte minden létszakaszában digitális formában manifesztálódik.³² Groffe-Charrier kiemeli, hogy a játékok olyan interaktív alkotások, amelyek aktívan bevonják a műélvezetbe a végfelhasználókat is, szemben azokkal az irodalmi és művészeti művekkel, amelyeknek élvezete passzívabb magatartást követel. A végfelhasználók ezzel egyszerre potenciális alkotókká is válhatnak.³³

A digitális kulturális örökség megőrzése érdekében jött létre az UNESCO³⁴ égisze alatt a digitális örökség megőrzéséről szóló charta³⁵ 2003-ban, amelyet a szervezet 32. ülésén fogadtak el.³⁶ Az 1. cikk szerint a digitális örökség magába foglalja az emberi tudás és kifejeződés egyedi erőforrásait, ideértve a kulturális, oktatási, tudományos és adminisztratív erőforrásokat, a technikai, jogi, orvosi és egyéb más, digitálisan létrehozott vagy digitális formátumra konvertált információkat. Digitális tartalom lehet különösen szöveg, adatbázis, mozgó és állókép, hangfelvétel, grafika, szoftver és weboldal. A példálózó jelleggel felsorolt oltalmi tárgyaknak időben hosszantartó értékkel és jelentőséggel kell rendelkezniük, amely egyúttal megőrzendő örökségnek tekintendő. Különösen érdekes az 1. cikk utolsó fordulata, amely a digitális örökséget az egész emberiség univerzális örökségének tekinti, szülessen az bármilyen nyelven, a világ bármely pontján, az emberi tudás bármely területén. Az 1. cikk szöveghasználata tehát egyenesen arra enged következtetni, hogy a videójáték – mint szoftver, mint az emberi tudás kifejeződésének egyedi erőforrása – a kultúra területére esve digitális örökségnek tekintendő. Ennek megfelelően a 2. cikkben foglaltak szerint megőrzendő annak érdekében, hogy a nagyközönség ahhoz bármikor hozzáférhessen. Ennek során törekedni kell az alkotók jogos érdekei, illetve a nyilvánosság hozzáféréshez

³¹ Ramos at al.: i. m. (26), p. 7. Vö.: Devin Monnens: Why Are Games Worth Preserving? In: Henry Lowood (szerk.): Before It's Too Late – A Digital Game Preservation White Paper. American Journal of Play, Fall, 2009, p. 149–150.

³² Sabine von Schorlemer: UNESCO and the Challenge of Preserving the Digital Cultural Heritage. Santander Art & Culture Law Review, 6. évf. 2. sz., 2020, p. 35. Vö.: Mariana Ziku: Digital Cultural Heritage and Linked Data: Semantically-Informed Conceptualisations and Open Practices with Focus on Intangible Cultural Heritage. LIBER Quarterly – The Journal of the Association of European Research Libraries, 30. évf., 2020, p. 4. Susan Corbett: Immaterial cultural property and the private owner: how copyright and trade law might address access and preservation. Queen Mary Journal of Intellectual Property, 9. évf. 3. sz., 2019, p. 269.

³³ Groffe-Charrier: i. m. (26), p. 49–50.

³⁴ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

³⁵ Charter on the Preservation of the Digital Heritage.

³⁶ Von Schorlemer: i. m. (32), p. 37.

fűződő érdekének egyensúlyban tartására. A 8. cikk felhívja a részes államokat arra, hogy teremtsék meg a digitális örökség megőrzéséhez szükséges intézményi kereteket, a 10. cikk a) pontja pedig sürgeti a hardver- és szoftverfejlesztőket, -alkotókat, -kiadókat, gyártókat és terjesztőket, hogy működjenek együtt a könyvtárakkal, archívumokkal, múzeumokkal és más szervezetekkel a digitális örökség megőrzése érdekében.

A farói keretegyezmény³⁷ 2. cikke a) és b) pontjai értelmében kulturális örökségnek kell tekinteni azokat a múltból örökölt értékhozó forrásegyütteseket, amelyeket az emberek, tulajdonviszonyuktól függetlenül, a saját állandóan fejlődő értékeik, hiedelmeik, hitük, tudásuk és hagyományaik tükröződéseként és kifejeződéseként határoznak meg. Idetartoznak különösen a környezet mindazon vonatkozásai, amelyeket az idők folyamán az ember és az egyes helyszínek közötti kölcsönhatás eredményezett [a) pont]. A 3. cikk a) pontja *Európa közös öröksége* körében nevesíti a kulturális örökség minden Európában létező formáját, „amelyek együttesen alkotják az emlékezet, a megértés, az önazonosság, az összetartozás és a kreativitás közös forrását.” A 12. cikk a) pontjában a szerződő tagállamok arra bátorítanak mindenkit, hogy „vegyen részt a kulturális örökség azonosításában, tanulmányozásában, értelmezésében, védelmében, megőrzésében és bemutatásában.”

Az Európai Unióban a kulturális sokszínűség, a kulturális örökség védelme az egyik legfontosabb princípium, amely kiolvasható az Európai Unióról szóló szerződésből (EUSZ) és az Európai Unió működéséről szóló szerződésből (EUMSZ) is.³⁸ Az EUSZ 3. cikke kimondja, hogy az Unió tiszteletben tartja a saját kulturális és nyelvi sokféleségét, és biztosítja Európa kulturális örökségének megőrzését és további gyarapítását. Az EUMSZ 6. cikk c) pontja az Unió hatáskörébe utalja a tagállamok intézkedéseit támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedéseket végrehatását, többek között a kultúra területén. Az EUMSZ 167. cikke szerint az Unió hozzájárul a tagállamok kultúrájának virágzásához, tiszteletben tartva a nemzeti és regionális sokszínűséget, előtérbe helyezve a közös kulturális örökséget. Ebbe a 167. cikk (2) bekezdése szerint beletartozik a művészeti és irodalmi alkotás, beleértve az audiovizuális szektort is.

Magyarországon a 2001. évi LXIV. törvény rendelkezik a kulturális örökség védelméről. A 46. § védettnek minősíti a muzeális intézményekben, a levéltárakban, a közgyűjteményként működő kép- és hangarchívumokban, valamint a könyvtárakban muzeális dokumentumként nyilvántartott kulturális javakat. Ez ugyan egyértelmű utalást nem ad sem a videójátékokra, sem pedig a szoftverekre, ám ahogy azt az alábbiakban érinteni fogjuk, Magyarországon is működik már olyan intézmény (*Game Over* videójáték múzeum), amely videójátékok és játékkonzolok megőrzésére specializálódott.

³⁷ Az Európa Tanácsnak a kulturális örökség társadalmi értékéről szóló, Faróban, 2005. év október 27. napján elfogadott keretegyezménye. Magyarországon kihirdetve a 2012. évi CX. törvénnyel.

³⁸ *Claudia S. Quiñones Vilá: Cultural Heritage in the European Union: An Outsider's Perspective. Santander Art and Culture Law Review, 2018. 2. sz., p. 253.*

A kulturális örökség hagyományos fogalmába, amelyet például az 1954. évi Hágai Egyezmény (1. cikk),³⁹ vagy az 1970-es Párizsi Egyezmény (1. cikk)⁴⁰ felsorolás szintjén nevesít, a videojátékok, és egyáltalán a digitális javak még nem szerepelhettek, bár igaz, hogy utóbbi már említi a hangfelvételek és filmek archívumait, ami azt jelzi, hogy az idő előre haladtával ezek is a kulturális javak elismert körébe kerültek. Az 1970 óta eltelt fél évszázad alatt azonban jól látszik, hogy mind a nemzetközi, mind az európai uniós jogalkotói szintéren történtek lépések annak érdekében, hogy a digitális javak körébe tartozó alkotások is a kulturális örökség részeként kerüljenek elismerésre. Tekintettel arra, hogy a videojáték-szoftverek szerzői művekként állnak oltalom alatt, emellett sok rokon vonást mutatnak egyéb más audiovizuális művekkel, filmekkel, maguk is magas színvonalú művészi, alkotói elemeket tartalmaznak, indokoltnak és időszerűnek tűnik a kulturális örökségként való expressis verbis elismerésük.

2. A videojátékok megőrzésére tett erőfeszítések

A szórakoztató szoftverek megőrzésének egyik elsődleges kulcskérdése, hogy pontosan mit is kellene megőrizni egy adott játékból az utókor számára. Adrienne Decker, Christopher Egert, Andrew Phelps és Jerome P. McDonough megőrzendőnek a játékok „szignifikáns tulajdonságait” (*significant properties*) tekintik, amelyekbe beletartoznak a termék minőségét, használhatóságát, renderelhetőségét és viselkedését befolyásoló tényezők.⁴¹ Will White mindenekelőtt a forráskódot és a kapcsolódó dokumentációt tekinti a hosszú távú megőrzés kulcstárgyának, amelyet egy filmalkotás eredeti negatívjához hasonlít. A forráskód tartalmazza ugyanis azokat a nyers adatokat, amelyek úgy tehetik lehetővé a játék újraalkotását, hogy az eredeti, akár több évtizedes hardveres környezet reprodukálására nincs szükség.⁴² A forráskód intézményi, megőrzési célú többszörözését megnehezíti, hogy a játékipar kulcsszereplői, a fejlesztők és kiadók, vagy féltve őrzik a forráskódot, amelyet adott esetben üzleti titokként kezelnek, vagy éppen ellenkezőleg, az adott franchise újabb és újabb termé-

³⁹ A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv a kulturális javak háború idején megszállott területeiről való kivitelének tilalma tárgyában. Magyarországon kihirdetve az 1957. évi 14. törvényerejű rendelettel.

⁴⁰ A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott egyezmény. Magyarországon kihirdetve az 1979. évi 2. törvényerejű rendelet által.

⁴¹ Adrienne Decker, Christopher Egert, Andrew Phelps, Jerome P. McDonough: Technical Properties of Play – A technical analysis of significant properties for video game preservation. IEEE International Games Innovation Conference, 2012, p. 1.

⁴² White: i. m. (3), p. 580–581. Vö.: Bachell, Barr: i. m. (5), p. 140.

keire koncentrálva nem tartják szükségesnek a megőrzését, főleg ha semmilyen gazdasági hasznót nem hajt már az adott játék a fejlesztő, illetve a kiadó számára.⁴³

A forráskód és a videójátékhoz kapcsolódó egyéb elemek jogosult általi megőrzésének példája a James K. Harris által „*vállalati memória*” (corporate memory)⁴⁴ szóval illetett archiválási módszer, amelyet a Nintendo alkalmaz. Ez tekinthető egyfajta platformépítésnek is, felhasználva a Nintendo által készített és kiadott korábbi nagyobb húzócémket. A rajongók ezeket a játékokat követve hűek maradnak a platformhoz [(el)fogyasztott (vagy még inkább fogyasztói) *nostalgia* – *consumed nostalgia*], amely így érdekében állónak tekinti, hogy a korábban sikeres, régi játékaikat megőrizze,⁴⁵ és egyben kontrollálja is a hozzáférést a rajongók számára.⁴⁶ A független, kisebb fejlesztőknek ugyanakkor nem áll rendelkezésre elég erőforrás ahhoz, hogy a korábbi játékaik forráskódjait hosszú távra, megfelelő módon megőrizze.⁴⁷ A videójátékok archiválási célú átadása egy örökségvédelmi intézménynek részben összefüggésben állhat azzal a problémakörrel, hogy a megőrzési céllal akár a videójátékokról, akár valamely kapcsolódó szerzői műről (pl. plakát, egyéb grafikai és promóciós elemek) készített másolat az intézmény szerzői jogi jogosulttá válhat. Ezt ugyan a CDSM-irányelv 14. cikke kifejezetten kizárja a közkinccsé vált képzőművészeti alkotások esetében – kivéve, ha a másolat maga is egyéni, eredeti jellegű szerzői műnek tekinthető – amely körülmény nyilvánvalóan nem áll fenn még egy régi videójáték esetében sem, ám jól jelzi azt a jogalkotó által is érzékelt törekvést, miszerint a megőrzést végző intézmény

⁴³ *Bachell, Barr*: i. m. (5), p. 141., p. 155. Vö.: *Zach Vowell*: What Constitutes History? In: *Lowood*: i. m. (31), p. 152–153.

⁴⁴ A vállalati memória egyik tipikus példája a filmiparban a Disney gyakorlata, amelyet James K. Harris „Disney-páncélteremként” (Disney Vault) interpretál. Ennek lényege, hogy a Disney féltve őrzött alkotásait csak limitált példányszámban és időre teszi a piacon hozzáférhetővé, majd visszaküldi őket a „páncélterembe”, ahonnan a felnövekvő újabb generációknak később ismét hozzáférhetővé teszi, újabb potenciális rajongótábort toborozva. Lásd: *James K. Harris*: Pocket-Sized Archives: Classic Consoles, Consumed Nostalgia, and Corporate Rememory. *The Journal of Popular Culture*, 53. évf. 3. sz., 2020, p. 1423. Vö.: *Laura Gasaway*: Archiving and preservation in U.S. copyright law. In: *Estelle Derclaye* (szerk.): *Copyright and Cultural Heritage – Preservation and Access to Works in a Digital World*. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2010, p. 145.

⁴⁵ *Harris*: i. m. (44), p. 1418.

⁴⁶ *Harris*: i. m. (44), p. 1429. A digitális platformgazdaságban a tartalmakhoz való hozzáférés kontrollja a platformüzemeltetők által követett szerződéses gyakorlatban is tetten érhető, amely nagymértékben befolyásolja, hogy a platformot használó előfizetők milyen konkrét felhasználási cselekményeket tehetnek a hozzáférhetővé tett tartalmakkal. A végfelhasználói szerződések (end-user license agreement – EULA) részletes elemzéséről lásd: *Mezei Péter, Harkai István*: End-user flexibilities in digital copyright law – an empirical analysis of end-user license agreements. *Interactive Entertainment Law Review*, 2022. 1. sz., p. 1–20.

⁴⁷ *White*: i. m. (3), p. 581–582.

igyekszik a gyűjteményébe került példányok feletti kontrollt a maga számára biztosítani. Ez a törekvés nyilvánvalóan ellentétes lehet az eredeti mű jogosultjainak érdekeivel.⁴⁸

A forráskódon túl egy sor olyan kapcsolódó eleme van a játszható virtuális világoknak, amelyek nélkül a játékelmény a maga valójában nem lenne reprodukálható. A megőrzés célja tehát nem pusztán a játék mint kulturális örökség megőrzése, hanem a játszhatóság fenntartása is, vagyis annak lehetővé tétele, hogy a játék eredeti platformon, az eredeti játékelménynek megfelelően hozzáférhető maradjon.⁴⁹ A forráskód és különböző frissített változatainak gondos archiválása tehát önmagában nem teszi teljessé egy adott játék megőrzését. Szükség van ezenfelül legalább a futtatást lehetővé tevő eredeti közegre, vagyis a konzol vagy személyi számítógép adott generációjának, a kapcsolódó hardvereknek a megőrzésére is.⁵⁰ A játékokhoz csatlakoznak továbbá olyan marketingelemek (adathordozó, csomagolás, különféle gyűjtői kiadások kiegészítői), amelyek szintén a megőrzendő univerzum teljességéhez járulhatnak hozzá.⁵¹ James Newman a megőrzendő elemek körébe sorolja továbbá magát a játékmenetet rögzítő audiovizuális végfelhasználói videókat (konfiguratív előadás vagy teljesítmény – *configurative performance* vagy végigjátszás – *walkthrough*) is, amelyek önmagukban is a videójáték virtuális, grafikai világának egyfajta megőrzésének tekinthetők.⁵² Ezeket a videókat a végfelhasználók különféle videómegosztó platformokra⁵³ tölthetik fel, ami további kérdéseket vet fel a virtuális világok grafikai és audiovizuális elemeinek felhasználását illetően.

⁴⁸ Andrea Wallace, *Ellen Euler: Revisiting Access to Cultural Heritage in the Public Domain: EU and International Developments*. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 2020, 1. sz., p. 835. Vö.: Linnea Dale Pittman: *Combating Copyright Overreach: Keeping 3D Representations of Cultural Heritage in the Public Domain*. New York University Law Review, 95. évf. 4. sz., 2020, p. 1197–1198.

⁴⁹ James Newman: *The Music of Microswitches: Preserving Videogame Sound – A Proposal*. The Computer Games Journal 7. évf., 2018, p. 264.

⁵⁰ A személyi számítógépek hardveres összetétele a játékkonzolokhoz hasonlóan sokkal változatosabb kombinációs lehetőségekkel kecsegtet, ami nagyban befolyásolja a játék megjelenítését, a játékelményt, sőt adott esetben magát a játszhatóságot is. A megőrzés szempontjából fontos, hogy a játékban rejlő grafikus teljesítményt a lehető legteljesebb mértékben ki lehessen aknázni, illetve megőrizni. Fontos szempont továbbá a megfelelő szoftveres kompatibilitás biztosítása a játékot futtató operációs rendszerrel, amely maga is csak specifikus hardveres környezetben tud zökkenőmentesen működni, miközben az sem mindegy, hogy az adott hardver (pl. egy videokártya) milyen drivert használ. Lásd: Monnens: i. m. (4), p. 144.

⁵¹ Kelly Leblanc: *The Quagmire of Video Game Preservation*. Information Today, 2021. június, p. 16. Vö.: Rhianon Bettavia: *Where Does Significance Lie: Locating the Significant Properties of Video Games in Preserving Virtual Worlds II Data*. International Journal of Digital Curation, 2016, 11. évf. 1. sz., p. 18., Newman: i. m. (49), p. 262–263.

⁵² James Newman: *(Not) Playing Games: Player-Produced Walkthroughs as Archival Documents of Digital Gameplay*. The International Journal of Digital Curation. 6. évf. 2. sz., 2011, p. 109.

⁵³ Az legnagyobb ilyen audiovizuális gyűjteménynek tekinthetők a Youtube és a Twitch videómegosztó platformjai.

A kulturális örökség részét képező videójátékok megőrzésére világszerte létrejöttek professzionális munkát végző múzeumok.⁵⁴ Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül azon múzeumokat vesszük számba, amelyek a gyűjteményükben videójátékokat is őriznek, vagy tevékenységük egyenesen a videójátékok megőrzésére szakosodott. A New York-i székhelyű *Museum of Modern Arts* 2012-ben kezdett el videójátékokat is felvenni a gyűjteményébe.⁵⁵ A kaliforniai Oakland-ben működő *Video Game History Foundation* tevékenységi körébe tartozik a videójátékokhoz kapcsolódó írásos dokumentumok könyvtári szolgáltatás keretében történő rendezése, a forráskód megőrzése, elvesztett és megsérült adatok helyreállítása és felújítása, a kapcsolódó audiovizuális és fizikai marketingelemek archiválása, illetve a videójátékokhoz kapcsolódó tudatosság növelése és tanácsadás.⁵⁶ Az Egyesült Államokban ezenfelül megtalálhatók videójátékok a *Library of Congress* gyűjteményében is,⁵⁷ illetve a *The Strong's International Center for the History of Electronic Games (ICHEG)* szintén foglalkozik a videójátékok és a hozzájuk kapcsolódó tartalmak és anyagok gyűjtésével, megőrzésével, tanulmányozásával.⁵⁸ Az angliai sheffieldi *National Videogame Museum* videójátékok gyűjtésére és kiállítására létrejött intézmény, amely nemcsak a hagyományos múzeumi funkciókat tölti be, hanem játszhatóvá is tesz kiállítási darabokat.⁵⁹ A berlini *Computerspielemuseum* ehhez hasonló módon gyűjti a játékokat, amelyeket állandó és időszakos kiállításokon állít ki. Gyűjteményében megtalálhatók ritka és klasszikus játékok, és teret engednek a látogatói kreativitás kibontakozásának is.⁶⁰ Hasonló tevékenységet végez a *Videogame Art Museum* is Bolognában.⁶¹

⁵⁴ Alasdair Bachel és Matthew Barr a kulturálisörökség-védelmi intézményeken túl a megőrzésben érdekelt csoportnak tekintik továbbá a videójáték-ipari szereplőket, illetve a játékosok közösséget, amely igen aktívnak mutatkozik. A tanulmány fókuszában az intézményi szintű megőrzés áll, különös tekintettel a CDSM-irányelv korlátozások és kivételek rendszerére, így a másik kettővel legfeljebb csak érintőlegesen foglalkozunk. Lásd: Bachel, Barr: i. m. (5), p. 141–143. Vö.: Lina Eklund, Björn Sjöblom, Patrick Prax: Lost in Translation: Video Games Becoming Cultural Heritage? *Cultural Sociology*, 13. évf. 4. sz., 2019, p. 445–447.

⁵⁵ Rose Eveleth: Video Games Are Officially Art, According to the MoMA (<https://www.smithsonianmag.com/smart-news/video-games-are-officially-art-according-to-the-moma-150115811/> – utolsó megtekintés ideje 2022. március 30.).

⁵⁶ Video Game History Foundation – Projects (<https://gamehistory.org/what-were-doing/> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 30.).

⁵⁷ Trevor Owens: Yes, The Library of Congress Has Video Games: An Interview with David Gibson (<https://blogs.loc.gov/thissignal/2012/09/yes-the-library-of-congress-has-video-games-an-interview-with-david-gibson/> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 30.).

⁵⁸ The Strong's International Center for the History of Electronic Games – What we do (<https://www.museumofplay.org/collections/icheg/> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 30.).

⁵⁹ About the National Videogame Museum (<https://thenvm.org/about/> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 30.).

⁶⁰ Computerspielemuseum Berlin (https://www.computerspielemuseum.de/1210_Home.htm – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 30.).

⁶¹ Associazione Insert Coin – Videogame Art Museum Bologna (<https://www.insertcoinbologna.it/video-game-art-museum/> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 30.).

3. A kulturális örökség megőrzése a CDSM-irányelv tükrében

Az archiválási, megőrzési kivétel indoka, amely a videójátékok esetében különösen fennálló jelenség, hogy a gyűjteményekben található művek és más védett teljesítmények egyes másolatai könnyedén megsérülhetnek, megsemmisülhetnek, miközben a helyettesítésük vagy nagy nehézségekbe ütközik, vagy egyenesen lehetetlen.⁶² Ahhoz, hogy a professzionális munkát végző intézmények hatékonyan tudják ellátni a kulturális örökség megőrzése és a nagyközönség számára történő megismertetése területén fennálló feladataikat, szükséges, hogy a szerzői jog korlátozások és kivételek rendszerében a jogalkotó olyan kivételeket létesítsen, amelyeknek köszönhetően az intézmények szabadon másolhatják a gyűjteményükben, archívumaikban található műveket és más teljesítményeket, illetve azokat a nyilvánosság számára megismerhetővé tehetik.⁶³ A CDSM-irányelv alább részletesen tárgyalt rendelkezéseit megelőzően az Infosoc-irányelv már tartalmazott a többszörözés vagyoni joga tekintetében olyan esetköröket a korlátozások és kivételek rendszerében, amelyek szűk teret engedve ugyan, de lehetővé tették a nyilvános könyvtárak, oktatási intézmények, múzeumok vagy archívumok számára digitális másolatok készítését, amennyiben azok nem szolgáltak haszonszerzési célt. Az 5. cikk (2) bekezdés c) pontjában meghatározott kivételnek a többszörözési jog körébe tartozó különös esetekre kell korlátozódnia, amely nem vonatkozhat a művek és más teljesítmények online szolgáltatás keretében történő felhasználására.⁶⁴ Az Infosoc-irányelvben foglalt archiválási célú többszörözés tehát kiterjedt a múzeumok gyűjteményeiben fellelhető azon videójátékokra, amelyek kereskedelmi forgalomban már nem voltak kaphatók, de megőrzésük indokoltá tette a másolat készítését.⁶⁵

Az árvmű-irányelv is nevesít bizonyos szabad felhasználási esetköröket, amennyiben az árva mű felhasználására az adott uniós tagállamban letelepedett, nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények, illetve múzeumok vagy archívumok, mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmények és közszolgálati műsorszolgáltatók által közérdekű feladatukkal kapcsolatos célok elérése érdekében kerül sor.⁶⁶ Amennyiben tehát egy videójáték árva műnek tekinthető, akkor az 1. cikkben meghatározott intézmények szabadon többszörözhetik és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tehetik a gyűjtemé-

⁶² Paul Torremans: Archiving exceptions: where are we and where do we need to go? In: Estelle Derclaye (szerk.): Copyright and Cultural Heritage – Preservation and Access to Works in a Digital World. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2010, p. 112.

⁶³ Torremans: i. m. (62), p. 115.

⁶⁴ Infosoc-irányelv, (40) preambulumbekkezdés.

⁶⁵ Lee: i. m. (7), p. 107. Vö.: Argyri Panezi: Europe's New Renaissance: New Policies and Rules for Digital Preservation and Access to European Cultural Heritage. Columbia Journal of European Law, 24. évf., 2018, p. 604–605.

⁶⁶ Árvmű-irányelv, 1. cikk (1) bekezdés.

nyükben található árva műveket, ha a cselekmény célja digitalizálás, hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás.⁶⁷

A fentebb már említett *abandonware* videójátékok árva műként való azonosítása egyéb-iránt az árvamű-irányelv keretrendszerében ellentmondásosnak tűnik. A 2. cikk ugyan műre, illetve hangfelvételre utal, tehát tágabb teret adna az értelmezésnek, az 1. cikk (2) bekezdés a)–c) pontja konkrétan nevesíti is, hogy az irányelvet mely művek tekintetében kell alkalmazni. Ilyen művek különösen a folyóirat, hírlap, magazin vagy írásmű formájában kiadott mű [a) pont], filmművészeti vagy audiovizuális mű és hangfelvétel [b) pont], amelyek nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények, múzeumok, archívumok, mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmények gyűjteményeiben található, illetve közszolgálati műsorszolgáltatók által 2002. december 31-ig vagy aznap előállított és azok archívumaiban található filmművészeti vagy audiovizuális művek és hangfelvételek [c) pont]. Vagyis a szoftverek nincsenek a felsorolásban, így kérdéses, hogy az árvamű-irányelv alkalmazható-e a videójátékok tekintetében. Ez a dilemma kinyit egy további problémakört is, nevezetesen, hogy a videójátékok tekinthetők-e audiovizuális alkotásoknak, avagy sem. Henrike Maier szerint az EU-ban nincs harmonizálva az audiovizuális mű fogalma,⁶⁸ ugyanakkor a szoftverirányelv 1. cikke a számítógépi programokat az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény szerinti irodalmi műként részesíti szerzői jogi védelemben, amely vonatkozik az előkészítő dokumentációra, illetve bármely formában történő kifejezésre is, amennyiben a program a szerző saját szellemi alkotása. Ha a szoftverirányelv 1. cikkét összeolvassuk az árvamű-irányelv 1. cikkével, akkor az írásmű formájában kiadott mű rímелhet leginkább a számítógépi programok irodalmi műként való minősítésére. A fentebb már idézett Nintendo-ügyben a videójátékok természetére vonatkozó megállapítás e helyütt ismét kiemelendő. A játékok ugyanis tartalmazznak olyan audiovizuális elemeket, amelyek ugyan a játék programnyelvében vannak kódolva, de a kódolást meghaladó alkotási értékkel bírnak, és szerepet játszanak a mű eredetiségében. Ez az érvelés két dologra mindenképpen rávilágít, amely az *abandonware* játékok árva műként való minősítését lehetségessé tehetné. Egyrészt a játékok elsősorban számítógépi programalkotások, másodsorban pedig olyan interaktív, virtuális környezetet működtető, audiovizuális műveket és más teljesítményeket is magukba foglaló összetett művek, amelyeknél az egyes összetevő komponensek, az egymásra rétegződő vagyoni jogok egy komplex jogosult hálót takarhatnak, amely adott esetben valóban megnehezítheti a jogosultkutatást. Az *abandonware*-árva mű diskurzus, vagy inkább dilemma, jól szemlélteti, hogy a videójátékok mint komplex művek szerzői jogi megítélése az európai szerzői jogban komoly kérdéseket vethet fel. A fejlesztés alatt már nem álló játékok potenciális árva művek

⁶⁷ Árvamű-irányelv, 6. cikk (1) bekezdés a)–b) pont. Vö. Szjt. 41/F.

⁶⁸ Maier: i. m. (6), p. 121.

lehetnek, ugyanakkor a megőrzésükre tett esetleges intézményi erőfeszítések, legalábbis az árvamű-irányelv és az Infosoc-irányelv metszéspontjában komoly korlátokba ütközhetnek.

A 2019 előtti korlátozások és kivételek meglehetősen szűken szabták meg a kulturális-örökség-védelmi intézmények számára nyitva álló, jogszerűen megtehető archiválási kivételek körét. Ez különösen igaz az Infosoc-irányelv szabályaira, amelyeken az árva művek tekintetében némiképpen lazított az árvamű-irányelv. A CDSM-irányelv kibővíti a jogszerűen végezhető cselekmények körét, reflektálva a digitális és online térben történt változásokra.⁶⁹ Az új szabályok fontos jogpolitikai indoka, hogy az új digitális technológiák újfajta felhasználási lehetőségek sokaságát hozták el, miközben a hatályban lévő uniós szerzői jogi rendelkezések – különös tekintettel az adatbázis-irányelvre,⁷⁰ az Infosoc-irányelvre és a szoftverirányelvre⁷¹ – egy kivételtől⁷² eltekintve csak opcionális jelleggel írták elő a korlátozások és kivételek harmonizálását. Hogy a belső piac megfelelő működését biztosítsák, kötelező erejű kivételeket és korlátozásokat kell bevezetni a tudományos kutatás, az innováció, az oktatás és a kulturális örökség védelme és megőrzése érdekében, miközben a már létező korlátozásokat és kivételeket továbbra is alkalmazni kell, többek között a megőrzési tevékenységre is.⁷³

A tanulmány fókuszában álló kulturálisörökség-védelmi intézmények definíciójával is részletesen foglalkozik a CDSM-irányelv. A 2. cikk 3. pontja ekként tartja számon a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárt vagy múzeumot, a levéltárat, illetve a mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézményt. A (13) preambulumbekzdés ilyen intézménynek tekinti a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárakat és múzeumokat – függetlenül attól, hogy milyen műveket vagy más védett teljesítményeket őriznek állandó gyűjteményükben⁷⁴ –, a levéltárakat és a mozgóképörökség- vagy hangzóörökség-védelmi intézményeket. Ide kell érteni különösen a nemzeti könyvtárakat és a nemzeti levéltárakat, illetve az archívumaik, nyilvánosan hozzáférhető könyvtáraik tekintetében az oktatási intézményeket, a kutatóhelyeket és a közszolgálati műsorszolgáltató szervezeteket is. A (25) preambulumbekzdés meghatározza a kulturálisörökség-védelmi intézmények feladatait is, amely kiterjed a gyűjteményük megőrzésére a jövő nemzedékek számára. Ahhoz, hogy a gyűjteményben tárolt örökséget megóvják a pusztulástól, szükséges lehet annak többszörö-

⁶⁹ Panezi: i. m. (65), p. 605.

⁷⁰ 96/9/EK irányelv az adatbázisok jogi védelméről.

⁷¹ 2009/24/EK irányelv a számítógépi programok jogi védelméről.

⁷² Ez a kivétel az Infosoc-irányelv 5. cikk (1) bekezdésében foglalt időleges többszörözési kivétel. Lásd: *Harkai István*: Az időleges többszörözési kivétel az Európai Unió Bíróságának joggyakorlatában. I–II. rész. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 14. (124.) évf. 5. sz., 2019. október, p. 79–97, ill. 14. (124.) évf. 6. sz., 2019. december, p. 42–58.

⁷³ CDSM-irányelv, (5) preambulumbekzdés.

⁷⁴ A (29) preambulumbekzdés szerint egy mű vagy más védett teljesítmény akkor képezi a gyűjtemény állandó részét, ha példányai az intézmény tulajdonában vagy állandó jelleggel birtokában vannak. Ez alapulhat a tulajdonjog átruházásán, felhasználási szerződésen, kötelezpéldány biztosításának kötelezettségén vagy állandó letétkezelési megállapodáson.

zése, amely megőrzési cselekményt kötelező erejű kivétellel kell lehetővé tenni. Az új kivétel célja továbbá, hogy elősegítse a kulturálisörökség-védelmi intézmények határokon átnyúló együttműködését, a megőrzési módszerek megosztását, illetve a megőrzési hálózatok létrehozását. Mindez elősegítené a hatékony erőforrás-felhasználást. Eleonora Rosati szerint a (25) és a (26) preambulumbekkezdés megadja tehát a 6. cikk kivételének „kettős logikai alapját” („*twofold rationale*”), amely a digitális technológiák kulturális örökség megőrzése terén való hatékonyabb felhasználását, illetve a korábban szüksézávan vett archiválási kivétel belső piacra gyakorolt negatív hatásának enyhítését takarja.⁷⁵ A videójátékoknál is tapasztalható technológiai avulás vagy az eredeti hordozóanyag romlása indokoltá teszi, hogy a többszörözés vagyoni joga alól biztosított kivételre támaszkodva az intézmény a gyűjteményben található műről vagy más védett teljesítményről bármikor készíthessen másolatot megfelelő eszközzel, módszerrel vagy technológiával, bármilyen formátumban vagy hordozóanyagon, kellő számban, a megőrzés célja által indokolt mértékben. Ha ugyanakkor a másolatkészítés a megőrzéstől eltérő célra irányul, továbbra is engedélyt kell kérni, kivéve ha más uniós jog által előírt kivétel vagy korlátozás ezt lehetővé nem teszi.⁷⁶ A (27) preambulumbekkezdésben meghatározott célok Rosati szerint a megőrzés fogalmára adott, nyitott végű példák. Egyébiránt a CDSM-irányelv nem jelöli meg konkrétan, hogy mit kell megőrzésnek tekinteni. Összességében pedig bármilyen olyan cselekmény ilyennek tekinthető, amely a gyűjteményben szereplő másolat eredeti minőségének és állapotának fenntartását szolgálja.⁷⁷ Ha az intézmény nem rendelkezik a másolatkészítéshez szükséges technikai eszközzel vagy szakértelemmel, igénybe veheti más, szakértelemmel bíró kulturálisörökség-védelmi intézmény vagy harmadik fél segítségét, aki a nevében és a felelősségi körében eljárva készíthet másolatot.⁷⁸

A 6. cikk a kulturális örökség megőrzése érdekében előírja, hogy a tagállamok biztosítanak kivételt az adatbázis-irányelv 5. cikk a) pontjában és 7. cikk (1) bekezdésében, az Infosoc-irányelv 2. cikkében és a szoftverirányelv 4. cikk (1) bekezdés a) pontjában, illetve a CDSM-irányelv 15. cikk (1) bekezdésében meghatározott jogok alól annak érdekében, hogy a kulturálisörökség-védelmi intézmények a gyűjteményük állandó részét képező művekről és más, védelem alatt álló teljesítményekről megőrzési céllal, a megőrzéshez szükséges mértékben, bármilyen formátumban vagy hordozóanyagon másolatot készítsenek. A kivételek és korlátozások átültetésekor a (6) preambulumbekkezdésben foglaltaknak megfelelően figyelemmel kell lenni a háromlépcsős tesztre, a (7) preambulumbekkezdés szerint pedig egyrészről fenn kell tartani az Infosoc-irányelvben nevesített hatásos műszaki intézkedések

⁷⁵ Eleonora Rosati: Copyright in the Digital Single Market – Article-by-Article Commentary to the Provisions of Directive 2019/790. Oxford University Press, 2021, p. 132–133.

⁷⁶ CDSM-irányelv, (27) preambulumbekkezdés.

⁷⁷ Rosati: i. m. (75), p. 136–137. Vö.: Irini Stamatoudi, Paul Torremans: EU Copyright Law – A Commentary, Second Edition. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA, 2021, p. 696.

⁷⁸ CDSM-irányelv, (28) preambulumbekkezdés.

megfelelő védelmét, de gondoskodni kell arról is, hogy a CDSM-irányelvben meghatározott kivételek és korlátozások maradéktalanul érvényesüljenek. A konkrét műszaki intézkedések megválasztásának szabadságát a jogosultak számára továbbra is biztosítani szükséges.

A CDSM-irányelv 6. cikke tehát egy jóval szélesebb körben meghatározott kivételt jelent az Infosoc-irányelv igen szűkre szabott, megőrzést lehetővé tevő kivételéhez képest, amelyet a tagállamok úgy ültettek át, hogy nem mindig voltak tekintettel a digitális formátumok kérdésére.⁷⁹ A tagállamoknak biztosított mozgástér eredménye egy meglehetősen töredezett és terjedelmében korlátozott kivétel lett.⁸⁰ A tagállamoknak biztosított mozgástér és a kivétel nem kötelező jellege kitűnik az Infosoc-irányelv szóhasználatából is: „*kivételeket és korlátozásokat állapíthatnak meg*”. Vagyis az uniós jogalkotó eddig a tagállamok mérlegelésére bízta, hogy milyen terjedelmű, milyen konkrét kivételt vezetnek be a kulturális örökség megőrzésének céljából.⁸¹ Ehhez képest a CDSM-irányelv 6. cikkében foglalt, „*a tagállamok kivételt biztosítanak*” a kivétel kötelezően átültetendő voltára utal. A formátum és a másolat terjedelme tekintetében is jóval tágabb kivétellel operál a CDSM-irányelv. A másolatkészítés terjedelme a megőrzéshez szükséges mértékhez igazodik, miközben az irányelv lehetővé teszi, hogy az eredetihez képest más formátumban (*format shifting*), más hordozóanyagon is készüljenek másolatok. Az Infosoc-irányelv szűkszavú „*egyes többszörözési cselekmények*” szóhasználatát nem utal arra, hogy a kivételt szélesebb körben lehetett volna értelmezni.⁸² A 6. cikk mindenesetre változtat ezen, és kibővíti a kivétel hatókörét. Rosati utal rá, hogy az új szabály átültetése során a tagállamnak, amennyiben még nem tette meg, át kell ültetnie az Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés *c*) és 6. cikk (2) bekezdés *b*) pontját.⁸³ A CDSM-irányelv 6. cikkben foglalt szabály természetét tekintve kivétel, vagyis a tagállamoknak tartózkodniuk kell az olyan szabályok elfogadásától, amelyek bármiféle jogosulti kompenzációt keletkeztetnének.⁸⁴

A CDSM-irányelv kulturális örökség megőrzése érdekében bevezetett többszörözési kivételének az adatbázis-, a szoftver-, és az Infosoc-irányelvhez való viszonyát az alábbi két táblázat szemlélteti, amelyből a videójátékok tekintetében elsősorban az Infosoc-irányelv 2. cikke és a szoftverirányelv 4. cikk (1) bekezdése veendő figyelembe.

⁷⁹ Rosati: i. m. (75), p. 131.

⁸⁰ Rosati: i. m. (75), p. 132.

⁸¹ Torremans: i. m. (62), p. 116. Vö.: Michel M. Walter, Silke von Lewinski: Information Society Directive. In: Michel M. Walter, Silke von Lewinski (szerk.): European Copyright Law – A Commentary. Oxford University Press, 2013, p. 1035–1038.

⁸² Torremans: i. m. (62), p. 117. Vö.: Rosati: i. m. (75), p. 133.

⁸³ Rosati: i. m. (75), p. 133.

⁸⁴ Rosati: i. m. (75), p. 134.

Adatbázis-irányelv 5. cikk a) pont	Adatbázis-irányelv 7. cikk (1) bekezdés	Infosoc-irányelv 2. cikk	Szoftverirányelv 4. cikk (1) bekezdés a) pont	CDSM-irányelv 15. cikk (1) bekezdés
Az adatbázis szerzőjének kizárólagos joga, hogy az adatbázis egy részét vagy egészét időlegesen vagy véglegesen bármilyen eszközzel és bármilyen formában többszörözze. (Szerzői jog.)	Azon adatbázisok előállítói számára, amelyek tartalmának megszerzése, ellenőrzése, ill. előállítása minőségileg vagy mennyiségileg jelentős ráfordítással járt, a tagállamok biztosítják a jogot arra, hogy az adatbázis egész tartalmának vagy minőségi és/vagy mennyiségi szempontból jelentős részének kimásolását és/vagy újrahasonosítását megakadályozzák. (Sui generis jog.)	A tagállamok biztosítják a közvetett vagy közvetlen, ideiglenes vagy tartós, bármely eszközzel vagy formában, egészben vagy részben történő többszörözés engedélyezésének, illetve megtiltásának kizárólagos jogát: a) a szerzők számára műveik tekintetében, b) az előadóművészek számára előadásaik rögzítése tekintetében, c) a hangfelvétel-előállítók számára hangfelvételeik tekintetében, d) a filmek első rögzítése előállítói számára filmjeik eredeti és többszörözött példányai tekintetében, e) a műsorsugárzó szervezetek számára műsoraik rögzítése tekintetében ... 3. cikk (1) A tagállamok a szerzők számára kizárólagos jogot biztosítanak műveik vezetékes vagy vezeték nélküli nyilvánossághoz közvetítésének engedélyezésére, illetve megtiltására, beleértve az oly módon történő hozzáférhetővé tételt is, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választ-hatják meg.	A számítógépi programok szerzőjének kizárólagos jogai magukban foglalják ... a számítógépi program bármely eszközzel és bármely formában, részben vagy egészben történő tartós vagy időleges többszörözését. Amennyiben a számítógépi program betáplálása, megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása szükségessé teszi az ilyen többszörözést, ... szükséges a jogosult engedélye.	A tagállamok biztosítják a többszörözés és a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tétel jogát a sajtókiadványok valamely tagállamban letelepedett kiadói számára a sajtókiadványaiknak az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó szolgáltatók általi online felhasználásához azzal, hogy e jogok nem alkalmazandók az egyéni felhasználók általi magáncélú vagy nem kereskedelmi célú felhasználásra és a sajtókiadványok egyes szavainak vagy nagyon rövid részleteinek felhasználására.

CDSM-irányelv többszörözési kivétele a kulturális örökség megőrzése céljából	Infosoc-irányelv többszörözési kivétele a kulturális örökség megőrzése céljából	Árvamű-irányelv
6. cikk A tagállamok kivételt biztosítanak a 96/9/EK irányelv 5. cikkének a) pontjában és 7. cikkének (1) bekezdésében, a 2001/29/EK irányelv 2. cikkében, a 2009/24/EK irányelv 4. cikke (1) bekezdésének a) pontjában, valamint az ezen irányelv 15. cikkének (1) bekezdésében meghatározott jogok alól, ezzel lehetővé téve, hogy a kulturális örökségvédelmi intézmények a gyűjteményük állandó részét képező művekről és más védelem alatt álló teljesítményekről azok megőrzésének céljára, a megőrzéshez szükséges mértékben, bármilyen formátumban vagy hordozóanyagon másolatokat készítsenek.	5. cikk (2) bekezdés c) A tagállamok a 2. cikkben szabályozott többszörözési jog alól kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények vagy múzeumok, valamint az archívumok által végzett egyes többszörözési cselekmények tekintetében, amelyek közvetlenül vagy közvetve sem irányulnak kereskedelmi vagy gazdasági célra. 5. cikk (3) bekezdés n) az adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső ... intézmények gyűjteményeiben nem szereplő műveknek, illetve más, védelem alatt álló teljesítményeknek a nyilvánosság egyes tagjai számára közvetítéssel, illetve hozzáférhetővé tétellel, kutatás vagy egyéni tanulás céljából történő felhasználás, az említett intézmény helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon.	6. cikk (1) A tagállamok rendelkeznek az InfoSoc-irányelv 2., illetve 3. cikkében biztosított többszörözési és a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételi jogokra vonatkozó kivételről vagy korlátozásról, annak biztosítása érdekében, hogy az 1. cikk (1) bekezdésében említett szervezetek (nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak, oktatási intézmények, illetve múzeumok, valamint archívumok, mozgókép-örökség-védelmi vagy hangzó-örökség-védelmi intézmények és közszolgálati műsorszolgáltatók) a gyűjteményükben megtalálható árva műveket a következő módokon felhasználhassák: a) az árva mű InfoSoc-irányelv 3. cikke szerinti nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétel révén, b) az InfoSoc-irányelv 2. cikke szerinti többszörözési cselekmények révén, amelynek célja a digitalizálás, hozzáférhetővé tétel, indexelés, katalogizálás, megőrzés vagy helyreállítás.

A CDSM-irányelvet másodikként Magyarország ültette át.⁸⁵ A kulturálisörökség-védelmi intézmény fogalma tartalmát tekintve lényegében megfelel a CDSM-irányelv 2. cikk 3. pontjának. A kötelezően átültetendő kivétel a szabad felhasználás esetei között nyert elhelyezést a 35. § (4) bekezdésében. A CDSM-irányelv és a magyar átültetést követően a 2021. évi XXXVII. törvénnyel módosított Sztj. releváns szabályhelyeinek összevetését az alábbi táblázat tartalmazza.

Sztj. 33/A. § (1) bekezdés 2. pont	CDSM-irányelv 2. cikk 3. pont
Kulturális örökségvédelmi intézmény: a nyilvánosan hozzáférhető könyvtár vagy muzeális intézmény, illetve levéltár, vagy közgyűjteménynek minősülő kép-, illetve hangarchívum.	Kulturális örökségvédelmi intézmény: nyilvánosan hozzáférhető könyvtár vagy múzeum, illetve levéltár, vagy mozgóképörökség-védelmi vagy hangzóörökség-védelmi intézmény.

⁸⁵ DSM Directive Implementation Tracker (<https://www.notion.so/DSM-Directive-Implementation-Tracker-361cf4e48e814440b353b32692bba879> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 16.).

35. § (4) bekezdés – A szabad felhasználás esetei	CDSM-irányelv 6. cikk
Kulturális örökségvédelmi intézmény ... a műről másolatot készíthet, ha az jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja, és a) a tudományos kutatáshoz vagy archiváláshoz szükséges, b) nyilvános könyvtári ellátás vagy a 38. (5) bekezdésében meghatározott felhasználás céljára készül, c) megjelent mű kisebb részéről, továbbá újság- vagy folyóiratcikkéről belső intézményi célra készül (4a) A kulturálisörökség-védelmi intézmény az általa a) a (4) bekezdés a) pontja szerinti felhasználás céljára előállított másolatot kutatóhely és más kulturálisörökség-védelmi intézmény részére, b) a (4) bekezdés d) pontja szerinti felhasználás céljára előállított másolatot oktatási intézmény részére jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgáló módon szabadon terjesztheti. [A 38. § (5) bekezdése szerint a kulturálisörökségvédelmi intézmények ... gyűjteményeinek részét képező művek az intézmény helyiségeiben ezzel a céllal üzembe állított számítógépes terminálok képernyőjén tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára a nyilvánosság egyes tagjai számára szabadon megtekinthetők, és ennek érdekében ... a nyilvánosság tagjához szabadon közvetíthetők, ideértve a lehívásra hozzáférhetővé tételt, feltéve, ha a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.]	A tagállamok kivételt biztosítanak a 96/9/EK irányelv 5. cikkének a) pontjában és 7. cikkének (1) bekezdésében, a 2001/29/EK irányelv 2. cikkében, a 2009/24/EK irányelv 4. cikke (1) bekezdésének a) pontjában, valamint az ezen irányelv 15. cikkének (1) bekezdésében meghatározott jogok alól, ezzel lehetővé téve, hogy a kulturálisörökség-védelmi intézmények a gyűjteményük állandó részét képező művekről és más, védelem alatt álló teljesítményekről azok megőrzésének céljára, a megőrzéshez szükséges mértékben, bármilyen formátumban vagy hordozóanyagon másolatokat készítsenek.

A CDSM-irányelv 6. cikkében foglalt kivétel megfelelő lehet annak biztosítására, hogy a kulturálisörökség-védelmi intézmények a gyűjteményükben található videójátékokat megfelelő módon tudják megőrizni. Ez nemcsak magának a forráskódnak és a kapcsolódó dokumentációnak, illetve az adathordozónak a megőrzését jelenti, hanem a játék játszhatóságának a biztosítását is. Mivel a játszhatóság nagyban függ az adott hardveres környezettől, amely régebbi játékok esetében megnehezítheti a megőrzést, ezért szükséges, hogy a játékokat szabadon másolhassák a kedvezményezett intézmények újabb digitális adathordozókra, biztosítva legalább az olvashatóságot. A futtatáshoz továbbá elengedhetetlen lehet a fentebb már említett emulálás, vagyis az eredeti hardveres környezet mesterséges megteremtése. E cél elérése a CDSM-irányelv 6. cikkében foglaltak szerint kétségesnek tűnhet, ám a szoftver-irányelv 5. cikk (1)–(3) bekezdése lehetőséget biztosíthat a szoftvert jogszerűen megszerző intézménynek. Az (1) bekezdés a) pontja ugyanis lehetőséget biztosít a szoftvert jogszerűen megszerző személynek arra, hogy a jogosult engedélye nélkül, a rendeltetési célnak megfelelő használat érdekében a számítógépi programot bármely eszközzel és bármely formá-

ban, részben vagy egészben, tartósan vagy időlegesen, a betáplálás, megjelenítés, futtatás, továbbítás vagy tárolás céljából többszörözze. A játszhatóság megőrzése szempontjából további relevanciája van az (1) bekezdés b) pontjában biztosított, a számítógépi program lefordítása, átdolgozása, feldolgozása és bármely más módon történő módosítása lehetőségének, amennyiben az ilyen cselekmény végzésére azért van szükség, hogy a programot az azt jogszerűen megszerző személy a rendeltetési célnak megfelelően használja, ideértve a hibajavítást is. Amennyiben a rendeltetési célnak a szoftver megfelelő futtatását, illetve a kulturális örökség megőrzését tekintjük, a szoftverirányelv és a CDSM-irányelv megfelelő környezetet biztosíthat a játékszoftverek intézményi szintű megőrzéséhez.

4. A kulturális örökség megőrzése a videojátékok által

A videojátékok nemcsak mint megőrzendő kulturális örökség vehetők számításba, hanem olyan eszközként is, amely a kulturális örökség megőrzésének célját önmagában is szolgálja.⁸⁶ Számos olyan játék látott napvilágot, amely különféle történelmi témák mentén vezeti a játékosokat.⁸⁷ A Total War és az Europa Universalis franchise (kereskedelmi forgalomban kapható történelmi játékok – *commercial historical games* vagy dokumentumjátékok – *documentary games*)⁸⁸ stratégiai játéakai különböző történelmi korok hadi eseményeit, gazdasági és társadalmi összefüggéseit modellezzik, egyre részletesebb összetettséggel. A Total War-játékok a rajongók körében híresek a modolhatóságukról,⁸⁹ vagyis a játékot fejlesztő Creative Assembly és a kiadó Sega lehetővé tették, hogy a minél valósághűbb virtuális környezet megteremtése érdekében a végfelhasználók a játékkeret kedvük szerint alakíthassák. Az így készített modok egyik ékes hazai példája a Medieval II Total War játékhoz készített ún. *Magyar Mod*, A kereszténység pajzsa című UGC, amely hihetetlen mélységben tartalmaz

⁸⁶ Boyan Bontchev: *Serious Games for and as Cultural Heritage. Digital Preservation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage*, 5. évf., 2015, p. 44.

⁸⁷ Eike Falk Anderson, Leigh McLoughlin, Fotis Liarokapis, Christopher Peters, Panagiotis Petridis, Sara de Freitas: *Developing serious games for cultural heritage: a state-of-the-art review*. *Virtual Reality*, 14. évf. 4. sz., 2010, p. 255.

⁸⁸ Anderson et al.: i. m. (87), p. 259–260. Vö.: Bontchev: i. m. (86), p. 50.

⁸⁹ Egyre több játékfejlesztő adja közre a játék forráskódját, amelyet felhasználva a játékosok saját képükre formálhatják az alapjátékot. A modok maguk is szerzői művek lehetnek, a bennük rejlő gazdasági haszon kiaknázásához pedig az alapjáték fejlesztőstúdiójának alapvető érdeke fűződhet. Vannak olyan modok, amelyek maguk is önálló játékká váltak. Erre példa a Counter Strike FPS (First-person Shooter) játék, amely eredetileg a Half Life nevű kultikus játék modjaként készült, majd később a felhasználási jogokat megszerezte a Half Life-ot készítő Valve. Lásd: Groffe-Charrier: i. m. (26), p. 59. Nagyon hasonló utat járt be a Defense of the Ancients (Dota) nevű mod is, amelyet a Warcraft 3 című játékhoz készítettek. A mod akkora sikert ért el a rajongók körében, hogy a jogait megszerezte a Valve a Dota tekintetében, az alapjátékot kiadó Blizzard pedig a Dota, Dota Allstars modok felett. A Valve később mindkét mod felhasználási jogait megszerezte, a Blizzard pedig fenntarthatta magának a jogot arra, hogy használja a Dota brandet azokra a játékbeli térképekre, amelyeket a játékosok a Warcraft 3-hoz és a Starcraft 2-höz készítettek. Lásd: Groffe-Charrier: i. m. (26), p. 77.

kiegészítő módosításokat az alapjátékhoz képest, középkori magyar zenéket, történelmi eseményeket, fegyver- és egyenruhamodelleket kölcsönözve a játékba.⁹⁰

Az Assassin's Creed franchise kalandjátékai pedig élethű részletességgel teszik játszhatóvá az ókori görög poliszokat, a 15. századi Firenzét, Velencét és Milánót, a 18. századi Párizst, vagy éppenséggel a 19. századi Londont. A kulturális örökség megőrzése szempontjából ezek a játékok különös relevanciával bírnak, hiszen a kitalált történet fiktív karakterei a feldolgozott korszak valós történelmi eseményeibe csöppennek, például éppen a francia forradalom forgatagába (Assassin's Creed Unity), ahol az alkotók nemcsak rengeteg utalást rejtettek el a korszak eseménysorozatáról, az ismert történelmi személyiségek cselekedeteiről,⁹¹ hanem megdöbbentő részletességgel készítették el a feldolgozott város építészeti alkotásainak digitális másolatait, köztük például a Notre Dame pontos mását. Ez kiváltképp hasznosnak bizonyult azt követően, hogy 2019-ben a francia gótika ikonikus épületének tetőszerkezete egy kiterjedt tűz martaléka lett. A videójátékon dolgozó Caroline Miousse több mint egy év munkájával elkészítette a katedrális digitális másolatát. A modell ugyan fényképeken alapul, inkább művészi, semmint építészeti szempontból bír relevanciával, ám mégis tökéletesen szemlélteti, hogy egy videójáték hogyan válhat egyszerre a valóságban létező kulturális örökség megőrzésének egyik formája. Szakértők szerint egyébként az Assassin's Creed Unity-ben bejárható katedrális a tűzvész követő újjáépítéshez nem alkalmazható, építészeti alkotások háromdimenziós, fotogeometriai vagy lézerszkenneres digitális modellezése mégis a templomot újjáépítő szakemberek segítségére sietett.⁹²

A kulturális örökséget a virtuális térben vizualizáló játékokkal szemben kritikaként említhető, hogy sokszor a játékok a valóságban létező helyszíneket, tárgyakat a játék funkciói által indokolt mértékben megváltoztatva ábrázolják. Majed S. Balela és Darren Mundy az Assassin's Creed franchise első részét vizsgálták történelmi hűség szempontjából, és arra jutottak, hogy a játékban modellezett minaretek (Jeruzsálem és Damaszkusz) nem az eredetiek pontos másai, hanem a készítők a modellek elkészítése során nagyban támaszkodtak az egyiptomi minaretekre jellemző architektúrára, a díszítés tekintetében pedig olyan kalligráfiákat jelenítettek meg, amelyek az északnyugat-afrikai Magreb-régióra jellemzők. Az eredetitől való eltérések egyik kétségtelen oka a játék egyik alapvető funkciójának való megfelelés. Nevezetesen, hogy a játékosok képesek legyenek felmászni a kilátópontként

⁹⁰ TheFurgeur: A kereszténység pajzsa – Total War magyar mod (<https://www.pcguru.hu/hirek/a-keresztenyseg-pajzsa-total-war-magyar-mod/25004> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 09.).

⁹¹ Az Assassin's Creed sorozatot fejlesztő Ubisoft munkáját teljes munkaidőben alkalmazott történész szakértők segítik. Lásd: Aris Politopoulos, Angus A. A. Mol, Krijn H. J. Boom, Csilla E. Aries: „History Is Our Playground”: Action and Authenticity in Assassin's Creed: Odyssey. *Advances in Archeological Practice, A Journal of the Society for American Archeology*, 7. évf. 3. sz., 2019, p. 319.

⁹² Naomi Rea: Can 'Assassin's Creed' Help Rebuild Notre Dame? How Restoring the Cathedral Will Rely on Both New Tech and Ancient Knowhow (<https://news.artnet.com/market/how-technologies-old-and-new-will-be-needed-to-rebuild-notre-dame-1520689> – utolsó megtekintés ideje: 2022. március 09.). Vö. Pittman: i. m. (48), p. 1206–1207.

funkcionáló magaslatokra. Ha az eredeti architektúrát jelenítették volna meg, azon egészen egyszerűen nem lett volna elég kiszögellés, amelyen a digitális karakter felmászhát.⁹³ Egy másik nagyon érdekes jelenség az ún. „hollywoodizáció”. A nyugati fogyasztói társadalomban értékesített videojátékok döntő többsége ugyanis jellemzően észak-amerikai és európai fejlesztőstúdiókban készül. Ezekben a karaktereket és a feldolgozott virtuális világot igyekeznek e társadalmak ízlésvilágához illeszteni. Balela és Mundy kimutatták, hogy az első Assassin's Creed játékok levantei lakóinak kinézete és beszéde nem tükrözi a régióra jellemző öltözködési szokásokat és nyelvjárásokat. A játékban főszerepet játszó karaktereket alakító valódi színészek játéka, amelyet ún. *motion capture* technológiával rögzítettek, majd illesztettek a játékba, szintén a nyugati gesztikulációt, testtartást és beszédstílust tükrözi.⁹⁴ Vagyis amíg kétségtelenül igaz, hogy a játékok alkalmasak arra, hogy a virtuális, digitális térben megjelenítsék a kulturális örökséget, a készítők tudatosan is töreksenek arra, hogy kisajátítsák, és a saját törekvéseiknek megfelelően módosítsák a kulturális örökség bizonyos elemeit (*cultural appropriation, Hollywoodisation, Westernisation, selectivity*).⁹⁵

A szórakoztató játékokon túl is léteznek olyan, alapvetően videojátékok grafikus motorjait használó ún. *komoly játékok* (*serious games*), amelyeknek célja, hogy oktatási, szemléltetési jelleggel a végfelhasználókat virtuálisan elrepítsék egy kiválasztott történelmi korbá, részletesen modellezett épített környezetbe.⁹⁶ Ilyen komoly játéknak tekinthető a *Roma Nova* projekt, amely az ókori Róma digitalizációjával és bejárhatóvá tételével foglalkozott, a legpontosabb történelmi hitelességre törekedve.⁹⁷ Az *Ancient Pompeii* projektben a készítők a 79-ben elpusztult történelmi romvárost rekonstruálták virtuálisan, majd népesítették be avatarokkal, valós időben szimulálva ezzel a korabeli Pompeji mindennapjait. A rekonstruált városban több épületet digitálisan bejárhatóvá tettek, sőt a környezettel interakcióba is lehet lépni.⁹⁸

ÖSSZEGZÉS

A videojátékok napjaink úttörő digitális szórakoztató termékei. Piacuk gyors bővülése, az újabb generációs játéklatformok és hardverek időszakonként visszatérő felbukkanása, a fogyasztói igények gyors kielégítésére való törekvés ezeket az összetett szerzői műveket és kapcsolódó jogi teljesítményeket magukba foglaló, interaktív audiovizuális játékokat különös kihívás elé állítja. A kulturális örökség végtelen tárházából merítő játékok maguk is e

⁹³ Majed S. Balela, Darren Mundy: *Analysing Cultural Heritage and its Representation in Video Games*. DiGRA '15 – Proceedings of the 2015 DiGRA International Conference. Digital Games Research Association, May, 2015, Vol. 12, p. 9.

⁹⁴ Balela, Mundy: i. m. (93), p. 10.

⁹⁵ Balela, Mundy: i. m. (93), p. 13.

⁹⁶ Anderson et al.: i. m. (87), p. 256. Vö.: Bontchev: i. m. (86), p. 48.

⁹⁷ Anderson et al.: i. m. (87), p. 257.

⁹⁸ Anderson et al.: i. m. (87), p. 258.

kulturális örökség részeivé válnak, ám megőrzésük éppen a gyors technológiai fejlődés, az újabb és újabb játékszoftverek gyors egymásutánisága miatt akadályokba ütközik. A megőrzendő elemek köre nem szorítkozik pusztán a szoftverre magára, hanem ideértendők mindazok az előkészítő dokumentumok, a marketing- és arculati elemek, amelyek az adott műpéldányhoz kapcsolódnak. Külön fejtörést okoznak a többjátékos, interneten keresztül játszható játékok, ahol a játékelmény megőrzéséhez nem elegendő a szoftver és a kapcsolódó arculati elemek megőrzése. Szükséges lenne a virtuális teret benépesítő játékosok játékbeli teljesítményének, a végfelhasználók által előállított tartalmaknak a megőrzése is. A videójátékok megőrzésének szükségességét nemcsak a rajongók, hanem az azokat előállító iparág és a kulturálisörökség-védelmi intézmények – könyvtárak, múzeumok – szintén felismerték, amit bizonyítanak azok a kezdeményezések, amelyekre fentebb kitértünk. A videójátékok európai megőrzését elősegítheti a CDSM-irányelv 6. cikkében foglalt kivétel, amely a korábbi, Infosoc-irányelvben foglaltnál szélesebb körben biztosítja a többszörösítés lehetőségét a kulturálisörökség-védelmi intézmények részére. A videójátékok kulturális célú megőrzése és hozzáférhetővé tétele az erre hivatott intézmények által közérdek, hiszen elvesztésük a digitális kulturális örökség történetének elpazarolásával járna együtt.

*Ferge Zsigmond**

A PROGRAMKÓD „VISSZAFEJTÉSÉRŐL” AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG TOP SYSTEM SA ÉS ÉTAT BELGE-ÜGYBEN HOZOTT ÍTÉLETE KAPCSÁN¹

I. BEVEZETÉS

I.1. Jelen ügy kapcsán az Európai Bíróság jogértelmező tevékenységéről

Általános megközelítés szerint a társadalmi kapcsolatok sajátos vonásainak megváltozása folytán a már rögzített normák általában értelmezésre szorulnak. A Római Szerződés az alapítók és a később csatlakozó államok együttműködésének csak az alapelveit rögzíti, 164. (220.) cikke szerint az Európai Bíróság (a továbbiakban: EUB) – saját hatáskörének keretén belül – a szerződések értelmezése és alkalmazása során biztosítja a jog tiszteletben tartását, amely döntésein keresztül hatályosul.

A jogértelmezés a jogi norma tartalmának, jelentésének és annak körülményeinek feltárását az adott élethelyzetre való alkalmazhatóságában megnyilvánuló megfeleltethetőséget jelenti. Célja a norma jelentésének és összefüggéseinek feltárása, ha annak mibenléte vagy tartalma nem világos. Az előterjesztő bíróság mindig aktuális kérdések értelmezését kéri.

Az EUB jogértelmezése nem csupán a jogi körülmények mérlegelésén alapul, mivel magyarázatai a ténybeli körülményektől általában nem szakíthatók el. Ebből következően lehetséges, hogy feloldhatatlannak tűnő ellentmondásokat – egymástól értelmezésben különböző nézeteket – új megvilágításba helyezve közelebb kerül egy, a gyakorlatban is követhető megoldáshoz.

Jelen ügyben a számítógépi programok szerzői jogi védelmének sajátos összefüggése kapcsán nyújtott jogértelmezést. Az ügy egyedi, mivel program visszafejtéséhez való jog kérdései a védelem alatt álló teljesítmények egyetlen másik kategóriája esetében sem merülhetnek fel pusztán amiatt, mert a számítógépi programoktól eltérő kategóriákba tartozó művek tartalmához való hozzáféréshez sem visszafejtési, sem más hasonló eljárásra nincs szükség.²

* Ügyvéd, kereskedelmi szakjogász.

¹ 2021. október 6-i Top System SA és État belge, C-13/20. sz. ítélet ECLI:EU:C:2021:811 (a továbbiakban: ítélet).

² Maciej Szpunar főtanácsnok Top System SA kontra État belge, C-13/20. sz. ügyben tett indítványa (a továbbiakban: indítvány) 8. pont.

I.2. Az ítéletnél maradva

A brüsszeli fellebbviteli bíróság a számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK irányelv³ konkrét rendelkezéseinek értelmezése kapcsán előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjesztett elő az EUB-hez.

Az ügy tárgyát a belga jog szerint alapított Top System SA társaság és a belga állam – az État belge – közötti jogvita képezte. A felek közötti megítélésbeli különbség okául az szolgált, hogy a Selor – a belga szövetségi közigazgatás kiválasztó bizottsága – visszafejtett a Top System által kifejlesztett, olyan alkalmazás részét képező számítógépi programot, amelyre vonatkozóan a kiválasztó bizottság használati engedéllyel rendelkezett.

Bár az EUB e tárgykörrel már több ítéletében is foglalkozott,⁴ jelen ügy újabb alkalmat kínált számára, hogy a számítógépi programok jogi védelmének sajátosságait megvizsgálja.

A számítógépi programok mind az uniós, mind a nemzetközi jogban⁵ irodalmi művek-ként részesülnek szerzői jogi védelemben, bár azoktól több szempontból is különböznek. Sajátos jellegük e védelem mechanizmusában is tükröződik, amelyek olyannyira eltérnek a szerzői jog általános szabályaitól, hogy egyes szerzők azt gyakorlatilag *sui generis* védelmi rendszernek tekintik, és „a törvény erejénél fogva írásműnek” minősítik.⁶

A jelen ügyben a felek által vitatott volt, hogy egy számítógépi program egészének vagy részének visszafejtése a 91/250 irányelv által engedélyhez kötött cselekmények valamelyikét jelenti-e, amelyet hiba kijavítása érdekében a program jogszerű felhasználója jogosult elvégezni.

Az előterjesztő bíróság megállapítása szerint sem az irányelv szövege, sem a vonatkozó ítélkezési gyakorlat nem szolgált számára elégséges támpontként az irányelv értelmezésére vonatkozó ezen új kérdés megválaszolásához, amely egyben az uniós jog egységes alkalmazása szempontjából általános érdekléssel bír.⁷

Az értelmezni kért 91/250 irányelv rögzítette, hogy az uniós országoknak az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény által meghatározott jelentés alapján a

³ A számítógépi programok jogi védelméről szóló, 1991. május 14-i 91/250/EGK tanácsi irányelv (szoftverirányelv).

⁴ 2014. február 13-i Svensson és társai-ítélet, C-466/12, EU:C:2014: 76; 2014. október 21-i BestWater International-végzés, C-348/13 EU:C:2014:2315; 2016. szeptember 8-i GS Media-ítélet, C-160/15, EU:C:2016:644; 2016. november 16-i Soulier és Doke-ítélet, C-301/15, EU:C:2016:878; 2017. április 26-i Stichting Brein (Filmspeler)-ítélet, ECLI:EU:C:2017:300; 2017. június 14-i Stichting Brein (Pirate Bay)-ítélet, ECLI:EU:C:2017:456; 2018. augusztus 7-i Renckhoff-ítélet, C-161/17, EU:C:2018:634; 2021. március 9-i VG Bild-Kunst-ítélet, C-392/19. sz. ügy, ECLI:EU:C:2021:181.

⁵ A WIPO 1996. december 20-án Genfben elfogadott Szerzői Jogi Szerződése 4. cikk. A szerződést Magyarország a 2004. évi XLIX. törvény hirdette ki.

⁶ Indítvány 1. pont. Hivatkozás (4) lábjegyzet: Ryszard Markiewicz: Ilustrowane prawo autorskie. Wolters Kluwer, Varsó, 2018, p. 463; Michel Vivant, Jean-Michel Bruguière: Droit d'auteur et droits voisins. Dalloz, Párizs, 2015, p. 183.

⁷ Cour d'appel de Bruxelles (Belgium) C-13/20. sz. 2020. január 14-i előzetes döntéshozatal iránti kérelme. Összefoglalás 25. pont.

számítógépi programokat az irodalmi alkotásoknak megfelelő védelemben kell részesíteni, továbbá hogy a számítógépi programok fogalma magában foglalja azok előkészítő dokumentációját is.

Védelem vonatkozik a számítógépi programok bármely formában történő kifejezésére – nem beleértve azonban a számítógépi program vagy annak bármely eleme alapjául szolgáló ötleteket és elveket –, továbbá az eredeti számítógépi programra abban az értelemben, hogy az a szerző saját szellemi alkotása.

A védelemre jogosult minden olyan természetes vagy jogi személy, aki az irodalmi művekre irányadó nemzeti szerzői jogi szabályok szerint erre jogosult.

Egy számítógépi program jogainak tulajdonosa jogosult vagy másokat feljogosíthat a program vagy annak egy részének tartós vagy időleges többszörözésére, a program lefordítására, átdolgozására, feldolgozására és bármely más módon történő módosítására, valamint a program terjesztésére.

E kizárólagos jogok korlátozásai körében nincs szükség a jogtulajdonosok általi előzetes engedélyre.

- Engedélyezett egy programnak az azt jogszerűen megszerző személy általi többszörözése, lefordítása, átdolgozása, feldolgozása vagy módosítása, ha ez szükséges a program rendeltetési céljának megfelelő használatához.
- A program jogszerű felhasználója jogosult biztonsági másolatot készíteni arról, amennyiben a használatához szükséges.
- Ugyanezen személy ugyancsak jogosult megfigyelni, tanulmányozni és tesztelni a program működését a program elemeinek alapját képező ötletek és elvek meghatározása céljából.

Az irányelv alkalmazásában „visszafejtés” egy programkódnak ember által olvasható, magasabb szintű programozási nyelvre való átalakítása. Nincs szükség a jogtulajdonos engedélyére, amennyiben a kód többszörözése, illetve formájának lefordítása egy új számítógépi programnak más programokkal való együttes működtetéséhez elengedhetetlen.

Az irányelv a védelemre vonatkozó különös intézkedésként rögzítette, hogy egy számítógépi program jogsértő példányának forgalomba hozatala, és egy program jogsértő példányának kereskedelmi célú birtoklása, továbbá bármely olyan eszköz forgalomba hozatala vagy kereskedelmi célú birtoklása – amelynek kizárólagos célja bármely műszaki védelmi intézkedés eltávolítása vagy megkerülése – esetén az uniós országoknak intézkedéseket kell hozniuk e cselekmények bármelyikét elkövető személyekkel szemben.

A 91/250 irányelvet, – amelyet az uniós országoknak 1992. december 31-ig kellett átültetniük nemzeti jogukba, az azt kodifikáló 2009/24/EK irányelv⁸ – 2009. május 24-i hatállyal hatályon kívül helyezte. Így annak ellenére, hogy a jogvita elbírálásakor már nem

⁸ A számítógépi programok jogi védelméről szóló, 2009. április 23-i 2009/24/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

volt hatályos, de időbeli hatálya alapján a jelen ügy tényállására még a 91/250 irányelv volt alkalmazandó. Az ügybeni megfeleléség szempontjából azonban feltétlenül meg kell állapítani, hogy korábbi irányelv tárgyi ügy megítélésére vonatkozó releváns rendelkezéseit nem módosították, a vonatkozó rendelkezések lényegében azonosak.

- Az irányelv 4. cikkének *a)* és *b)* pontja előírja, hogy a számítógépi program jogosultjának kizárólagos joga van a program reprodukálására és megváltoztatására.
- Az 5. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy külön szerződéses rendelkezések hiányában a 4. cikk *a)* és *b)* pontjában említett cselekményekhez nincs szükség a jogtulajdonos engedélyére, ha azok szükségesek a számítógépi program használatához.
- A 6. cikk szerint nincs szükség a jogtulajdonos engedélyére, ha a kód sokszorosítása és formájának megváltoztatása a 4. cikk *a)* és *b)* pontja szerint elengedhetetlen egy önállóan létrehozott termék interoperabilitásának eléréséhez szükséges információk megszerzéséhez, feltéve, hogy
 - a)* e cselekményeket az engedéllyel rendelkező személy vagy a program példányának felhasználására jogosult másik személy, vagy ezek nevében az erre felhatalmazott személy végzi,
 - b)* az együttes működtetéshez szükséges információ korábban nem volt az *a)* pontban említett személyek számára könnyen hozzáférhető, és
 - c)* ezek a cselekmények az eredeti számítógépi programnak csak az együttes működtetéshez szükséges részeire korlátozódnak.
- A 7. cikk a védelemre vonatkozó különös intézkedésekről szól. Ennek értelmében a tagállamok megfelelő intézkedésekről rendelkeznek lényegében olyan személyekkel szemben, akik valamely számítógépi programról készült jogsértő másolatot vagy bármely olyan eszközt, amelynek kizárólagos szándékolt célja a számítógépi program védelmére alkalmazott műszaki intézkedések eltávolítása vagy megkerülése, szándékosan forgalomba hoznak, vagy kereskedelmi céllal birtokolnak.

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a számítógépi programok jogi védelméről szóló, 1991. május 14-i 91/250/EGK tanácsi irányelv 5. cikke (1) bekezdésének értelmezésére vonatkozott.

Az ügyben relevanciával bíró, „a szellemi tulajdon-jogokkal kapcsolatos hamisítás és kalózkodás visszaszorításáról” szóló, 1994. június 30-i belga törvény (a továbbiakban: LPO) 5. és 6. cikkébe – az azt 2007. július 18-tól módosító 2007. május 15-i törvénnyel – a 91/250 irányelv 4., 5. és 6. cikkét lényegében szó szerint átültették a belga jogba.

II. A TÉNYÁLLÁS

A belga jog szerint alapított Top System társaság (Top System) számítástechnikai programokat fejleszt. E célból tervezte meg a saját „Top System Frameworkjét” (TSF), amely a Microsoft „NET Frameworkjén” alapuló – a programozók munkáját megkönnyítő – számítástechnikai eszköztár, amelyhez további funkciókat és fejlesztéseket tett hozzá.

A Selor, Belgiumban kormányzati szolgáltató, a közigazgatás különböző szolgálatai jövőbeli munkatársainak kiválasztásáért és orientációjáért felelős közintézmény. A „Stratégia és támogatás” szövetségi közszolgálatba való beolvadását követően a belga állam az eljárás alpereseként lépett a perbe.

A társaság e közigazgatási intézménnyel 1990 óta működött együtt, és annak nevében informatikai fejlesztési és karbantartási szolgáltatásokat nyújtott. Ennek keretében a Selor fokozatosan olyan informatikai eszközöket hozott létre, amelyek lehetővé tették az online jelentkezések benyújtását és azok kezelését. Az így beküldött pályázatok kiértékelése céljából a Top System a Selor kérésére különböző új alkalmazásokat fejlesztett, amelyek közül a „Selor Web Access” (SWA) bemutatására 2004 márciusában került sor. Ezen alkalmazások egyrészt a Selor igényeinek és követelményeinek megfelelően „testreszabott” elemekből, másrészt a TSF-ből kivont elemekből álltak. A Selor a Top System által fejlesztett alkalmazásokra felhasználási engedéllyel rendelkezett. Együttműködésük több éven át tartott. A felmerült tartós működési hibák elhárítására a Selor maga próbált megoldást találni.

2008. február 6-án a Selor és a Top System több szolgáltatási szerződést kötött. Ezek egyike új fejlesztési környezet létrehozására és kialakítására, valamint a Selor-alkalmazások forrásainak ezen új környezetbe való integrálására és migrálására vonatkozott. 2008 júniusa és októbere között bizonyos alkalmazásokat, többek között az eRecruiting alkalmazást érintő kérdések tárgyában a felek között elektronikus levelezés zajlott.

Mivel a kérdések megoldását illetően nem sikerült megállapodásra jutniuk, a Top System 2009. július 6-án a Selor és a belga állam ellen a brüsszeli kereskedelmi bíróság – tribunal de commerce de Bruxelles – előtt keresetet indított többek között annak megállapítása érdekében, hogy a Selor visszafejtette a TSF-et, megsértve a Top System e szoftverre vonatkozó kizárólagos jogait. Kérte, hogy a bíróság kötelezze a Selort és a belga államot az érintett szoftver forráskódjainak visszafejtéséért és másolásáért kártérítés, valamint a visszafejtés becsült időpontjától kártérítési kamatok megfizetésére. Végzésével a brüsszeli kereskedelmi bíróság elnöke helyt adott a Top System által benyújtott előzetes bizonyítási eljárás iránti kérelemnek, és a felek közti megítélésbeli különbségekre tekintettel szakértőt rendelt ki.

A kijelölt szakértő megállapítása szerint: „A megadott adatok elemzése alapján megállapítható, hogy a Selor a Top System tárgykönyvtárainak visszafejtését hajtotta végre, hogy azok alapján újraalkossa a forráskódot. Ennek érdekében a Selor nagy valószínűség szerint olyan eszközt használt, mint a 'Reflector', amelyből legalább egy példány [X] munkaállomásán ...a Selor rendelkezésére áll. Két példát találtunk olyan egyedi forráskódra, amelyet

2008. december 19-én változtattak meg. Ebben az időpontban e mappa valamennyi fájlját megváltoztatták. Megállapítjuk, hogy a 'Top System' bináris verziójának valamennyi hivatkozását az ezen a napon hozzáadott forráskód verziójának hivatkozásaira cserélték.”⁹

2009. november 26-án az ügyet a brüsszeli elsőfokú bíróság, a tribunal de première instance de Bruxelles elé utalták, amely 2013. március 19-i ítéletével a kártérítés iránti kérelmet megalapozatlannak nyilvánította, és a Top System kérelmét lényegében elutasította.

A Top System ezen ítélettel szemben a brüsszeli fellebbviteli bíróságnál, a cour d'appel de Bruxelles-nél fellebbezéssel élt.

A szoftvereit érintő bármilyen hiba fennállását vitatva azt állította, hogy a Selor jogelenesen fejtette vissza a TSF-et. Álláspontja szerint a számítógépi programok jogi védelméről szóló belga törvény, az LPO 6. és 7. cikke értelmében visszafejtés csak a szerző vagy a szerző jogutódjának engedélyével, illetve más programokkal való együttes működtetés céljából végezhető el, az érintett program működését érintő hibák kijavítása céljából nem megengedett.

A Selor elismerte, hogy egy hibás funkció kiiktatása érdekében visszafejtette a TSF egy részét. Ugyanakkor arra hivatkozott, hogy az LPO 6. cikke (1) bekezdésének megfelelően jogában állt elvégezni e visszafejtést a TSF-et érintő olyan tervezési hibák kijavítása céljából, amelyek lehetetlenné tették a TSF rendeltetési céljának megfelelő módon történő használatát. Hivatkozott továbbá az LPO e cikkének (3) bekezdése szerinti azon jogára, hogy megfigyelheti, tanulmányozhatja és kipróbálhatja az érintett program működését a TSF érintett funkcióinak alapját képező ötletek és elvek meghatározása céljából annak érdekében, hogy megelőzhesse az e hibák által okozott blokkolásokat.

A kérdést előterjesztő brüsszeli fellebbviteli bíróság megítélése szerint annak meghatározása érdekében, hogy a Selor a visszafejtésre jogosult volt-e az LPO 6. cikkének (1) bekezdése alapján, feladata annak vizsgálata volt, hogy a számítógépi program egészének vagy egy részének visszafejtése az LPO 5. cikkének *a)* és *b)* pontjában említett cselekmények közé tartozik-e.

III. AZ EUB KORÁBBI ÍTÉLETEI

A 2001/29 irányelv a szerzői jog és a szomszédos jogok védelmére vonatkozik, ideértve a szerzőknek a műveikre vonatkozó kizárólagos jogait is. Az olyan művek, mint a számítógépi programok, kizárólag akkor részesülnek szerzői jogi védelemben, ha eredetiek, vagyis a szerző saját szellemi alkotásának minősülnek. Az alkotás részeit illetően azonban az irányelvben nincs utalás arra, hogy e részekre más szabályok vonatkoznának, mint az egész

⁹ Cour d'appel de Bruxelles C-13/20. sz. ügyben előterjesztett előzetes döntéshozatal iránti kérelme, 2020. január 14. Összefoglalás 7. pont.

műre, így akkor részesülnek szerzői jogi védelemben, ha jellegüknél fogva az egész mű eredetiségében szerepet játszanak.

E védelem sajátos összefüggéseit az EUB – különösen a program felhasználója jogosultságának meglétét, illetve annak mértékét, a védelem korlátait – korábbi ítéleteiben már több alkalommal is értelmezte.

Az EUB ítélkezési gyakorlatában a számítógépi programok jogi védelmének sajátos vonásaira rávilágító néhány ítéletét az alábbiakban ismertetjük.

Az Infopaq-ügy¹⁰ tárgya egy annak elismerésére irányuló kérelem elutasítása volt, miszerint az Infopaq nem volt köteles a szerzői jogok jogosultjának hozzájárulását – újságcikkek automatizált eljárás során történő beszkeneléséből és azok digitálisan feldolgozható dokumentummá történő alakításából álló többszörözési cselekményeihez – megszerezni.

A 2001/29 irányelv által szabályozott többszörözési jog terjedelmének értelmezése, illetve az e joghoz kapcsolódó kivételek és korlátozások pontosítása során az EUB megállapította, hogy a szerzői jog magját képező többszörözési jog szerint műve többszörözésének engedélyezésére vagy megtiltására a szerző kizárólagos joggal rendelkezik.

A védelem tárgyával kapcsolatban rögzítette, hogy az adatrögzítési eljárás folyamán megvalósított cselekmény, – amely egy védelem alatt álló műből származó tizenegy szavas szövegv kivonat tárolásából és azt követő kinyomtatásából áll – tartozhat a részben történő többszörözés ezen irányelv 2. cikke szerinti fogalma alá, amennyiben az így átmásolt elemek a szerző saját szellemi alkotásának kifejeződései.

Mivel e cselekmény nem teljesíti a 2001/29 irányelv 5. cikke (1) bekezdésében foglalt, közbenső jellegre vonatkozó feltételt, így az eljárás az érintett szerzői jogi jogosultak hozzájárulása nélkül nem végezhető el. A szerző e kizárólagos jogának terjedelme attól függ, hogy milyen tágon határozzák meg valamely mű többszörözésének a fogalmát.

A mű jogszerű felhasználása a felhasználás minden olyan formáját magában foglalja, amelyhez nem szükséges a szerzői jogi jogosult hozzájárulása, vagy amelyhez kifejezetten hozzájárult. A mű többszörözés formájában történő felhasználása esetén nem szükséges a szerzői jogi jogosult hozzájárulása, ha az – a 2001/29 irányelv 5. cikkének (2) és (3) bekezdésében foglalt kivételek és korlátozások alapján – megengedett, feltéve hogy az érintett tagállam ezt a kivételt vagy korlátozást a nemzeti jogába átültette, és a felhasználás az irányelv 5. cikke (5) bekezdésének hatálya alá tartozik.

A Bezpečnostní softwarová-ügyben¹¹ a kérdés az volt, hogy egy számítógépi program grafikus felhasználói felülete e program 91/250 irányelv 1. cikkének (2) bekezdése értelmében vett kifejezési formájának tekintendő-e, és ebből következően megilleti-e a számítógépi programokra alkalmazandó szerzői jogi védelem. Az előterjesztő bíróság által feltett kérdé-

¹⁰ 2009. július 16-i Infopaq International A/S és Danske Dagblades Forening-ítélet C-5/08. ECLI:EU:C:2009:465.

¹¹ 2010. december 2-i Bezpečnostní softwarová asociace – Svaz softwarové ochrany és a Ministerstvo kultury-ítélet C-393/09 ECLI:EU:C:2010:816.

sek egy számítógépi program grafikus felhasználói felületére vonatkoztak. E felület célja a program és a felhasználó közötti interaktív kapcsolat biztosítása volt, amely többek között ikonok vagy szimbólumok képernyőn való megjelenítésével tette lehetővé a program intuitívabb és felhasználóbarátabb használatát.

Az EUB megállapítása szerint egy mű televíziós sugárzása főszabály szerint nyilvánosság-hoz történő közvetítésnek minősül, amely műnek a szerzője kizárólagos joggal rendelkezik annak engedélyezésére, illetve megtiltására. A grafikus felhasználói felület minősülhet a szerző saját szellemi alkotásának. Valamely számítógépi program bármely kifejezési formájának védelemben kell részesülnie attól a pillanattól kezdve, hogy többszörözése magának a számítógépi programnak a többszörözését is eredményezi, lehetővé téve ezáltal a számítógép számára, hogy funkcióját ellássa.

A tényállás adta körülmények között a grafikus felhasználói felület nem tette lehetővé a számítógépi program többszörözését, hanem csupán e program valamely elemének minősült, amellyel a felhasználó e program funkcionalitásait használta. A grafikus felhasználói felület ezen összetevőit kizárólag technikai funkció jellemezte.

Az ilyen felület a 2001/29 irányelv alapján műként szerzői jogi védelemben részesülhet, ha ez a felület a szerző saját szellemi alkotásának minősül. Azonban kérdéses, hogy ilyen helyzetben – a grafikus felhasználói felület részét képező valamennyi összetevő egyedi elrendezésére és konfigurációjára tekintettel – mely összetevők felelnek meg az eredetiség kritériumának.

A SAS Institute Inc. és a World Programming Ltd (WPL)-ügy¹² tárgyát egy számítógépi programokon és a SAS Institute informatikai adatbázisrendszerére vonatkozó kézikönyvön fennálló szerzői jogok megsértése miatt a SAS Institute által indított bitorlási kereset képezte.

Az ügyben a WPL-nek nem volt hozzáférése a SAS Institute programjának sem a forráskódjához, sem a tárgykódjához, és nem is alkalmazta a program tárgykódjának visszafejtését. A WPL a SAS Institute programja működésének megfigyelése, tanulmányozása és kipróbálása útján – ugyanazt a programnyelvet és ugyanazt az adatfájlformátumot alkalmazva – a program funkcionalitását többszörözte meg.

Az EUB megállapítása szerint a számítógépi programon fennálló szerzői jog jogosultja a hasznosítási szerződésre hivatkozva nem tilthatja meg az engedélyes számára, hogy a program elemeinek alapját képező ötleteket és elveket meghatározza, ha az engedélyes az engedély keretében tartozó műveleteket, vagy olyan betáplálási és futtatási műveleteket végez, amelyek a számítógépi program használatához szükségesek, azzal a feltétellel, hogy mindez e jogosultnak a programon fennálló kizárólagos jogait nem sértheti.

E feltételt illetően rögzítette, hogy a 91/250 irányelvnek a visszafejtésre vonatkozó 6. cikke (2) bekezdésének c) pontja ténylegesen megállapítja, hogy az irányelv nem igazolhatja,

¹² 2012. május 2-i SAS Institute Inc, és World Programming Ltd-ítélet, C-406/10. sz. ECLI:EU:C:2012:259.

hogy az alkalmazásával megszerzett információt kifejezési formájában lényegében hasonló számítógépi program kifejlesztéséhez, előállításához és forgalomba hozatalához, illetve a szerzői jogot sértő más cselekményhez használják fel.

A számítógépi programon fennálló szerzői jog nem sérülhet akkor, ha a jogszerűen engedélyt szerző személynek nem volt hozzáférése az engedély tárgyát képező számítógépi programnak a forráskódjához, hanem tevékenysége kizárólag a programnak az abból a célból történő tanulmányozására, megfigyelésére és kipróbálására korlátozódott, hogy annak funkcionalitását egy második program keretében többszörözze. Sem a számítógépi program funkcionalitása, sem a számítógépi program keretében a program bizonyos funkcióinak a használata céljából alkalmazott programnyelv és adatfájlformátum nem minősül e program kifejezési formájának, és ekként nem részesül ezen irányelv értelmében a számítógépi programok szerzői jogi védelmében.

A szerzői jogi védelem alatt álló számítógépi program használati kézikönyvében leírt egyes elemeknek valamely más számítógépi programban vagy e program használati kézikönyvében történő többszörözése az e kézikönyvön fennálló szerzői jog megsértésének minősülhet, ha e többszörözés a szerzői jogi védelem alatt álló számítógépi programra vonatkozó használati kézikönyv szerzője saját szellemi alkotásának a kifejeződését képezi.

A Nintendo vállalatok, valamint a PC Box Srl és 9Net Srl-ügyben a jogvita tárgyául az szolgált, hogy a PC Box mod chipeket és game copiereket forgalmazott a saját maga által működtetett honlapon, amely számára a 9Net biztosított tárhelyet. Az eljárás során vitatott volt, hogy a 2001/29 irányelv 6. cikkének hatálya alá tartoznak-e a hardverbe – a konzolokba – épített felismerő eszközök, illetve a magában a szerzői jogi védelem alatt álló műben található kódok annak ellenére, hogy az eszközök és termékek közötti interoperabilitás korlátozott.¹³

Az EUB válaszában rámutatott, hogy a 2001/29 irányelv 6. cikke megfelelő jogi védelem biztosítására kötelezi a tagállamokat minden hatásos „műszaki intézkedés” megkerülése ellen. Ennek körébe tartozik minden olyan technológia, eszköz vagy alkatrész, amely rendes működése során alapvetően arra szolgál, hogy a művek és más, jogi védelem alatt álló teljesítmények tekintetében megelőzze, illetve megakadályozza a jogszabályban meghatározott szerzői jog vagy szomszédos *sui generis jog* jogosultja által nem engedélyezett cselekményeket.

Az irányelvben semmi nem enged arra következtetni, hogy a 6. cikk (3) bekezdése nem foglalja magában a műszaki intézkedéseket, amelyek részben a játékok fizikai hordozóiba, részben pedig a konzolokba vannak beépítve, és amelyek a kettő között interakciót tesznek szükségessé.

¹³ 2014. január 23-i Nintendo Co. Ltd és társai kontra PC Box Srl és 9Net Srl-ítélet, C-355/12. ECLI:EU:C:2014:25.

A „hatásos műszaki intézkedés” fogalma széleskörűen került meghatározásra, és beletartozik a hozzáférés-ellenőrzési vagy védelmet nyújtó eljárással – így például kódolással, titkosítással vagy a mű vagy más teljesítmény egyéb átalakításával – vagy másolatkészítést ellenőrző mechanizmus útján történő ellenőrzés.

E fogalom alá tartozhatnak az olyan műszaki intézkedések, amelyek során a szerzői jog jogosultja által nem engedélyezett cselekmények elleni védelem érdekében nemcsak a jogi védelem alatt álló művet tartalmazó hordozóba – így a videójátékba – kerül beépítésre egy felismerő eszköz, hanem az e játékokhoz való hozzáférést és e játékok használatát biztosító hordozható készülékekbe vagy konzolokba is.

A számítógépi program másolatát megjelenítő kód jogosulatlan többszörözése, fordítása, feldolgozása vagy megváltoztatása sérti a szerző kizárólagos jogát, de az ilyen többszörözés és fordítás szükséges lehet például ahhoz, hogy a program más programokkal együttesen működtethető legyen, vagy ahhoz, hogy lehetővé tegye, hogy a számítógépes rendszer elemei – beleértve a különböző gyártóktól származó elemeket is – együttesen tudjanak működni.

Ilyen kivételes esetekben „a számítógépi program példányát jogszerűen felhasználó személynek” nem szükséges megszereznie a jogosult engedélyét. A számítógépi programok szerzői jogi védelme adott esetben nem sértheti az egyéb védelmi formák alkalmazását. Az irányelvnek a visszafejtésre vonatkozó rendelkezéseivel ellentétes szerződéses kikötések semmiek.¹⁴

A 2009/24 irányelv 6. cikkének címében szereplő „visszafejtés” fogalma pontosabban meghatározva. Az irányelv e cikke (1) bekezdésében foglalt feltételeknek megfelelés esetén nincs szükség a jogosult engedélyére, ha a kód többszörözése, illetve lefordítása a számítógépi programok együttes működtetéséhez elengedhetetlen. Az alkalmazásuk révén szerzett információ csak ilyen célokra használható fel, és a jogosult jogos érdekei indokolatlanul nem károsíthatók.

Az eset kapcsán az EUB rögzítette, hogy értelmezésében a „hatásos műszaki intézkedés” fogalma alá tartozhatnak az olyan műszaki intézkedések, amelyek elsődlegesen abból állnak, hogy a szerzői jog jogosultja által nem engedélyezett cselekmények elleni védelem érdekében nemcsak a jogi védelem alatt álló művet tartalmazó hordozóba – így a videójátékba – kerül beépítésre egy felismerő eszköz, hanem az e játékokhoz való hozzáférést és a játékok használatát biztosító hordozható készülékekbe vagy konzolokba is.

Az IT Development SAS-ügyben¹⁵ az IT Development felhasználási engedélyt adott a francia piacon átalánydíjas mobil-előfizetéseket kínáló Free Mobile telefonszolgáltató részére, és karbantartási szerződést kötött vele a ClickOnSite megnevezésű szoftvercsomagra,

¹⁴ Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, (15), (16) preambulumbekzdés.

¹⁵ 2019. december 18-I IT Development SAS és Free Mobile SAS-ítélet C-666/18. sz. ECLI:EU:C:2019:1099.

amely egy központosított projektirányítási szoftver, és amelynek célja annak a Free Mobile részére történő lehetővé tétele volt, hogy megszervezze és valós időben kövesse összes rádióantennájának a személyzete és a külső műszaki szolgáltatói általi elhelyezését.

Az IT Development keresetet indított a ClickOnSite szoftver bitorlásának megállapítása és kárának megtérítése iránt. Álláspontja szerint a Free Mobile új űrlapok létrehozásával módosította a szoftvert. E módosítások álláspontja szerint lényegesek voltak. A Free Mobile nem volt jogosult e módosítások elvégzésére. Hivatkozott többek között a felhasználási szerződésnek az engedély terjedelmét szabályzó rendelkezéseire, amelyekben az ügyfél kifejezetten vállalta, hogy a szoftvercsomag tekintetében a közvetlen vagy közvetett többszörözéstől visszafejtési és számítástechnikai visszaállítási műveletek végzésétől, valamint e szoftver közvetlen vagy közvetett módosításától, javításától, átdolgozásától, másodlagos művek létrehozásától és a szoftver kiegészítésétől tartózkodik.

Az EUB megállapítása szerint 2004/48 irányelvet és a 2009/24/ irányelvet úgy kell értelmezni, hogy a valamely számítógépi program felhasználási szerződésében foglalt azon kikötés megsértése, amely e programhoz fűződő szerzői jogok jogosultjának szellemi tulajdon-jogait érinti, a 2004/48 irányelv értelmében vett „szellemi tulajdon-jogok megsértésének” fogalma alá tartozik, és ennek következtében a jogosultat a nemzeti jog szerint alkalmazandó felelősségi rendszertől függetlenül a 2009/24/ irányelvben előírt biztosítékok megilleshetik.

Összefoglalva: a szerzői jogi védelem kiterjed a számítógépi programokra, függetlenül attól, hogy azok milyen módon vagy formában kerülnek kifejezésre. Az elvi megközelítés szerint a jogbiztonság elvének tiszteletben tartása megköveteli, hogy egy mű és ennek következtében az e művet megillető szerzői jogi védelem terjedelme kellő pontossággal és objektivitással azonosítható legyen.

Az EUB fenti ítéleteiben a számítógépi programokat a szerzői jog alapján megillető jogi védelem terjedelmét pontosította azáltal, hogy a szerzői jog védelmét az értelmezésén keresztül kiterjesztette.

IV. A FELEK ÉS AZ ELŐTERJESZTŐ BÍRÓSÁG ÁLLÁSPONTJA

IV. 1. A felek álláspontja

IV.1.1. Az eljárás során a Selor elismerte, hogy egy hibás funkció kiiktatása érdekében visszafejtette a TSF egy részét, amelynek funkcióit a Selor-alkalmazásokba integrálták.

Elsődlegesen arra hivatkozott, hogy a Top Systemmel fennálló kapcsolatát szabályozó szerződéses rendelkezések magukban foglalták a Top System arra irányuló joglemondását, hogy az alkalmazások bármilyen használatával összefüggésben a szerzői jogaira hivatkozzon. Következtetése szerint a Top System által szolgáltatott valamennyi alkalmazás forrásaihoz való hozzáférés joga megillette, ami azt a lehetőséget is magában foglalja, hogy

visszafejtés útján saját maga jusson e forrásokhoz. Másodlagos hivatkozása szerint a hibák kijavítása érdekében a visszafejtés a 91/250 irányelvnek megfelelően jogszerűen megengedett volt.

Álláspontja szerint az a körülmény, hogy a Top System által kidolgozott program tervezési hibái – különösen a TSF program két alkalmazása esetében –, valamint a Top System arra irányuló reakciójának hiánya, hogy a Selor által feltárt problémákra megoldást kínáljon, lehetetlenné tették a program rendeltetésszerű használatát, és ez a visszafejtést igazolja.

Továbbá hivatkozott azon irányelvben rögzített jogára is, miszerint: „megfigyelheti, tanulmányozhatja és kipróbálhatja a program működését” a TSF vonatkozó funkcióinak alapját képező „ötletek és elvek meghatározása céljából” annak érdekében, hogy a program által okozott blokkolást megkerülhesse.

IV.1.2. A Top System kifogásolta, hogy a Selor anélkül fejtette vissza a TSF programját, hogy arra szerződés vagy jogszabályi rendelkezés alapján jogosult lenne.

Hivatkozással arra, hogy „az alkalmazások és a TSF Framework két különböző dolog”, a visszafejtést ellenezte. Nézete szerint, a TSF fejlesztésére nem a Selor számára került sor. Azt nem a Selor finanszírozta, a TSF a Top System belső fejlesztését jelenti, így az ahhoz fűződő jogok kizárólagosan őt illetik meg.

A visszafejtés jogszerű lehetőségét illetően úgy vélte, hogy erre a műveletre kizárólag a programok más programokkal való együttes működtetésének biztosítása, nem pedig a hibajavítás érdekében kerülhet sor, továbbá vitatta az állított hibák meglétét is.

Arra az esetre, ha a fellebbviteli bíróság, a cour d'appel úgy értelmezi az irányelv 5. cikkét átültető LPO-rendeletet, hogy az lehetővé teszi a hibajavítást, kérte, hogy előzetes döntéshozatal céljából terjesszen kérdést az EUB elé.

Másodlagosan úgy vélte, hogy ha e második esetben a visszafejtés indokolt, akkor arra az irányelv 6. cikkében meghatározott szigorú feltételek mellett kerülhet sor.

Az irányelv 5. cikkének (3) bekezdésében előírt kivételt illető hivatkozása szerint a visszafejtésre nem kizárólag egy tesztkörnyezetben, hanem egy fejlesztési környezetben is a Selor programozóinál került sor.

IV.2. A fellebbviteli bíróság álláspontja

IV.2.1. A brüsszeli fellebbviteli bíróság kiemelte, hogy a Top System nem adta át a Selor-alkalmazások valamennyi forráskódját. Megítélése szerint a hibás teljesítés észlelését követően a Selornak a tárgykód visszafejtése helyett a Top Systemet ezek átadására kellett volna felszólítania. Mivel ezt elmulasztotta, ezáltal tudatosan a szerződés teljesítésének keretén kívülre helyezkedett. A visszafejtés végrehajtásához szükséges jogszabályi feltételek fennállását neki kell bizonyítania.

IV.2.2. A felek álláspontját illetően rögzítette, hogy a Top System szerint csak két esetben kerülhet sor visszafejtésre: a szerző engedélye, valamint a program más programokkal való együttes működtetésével kapcsolatos kutatás esetén. A meghozott ítéletben foglaltakkal el-lentétben nézete szerint a hibajavítás érdekében történő visszafejtés nem megengedett.

Ezzel szemben a Selor szerint az irányelv 5. cikkének (1) bekezdését átültető nemzeti jogszabályi rendelkezés engedélyezi a visszafejtés útján megvalósuló hibajavítást, mivel e rendelkezés az irányelv 4. cikkének b) pontjában előírt valamennyi cselekmény végrehaj-tását, így a lefordításon, átdolgozáson, feldolgozáson kívül „a számítógépi program ... bár-mely más módon történő módosítás[át], valamint ezek eredményének többszörözését” teszi lehetővé.

A fellebbviteli bíróság az irányelv 5. cikkének (3) bekezdésére alapozott kifogást eluta-sította. Ez a rendelkezés – álláspontja szerint – csak azt teszi lehetővé a számítógépi prog-ram egy példányának jogszerű felhasználója számára, hogy megfigyelje, tanulmányozza és kipróbálja a program működését a program elemeinek alapját képező ötletek és elvek meghatározása céljából, ha ezt a program olyan betáplálása, megjelenítése, futtatása, továb-bítása vagy tárolása során végzi, amelyre jogosult. Nézete szerint a Selor által megvalósított visszafejtés – hogy annak alapján újraalkossa a forráskódot – ezt a keretet nyilvánvalóan meghaladta, továbbá szükségesnek tartotta megvizsgálni azt, hogy az együttes működte-téshez szükséges információ a visszafejtési jog jogosultjai számára milyen mértékben volt hozzáférhető.

E helyzetben szükségszerűen merült fel annak a kérdése, hogy jelentheti-e a 91/250 irányelv 4. cikke a) és b) pontjában előírt cselekmények valamelyikét egy számítógépi prog-ram egészének vagy részének olyan visszafejtése, amelyet hibajavítás érdekében a program jogszerű felhasználója elvégezhet.

A helyzet sajátos voltára utalt az is, hogy a jogvita megoldását illetően az irányelv szö-vege, de a vonatkozó ítélkezési gyakorlat sem jelentett támpontot az irányelv értelmezésére vonatkozó ezen új élethelyzetek adta kérdések megválaszolásához. Mivel az uniós jog értel-mezése nem tűnt annyira egyértelműnek, hogy ne hagyott volna teret észszerű kétségeknek, ezért ezen – a megítélése szerint az uniós jog egységes alkalmazása szempontjából általános érdekekkel is bíró – kérdésben jogértelmezésre irányuló kérdéseket terjesztett az EUB elé.

V. AZ ESET ÉRTELMEZÉSE

V.1. Első kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság arra várt választ, hogy a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy a számítógépi programot jogsze-rűen megszerző személy jogosult a program egészének vagy egy részének visszafejtésére a program működését érintő hibák kijavítása érdekében, ideértve azt is, ha a javítás az azon alkalmazás megfelelő működését érintő funkció kiiktatását jelenti, amelynek e program is részét képezi.

Másként fogalmazva: a kérdés arra irányult, hogy a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése lehetővé teszi-e a számítógépi program jogszerű megszerzője számára, hogy visszafejtsen ezt a programot, ha az a működését befolyásoló hibák kijavítása érdekében szükséges.

E kérdés megválaszolása érdekében az EUB megvizsgálta, hogy a számítógépi programot jogszerűen megszerző személyhez képest az e programon fennálló szerzői jogok jogosultja milyen előjogokkal, többletjogosultságokkal rendelkezik.

Az előterjesztő bíróság különösen kétségesnek tartotta a Top System azon érvelését, amely szerint a számítógépi program visszafejtése kizárólag – az ezen irányelv 6. cikkében foglalt esetben, vagyis – csak az önállóan megalkotott számítógépi program más programokkal való együttes működtetésének biztosítása érdekében megengedett, következésképpen az irányelv 5. cikkében szabályozott esetekben kizárt.

A 91/250 irányelv 4. cikke megelőző jelleggel rendelkezik a szerzői jogok jogosultjának a számítógépi programján fennálló kizárólagos jogairól.¹⁶ Megfogalmazásában a jogosult e kizárólagos jogai csak egyes cselekmények „elvégzésére és engedélyezésére” terjednek ki.

Az ezek között szereplő többszörözési jogot kifejezetten tágan határozták meg, így az nemcsak a többszörözés – tartós vagy időleges – bármely formáját, hanem a program használatához szükséges többszörözési cselekményeket is magában foglalja. Azonban, legalábbis a saját adathordozón terjesztett művek más kategóriáival ellentétben, a számítógépi program használata minden esetben, akárcsak időlegesen is, a számítógép memóriájában történő többszörözést igényel.

E kivételek körébe tartozik a számítógépi program lefordítása, átdolgozása, feldolgozása és bármely más módon történő módosítása, valamint ezek eredményének többszörözése a számítógépi programot módosító személy jogainak sérelme nélkül.

Végül, a számítógépi program valamely példányának jogszerű felhasználója a jogosult engedélye nélkül megfigyelheti, tanulmányozhatja és kipróbálhatja a program működését a program elemeinek alapját képező ötletek és elvek meghatározása céljából, ha ezt a program olyan betáplálása, megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása során végzi, amelyre jogosult.

Így a jogosult kizárólagos jogai a számítógépi programok esetében – a fentiek körébe nem tartozó egyéb kategóriába sorolható védelem alatt álló teljesítményekéhez képest – mélyebb beavatkozást jelentenek a felhasználó magánszférájába, mivel azok de facto még a program egyszerű használatához is a jogosult engedélyét követelik meg.

¹⁶ 2012. május 2-i SAS Institute-ítélet, C-406/10, EU:C:2012:259, 37. és 38. pont.

A 91/250 irányelv nem tartalmaz a 2001/29/EK irányelv¹⁷ 5. cikkének (1) bekezdésében és (2) bekezdés *b*) pontjában foglaltakkal egyenértékű kivételeket.¹⁸ A számítógépi program számos, átdolgozását célzó cselekmény elvégzését – ideértve ezek „eredményének többszörözését” – is a jogosult kizárólagos jogának rendeli alá.

A jogosult jogai ez esetben is a klasszikus szerzői jogi megoldásokhoz képest rendkívül széles körűek, amelyek alapján a mű átdolgozásaira a szerzői kizárólagosság – adott esetben – csak az átdolgozás eredményének nyilvános közzététele révén terjedhet ki.

Az EUB hangsúlyozott állítása szerint a számítógépi programon fennálló szerzői jogok jogosultjának kizárólagos joga nem csupán a mű szerzői jogi felhasználásának klasszikus eseteire terjed ki, hanem e műnek a felhasználó magánszférájában való használatára is.¹⁹

A jogosult előjogainak e tág meghatározása azonban a számítógépi programot jogszerűen megszerző személlyel fennálló kapcsolatát illetően korlátozott. A 91/250 irányelv 4. cikkének bevezető mondata szerint a kizárólagos jogok „az 5. és 6. cikkre is figyelemmel” illetik meg a jogosultat. Vagyis, még ha e cikkek a kizárólagos jogok alóli kivételekként jelennek is meg, valójában e jogok – azokhoz szervesen kapcsolódó – korlátját képezik.

A 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése szerint nem szükséges a jogosult engedélye a 4. cikk *a*) és *b*) pontjában előírt többszörözéshez és az átdolgozás valamennyi formájához, ha azokra azért van szükség, hogy a számítógépi programot – beleértve a hibajavítást is – az azt jogszerűen megszerző személy használja.

A 91/250 irányelv 4. cikkének *a*) pontja értelmében a számítógépi programon fennálló szerzői jog jogosultjának kizárólagos joga van e program bármely eszközzel és bármely formában, részben vagy egészben történő tartós vagy időleges többszörözésének elvégzésére vagy engedélyezésére ezen irányelv 5. és 6. cikkének rendelkezéseire is figyelemmel.

E kivételekre is figyelemmel az irányelv e cikkének *b*) pontja kizárólagos jogot biztosít a jogosult számára a számítógépi program lefordításának, átdolgozásának, feldolgozásának és bármely más módon történő módosításának, valamint ezek eredménye többszörözésének elvégzésére vagy engedélyezésére.

Ezen irányelv 5. cikkének (1) bekezdése előírja, hogy a 4. cikkének *a*) és *b*) pontjában felsorolt cselekményekre azért van szükség, hogy a számítógépi programot, az azt jogszerűen megszerző személy – beleértve a hibajavítást is – a rendeltetési célnak megfelelően használja. A többszörözéshez és az átdolgozás valamennyi formájához – külön szerződéses kikötés hiányában – nem szükséges a szerzői jog jogosultjának engedélye. Így a számítógépi prog-

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információk társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

¹⁸ 2001/29/EK irányelv 5. cikk (2) bekezdés *b*): bármely hordozóra természetes személy által magáncélra, kereskedelmi célt közvetlenül vagy közvetve sem szolgáló többszörözés tekintetében, feltéve, hogy a jogosultak méltányos díjazásban részesülnek, amelynek meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy az érintett művel vagy más védelem alatt álló teljesítménnyel kapcsolatban alkalmaztak-e a 6. cikkben meghatározott műszaki intézkedést.

¹⁹ Indítvány 26. pont.

ramot jogszerűen megszerző személynek a program használata keretében végzett cselekményeire „külön szerződéses kikötés hiányában” a jogosult kizárólagos jogai nem terjednek ki.

A 91/250 irányelv 4. cikke *a)* és *b)* pontjának jelentősége abban is megnyilvánul, hogy lehetővé teszi a számítógépi programon fennálló szerzői jogok jogosultja számára a programját jogszerűen megszerző személlyel fennálló viszonyában azt, hogy szerződéses formában, részletesen meghatározza e programnak az azt megszerző személy általi felhasználásának szabályait.

Ilyen szerződéses kikötések hiányában a megszerző személy szabadon végezhet olyan cselekményeket, amelyek főszabály szerint a jogosult kizárólagos jogkörébe tartoznak, feltevé, hogy azokat e program rendeltetésszerű használata keretében teszi, ami a hibák kijavítását is magában foglalja.

A 91/250 irányelv 5. cikk (1) bekezdése a 4. cikk *a)* és *b)* pontjában felsorolt valamennyi cselekményt azonos módon kezeli, nem hagy mozgásteret arra, hogy egyes cselekményeket – így konkrétan a számítógépi program betáplálását és futtatását, valamint a hibák kijavítását – a külön szerződéses kikötésekre vonatkozó fenntartás hatálya alól kivonjanak. Vagyis e felhasználás valamennyi aspektusát, ideértve a program betáplálását és futtatását, valamint a hibák kijavítását is, a felek a számítógépi program felhasználási szerződésének rendelkezéseiben szabályozhatják. Az olyan programfelhasználási engedély, amely teljes mértékben megtiltana az ilyen felhasználást, nehezen értelmezhető.

A program felhasználása azonban kevésbé direkt módon is korlátozható – például azon számítógépek számát illetően, amelyekre a programot telepíteni, illetve amelyeken azt használni lehet – azáltal, hogy még a programot megszerző személy számára a további számítógépekre történő letöltését is megtiltják.

A 91/250 irányelv 5. cikkének (3) bekezdésével ellentétben e cikk (1) bekezdése nem a program példányának felhasználóját, hanem a programot megszerző személyt említi, függetlenül a megszerzett példányok számától.

Fokozottan érvényes ez a hibák kijavítására, ami rendszerint nem tartozik a számítógépi program rendeltetési célnak megfelelő használatához szükséges cselekmények közé, így – anélkül hogy sérülne a programhasználati engedély egységessége – a szerzői jogi jogosult kizárólagos „fennhatósága” alá tartozhat.

Említeni szükséges továbbá, hogy a számítógépi programokra vonatkozó felhasználási szerződésekre más jogszabályok vonatkoznak, mint például a szerződésekre, a fogyasztók védelmére vagy a versenyre vonatkozó jogszabályok.

Nem zárható ki azonban, hogy a visszaféjtésre olyan jogellenes céllal kerül sor, amely a hibák kijavításához nem kapcsolódik. E szabályok korlátozzák a felek szerződési szabadságát azáltal, hogy megvédik a számítógépi programokat megszerző személyeket az e programokon fennálló szerzői jogok jogosultjainak visszaéléseivel szemben.

Jelen ügyben e kérdésnek a tényállás szerinti körülmények között a fentiekben túlmenően nem szükséges nagyobb jelentőséget tulajdonítani, mivel a Top System és a Selor közötti

szerződés nem tartalmazott semmilyen olyan kikötést, amely a Selor számára megtiltotta volna a Top System számítógépi programjaiban a hibák kijavítását, illetve ez a társaság ilyen kikötésekre nem hivatkozott. A Selor tehát a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése értelmében a felhívott programok hibáinak kijavítására jogosult volt.

A kérdés csupán az volt, hogy e rendelkezés lehetővé teszi-e a számítógépi programot megszerző személy számára, hogy e programot a hibák kijavítása érdekében visszafejtsen. Továbbá az irányelv „Visszafejtés” című 6. cikkének megfelelően nincs szükség a jogosult engedélyére akkor sem, ha az önállóan megalkotott számítógépi program más programokkal való együttes működtetéséhez szükséges információ megszerzéséhez kódjának többszörözése, illetve lefordítása elengedhetetlenül szükséges.

Tény, hogy a „visszafejtés” kifejezés nem szerepel a 91/250 irányelv 4. cikkének *a)* és *b)* pontjában felsorolt cselekmények között, amelyekre a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése hivatkozik. Ezért kérdéses, hogy e körülmény ellenére a visszafejtésükhöz szükséges cselekmények tartozhatnak-e ezen irányelv 4. cikke *a)* és/vagy *b)* pontjának hatálya alá.

Ennek kapcsán feltétlenül szükséges rögzíteni, hogy egy számítógépi programot kezdetben „forráskód” formájában írnak meg egy érthető programozási nyelven, mielőtt egy erre a célra szolgáló, „fordítónak” nevezett program segítségével a számítógép által végrehajtható formába, azaz „tárgykód” formájába írják át. A forráskód tárgykóddá alakításának művelete a „fordítás”.

Valamely számítógépi program forráskódja vagy tárgykódja, amennyiben azok a számítógépi program két kifejezési formáját alkotják, a 91/250 irányelv 1. cikke (2) bekezdésének megfelelően a számítógépi programok szerzői jogi védelmében részesül.²⁰

A számítógépi programokat a Berni Unió Egyezmény (1971) értelmében vett irodalmi műként szerzői jogi védelemben részesítik. E védelem a számítógépi programok bármely formában történő kifejezésére kiterjed. A „számítógépi program” fogalma így a programok valamennyi formáját – beleértve a hardverbe beépített programokat is – magában foglalja.²¹

A szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló TRIPS-megállapodás szerint²² a számítógépes programok a Berni Unió Egyezmény (1971) szerinti irodalmi művekként akár forráskód, akár tárgyi kód formájában védettek. Az adatok vagy egyéb anyagok összeállítása – akár géppel olvasható, akár más formában, amely által tartalmuk kiválasztása vagy elrendezése miatt szellemi alkotásnak minősülnek – adott formájában védelmet élvez. Ez a védelem, amely nem terjed ki magára az adatra vagy anyagra, a rájuk vonatkozó szerzői jogokat nem érinti. Ebből következően valamely számítógépi program forráskódja vagy tárgyi kódja e program kifejezési formája, amelynek következképpen a

²⁰ Bezpečnostní softwarová-ítélet, 34. pont.

²¹ A 91/250 irányelv hetedik preambulumbekezdése szerint.

²² TRIPS-megállapodás 10. cikk (1) és (2) bekezdés.

91/250 irányelv 1. cikkének (1) bekezdése alapján kell részesülnie a számítógépi programok szerzői jogi védelmében.

Összességében tehát az irányelv által biztosított védelem tárgya tartalmazza a számítógépi program bármely formában történő kifejezéseit, amelyek lehetővé teszik annak a különböző programozási nyelveken, a forráskód és tárgykód szerinti történő többszörözését. E cikk (7) preambulumbekkezdésének második mondata szerint a „számítógépi program” fogalma magában foglalja a számítógépi program kifejlesztéséhez vezető előkészítő dokumentációt is, feltéve hogy ez az előkészítő munka jellegénél fogva későbbi fázisában számítógépi programot eredményezhet.

Ezzel szemben a „visszafejtés” célja a program forráskódjának a tárgykódjából történő visszafordítása, amelyre egy „visszafejtő” program segítségével kerül sor. Ez általában nem az eredeti forráskódnak, hanem az érintett program „kvázi forráskódnak” nevezett harmadik változatának előállítását teszi lehetővé, amely olyan tárgykódra fordítható, amely lehetővé teszi e program működését. A visszafejtés tehát valamely program kódját átalakító olyan művelet, amely magában foglalja e kód – legalábbis részleges és időleges – többszörözését, valamint a kód lefordítását.²³

Ebből következően a számítógépi program visszafejtésének elvégzése e program kódjának többszörözésével és lefordításával jár, amelyek ténylegesen a 91/250 irányelv 4. cikkének *a)* és *b)* pontjában meghatározott kizárólagos jogainak hatálya alá tartoznak.

Ezt az értelmezést támasztja alá az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének szövege is, amely bár – címe szerint – a visszafejtésre vonatkozik, azonban kifejezetten e kódnak ezen irányelv „4. cikke *a)* és *b)* pontja értelmében vett többszörözésére, illetve lefordítására” utal. Ebből következően a „visszafejtés” ezen irányelv értelmében vett fogalma ténylegesen a számítógépi program szerzőjét megillető, és az ő rendelkezésében meghatározott kizárólagos jogok körébe tartozik.

A 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése értelmében a számítógépi programot jogszerűen megszerző személy az irányelv 4. cikkének *a)* és *b)* pontjában felsorolt valamennyi cselekményt – beleértve azokat is, amelyek a kód többszörözéséből és lefordításából állnak – anélkül hogy előzetesen beszerezte volna a jogosult engedélyét, amennyiben ez szükséges e program használatához, beleértve a program működését érintő hibák kijavítását is, elvégezheti.

Az EUB megítélése szerint e megfontolásokból következően a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a programot jogszerűen megszerző személy jogosult e program visszafejtésére az e program működését érintő hibák kijavítása érdekében.

Ezt az értelmezést nem kérdőjelezi meg a 91/250 irányelv 6. cikke, amely – a Top System állításával ellentétben – nem értelmezhető úgy, hogy a számítógépi program visszafejtésének lehetősége csak akkor megengedett, ha azt együttes működtetés céljából hajtják végre.

²³ Ítélet 37–38. pont.

E cikk kivételt vezet be azáltal, hogy a szerzői jog jogosultjának előzetes engedélye nélkül lehetővé teszi a kód többszörözését vagy lefordítását, amennyiben e cselekmények a programnak egy önállóan megalkotott másik programmal való együttes működtetésének biztosításához elengedhetetlenek.²⁴ Az irányelv (20) és (21) preambulumbekkezdésében kimondja, hogy előfordulhatnak olyan helyzetek, amikor a kód többszörözése és lefordítása a szükséges információ megszerzéséhez elengedhetetlen annak érdekében, hogy az önállóan megalkotott program más programokkal együttesen működtethető legyen, és hogy „kizárólag ezen kivételes esetekben” e cselekmények végzése jogszerű, és a tisztességes gyakorlattal összeegyeztethető. Ezért nem szükséges hozzá a jogosult engedélye.

Az EUB megállapítása szerint a 91/250 irányelv (19) és (20) preambulumbekkezdésével összefüggésben értelmezett 6. cikke (1) bekezdésének *b*) és *c*) pontja szerint az uniós jogalkotó az együttes működtetésre vonatkozó, e rendelkezésben előírt kivétel hatályát az olyan körülményekre kívánta korlátozni, amelyek között az önállóan megalkotott program más programokkal való együttes működtetését csak az érintett program visszafejtésével lehet megvalósítani.²⁵

Ezt az értelmezést támasztja alá a 91/250 irányelv 6. cikkének (2) és (3) bekezdése is, amely megtiltja, hogy az ilyen visszafejtés révén szerzett információt az ilyen együttes működtetésen kívül más célokra vagy hasonló programok kifejlesztéséhez használják fel. Általános jelleggel kizárja, hogy az ilyen visszafejtést oly módon valósítsák meg, amely indokolatlanul károsítaná a jogosult jogos érdekeit, vagy az érintett program rendes felhasználására sérelmes lenne.

Azonban míg a 91/250 irányelv 6. cikke az önállóan megalkotott programok együttes működtetésének biztosításához szükséges cselekményekre vonatkozik, a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24 irányelv 5. cikke (1) bekezdésének célja annak lehetővé tétele a programot jogszerűen megszerző személy számára, hogy e programot a rendeltetési célnak megfelelően használja. Következésképpen e két rendelkezésnek a célja eltérő.

Jelen ügyben azonban a Top System által hivatkozott dokumentumok azt mutatják, hogy a munkálatok elejétől fogva egyértelmű volt, hogy a szerzőknek az irányelv 4. cikkének *a*) és *b*) pontjában meghatározott kizárólagos jogai kiterjednek a védelem alatt álló program visszafejtésére. Azonban a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése lehetővé teszi a jogszerű megszerző személy számára, hogy az ezen irányelv 4. cikkének *a*) és *b*) pontjában felsorolt valamennyi cselekményt – amennyiben az a program használatához szükséges, beleértve a hibák kijavítását is, ez szükségképpen magában foglalja a visszafejtést is – elvégezze. Valójában a független szerzők által létrehozott programokkal való együttes működtetés céljából történő visszafejtésről volt szó.²⁶

²⁴ Ítélet 43. pont.

²⁵ Ítélet 46. pont.

²⁶ Ítélet 59. pont.

A 91/250 irányelv 9. cikke (1) bekezdésének második mondata értelmében – ellentétben az 5. cikk (1) bekezdésével – e kivételtől szerződéses alapon nem lehet eltérni. A cél tehát a szerzői jogi jogosultak visszaélésekkel szembeni védelme. Jelen esetben azonban a visszafejtésre a program rendeltetésszerű felhasználásától idegen célból került sor.²⁷

Az EUB megállapítása szerint a 91/250 irányelv 6. cikkének a Top System által javasolt értelmezése azzal a következménnyel járna, hogy sértené az uniós jogalkotó által a programot jogszerűen megszerző személy számára az 5. cikkének (1) bekezdésében kifejezetten biztosított azon lehetőség hatékony érvényesülését, hogy a program rendeltetési célnak megfelelő használatát megakadályozó hibákat kijavítsa.²⁸ E hibák kijavítása az esetek többségében – és különösen abban az esetben, ha az elvégzendő javítás az azon alkalmazás megfelelő működését érintő funkció kiiktatásában áll, amelynek e program is részét képezi – az említett program forráskódjával, vagy ennek hiányában kvázi forráskódjával való rendelkezést jelenti.²⁹

Mivel a számítógépi programok nemcsak a használati tárgyak egy kategóriáját képezik, hanem ráadásul egy rendkívül gyorsan fejlődő technológiai ágazatba is tartoznak, természetes, hogy idővel elavulttá válnak. Ezen elavultságnak a számítógépi programok frissítése vagy akár új programokkal való felváltása útján történő orvoslása e programoknak – mint szerzői jogi védelem alatt álló teljesítményeknek – a rendes felhasználási körébe, és következésképpen szerzői jogi jogosultjainak előjogai körébe tartozik. A számítógépi program felhasználója általi beavatkozásnak a követett cél szempontjából is szükségesnek kell lennie.

Annak kérdése kapcsán, hogy egy adott számítógépi programot hibáinak kijavítása céljából szükséges-e visszafejteni – és ha igen, milyen mértékben –, a főtanácsnok indítványában megállapította, hogy bizonyosan vannak olyan hibák, amelyek a program forráskódjához való hozzáférés nélkül is kijavíthatók, akár „manuálisan” a felhasználó által, vagy akár egy erre szolgáló külön szoftver segítségével. A jelen ügyben észrevételeket előterjesztő felek azonban egyetértettek abban, hogy e javítás a leggyakrabban magának a programkódnak a módosítását igényli. Mivel a tárgykód az ember számára értelmezhetetlen, az ilyen javításhoz feltétlenül szükség van az eredeti forráskódhoz való hozzáférésre vagy a tárgykód forráskódra való lefordítására („kvázi forráskód”).³⁰

A kérdés csupán az, hogy milyen körülmények között igazolja ez a szükséglet a programnak az azt jogszerűen megszerző személy általi visszafejtését.

A Top System megítélése szerint az ilyen esetek igen ritkák és kivételesek. E társaság szerint a legtöbb esetben a számítógépi programot jogszerűen megszerző személy vagy már rendelkezik a forráskóddal, vagy a szerzői jogi jogosult hozzáférést tud számára biztosítani, vagy például egy karbantartási szerződés alapján a hibák kijavítása a jogosult feladata.

²⁷ Indítvány 62. pont.

²⁸ Ítélet 51. pont.

²⁹ Indítvány 79. pont.

³⁰ Indítvány 79. pont.

Az EUB e megfontolásokra tekintettel az előterjesztett első kérdésre adott válasza szerint a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a számítógépi programot jogszerűen megszerző személy jogosult a program egészének vagy egy részének visszafejtésére e program működését érintő hibák kijavítása érdekében, ideértve azt is, ha a javítás az azon alkalmazás megfelelő működését érintő funkció kiiktatását jelenti, amelynek az említett program is részét képezi.

V.2. Második kérdésével a kérdést előterjesztő bíróság arra várt választ, hogy a fentieknek való megfelelés esetén a számítógépi programot jogszerűen megszerző személynek a 91/250 irányelv 6. cikkében előírt, vagy bármely más követelménynek meg kell-e felelnie.

A kérdés kapcsán, miként már rögzítettük, a 91/250 irányelv 6. cikkében előírt kivétel hatálya és célja eltér az 5. cikkének (1) bekezdésében előírt kivételtől, így a 6. cikkben megállapított követelmények önmagukban az 5. cikk (1) bekezdésében előírt kivételre sem közvetlenül, sem analógia útján nem alkalmazhatók.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy e kivétel alkalmazására semmilyen követelmény ne vonatkozna. A 91/250 irányelv 5. cikke (1) bekezdésének szövegére, rendszerére és céljára tekintettel azon cselekmények elvégzése, amelyek együttesen a számítógépi program visszafejtésének minősülnek, amennyiben e rendelkezésnek megfelelően történik, meghatározott feltételekhez van kötve.

V.2.1. E rendelkezés szövegének megfelelően e cselekmények ahhoz szükségesek, hogy lehetővé tegyék az érintett program rendeltetési célnak megfelelő használatát az azt jogszerűen megszerző személy számára, és különösen a „hibajavítást”.³¹

Az informatika területén a hiba általában egy számítógépi programot érintő olyan hiányosságot jelöl, amely a program hibás működését okozza. Olyan működési zavar, amely a program e rendeltetési célnak megfelelő használatát akadályozza. Kizárólag az ilyen hibák kijavítása igazolhatja a felhasználónak a szerzői jogok jogosultjának hozzájárulása nélkül végzett cselekményeit, beleértve a visszafejtést is.

Kétséget kizáróan már önmagában a számítógépi programot érintő hiba fennállása a program szerzője és annak felhasználója közötti nézeteltéréshez vezethet. Ami a felhasználó szemében hibának tűnhet, az a program szerzője szemszögéből nézve szándékolt funkció, érény vagy jellemző lehet.

A jelen ügy tényállása szerint a Top System visszautasította azt az állítást, hogy az érintett programban hiba lett volna, holott a kérdést előterjesztő bíróság kérelmében a hiba fennállását megállapító szakértői véleményre hivatkozva erről számolt be.

A számítógépi program rendeltetési célja az, amit annak szerzője ekként meghatároz, vagy az, amiben a program értékesítője és megszerzője a program megszerzésekor megál-

³¹ 2021. június 3-i Magyarország kontra Parlament-ítélet, C-650/18, EU:C:2021:426, 83. pont.

lapodtak. Ezzel szemben a programnak az eredeti rendeltetési céljához képest történő semmilyen módosítása vagy fejlesztése nem minősül az ilyen cselekményeket igazoló hibajavításnak. Különösen ha a programnak a technológia fejlődéséhez kötődő frissítéséről van szó. Másként fogalmazva, a számítógépi program technikai elavultsága nem minősül a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdése értelmében vett hibának.³²

Az elavultságnak a számítógépi programok frissítése vagy akár új programokkal való felváltása útján történő orvoslása – e programoknak mint szerzői jogi védelem alatt álló teljesítményeknek – a rendes felhasználás körébe, és következésképpen szerzői jogi jogosultjainak előjogai körébe tartozik. Az ilyen hiányosságnak, amely e rendelkezés értelmében hibának minősül, befolyásolnia kell az érintett program rendeltetési céljának megfelelő használatának lehetőségét.

A „hiba” fogalmát – irányadó meghatározás hiányában – e rendelkezés értelmében vett e kifejezés köznyelvben elfogadott szokásos jelentését alapul véve kell értelmezni, figyelembe véve azt a szöveggörnyezetet, amelybe e kifejezés illeszkedik, és azon szabályozás célkitűzéseit, amelynek az részét képezi.³³

V.2.2. Miként a 91/250 irányelv 5. cikke (1) bekezdésének szövegéből kitűnik, a számítógépi program visszafejtésének a követett cél szempontjából is „szükségesnek” kell lennie ahhoz, hogy lehetővé tegye az azt jogszerűen megszerző személy számára az érintett program rendeltetési céljának megfelelő használatát, mivel az ilyen hibák kijavítása az esetek többségében e program kódjának módosításával jár, és e javítás végrehajtása a program forráskódjához vagy legalábbis kvázi forráskódjához való hozzáférést igényel. Ha a forráskód jogszerűen vagy szerződés alapján hozzáférhető az érintett programot megszerző személy számára, nem tekinthető úgy, hogy „szükséges” e program e személy általi visszafejtése.

A jelen ügyben feltett kérdés az volt, hogy szükséges-e visszafejteni – ha igen, milyen mértékben – egy adott számítógépi programot a hibáinak kijavítása céljából.

A főtanácsnok szerint a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdését „külön szerződéses kikötés hiányában” kell alkalmazni. Másként fogalmazva, a program megszerzésére vonatkozó szerződés megszervezheti a program felhasználását, ideértve a hibák kijavítását is, ezáltal korlátozhatja a megszerző személy azon lehetőségét, hogy hibajavítás céljából a jogosult kizárólagos jogainak körébe tartozó cselekményeket végezzen. Ez a korlátozás akár a hibáknak a programot megszerző személy általi kijavításának abszolút tilalmáig terjedhet.³⁴ Ilyen esetben a kivétel nem alkalmazható, és a programot megszerző személy cselekményei a szerződés alapján engedélyezett cselekményekre korlátozódnak.

³² Indítvány 75–76. pont.

³³ Ítélet 58. pont.

³⁴ Indítvány 82. pont.

V.2.3. Mivel az irányelv e rendelkezése „külön szerződéses kikötésekre” figyelemmel teszi lehetővé a hibák kijavítását, így sem a program jogszerűen megszerzett példányának felhasználásához szükséges betáplálás és futtatás, sem a program működését érintő hibák kijavítása szerződés útján nem tiltható meg. Ha a felek közötti szerződés nem tartalmaz ilyen korlátozást, a számítógépi programot jogszerűen megszerző személy szabadon elvégezheti a 91/250 irányelv 4. cikkének *a)* és *b)* pontjában felsorolt cselekményeket – beleértve a program visszafejtését is – amennyiben ez többek között a hibák kijavításához szükségesnek bizonyul.

Az EUB megítélése szerint ezért a 91/250 irányelv (18) preambulumbekezdéssel összefüggésben 5. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a felek szerződésükben nem zárhatják ki az ilyen hibák kijavításának lehetőségét.³⁵

Ezzel szemben e rendelkezésnek megfelelően a jogosult és a megszerző személy továbbra is a szerződésben e lehetőség gyakorlásának részletes szabályaiban szabadon megállapodhat. Így különösen abban is, hogy a jogosultnak az érintett program javító karbantartását biztosítania kell.

Mivel a visszafejtés fáradtságos, költséges és kiszámíthatatlan hatásokkal járó folyamat, ezért a gyakorlatban a felhasználók csak a legvégső esetben folymodnak ehhez a technikához.

Ebből adódó következtetés, hogy erre vonatkozó különös szerződéses kikötés hiányában a számítógépi programot jogszerűen megszerző személy a jogosult előzetes hozzájárulása nélkül elvégezheti a 91/250 irányelv 4. cikkének *a)* és *b)* pontjában felsorolt cselekményeket, ideértve e program visszafejtését is, amennyiben ez a program működését érintő hibák kijavításához szükségesnek bizonyul.

V.2.4. A számítógépi programot jogszerűen megszerző személy, aki e programot a program működését érintő hibák kijavítása céljából visszafejtette, nem használhatja e visszafejtés eredményét az e hibák kijavításától eltérő célokra.

A 91/250 irányelv 4. cikkének *b)* pontja ugyanis nemcsak „a számítógépi program lefordításának, átdolgozásának, feldolgozásának és bármely más módon történő módosításának” elvégzésére és engedélyezésére biztosít kizárólagos jogot a szerzői jog jogosultja számára, hanem „ezek eredményének többszörözésére” is, így visszafejtés esetén az e visszafejtés eredményeként kapott forráskód vagy kvázi forráskód többszörözésének elvégzésére és engedélyezésére. E kód bármely többszörözése a 91/250 irányelv 4. cikkének *b)* pontja értelmében továbbra is az e programon fennálló szerzői jog jogosultjának engedélyéhez kötött.

Az irányelv 4. cikkének *c)* pontja tiltja a számítógépi program valamely példányának az e programon fennálló szerzői jogok jogosultjának hozzájárulása nélküli nyilvános terjesztését, ami – a 91/250 irányelv 1. cikkének (2) bekezdéséből következően – a visszafejtés-

³⁵ Ítélet 66. pont.

ből származó forráskódpéldányokra vagy „kvázi” forráskódpéldányokra is alkalmazandó. Ennek értelmében a 6. cikkén alapuló visszafejtés – ellentétben a hibák kijavítása céljából végzett visszafejtéssel – szerződéssel nem zárható ki.

Bár ezen irányelv 5. cikke kétségtelenül feljogosítja a számítógépi programot jogszerűen megszerző személyt arra, hogy a szerzői jog jogosultjának engedélye nélkül ilyen cselekményeket végezzen, ez azonban csak annyiban lehetséges, amennyiben e cselekmények szükségesek ahhoz, hogy a számítógépi programot rendeltetési céljának megfelelően használhassa.³⁶

A számítógépi programnak az e rendelkezés értelmében vett, valamely jogszerű megszerző általi, hibák kijavítása céljából történő visszafejtésére nem vonatkoznak a 6. cikkben foglalt követelmények. Azonban ilyen visszafejtésre csak a javításhoz szükséges mértékben, és a programot megszerző személy szerződéses kötelezettségeinek határán belül kerülhet sor.

E megfontolásokra tekintettel az előterjesztett második kérdésre az EUB válasza szerint a 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a számítógépi programot jogszerűen megszerző személynek – aki e programot az annak működését érintő hibák kijavítása érdekében szeretné visszafejteni – nem kell megfelelnie az ezen irányelv 6. cikkében előírt követelményeknek. Ugyanakkor e megszerző személy csak az e javításhoz szükséges mértékben, és adott esetben az e programon fennálló szerzői jog jogosultjával szerződésben meghatározott feltételek tiszteletben tartása mellett jogosult a visszafejtésre.

VI. AZ EUB ÍTÉLETE

A fenti megfontolásokra tekintettel az EUB a brüsszeli fellebbviteli bíróság, a cour d'appel de Bruxelles által jogértelmezésre előterjesztett kérdésekre vonatkozó döntése szerint:

1. A számítógépi programok jogi védelméről szóló, 1991. május 14-i 91/250/EGK irányelv 5. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a számítógépi programot jogszerűen megszerző személy jogosult a program egészének vagy egy részének visszafejtésére e program működését érintő hibák kijavítása érdekében, ideértve azt is, ha a javítás az azon alkalmazás megfelelő működését érintő funkció kiiktatását jelenti, amelynek az említett program is részét képezi.
2. A 91/250 irányelv 5. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a számítógépi programot jogszerűen megszerző személynek – aki e programot az annak működését érintő hibák kijavítása érdekében szeretné visszafejteni – nem kell megfelelnie az ezen irányelv 6. cikkében előírt követelményeknek. Ugyanakkor e megszerző személy csak az e javításhoz szükséges mértékben, és adott esetben az említett programon fennálló szerzői jog jogosultjával szerződésben meghatározott feltételek tiszteletben tartása mellett jogosult a visszafejtésre.

³⁶ Ítélet 73. pont.

VII. ÖSSZEGZÉS

Az EUB jelen határozatában emlékeztetett arra, hogy az irányelv a számítógépi programokat mint irodalmi alkotásokat szerzői jogi védelemben részesíti. A számítógépi program forráskódja és tárgykódja a számítógépi programokban – mint két kifejezési forma – szerzői jogi védelmet élvez.

A döntésében foglaltak szerint a számítógépes program rendeltetési céljának megfelelő használatát illetően a programkód „visszafejtésére” irányuló cselekvéseknek szükségesnek kell lenniük ahhoz, hogy az érintett programot jogszerűen megszerző személy azt rendeltetésének megfelelő módon használhassa, továbbá a számítógépi programot érintő olyan hiányosságokat, amelyek az adatfeldolgozás területén általában hibának minősülnek, kijavítsa.

Miként rámutatott, a felek szerződésükben nem zárhatják ki az ilyen hibák kijavításának lehetőségét, azonban a jogosult és a megszerző személy e képesség gyakorlásának módjait, különösen a program korrekciós karbantartása révén továbbra is szabadon megszervezheti.

A Európai Bíróság messzemenőig tiszteletben tartja a nemzeti bíróságnak azt a döntését, hogy az adott ügy elbírálása szempontjából szükségszerű-e az előzetes döntés kikérése.³⁷

A nemzeti bíróságok támaszkodhatnak az Európai Bíróság egyes döntéseire egy-egy közösségi rendelkezéssel kapcsolatban, s hiteles értelmezésként követhetik azt, de az EUB-hez is fordulhatnak annak reményében, hogy eltér eddigi álláspontjától.³⁸

Jelen ügy sajátos voltára utalt, hogy a jogvita megoldását illetően az irányelv szövege, de a vonatkozó ítélkezési gyakorlat sem jelentett támpontot az előterjesztő bíróság által megfogalmazott, az irányelv értelmezésére vonatkozó új kérdés megválaszolásához.

Az EUB ítéletében rávilágított az érintett programot jogszerűen megszerző személy jogaira és kötelezettségeire, és ezzel lényegében befolyásolja a számítógépi programok fejlesztésére és informatikai szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések további – elsősorban a szoftverhibák megoldására irányuló – megszövegezését is. Bár a felek nem zárhatják ki teljesen a hibák kijavításának lehetőségét, az ezirányú szerződéses megállapodás azonban lehetőséget jelent a szolgáltatók és az engedélyesek számára, hogy az egyéni céljaiknak leginkább megfelelő módot válasszák.

A felek jogértelmezéséből adódó viták elkerülése érdekében célszerűnek tűnik, ha a felhasználási szerződésben olyan további szerződéses feltételt rögzítenek, amelyben a vevő – bármilyen informatikai és karbantartási probléma esetére – kizárólagos jogorvoslati forrásaként az érintett program működését érintő hibák kijavítása céljából a szolgáltatót nevezi meg.

³⁷ 1971. december 14-i Politi s.a.s. kontra Ministero delle Finanze della Repubblica Italiana-ítélet, 43/71. sz. Idézi: *Kecskés László*: EU-jog és jogharmonizáció. Az előzetes határozat szükségességének kérdése. P. 567, 369 sz. lábjegyzet. HVG-ORAC, Budapest, 2020.

³⁸ *Kecskés*: i. m. (37), p. 498.

A javításhoz való jogot az európai irányelvek évtizedek óta rögzítik, azt tagállami és nemzetközi szinten is szabályozták. Az ítélet jelentősége abban áll, hogy a szerzői jog határait illetően kifejezetten kimondta, hogy a visszafejtés a „fogyasztó” szempontjából nagy jelentőségű javításhoz való jog gyakorlása során megengedett.

Bár az EUB döntése e kérdésben mérőöldkőnek számít, összességében azonban fontos megjegyezni, hogy ez az ítélet az állítólagos „javításhoz való jog” kérdésében nem meghatározó. Jelen értelmezésével nem nyitja tágra a „visszafordítás” kapuját a szoftverhibák esetére, de a felek jogaira és kötelezettségeire nézve mindenképpen hasznos támpontokkal szolgál.

Mivel e döntés következményei csak gyakorlati alkalmazása során és csak idővel válnak nyilvánvalóvá, ezért értelmezésének tág vagy szűkített voltát mindenképpen érdemes lesz figyelemmel kísérni.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az amerikai védjegyfellebbezési tanács helyt adott a Johnson & Johnson által a PISSTERINE védjegy lajstromozásával szemben 2022. január 18-án benyújtott, a LISTERINE lajstromozott védjeggyel való összetéveszthetőségre hivatkozó felszólalásnak.

A *Pissterine LLC* (Pissterine) instagramoldala szerint a PISSTERINE „vizeletízű szájvíz újdonságot jelent az egész család számára”. A vállalat a 3. áruosztályba tartozó, nem gyógyászati célú szájvizek és gargalizáló oldatok áru kategóriákban védjegybejelentést nyújtott be. Ez ellen a *Johnson & Johnson* felszólalt 2022. január 18-án jól ismert szájvízterméke, a LISTERINE számos aktív védjegyére hivatkozva.

A tanács először is megállapította, hogy a LISTERINE egy tetszőleges védjegy, és hogy a termék erős kereskedelmi hírnévvel rendelkezik, ami „erősen alátámasztja annak megállapítását, hogy az összetévesztés valószínű”, mert a híres védjegyek „szélesebb körű oltalmat élveznek, mint egyéb védjegyek”.

Az összetéveszthetőség alapján végzett szabványos elemzés során megállapította, hogy a védjegyek lényegében hasonlóak, és hogy a kereskedelmi csatornák és a fogyasztók átfedésben vannak. A tanács a fogyasztók kifinomultságát is „átlagosnak” találta. Ennek megfelelően a felszólalásnak helyt adott, és a védjegy lajstromozását elutasította.

Azt nem állapította meg, hogy a PISSTERINE védjegy bejelentése rosszhiszeműen történt, mert arra a meggyőződésre jutott, hogy a szándék paródia létrehozása volt.

Itt megjegyezzük, hogy bár a bíróság elismerte a védjegy paródiaként való használatának szándékát mint a rosszhiszeműségekre vonatkozó érvelés egyik tényezőjét, az összetéveszthetőségre alapozott érveléssel nyíltan anélkül foglalkozott, hogy elismerte volna annak valószínűségét, miszerint a hétköznapi vásárló paródiaként fogná fel a PISSTERINE-t. Ez talán azért volt így, mert a felperes nem nyújtott be olyan bizonyítékot a PISSTERINE védjegy fogyasztói megítéléséről, amely megcáfolhatta volna a tanács egyszerű összetéveszthetőségi elemzését. Megjegyezzük továbbá, hogy ez a döntés nem feltétlenül zárja ki, hogy a Pissterine a védjegyet paródiaként használja, de megakadályozza, hogy a védjegyet a leírtak szerint lajstromozzák.

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

B) Egy Dávid kontra Góliát-szerű ügyben az izraeli székhelyű *Maglula* olyasmint ért el, amit egyetlen más cég sem: egy bírósági ítéletet, amely szerint az *Amazon* elleni ügye „egyszerű hamisítási ügy” volt. Pontosán így döntött *Liam O’Grady*, az amerikai kerületi bíróság bírása egy döntésében, amelyben elutasította az *Amazon* kérelmét, hogy szüntessék meg a *Maglula* szinte összes perét az *Amazon* ellen hamisított áruk eladása miatt. Miután az *Amazon* jelentős védelmet nyújtott üzleti modelljének, O’Grady bíró áttekintette az *Amazon* azon állításait cáfoló bizonyítékokat, amelyek szerint a per szempontjait nem kellene esküdt-széki tárgyalásra bocsátani, és megállapította, hogy a bizonyítékok nemcsak azt mutatják, hogy „a kínai gyártók mindent megtettek annak érdekében, hogy a *Maglula*-termékekről, -csomagolásokról, -jelölésekről és -irodalomról másolatokat vagy ’utánzatokat’ készítsenek”, hanem azt is, hogy „az *Amazon* folytatta ezen termékek online értékesítését valódi *Maglula*-termékeként”. Továbbá O’Grady bíró az *Amazon* indítványát ellenző bizonyítékok alapján megállapította, hogy „a *Maglula* több alkalommal is hiába értesítette az *Amazon*t, hogy az rosszabb minőségű hamisított termékeket árul, és tönkreteszi a *Maglula* üzletét”. A bíróság rövid ítéletében O’Grady bíró így folytatta: „A jogellenes hamisítás bizonyítékai ... elsöprőek”, és arra a következtetésre jutott, hogy „ez egyszerűen nem olyan eset, amikor az *Amazon* elkerülheti a felelősséget”. Ezzel a bíróság elutasította az *Amazon* kérelmét, és közvetítői tárgyalásra utasította a feleket, akik ezt követően egyezségi megállapodást kötöttek, és a *Maglula* visszavonta keresetét.

A győzelemhez vezető úton a *Maglula* a bíróság alábbi döntéseit érdemelte ki:

- első fokon elutasította az *Amazon* többszörös kifogását a *Maglula* keresetével szemben;
- az *Amazon* raktáraiban többszöri ellenőrzést engedélyezett (az *Amazon* határozott és ismételt tiltakozása ellenére) –, ami feltehetően az első ilyen jellegű eset volt az *Amazon* elleni szellemi tulajdon-jogi perekben; és
- megállapította, hogy az *Amazon* megsemmisítette a bizonyítékokat, miután a *Maglula* benyújtotta keresetét – ez szintén első eset az *Amazon* elleni szellemi tulajdon-jogi ügyekben.

Amint a *Maglula* termékei népszerűvé váltak, utánzók követték őket. Az *Amazon* is csatlakozott, hamisítványokat árult vásárlóinak, akik azt hitték, hogy eredeti, Izraelben gyártott UPLULA® termékeket vásárolnak. Az UPLULA® a *Maglula* tártöltőjére utal, amely pisztolyok tárjainak töltését segítő eszköz. Az *Amazon* által értékesített és forgalmazott, rossz minőségű utánzatok sok esetben meghibásodtak. Az *Amazon* vásárlói közvetlenül a *Maglula*val közölték elégedetlenségüket, és elküldték a *Maglula*nak a hibás termékeket. Miután megkapta őket, a *Maglula* megtudta, hogy olcsó utánzatokról van szó.

Az *Amazon* előre láthatóan azt állította, hogy nem tartozik felelősséggel a *Maglula* szellemi tulajdonának vagy „IP-jének” (amely szabadalmakat, védjegyeket és szerzői jogokat tartalmazott) megsértéséért. Az *Amazon* elmélete, amelyre a múltban is megpróbált hivatkozni,

ni, arra az állításra támaszkodott, hogy nem ő a tényleges eladója azoknak a termékeknek, amelyeket a weboldalán közzétesz (hirdet) és az ügyfelei számára forgalmaz. Az Amazon ehelyett azt állította, hogy csupán szolgáltatást nyújt másoknak, hogy azok termékeiket az Amazon weboldalán értékesítsék. Ez az érvelés azonban csak arra az állításra reagált, hogy az Amazon az eladó, és nem arra az állításra, hogy az Amazon „eladásra kínálta” a bitorlító termékeket – ez a bitorlási kérdés még nem került eldöntésre egy olyan ügyben, amely az Amazon három értékesítési csatornát tartalmazó üzleti modelljét támadta meg: az Amazon közvetlen kiskereskedelmi értékesítését; az „Amazon általi eladás” teljesítését; és az eladásokat az Amazon „kereskedőhálózatán keresztül”.

Ráadásul a Maglula bizonyítékai az Amazon általi értékesítésről elsőprőek voltak. A valódi Maglula-termékek megkülönböztethetők a hamisítványoktól, így az Amazonhoz hasonló eladók könnyen azonosíthatják és megvédhetik a fogyasztókat azok megvásárlásától. A Maglula évekig próbált együttműködni az Amazonnal ezekben a kérdésekben, elmagyarázta az Amazonnak, hogyan lehet megkülönböztetni az eredeti termékeket a hamisítványoktól, és kérte az Amazont, hogy alkalmazzon szigorúbb intézkedéseket a hamisított termékek azonosítására, mielőtt eladná és kiszállítaná azokat a gyanútlan vásárlóknak. A Maglula még néhány védjegyét is felvette az Amazon márkanyilvántartásába, remélve, hogy

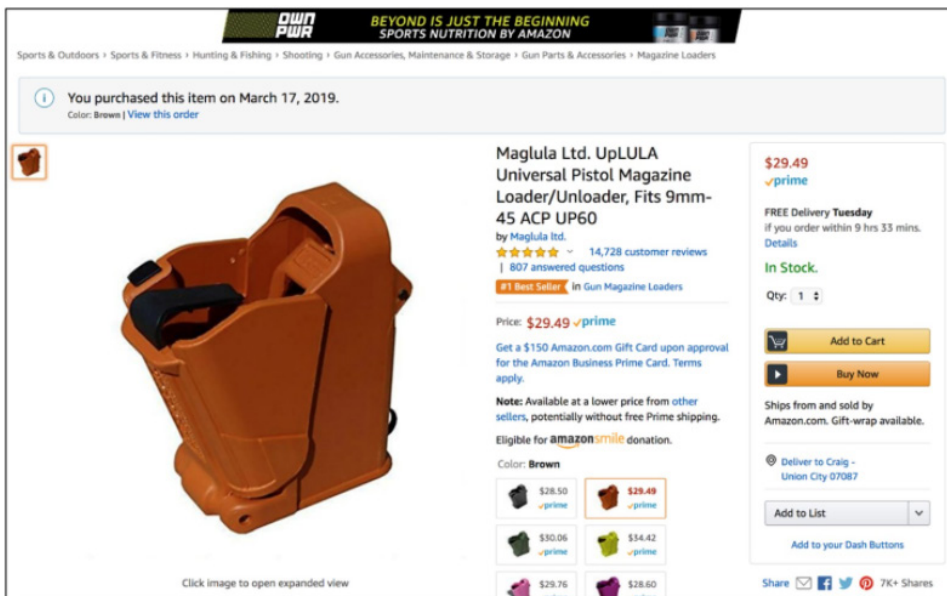

1. ábra

ez megállítja a hamisított termékek értékesítését. Az Amazon azonban nem hagyta abba a hamisítványok és másolatok kínálását, értékesítését és szállítását. Panaszában a Maglula több mint 40 hamisított terméket is azonosított, amelyeket az Amazon értékesített és szállított ügyfeleinek. A Maglula egyik „különleges felfedezése” az volt, hogy az Amazon felszámolás útján értékesített egy olyan terméket, amelyet egy „Amazonraktár” táskában szállítottak, amelyre egy „X” és a „counterfeit” szó volt ráírva! És mivel egy kép még hatásosabb lehet, a Maglula ezt is megmutatta az Amazon elleni panaszában (1. ábra).

Ez, valamint a Maglula által összegyűjtött egyéb bizonyítékok azt mutatták, hogy az Amazon felszámolási üzletágán keresztül áruja a Maglula termékeinek hamisított másolatait, nem csak az Amazon szokásos weboldalüzletágán keresztül.

Ami az Amazon állítását illeti, miszerint nem árult és nem ajánlott fel hamisítványokat, a Maglula olyan bizonyítékokat gyűjtött össze, amelyek az Amazon jogsértését bizonyították. A Maglula például számos olyan termékmegjelenítést gyűjtött össze az Amazon weboldaláról, amelyek szerint az Amazon „árul és szállít” hamisítványokat (2. ábra).

2. ábra

Az izraeli székhelyű kis Maglula és a globális óriás Amazon közötti nyilvánvaló különbségek ellenére a Maglula közvetlenül az Amazon weboldaláról származó információk és megjegyzések felhasználásával jelentős bizonyítékot tárt fel a hamisítványok értékesítésére, ami több mint elég volt ahhoz, hogy a bíróság elutasítsa az Amazon azon törekvését, hogy megakadályozza az esküdtszéki tárgyalást. A megfelelő bizonyítékokkal, kitartással és szellemi tulajdon-jogokkal foglalkozó tapasztalt ügyvédek átfogó erőfeszítéseivel más „Dávidok” (mint ebben az esetben Maglula) is hasonló sikereket érhetnek el a hatalmas „Góliátok” elleni harcokban.

Argentína

Az argentin futballszupersztár, *Diego Maradona* örököseit, valamint a csak IP-címmel azonosított *John Doe*-t védjegybitorlás miatt perelték be a „Maradona” név használata miatt. A keresetet 2022. január 13-án nyújtották be, és ez csak egy újabb epizód a Diego Maradona hasonmásához és képmásához fűződő jogokért folyó küzdelemben.

Diego Maradona 2020. november 25-én bekövetkezett halála után kiderült, hogy a Maradona korábbi ügyvédje, *Matias Morla* tulajdonában levő *Sattvica, S.A., Inc.* cég birtokolja a Maradona márkanév jogait. A Sattvica azóta világszerte pereskedik a Maradona név használatának jogáért.

Nemrégiben egy argentin bíróság egy jogvitában helyt adott a Sattvica védjegyigényének, veszélyeztetve ezzel egy videójáték-vállalat jogait, amelyeket egy másik személlyel kötött korábbi megállapodásban szerzett meg. A Sattvica erre tekintettel vállalta, hogy eltávolít bizonyos képeket, és megszünteti Maradona nevének és hasonmásának bizonyos használatát, amelyeket a jelek szerint Maradona gyermekei tettek közzé a közösségi médiában. Ezt az ügyet nem sokkal később önként megszüntették. Most a Sattvica közvetlenül Maradona gyermekeit perelte be ebben a legújabb perben.

A pert Diego Maradona lányai, Dalma Nerea Maradona Villafane és Dinorah Gianina Maradona Villafane ellen indították. Nyilvánvaló, hogy a Sattvica nem zárhatja ki Maradona lányait a saját nevük használatából – mindaddig, amíg saját nevükként használják. Ahogyan az egyik amerikai fellebbviteli bíróság fogalmazott: „[a]z egyénnek általában megadatik némi lehetőség arra, hogy saját nevét használja és hírnevet szerezzen e névvel, még a név korábbi használójának a névre vonatkozó védjegyjogával szemben is, mindaddig, amíg a nevet használó személy megkülönbözteti vállalkozását és a név használatát a védjegyjogokkal rendelkező vállalkozástól”.

A Sattvica szerint azonban itt nem ez történik: a panaszban azt állítja, hogy a lányok a „Maradona” szót Diego Maradona hasonmásával és azon áruk forgalmazása céljából használják, amelyeken a MARADONA védjegyet hagyományosan elhelyezték. Ha ezek a nők nem tudnak más tényállást bizonyítani, akkor nehéz harcuk lesz Floridában, ahol a bíróságok elismerték, hogy „[m]íg egy személy azonosulhat egy névvel, még mindig nem biztos, hogy joga van arra, hogy ezt a nevet a kereskedelembe saját maga azonosítására használja”.

Szintén érdekes, hogy a panaszos a *www.dm10.com* weboldal tulajdonosát kívánja beperelni. A személyt a 23.227.38.74 IP-címmel rendelkező személyként azonosították. Az IP-címadatok jellemzően könnyen hozzáférhetőek a nyilvánosság számára. Ebben az esetben a panaszban szereplő IP-címre vonatkozó internetes keresés arra utal, hogy az IP-cím a *Shopify, Inc.* tulajdonában van. Nagyon valószínű, hogy most a kereset benyújtása után a Shopify legalább egy idézést fog kapni, amelyben azt kérik, hogy közölje, ki használja a szolgáltatásait áruk eladására ezen az oldalon keresztül.

A vita érdekesnek ígérkezik.

Brazília

2021. december 8-án megjelent a hivatalos közlönyben a nemzeti szellemi tulajdon-jogi stratégia létrehozásáról szóló, 2021. december 7-i, 10 886 sz. elnöki rendelet. Ez egy szé-

lesebb körű stratégia, amely a nemzeti innovációs stratégia része. Az utóbbit a 10 534 sz. elnöki rendelet vezette be 2020. október 28-án.

A stratégiát a gazdasági minisztérium által elnökölt szellemi tulajdoni miniszterközi csoport hozta létre azzal a céllal, hogy hozzájáruljon a brazil szellemi tulajdon rendszerének javításához, és tágabb értelemben a nemzeti innovációs ökoszisztéma további fejlesztéséhez.

A stratégiát 10 évre (2021-től 2030-ig) tervezték, és 210 intézkedést tartalmaz, amelyek hét fő stratégiai területbe szerveződnek:

- szellemi tulajdon a verseny és a fejlesztés érdekében;
- a szellemi tulajdon terjesztése, képzés és képesítések;
- irányítás és intézményi megerősítés;
- a jogi keretek és a nem jogszabályi eszközök korszerűsítése;
- megfelelés és jogbiztonság;
- intelligencia és jövőbeli kilátások; és
- Brazília integrálása a globális szellemi tulajdon-jogi rendszerbe.

A végrehajtására és nyomon követésére vonatkozó első cselekvési tervet 2021. június 9-én, azaz kevesebb mint egy évvel a stratégia tervezetével kapcsolatos észrevételek és javaslatok megtételére irányuló nyilvános konzultáció megnyitása után hagyták jóvá. Annak ellenére, hogy konkrét intézkedéseit csak 2021. decemberben hozták nyilvánosságra elnöki rendelettel, azokat 2021 augusztusa óta már a gyakorlatban is alkalmazzák.

Most, hogy a stratégiát hivatalosan is létrehozták, minden bizonnyal nem csak papíron fog létezni. Éppen ellenkezőleg, úgy tűnik, hogy most már hivatalos prioritásként szerepel mind az állami, mind a kormányzati napirendeken, és a civil társadalom, a szövetségi kormány, a tartományok és az önkormányzatok szervezeteinek támogatásával és hozzájárulásával tovább fog növekedni.

Ebben a tekintetben a miniszterközi csoport számíthat a civil társadalom tíz korábban kiválasztott szervezetének támogatására, hogy a következő 12 hónap során segítse az első cselekvési terv végrehajtását. Az egymást követő végrehajtási terveket két évente megújítják, a következőre 2023 és 2025 között kerül sor.

Egyesült Királyság

A) a) Bevezetés

A *FibroGen v. Akebia*- (FibroGen) ügyben nemrég hozott döntésben (amelynek vezető ítéletét Lord Birss hozta) a fellebbezési bíróság (Court of Appeal, CA) folytatta a közelmúltbeli irányzatot, amely az Egyesült Királyság szabadalmi jogában a kielégítő kinyilvánítás elveit finomítja, és további iránymutatást ad a szerkezeti és funkcionális jellemzőkkel rendelkező igénypontok szövegezésével kapcsolatban.

A CA hatályon kívül helyezte Lord Arnold bíró elsőfokú határozatát, mivel úgy ítélte meg, hogy az szükségtelenül magas küszöbértéket alkalmazott a szerkezeti és funkcionális jel-

lemzőkkel rendelkező olyan állítások elégséges voltának mérésére, amelyek számos gyógyszeripari szabadalom jellemzői.

A *FibroGen*-ügyben hozott határozat azt vizsgálja, hogyan kell alkalmazni egy olyan igénypontot, amely szerkezeti és funkcionális jellemzők keverékét tartalmazza, valamint azt az elvet, hogy a szakembernek képesnek kell lennie arra, hogy lényegében az igénypont által lefedett összes vegyületet indokolatlan megterhelés nélkül azonosítsa.

Ez az ügy az élettudományi ágazatban zajlik, de jól mutatja az Egyesült Királyságban a kielégítő jogi szabályozás fejlődését, és nincs olyan ok, amely miatt ne vonatkozna egyformán minden szabadalmi tárgyra.

b) Az ügy háttere

A „kielégítő kinyilvánítás” elve előírja, hogy a szabadalom visszavonható, ha „a szabadalmi leírás nem tárja fel a találmányt elég világosan és teljeskörűen ahhoz, hogy azt a szakember meg tudja valósítani” annak biztosítása érdekében, hogy a szabadalomban foglalt kinyilvánítás terjedelme megfeleljen a szabadalom által nyújtott műszaki hozzájárulásnak. Ennek hiányát „klasszikus elégtelenségnek” nevezik, és a kielégítő kinyilvánítás megítéléséhez a szabadalmi bejelentés benyújtásának időpontja mérvadó.

A nem kielégítő kinyilvánításnak vannak más formái is, amelyeket az ítélkezési gyakorlat állapított meg. „Túlságosan tág igénypont” akkor fordul elő, ha egy igénypont túlterjed a szabadalom műszaki hozzájárulásán, és így nem támasztja alá az igényelt találmányt. A „bizonytalansági elégtelenség” a hiányosság egy másik kategóriája, és akkor fordul elő, ha a szabadalmi igénypontokban használt nyelvezet annyira kétértelmű, hogy a szabadalmat érvénytelenné teszi, mivel nem tárja fel elég világosan a találmányt.

Az ítélkezési gyakorlat a szabadalmi jog egyéb területei mellett a „híhetőség” fogalmát is megalapozta a hiányos kinyilvánítás tekintetében. Az elégtelen kinyilvánítással összefüggésben ez azt követeli meg, hogy az az állítás, amely szerint a találmány az igénypont oltalmi körén belül működik, legyen híhető vagy hiteles.

Az angliai és walesi ítélkezési gyakorlat szerint a kérdés, hogy az elégséges kinyilvánítás követelményei teljesülnek-e, arra vonatkozik, hogy a szakember a találmányt a teljes igényelt területen könnyen, indokolatlan megterhelés és feltalálói készség nélkül képes-e megvalósítani.

c) Tények

A *FibroGen* számos szabadalom tulajdonosa, amelyek A és B szabadalmi családra osztoznak. Valamennyi vonatkozó szabadalom a „hipoxiát indukáló faktor-prolil-hidroxiláz” (HIF-PH) nevű enzim inhibitorainak a felhasználására vonatkozik vesebetegséggel összefüggő vérszegénység különböző típusainak a kezelésére.

Az Akebia arra törekedett, hogy szabaddá tegye az utat a HIF-PH inhibitora, a vadadustat számára, amelyet krónikus vesebetegség (CKD) okozta vérszegénység kezelésére használnak. Ez a FibroGen állítása szerint bitorolja az ő szabadalmait.

E szabadalmak egyik fő jellemzője, hogy az igénypontok szerkezeti és funkcionális jellemzőket kombinálnak, ahol a HIF-PH enzimaktivitást gátló (egy csoportból kiválasztott) heterociklusos karboxamid-vegyületet alkalmaznak a CKD-vel összefüggő vérszegénység megelőzésében.

d) A felsőbbbíróság döntése

A felsőbbbíróságon (High Court, HC) *Arnold* bíró megállapította, hogy az A család szabadalmait bitorolták, és azok nem voltak kézenfekvők a technika állásával szemben, de hiányzott a hihetőség, és tárgyukat nem lehetett az igénypontok teljes terjedelmében indokolatlan megterhelés nélkül megvalósítani. Ezért az A család szabadalmait bitoroltnak, de elégtelen kinyilvánítás miatt érvénytelennek találta (és a találmány nem lenne feltalálói jellegű, mert nem járult hozzá a technika fejlődéséhez). A B családba tartozó szabadalmakat a bíró kézenfekvőség miatt és az A családdal azonos hiányossági okok miatt érvénytelennek, de nem bitoroltnak találta, mivel nem állt fenn a jogsértés közvetlen veszélye.

A szerkezeti és funkcionális jellemzőket kombináló igénypontok tekintetében Lord *Arnold* bíró legfontosabb megállapítása az elégtelen kinyilvánítás próbájára vonatkozóan az volt, hogy „a szakembernek vagy azok csoportjának képesnek kell lennie arra, hogy lényegében az igénypont által lefedett összes vegyületet indokolatlan megterhelés nélkül azonosítsa”.

Arnold bíró úgy ítélte meg, hogy az igénypontok hihetőség hiánya miatt elégtelenek, és úgy vélte, hogy a szabadalmak (közvetve) azt ígérték, hogy lényegében minden olyan vegyület, amely megfelel az igénypontban szereplő szerkezeti meghatározásoknak, terápiás hatású lesz, de ez nem volt hihető. A szakembernek nem lett volna oka azt gondolni, hogy lényegében minden vegyület hatásos lesz, és nem is tudott volna észszerű előrejelzést tenni erre vonatkozóan.

Annak mérlegelése során, hogy a találmányt az igénypont oltalmi körén belül indokolatlan megterhelés nélkül meg lehet-e valósítani, *Arnold* bíró arra a következtetésre jutott, hogy alapos kutatási tervet igényelne a szabadalmakban konkrétan meghatározottakon kívüli olyan vegyületek azonosítása, amelyek megfelelnek a hatékonysági követelményeknek. Valószínű volt, hogy elegendő erőforrás igénybevételével az azonosított vegyületeken túlmenően néhány vegyületet azonosítani lehetne, de ez mindig csak a felszínét karcolná annak, amit az igénypontok oltalmi köre megkövetel.

e) A fellebbezési bíróság döntése

Fellebbezésében a FibroGen mindkét szabadalmi családdal kapcsolatban vitatta az elégtelen kinyilvánítás (és kézenfekvővé válás) megállapításait, valamint a B családdal kapcsolatban

a kézenfekvőség megállapítását. A FibroGen azzal érvelt, hogy az eljáró bíró tévesen értelmezte az igénypontokat, és tévesen alkalmazta a jogot a hihetőség tekintetében, valamint hogy az indokolatlan megterhelésre vonatkozó megállapítás elvileg téves volt. Az Akebia vitatta a jogsértésre vonatkozó megállapítást az A család tekintetében. Az elégtelen kinyilvánításra vonatkozó megállapítások az érdekesek, és a CA döntése pontosítja a hihetőséget és az indokolatlan megterhelést.

Birss bíró vezető ítéletében az elégtelen kinyilvánításra vonatkozó megállapításaiban alaposan elemezte a túlzottan tág igénypontra, a hihetőségre, az indokolatlan megterhelésre és az elégtelen kinyilvánításra vonatkozó jogot. Utalt a *Lord Kitchin* bíró által a *Regeneron v. Genentech*-ügyben az elégtelen kinyilvánítás tekintetében meghatározott elvekre, és különösen a negyedik elvre, amely kimondja, hogy egy találmány általános kifejezésekkel határozható meg, feltéve, hogy észszerűen elvárható, miszerint működni fog mindennel együtt, ami e kifejezések hatálya alá tartozik. Megalapozottan megjósolhatónak kell lennie annak, hogy a találmány lényegében együtt fog mindennel működni, ami az igénypont oltalmi köre alá tartozik, vagy más szavakkal, annak az állításnak, hogy a találmány az igénypont oltalmi körén belül működni fog, hihetőnek kell lennie.

Birss bíró háromlépcsős próbát javasolt a hihetőségre, amit szerinte megfelelőbb lenne „észszerű előrejelzésnek” nevezni:

- azonosítsa, hogy mi az, ami az igényelt osztály körébe tartozik;
- határozza meg, hogy mit jelent „a találmány működik” (azaz mire használható?) kifejezés; és
- határozza meg, lehetséges-e észszerű előrejelzést tenni arra vonatkozóan, hogy a találmány lényegében mindennel működik, ami az igénypont oltalmi köre alá esik.

E háromlépcsős teszt alkalmazása során megállapította, hogy:

- az eljáró bíró nem megfelelően határozta meg az igényelt osztályba tartozó vegyületeket, ami elvi és megközelítési hiba volt;
- a megoldandó probléma a vérszegénység CKD formájának kezelését jelentette; és
- a helyes kérdés az volt, hogy lehetséges-e észszerű előrejelzést tenni (vagy valószínűsíthető-e), hogy a szerkezeti jellemzőknek megfelelő és az igénypontban szereplő funkcionális jellemzőknek is megfelelő vegyületek hasznosak lesznek a CKD-anémia kezelésében. Úgy ítélte meg, hogy a tények alapján valószínűsíthető egy ilyen előrejelzés.

A CA ezért hatályon kívül helyezte a HC észszerű előrejelzésre/hihetőségre vonatkozó megállapításait.

Az indokolatlan megterhelés kapcsán Birss bíró annak az elvnek a helyességét is megvizsgálta, hogy a szakembernek képesnek kell lennie arra, hogy lényegében az igénypontban szereplő összes vegyületet indokolatlan megterhelés nélkül azonosítsa (Kitchin bíró ötödik elve a *Regeneron v. Genentech*-ügyben). Ez az elv kimondja, hogy a találmányt az igénypont oltalmi körén belül mindig indokolatlan erőfeszítés nélkül kell tudni megvalósítani.

Ennek során Birss bíró áttekintette a német legfelsőbb bíróság „Dipeptidyl-Peptidase-Inhibitoren”-ügyben hozott döntését, amely szerint „egyértelmű és meggyőző felhatalmazást” nyújt arra, hogy elvileg helytelennek lehessen tekinteni azt a tételt, miszerint a szakembernek képesnek kell lennie arra, hogy lényegében az igénypontban szereplő összes vegyületet indokolatlan megterhelés nélkül azonosítsa. A funkcionális nyelvezet azt jelentheti, hogy egy vonatkozó igénypont olyan vegyületekre is kiterjedhet, amelyeket még nem találtak meg, így nem lehet törvény az, hogy az igénypont funkcionális nyelvezete megköveteli, miszerint a szakember képes legyen lényegében az igénypont által lefedett összes vegyületet azonosítani.

A CA végül úgy ítélte meg, hogy Arnold bíró megközelítése – nevezetesen az, hogy a szakembernek vagy azok csoportjának képesnek kell lennie arra, hogy lényegében az összes, az igénypontban szereplő vegyületet indokolatlan megterhelés nélkül azonosítsa – téves volt. Úgy gondolta, hogy az igényelt vegyületeket meghatározó funkcionális jellemzővel rendelkező igénypontok, illetve az ilyen szerkezeti és funkcionális jellemzők keveréke esetén „indokolatlan megterhelés nélkül lehetővé kell tenni mind a vonatkozó próbának megfelelő vegyületek azonosítását, mind annak megállapítását, hogy bármely adott vegyület megfelel-e a próbának”. A CA azt is kimondta, hogy „a kielégítő kinyilvánításhoz ... jogilag nem szükséges annak megállapítása, hogy a szakember képes-e azonosítani az összes vagy lényegében az összes olyan vegyületet, amely megfelel a próbának”.

Ez aztán felveti a kérdést: ha nem „lényegében az összes vegyület”, akkor mennyi elég? Ez az eset tényállásától függ, de Birss bíró a következőképpen nyilatkozott:

Az ilyen típusú igénypontok esetében a szakember számára lehetővé kell tenni, hogy indokolatlan megterhelés nélkül azonosíthasson néhány olyan vegyületet a szabadalomban megnevezettekén kívül, amelyek az igényelt osztályba tartoznak, és ezért valószínűleg terápiás hatásúak ... A szakember számára lehetővé kell tenni azt is, hogy a teljes igénypont oltalmi körén belül lényegében bárhol dolgozhasson Tehát a szakember számára lehetővé kell tenni, hogy a szerkezeti osztályon belül bármely észszerű vegyületet (vagy lényegében bármelyiket) indokolatlan megterhelés nélkül alkalmazzon a vizsgálatokhoz, és megállapítsa, hogy egy igényelt vegyületről van-e szó.

Ennek fényében a CA úgy ítélte meg, hogy a bizonyítékok alapján, bár ez nagy munka lenne, a szakképzett csapat képes lenne indokolatlan megterhelés nélkül megtalálni néhány olyan vegyületet, amely hatásos. Ez a munka azonban rutinszerű lenne a gyógyszerkémikusok számára, és ismétlődő jellegű.

A CA ezért hatályon kívül helyezte Arnold bíró megállapításait az indokolatlan megterheléssel kapcsolatban, valamint azt, hogy a szabadalmak a túl tág igénypont miatt elégtelenek.

Sir Christopher Floyd szintén megjegyzést fűzött az indokolatlan megterheléshez, megjegyezve, hogy nem értett egyet Arnold bírónak az igénypontra vonatkozó értelmezésével

vagy azzal a megközelítéssel, hogy a szakembernek halmozott feladatként képesnek kell lennie arra, hogy lényegében az igénypontban szereplő összes vegyületet indokolatlan megterhelés nélkül azonosítsa.

f) Megjegyzés

A tárgyalt *FibroGen*-ügy a szabadalmi jog fejlődő területét érinti az Egyesült Királyságban, és a CA által hozott döntés határozott álláspontot fejt ki a kielégítő kinyilvánításról. Figyelemre méltó, hogy kilenc hónapon belül ez Birss bíró második vezető ítélete volt, amely a kielégítő kinyilvánítással foglalkozik, és azt jelzi, hogy szükségesnek látta további egyértelműség megteremtését ezen a területen. Ez a döntés minden bizonnyal némi biztonságot nyújt majd a szabadalmak kidolgozásával és szabadalmi perek intézésével foglalkozóknak, valamint a szabadalmak jogosultjainak az élettudományi ágazatban és azon túl.

A CA döntése különösen az innovátorok szempontjából kedvező. Az új vegyületekre vonatkozó szabadalmak, ha a terápiás hatás szerepel az igénypontokban, kevésbé lehetnek sérülékenyek, és ez növelheti a gyógyszergyártók bizalmát az ilyen szabadalmak erősségével kapcsolatban.

B) 2021. december 17-én a HC kancellárja, *Sir Julian Flaux* ítéletet hozott az *easyGroup v. Beauty Perfectionists & ors* [2021, EWHC 3385 (Ch)]-ügyben. Az alperesek a kereset elutasítását kérték, amennyiben az uniós jogorvoslatra irányult, azzal érvelve, hogy az Egyesült Királyság bíróságának nincs hatásköre arra, hogy 2021. január 1-je után uniós szintű jogorvoslatot nyújtson. Az alperesek érvei között szerepelt az is, hogy az Egyesült Királyság bírósága a folyamatban levő eljárások szempontjából nem tekinthető „uniós védjegy-bíróságnak”. Ezt az érvelést elutasították, és a törlés iránti kérelmet a bíróság az 1994. évi védjegy törvény 2A. melléklete 20. bekezdésének értelmezése alapján utasította el, amely szerint:

„[B]ár a 20. bekezdés nem a világos megfogalmazás mintapéldája, annak (3) albekezdése nem korlátozza a 20. bekezdés (2) albekezdése és a kilépési megállapodás 67. cikke alapján a folyamatban lévő eljárásokban fenntartott joghatóságot, amellyel együtt kell értelmezni a 2019. évi rendeleteket. A szavak: 'az uniós védjegy bíróság a meglévő uniós védjegyből származó összehasonlítható védjegy (EU) jogosulatlan használatának megtiltása érdekében végzést hozhat' olyan hatáskörrel és mérlegelési jogkörrel ruházzák fel a bíróságot, hogy végzést hozzon az összehasonlítható védjegy (EU) bitorlása tekintetében, amihez a bíróságnak – definíció szerint – korábban nem volt joga, mert nem léteztek összehasonlítható védjegyek (EU). Az előző szavak: 'a meglévő uniós védjegy jogosultja számára kártérítés, számla vagy más módon rendelkezésre álló egyéb jogorvoslatok sérelme nélkül' csupán azt tesz egyértelművé, hogy ez az új hatáskör és mérlegelési jogkör nem érinti vagy korlátozza az uniós védjegy jogosultja számára rendelkezésre álló meglévő jogorvoslati lehetőségeket,

amelyek közé adott esetben az uniós szintű jogsértés megszüntetésére irányuló felszólítás is tartozik...”.

A kancellár továbbá iránymutatást adott a kilépési megállapodás végrehajtásával kapcsolatban, megállapítva, hogy az a 2020. évi uniós kilépési megállapodásról szóló törvény 7A. szakasza miatt közvetlen joghatással bír.

Egységes Szabadalmi Bíróság

Az Egységes Szabadalmi Bíróság (Unified Patent Court, UPC) 2022. január 19-én hivatalosan is létrejött nemzetközi testületként, miután Ausztria letétbe helyezte az UPC-megállapodás ideiglenes alkalmazásáról szóló jegyzőkönyv ratifikálását.

Ezt követően a műszaki és jogi bírók kinevezésére és képzésére, a bírósági épületek felszerelésére és az informatikai rendszerek befejezésére kerül sor. Számos előkészítő munkát már elvégeztek, például az új bíróság részletes eljárási szabályzatának kidolgozását. Azt azonban nem lehet biztosan tudni, hogy az ideiglenes alkalmazási időszak meddig fog tartani. Úgy tűnik, hogy valószínűleg legalább 6 hónapig, de lehet, hogy inkább egy évig – az UPC Előkészítő Bizottságának honlapján 8 hónap szerepel. Az adminisztratív előkészületek befejezése mellett a részt vevő országoknak meg kell állapodniuk arról is, hogy hol lesz a bíróság központi részlegének új helye, amely eredetileg Londonban lett volna, de most, hogy az Egyesült Királyság már nem vesz részt az UPC-ben, többféle lehetőség is felmerült, többek között a részleg olaszországi vagy hollandiai elhelyezése, vagy munkájának megosztása Párizs és München között, ahol a központi részleg két másik részlege már működik. Jelenleg Milánónak áll a zászló.

Amint minden készen áll, Németország letétbe helyezi az UPC-megállapodás ratifikálási okiratát, ami a „napkelteidőszak” kezdetét jelenti. Ez 3-4 hónapig tart majd. Az európai szabadalomtulajdonosok a napkelteidőszak alatt regisztrálhatják „kívülmaradásukat”, ha nem kívánják, hogy európai szabadalmaikra az új peres rendszer vonatkozzon.

Az európai pereskedők és szabadalmi ügyvivők számára izgalmas, hogy részesei lehetnek annak a folyamatnak, amely az uniós szabadalmi jogviták megoldásának egyik legfontosabb fórumának ígérkezik. Évekbe telik azonban, amíg kiderül, hogy az UPC meghozza-e a remélt előnyöket az ipar és a szabadalmi peres felek számára.

Ausztria volt az első tagállam, amely ratifikálta az UPC-megállapodást, és a hurok bezárult, amikor letétbe is helyezte a megállapodás ideiglenes alkalmazásáról szóló jegyzőkönyv ratifikálási okiratát. Ezzel Ausztria a tizenharmadik tagállam, amely részt vesz az UPC-megállapodás ideiglenes alkalmazásában. Az osztrák ratifikálás kiváltja a jegyzőkönyv hatálybalépési záradékát, és az Európai Unió Tanácsának Főtitkársága 2022. január 19-én letéteményesként kijelentette, hogy a jegyzőkönyv hatályba lépett. Ez az esemény az ideiglenes bejelentési időszak (Provisional Application Period, PAP) kezdetét és az UPC mint nemzetközi szervezet megszületését jelenti.

Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office, EPO)

A) Korszerűsített vizsgálati irányelvek I

Az Európai Szabadalmi Hivatal 2022. február 3-án előzetesen ismertette korszerűsített vizsgálati irányelveit, amelyek 2022. március 1-jén léptek hatályba. Számos olyan javítást tartalmaznak, amelyek örömmel üdvözölhetők a bejelentők részéről.

Az ESZH előzetes ismertetését egy 2022. április 15-ig tartó nyilvános konzultáció elindítása kísérte, amely lehetővé tette az ügyfelek és más érdekelték számára, hogy befolyásolják az irányelvek 2023-as változatát.

Az irányelvekben (F rész, IV. fejezet, 4.3. szakasz) az európai szabadalmi bejelentés leírásának szükséges módosításaira vonatkozó néhány kisebb, de fontos változtatás történt.

Sok ESZH-ügyfél remélte, hogy az irányelvek és az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE, European Patent Convention, EPC) gyakorlata enyhülni fognak a szabadalmi bejelentés leírásának a módosított igénypontokkal való összhang érdekében végzett módosítására vonatkozó követelmény tekintetében. Az ESZH egyes vizsgálati osztályai nagyon szigorúan alkalmazták a korábbi követelményt („az igénypontok és a leírás közötti ellentmondások elkerülése érdekében”). A 2022. évi irányelvek F rész IV. fejezet 4.3. szakaszának módosításával egyértelművé tették: a leírást úgy kell módosítani, hogy elkerülhető legyen „az igénypontok és a leírás közötti ellentmondás”. Az irányelv szövegezése a következőképpen módosult:

„A leírásban szereplő olyan megvalósításokat, amelyek ellentmondanak a független igénypontoknak, törölni kell, vagy nem tüntethetők fel a találmánnyal összhangban levőnek (például, ha a leírás legalább egy olyan jellemző változatot tartalmaz, amelyre a módosított igénypontok már nem olvashatók rá).”

Öröndetes, hogy az ESZH felismerte, hogy a törlések nem mindig helyénvalók, és hogy nem mindig az igénypontok és a leírás közötti eltérés (ellentmondás) okozza az egyértelműség olyan hiányát, amely indokolja, hogy a vizsgálati osztály ragaszkodjon a módosításokhoz.

Üdvözölhető továbbá annak a megerősítése is, hogy a „kizárt” tárgyak törlésére vonatkozó nyilvánvaló követelmény csak az 53. cikk c) pontja szerinti, a szabadalmazhatóság alóli különleges kivételre vonatkozott:

„A leírásban az 53. cikk c) pontja szerinti, szabadalmazhatóság alóli kivételnek tekintett, a szabadalmazhatóságból kizárt tárgyat át kell fogalmazni úgy, hogy ne essen a szabadalmazhatóság alóli kivételek alá, vagy szembeütközik meg kell jelölni mint olyat, ami nem felel meg a bejelentett találmánynak.”

Sok bejelentő azonban úgy érzi majd, hogy az ESZH nem ment elég messze a 2022-es módosításokkal. Az elbírálók azon javaslatait, amelyek kifejezett kizáró okok hozzáadására vagy a leírás egyes részleteinek törlésére irányulnak, a bejelentők nem üdvözlik.

További részletek

A felülvizsgált irányelv továbbra is azt javasolja, hogy a leírás azon részeit, amelyek az igénypont szó szerinti oltalmi körén kívül eső megvalósításokra utalnak, úgy kell módosítani, hogy kifejezett kizáró megjegyzéseket tartalmazzanak, mint például ezt: „az igénypontok hatálya alá nem tartozó megvalósítások”, vagy azt, hogy „a példák az igénypontok oltalmi körén kívül esnek”. A bejelentőknek jó okuk van arra, hogy elkerüljék az ilyen határozott kijelentéseket, különösen akkor, ha a vizsgáló olyan kijelentés hozzáadását javasolja, hogy egy megvalósítás vagy példa nem része a találmánynak.

Az iránymutatás F-IV. része 4.3. pontjának új megfogalmazásai a következők:

„A 'kinyilvánítás', 'példa', 'szempont' vagy hasonló kifejezések nem feltétlenül jelentik azt, hogy ami ez után következik, az kívüli esik egy független igénypont oltalmi körén. Ezért az olyan megvalósítások jelölésére, amelyek már nem tartoznak egy független igénypont oltalmi körébe, nem elegendő pusztán a 'megvalósítások' vagy 'találmányok' kifejezést a megadott kifejezésekkel helyettesíteni. Ehelyett egyértelmű kifejezéseket kell alkalmazni az olyan megvalósítás jelölésére, amely nem tartozik egy független igénypont oltalmi köre alá (például a 'nem tartozik az igénypont hatálya alá' vagy 'az igénypont oltalmi körén kívül esik' kifejezés).”

És ez a módosítás:

„Továbbá a független igénypontokban előírt jellemzők nem adhatók meg a leírásban olyan nem kötelező megfogalmazásokkal, mint 'lehetőleg', 'lehet' vagy 'adott esetben'. A leírást úgy kell módosítani, hogy az ilyen kifejezések kikerüljenek belőle, ha egy független állítás kötelező jellemzőjének nem kötelezővé tételét eredményezik.”

Az ESZH egyes vizsgálati osztályai megengedték a „megvalósítások” helyett a „példák” kifejezés használatát, míg más osztályok jelenleg kifejezett kizáró nyilatkozatot követeltek meg. A korszerűsített irányelvek lehetővé teszik az ESZH vezetése számára, hogy a hivatal egész területén egységesebb gyakorlatot ösztönözzön.

Várható, hogy néhány bejelentő megpróbál majd az ESZH egyik műszaki fellebbezési tanácsának 2021. decemberi, T1989/18 sz. határozatára hivatkozni, és az ESZH vizsgálói által javasolt leírásmódosításokkal szemben érvelni. A T1989/18 sz. ügyben a tanács arra a következtetésre jutott, hogy nincs jogalapja annak, miszerint a vizsgáló osztály elutasítson egy bejelentést a bejelentő azon döntése alapján, hogy nem módosítja leírását (az indoklás

megállapítja, hogy „az Európai Szabadalmi Egyezménynek (ESZE) sem a 84. cikke, sem a 48. szabálya nem szolgálhat elutasítási jogalapként). Nem világos, hogy a vizsgálati osztályok hogyan reagálnak majd a T1989/18-ra, ezért célszerű figyelni a további esetjogot ebben a kérdésben.

Ez a kérdés emlékeztet arra, hogy az Európában benyújtandó szabadalmi leírások megfogalmazásakor a bejelentőknek törekedniük kell arra, hogy elkerüljék a „találmány megvalósításaira” való hivatkozásokat, és elkerüljék az olyan jövőbeni kifogásokat, amelyek szerint a leírás ellentmond az igénypontoknak. Így például az olyan megfogalmazásokat, mint „[a]z alábbi példák a leírt módszerek, rendszerek vagy készülékek legalább néhány jellemzőjét szemléltetik”, célszerű kiegészíteni annak magyarázatával, hogy a leírt jellemzők különböző kombinációkban vagy külön-külön is megvalósíthatók. Ha a leírás egyetlen „megvalósítási módra” korlátozódik, kisebb lesz a lehetőség az igénypontok módosítására, és kisebb a valószínűsége annak, hogy az igénypontok módosításakor a leírást eredeti formájában meg lehet tartani.

B) Korszerűsített vizsgálati irányelvek II

a) A leírás módosítása

A közelmúltban hozott, T 1989/18 jelű fellebbezési tanácsi határozatot követően, amely nem talált jogalapot a szabadalmi bejelentés leírásának a szabadalmi igénypontokkal összhangban történő módosítására vonatkozó ESZH-követelményre, sokan abban reménykedtek, hogy az ESZH irányelveinek f. év március 1-jén hatályba lépett új változata tisztázza a helyzetet, ez azonban nem így történt. Az új irányelvek fenntartják a 2021-ben bevezetett követelményeket, és csak kisebb változtatásokat eszközölnek a meglévő megfogalmazásban.

Mivel a leírás ESZH által jelenleg megkövetelt alapos felülvizsgálata időigényes, és ezért növeli a kérelmezők költségeit, némileg kiábrándító, hogy az új irányelvek nem hoztak ezen a téren változást.

b) Elsőbbségi megfontolások

Az I-III. fejezet 6.1 pontja a T 844/18 sz. határozatra hivatkozva pontosítja az elsőbbségi jogok átruházásával kapcsolatos kérdéseket, amikor a korábbi bejelentést közös bejelentők nyújtották be. Ilyen esetben a későbbi európai szabadalmi bejelentés bejelentői között kell lennie valamennyi bejelentőnek, vagy az elsőbbségi bejelentésben fennálló jogokat át kell ruházni a későbbi európai szabadalmi bejelentés bejelentőjére.

Az F-VI fejezet 1.5 pontja új szöveget tartalmaz a részleges elsőbbségekről.

„A részleges elsőbbség olyan helyzetre utal, amikor egy általános VAGY igénylés által lefedett tárgynak csak egy része jogosult egy korábbi bejelentés elsőbbségi napjára.”

A korábbi bejelentést benyújthatják ugyanabban vagy különböző államokban vagy WTO-tagállamokban, illetve ugyanarra vagy különböző államokra vonatkozóan, de a leg-

korábbi bejelentést minden esetben legfeljebb 12 hónappal az európai bejelentés benyújtásának napja előtt kellett benyújtani. Az európai bejelentés tárgyát az azt kinyilvánító legkorábbi elsőbbségi bejelentés elsőbbségi napján ismerik el.

Ha például az európai bejelentés egy találmány két megvalósítását (A és B) írja le és igényli, A-t egy francia bejelentésben, B-t pedig egy német bejelentésben tették közzé, és mindkettőt az előző 12 hónapon belül nyújtották be, akkor az európai bejelentés megfelelő részeihez mind a francia, mind a német bejelentés elsőbbségi dátuma igényelhető; az A megvalósításnak a francia elsőbbségi dátuma, a B megvalósításnak pedig a német elsőbbségi dátum lesz a tényleges dátuma. Ha az A és a B megvalósítási módot alternatívaként igénylik egy igénypontban, akkor ezeknek az alternatíváknak szintén a különböző elsőbbségi dátumok lesznek a tényleges elsőbbségi időpontjai.

Ha viszont egy európai bejelentés egy korábbi bejelentésen alapul, amely egy C ismertetőjegyet és egy második korábbi bejelentésen, amely egy D ismertetőjegyet nyilvánít ki, és egyik sem a C és D kombinációját teszi közzé, akkor az erre a kombinációra vonatkozó igénypont csak magának az európai bejelentésnek a bejelentési napjára lesz jogosult, más szóval nem megengedett az elsőbbségi dokumentumok „mozaikszerű” felhasználása. Kivételt képezhet, ha az egyik elsőbbségi dokumentum hivatkozik a másikra, és kifejezetten kimondja, hogy a két dokumentumban szereplő jellemzők meghatározott módon kombinálhatók.

A részleges elsőbbség külön-külön is átruházható. Ez azonban következményekkel jár a fennmaradó elsőbbségi jogra nézve, mivel az átruházónak korlátozott joga marad, és nem tarthat igényt a részleges elsőbbségre (a bejelentő csak olyan jogot igényelhet, amely a tulajdonában van). A részleges átruházási megállapodás az engedményezőnek és az engedményesnek két világosan elkülönülő és pontosan meghatározott alternatívának megfelelő, részleges elsőbbségi jogot biztosít.

c) Biológiai találmányok

Az A-IV. rész 4.1 pontja mostantól hangsúlyozza, hogy az euro-PCT-bejelentések esetében a nemzetközi közzététel műszaki előkészületeinek befejezése előtt a nemzetközi irodának be kell nyújtani azt a dokumentumot, amely kielégíti az ESZH-t arra nézve, hogy a biológiai anyag letétbe helyezője engedélyezte a bejelentőnek, hogy a bejelentésben hivatkozzon a letétbe helyezett biológiai anyagra, és fenntartás nélkül és visszavonhatatlanul hozzájárult ahhoz, hogy a letétbe helyezett anyagot a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegyék.

A 2022. július 1-jén és azt követően benyújtott kérelmekre alkalmazandó, a szekvenalistákra vonatkozó új WIPO ST.26 szabvány közelgő bevezetése miatt több szakaszt – különösen az A-IV. szakasz 5. pontját – módosították. Az új irányelv változásai meglehetősen széles körűek, és külön figyelmet érdemelnek. A felülvizsgált irányelv megjegyzi, hogy az új szabvány által megkövetelt gyakorlati változásokról szóló részletes tájékoztatást jóval korábban fogják közzétenni az ESZH Hivatalos Lapjában.

Ehhez kapcsolódóan az A-IV. szakasz 5.1. pontja további pontosítást tartalmaz a szekvencialistának a leírás hiányzó részeként történő benyújtásával, valamint azokkal a helyzetekkel kapcsolatban, amelyekben a bejelentőt felkérlik a szabványnak megfelelő szekvencialista benyújtására.

Megjegyezzük továbbá, hogy új példák vannak a közerkölcsbe ütköző anyagokra (G-II, 4.1) és a géntechnológiával módosított állatokra mint szabadalmazható biotechnológiai találmányokra (G-II, 5.2).

d) A matematikai módszerek műszaki hatásai

A G-II, 3.3 (Matematikai módszerek) és a G-H 3.3.2 (Szimuláció, tervezés vagy modellezés) pont szerinti iránymutatást frissítették, hogy tükrözze a G1/19-et a számítógépes szimulációk esetében. További példákat illesztettek be, és megkülönböztették az absztrakt szimulációkat a fizikai valósággal kölcsönhatásba lépő szimulációktól. Az előbbiek esetében a szimulációnak potenciális műszaki hatással rendelkező adatokat kell kiadnia, vagyis hatás akkor keletkezik, ha az adatokat műszaki módon használják fel. Az utóbbiak esetében a szimulációból származó eredmények felhasználásától függetlenül is felléphet műszaki hozzájárulás.

e) Azonossági ellenőrzések a szóbeli eljárásban

Az E-III. fejezet 8.3.1. pontjában felülvizgálták a szóbeli eljárásokban résztvevők személyazonosságának és jogosultságának ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseket, különösen a videokonferencia útján tartott szóbeli eljárásokban. A felek vagy képviselőik személyazonossági okmányainak másolatát az ESZH online bejelentési lehetőségein keresztül kell benyújtani legkésőbb két nappal a szóbeli eljárást megelőzően, vagy a szóbeli eljárás kezdetén e-mailben a felek számára megadott címre.

Az igazolványokon jól láthatóan fel kell tüntetni az érintett személy teljes nevét és fényképét, de ezek az okmányok nem válnak a nyilvános iratok részévé. A kísérő személyek személyazonosságát az illetékes képviselő igazolhatja.

C) 2021. november 8-án *António Campinos*, az ESZH elnöke online találkozott *Daren Tanggal*, a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (World Intellectual Property Organization, WIPO) főigazgatójával. A szervezetek megújították elkötelezettségüket a nemzetközi szabadalmi rendszer innovációs támogatásának további javítása mellett, és új egyetértési nyilatkozatot írtak alá a kétoldalú együttműködésről.

A megállapodás célja a Szabadalmi Együttműködési Szerződés (Patent Cooperation Treaty, PCT) eljárási keretének javítása annak érdekében, hogy a bejelentők számára vonzóbbá és hatékonyabbá váljon. Az ESZH és a WIPO közötti együttműködés további kiemelt területei közé tartozik az osztályozás, az adatcseré és a szabadalmi információk terjesztése.

A két szervezet vezetői hangsúlyozták, hogy a fenntartható növekedés érdekében támogatni kell az innovációs ökoszisztémát, többek között az ESZH szabadalmi információs

központok (Patent Information Centres, PATLIB) hálózata és a WIPO technológiai innovációt támogató központjai (Technology Innovation Support Centres, TISC) közötti együttműködés hatékonyságának növelésével.

Ezen túlmenően az ESZH és a WIPO egyesíti erőit informatikai rendszereik fejlesztésére a munkafolyamatok és eljárások optimalizálása érdekében. Ez magában foglalja az összes papíralapú kétoldalú PCT-adatáramlás digitalizálását 2023 végéig.

Campinos elnök meghívta Tang főigazgatót a 2022-es IP5 hivatalvezetői találkozóra és a 2022-es Európai Feltalálói Díj ünnepségére, ahol első alkalommal adják át a Fiala Feltalálók díját.

D) Az ESZH mint PCT-hatóság

Az ESZH továbbra is a legnagyobb nemzetközi kutatási hatóság (ISA) a PCT-rendszerben, amely a világszerte végzett összes PCT-munka több mint 30%-át adja. Az ESZH 2020-ban 83 000 nemzetközi kutatást végzett.

Európai Unió

A tápanyag-összetételre és egészségügyi hatásra vonatkozó 1924/2006/EK sz. rendelet 2007. július 1-jén vált kötelezővé és közvetlenül alkalmazandóvá az EU valamennyi tagállamában. A rendelet 2022. január 19-ig engedélyezte a 2005. január 1-je előtt létező, a követelményeknek nem megfelelő védjegyekkel vagy márkanévvel ellátott élelmiszerek forgalmazását.

a) A rendelet hatálya

A rendelet a kereskedelmi kommunikációban szereplő tápanyagok összetételére és egészségügyi hatására vonatkozik. Ezek közé tartozik a végső fogyasztónak szánt élelmiszerek címkézése, kiserelése vagy reklámozása.

A címkézésen vagy reklámban megjelenő védjegyek vagy márkanév tápanyag-összetételre vagy egészségügyi hatásra vonatkozó állításként értelmezhetők. Az ilyen védjegyek akkor használhatók, ha azokat a rendeletnek megfelelő, a tápanyag-összetételre vagy egészségügyre vonatkozó állítás kíséri. Ellenkező esetben a rendeletben előírt engedélyezési eljárásoknak kell őket alávetni. Az engedélyezési eljárások során a tagállam illetékes hatóságához kérelmet kell benyújtani, amely tartalmazza az olyan információkat, mint például a kérelem tárgyát képező tápanyagra vagy élelmiszer-kategóriára vonatkozó tájékoztatás, független egészségügyi szakvélemények másolatai és egyéb információk.

b) Következtetés

A 2005. január 1-je előtt létező, de mentesített védjegyekkel vagy márkanévvel ellátott élelmiszereknek mostantól meg kell felelniük a rendeletnek.

A legtöbb vállalkozás mostanra már valószínűleg eleget tett ezeknek a rendelkezéseknek. Ezt azonban nem elég feltételezni.

Most van itt az ideje felülvizsgálni a régóta forgalomban lévő termékek csomagolását, címkézését és reklámozását. Ezt egy szélesebb körű csomagolási és reklámozási felülvizsgálat vagy ellenőrzés részeként is el lehet végezni. Ez biztosítja, hogy minden védjegy, márkanev vagy fantázianév teljes mértékben megfeleljen a rendeletnek.

Az Európai Unió Bírósága (EUB, Court of Justice of the European Union, CJEU)

A Finn Piaci Bíróság új kérdést terjesztett az EUB elé, amelyben azt kérdezi, hogy egy hatóanyag-kombinációra adható-e második kiegészítő oltalmi tanúsítvány (Supplementary Protection Certificate, SPC) az egyik hatóanyagra vonatkozó első SPC jogosultjának, ha mindkét SPC ugyanazon az alapszabadalmon alapul. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés pontos megfogalmazása még nem világos, de úgy tűnik, hogy az SPC-rendelet 3. cikke c) pontjának értelmezésére vonatkozik. Ez a pont előírja, hogy:

„Egy SPC-t akkor kell megadni, ha ... a termék még nem képezte tanúsítvány tárgyát.”

A finn bíróság előtt tárgyalt ügy a *Teva B.V.* és a *Teva Finland Oy* (Teva) által a JANUMET® termékre a *Merck Sharp & Dohme Corp* (Merck) részére megadott SPC-vel szemben kezdeményezett érvénytelenítési eljárásra vonatkozott. A JANUMET® termék a szitagliptin és a metformin hatóanyagok kombinációját tartalmazza. A Merck már korábban megkapta Finnországban a JANUMET® termékre (amely csak szitagliptint tartalmaz) vonatkozó első SPC-t, amely a szóban forgó SPC-vel azonos EP1412357 sz. alapszabadalmon, de egy másik, korábbi forgalomba hozatali engedélyen alapszik. A bíróság előtti eljárásban a Teva többek között azzal érvelt, hogy a második SPC nem engedélyezhető a 3. cikk c) pontja alapján, mert a Merck korábbi, csak szitagliptinre vonatkozó SPC-je ugyanarra a „termékre” vonatkozó korábbi SPC-nek minősül.

Korábban, a C-443/12 sz. ügyben (Actavis I) az EUB úgy ítélte meg, hogy az SPC-rendelet 3. cikke c) pontjával ellentétes, ha a jogosult ugyanazon hatóanyagra vonatkozó alapszabadalom alapján szerezhethet (i) egy hatóanyagot tartalmazó monoterápiás forgalomba hozatali engedélyből származó első SPC-t (egy „mono” SPC-t) és (ii) egy (későbbi) kombinált terápiára vonatkozó, az adott hatóanyagot egy másik hatóanyaggal kombinálva alkalmazó (későbbi) forgalomba hozatali engedélyből származó második SPC-t („kombi” SPC) is, ha a második hatóanyagot „mint olyat” az alapszabadalom nem védi. Ezt követően a C-577/13 sz. (Actavis II-) ítélet további pontosítást adott, kimondva, miszerint ahhoz, hogy egy alapszabadalom az SPC-rendelet 1. cikkének c) pontja és 3. cikkének a) pontja értelmében oltalmazzon egy hatóanyagot „mint olyat”, a hatóanyagnak „a szabadalom által fedett találmány tárgyát kell képeznie” (ez a teszt azóta „feltalálói tevékenység alaprőbaként” vált ismertté).

Az EUB azonban a C-121/17 (Teva) és a C-650/17 (Royalty Pharma) újabb, elsősorban az SPC-rendelet 3. cikkének a) pontjával foglalkozó döntésében más megközelítést alkal-

mazott annak megítélésére, hogy egy termék „hatályos alapszabadalom által védett-e” [a 3. cikk *a*) pontjában foglalt követelmény]. Ezekben a határozatokban a CJEU elvetette azt az elképzelést, hogy a „feltalálói tevékenység alapróbát” kellene alkalmazni. Ehelyett a bíróság döntése szerint az a meghatározó, hogy *(i)* a [kombinációs] termék szükségszerűen az alapszabadalom által fedett találmány hatálya alá tartozik-e, és *(ii)* a szakember a szabadalomban közölt összes információ fényében konkrétan azonosítani tudja-e a [kombinációs] terméket.

Így az EUB érvelése ezekben a későbbi „3(a) határozatokban” ellentmondani látszik az Actavis I és II „3(c)/(a) határozatokban” alkalmazott megközelítésnek a „termék” jelentésének vizsgálata során. Remélhetőleg az új betérésztés mind a 3. cikk *c*) pontja, mind pedig általánosabban a „termék” értelmezése tekintetében a rendelet egészét illetően a szükséges egyértelműsége fog alapulni. Hasznos lenne, ha a CJEU megerősítené, hogy a rendelet 3. cikkének *c*) pontja szerinti elemzésben a „termék” kifejezést másképp kell-e értelmezni, mint a 3. cikk *a*) pontja szerinti megfelelő elemzésben. Ha mindenütt ugyanazt az értelmezést kell alkalmazni, akkor hasznos lenne, ha ezt világosan meghatároznák.

Még ha az esetleges döntés teljes egészében a 3. cikk *c*) pontjára összpontosít is, valószínűleg jelentős hatással lesz a gyógyszerkészítmények védelmi stratégiáira. A kombinált SPC-k azért vonzóak a kérelmezők számára, mert a kombinált készítményeket általában később fejlesztik ki (és engedélyezik), mint monoterápiás társaikat, és ezért később járnak le. A gyógyszeripar érdeklődéssel figyeli a fejleményeket.

Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala (EU Intellectual Property Office, EUIPO)

A) Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalának fellebbezési tanácsa 2022. február 3-i döntésében megerősítette, hogy egy 3D-s védjegy alapján sikeresen lehet felszólalni egy ábrás védjegy bejelentésével szemben.

a) Az ügy háttere

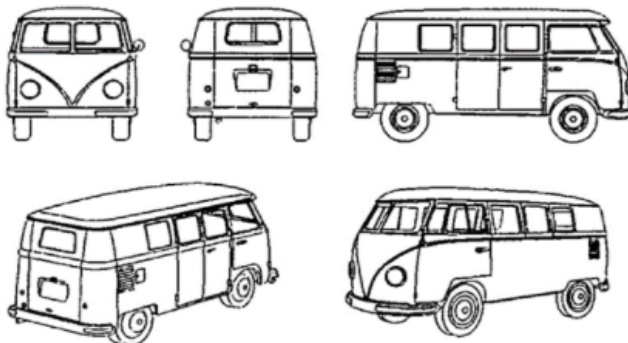
2019. szeptember 27-én, az *European Flipper / Pinball Factory GmbH* (Pinball) az 1. ábrán bemutatott ábrás védjegy lajstromozását kérte az EUIPO-nál a 11., 12., 20., 21. és 39. áruosztályba tartozó, kempingezéssel kapcsolatos árukra és szolgáltatásokra, ideértve többek között a 12. áruosztályba tartozó „kempingjárművek” és a 39. áruosztályba tartozó „szabadidős járművek bérlete” megjelölést is.

1. ábra

b) A felszólalás

A *Volkswagen Aktiengesellschaft* (Volkswagen) az európai védjegyrendelet 8(1)(b) cikke alapján az összetéveszthetőségre hivatkozva felszólalást nyújtott be a bejelentés ellen. A felszólalás a 2. ábrán bemutatott 3D védjegy két lajstromozásán [(EUTM és az EU-t megjelölő nemzetközi (IR)] alapult a 12., 20., 21. és 39. áruosztályba tartozó áruk és szolgáltatások vonatkozásában.

2. ábra

A felszólalást az EUIPO felszólalási osztálya teljes egészében elutasította, mert úgy ítélte meg, hogy a Volkswagen védjegyei „egy lakóautó vagy autóbusz élethű ábrázolásai” öt különböző nézőpontból, és úgy ítélte meg, hogy e nézőpontok mindegyike alacsony fokú megkülönböztetőképességgel rendelkezik (a járművek és a járműbérlet vonatkozásában). Hasonlóképpen a Pinball-védjegyben szereplő ábrás elem, azaz a jármű elülső nézetének ábrázolása alacsony megkülönböztetőképességű volt. Ehelyett a felszólalási osztály azt állapította meg, hogy a „Cultcamper” szó fontos szerepet játszik az ütköző védjegyek megkülönböztetésében, mert a közönség inkább a szóelemek alapján, nem pedig az ábrás elemek leírásával hivatkozik a védjegyekre. Így, minthogy a védjegyek közötti hasonlóságok olyan elemekre vonatkoztak, amelyek nem bírtak megkülönböztetőképességgel, nem voltak elegendők ahhoz, hogy összetéveszthetőséget eredményezzenek.

c) A fellebbezés

A Volkswagen a felszólalási osztály határozata ellen a fellebbezési tanácsnál nyújtott be fellebbezést. Az a korábbi védjegyek megkülönböztetőképességére összpontosítva hatályon kívül helyezte a felszólalási osztály határozatát. Először is megállapította, hogy a felszólalási osztálynak a 3D védjegyek különböző nézeteit együttesen kellett volna értékelnie, nem pedig külön-külön, mivel azok ugyanazt a tárgyat ábrázolják különböző nézetekből. Továbbá megállapította, hogy az a tény, miszerint a 3D védjegyek „egy lakóautó vagy autóbusz élethű ábrázolásai”, önmagában nem elegendő annak megállapításához, hogy a védjegyek megkü-

lönbötetőképessége alacsony. A felszólalási osztály nem adott semmilyen indokolást, és a Pinball sem nyújtott be semmilyen észrevételt e következtetés alátámasztására.

A tanács megerősítette, hogy egy lakóautót ábrázoló 3D védjegyet akkor kell megkülönböztetőképességgel nem rendelkezőnek tekinteni, ha nem tér el jelentősen az érintett ágazat normáitól és szokásaitól. Ebben az esetben a korábbi 3D védjegyek azért rendelkeztek megkülönböztetőképességgel, mert „a furgon elejét a kettéosztott szélvédő és a motorháztetőn levő, V alakban ívelt, mindkét oldalon kör alakú fényszórók jellemzik”. Minthogy a Pinball-védjegy ábrás eleme ugyanezeket a jellemzőket hordozza, és a fő különbséget a középen lévő kis békejel képezi, az is rendelkezik megkülönböztetőképességgel. Ami a „Cultcamper” szót illeti, amely az ábrás elemmel együtt dominánsnak bizonyult, a tanács úgy vélte, hogy legalábbis az angol nyelvű közönség számára a „cult” és a „camper” szavak kombinációjaként, dicsérő jelentéssel bírna, azaz „nagy csodálatnak örvendő vagy divatosnak tekintett lakóautóként” lenne felfogható.

Figyelembe véve *a)* a korábbi 3D védjegyek megkülönböztetőképességét, *b)* a Pinball védjegyében az ábrás elem együttes dominanciáját, *c)* a védjegyek vizuális és fogalmi hasonlóságát és *d)* az áruk/szolgáltatások azonosságát/hasonlóságát, a fellebbezési tanács arra a következtetésre jutott, hogy ebben az esetben fennáll az összetévesztés valószínűsége, és hogy az érintett közönség a Pinball-védjegyet a Volkswagen-védjegyek egy másik változataként érzékelné.

d) Kommentár

Egy 3D alakzat védjegyként történő oltalmazása mindig is kihívást jelentett, főként a megkülönböztetőképesség hiánya miatt. A végrehajtás során a dolgok még nehezebbek lehetnek. Ez a döntés jó hír a védjegyjogosultak számára: a 3D védjegy alapján nem csak felszólalást lehet benyújtani, hanem az sikeres is lehet. A megkülönböztetőképesség azonban még a felszólalás elbírálásánál is nagy szerepet játszik.

„Az a tény, hogy a 3D védjegy 'egy lakóautó vagy egy autóbusz élethű ábrázolása', nem elegendő ahhoz, hogy a védjegyet önmagában legalább nagyon alacsony fokú megkülönböztetőképességűnek tekintsük” – állapította meg a fellebbezési tanács.

Franciaország

a) Bevezetés

A francia legfelsőbb bíróság (Cour de Cassation) két nemrégiben hozott döntésében kimondta, hogy „egy megjelölés védjegyként történő lajstromozására irányuló kérelem benyújtása nem minősül védjegybitorlásnak”. A döntés összhangban van az EUB közel-múltbeli ítélkezési gyakorlatával, de az idő fogja megmutatni, hogy az ítélet hatására több védjegybejelentést nyújtanak-e be botrányokozás céljából.

A közelmúltbeli döntésekig a bíróságok megosztottak voltak ebben a kérdésben; egyesek még mindig úgy vélték, hogy a pusztán lajstromozás iránti kérelem a szóban forgó védjegy használatától függetlenül bitorló cselekménynek minősül. A Párizsi Fellebbezési Bíróság egy 2016. évi döntésében hangsúlyozta, hogy a védjegybejelentéssel a bejelentő gazdasági előny megszerzésére törekedett kereskedelmi tevékenysége keretében, és önmagában ez a cselekmény a megjelölés kereskedelmi forgalomban történő használatának minősül (RG 15/08997. sz.). A legfelsőbb bíróság azt is kimondta, hogy a jogsértő védjegy kereskedelmi célú használata nem szükséges a bitorló cselekmény megállapításához. A legfelsőbb bíróság számos esetben kinyilvánította, hogy „a védjegy tulajdonjogából eredő magánjog megsértése önmagában megalapozza a kártérítés megítélését, függetlenül a jogsértő jóhiszeműségétől vagy a jogsértő védjegy kereskedelmi forgalomban történő használatának hiányától”.

b) Két ítélet – egyetlen eredmény

Az első ügyet a kávégépgyártó *Malongo* cég indította, amely 2005 óta jogosultja a kávégépekkel kapcsolatos árukra lajstromozott *XPOD* szóvédjegynek. A *Technopool* 2014-ben bejelentette a *ZPOD* védjegyet azonos árukra, és leányvállalata, a *Facotec* fontolóra vette, hogy a védjeggyel kávégépeket forgalmazzon. A *Malongo* keresetet nyújtott be versenytársaival szemben a *ZPOD* védjegy lajstromozásának törlése iránt és *XPOD* védjegyének bitorlása miatt.

A fellebbezési tanács 2019-ben elrendelte a *ZPOD* védjegy lajstromozásának törlését, megállapítva, hogy fennáll az összetévesztés valószínűsége a korábbi *XPOD* védjeggyel. A bíróság azonban elutasította a *Malongo* védjegybitorlási keresetét, mert nézete szerint a *ZPOD* védjegyet a törlés előtt nem használták a kereskedelmi forgalomban. A bíróság úgy ítélte meg, hogy „egy törölt védjegy bejelentése, amelyet úgy tekintenek, hogy nem létezett, önmagában nem minősülhet bitorló cselekménynek”.

A *Malongo* fellebbezést nyújtott be a legfelsőbb bíróságnál, azzal érvelve, hogy a védjegybejelentés az említett védjegy használata nélkül is bitorló cselekménynek minősül.

A második határozat egy *Wolfberger* nevű személy által benyújtott keresetből származik, aki 2012-ben megszerezte a *Domaine Lucien Albrecht* (DLA) vagyont, beleértve a *LUCIEN ALBRECHT* és a *WEID* védjegyet, amelyek elzászi borokat és pezsgőket jelölnek. Az *Albrecht* család, amely a *DLA* korábbi tulajdonosa volt, a tulajdonjog átruházását követően több védjegyet is bejelentett, köztük a *JEAN ALBRECHT*, a *LE WEID DE JEAN ALBRECHT* és a *FAMILLE ALBRECHT* védjegyet, azonos termékek megjelölésére. A francia Nemzeti Ipari Tulajdon Intézete (Institut national de la propriété industrielle, INPI) elutasította a megjelölések védjegyként történő lajstromozását, *Wolfberger* azonban ennek ellenére védjegybitorlás miatt beperelte az *Albrecht* családot.

A *Colmari* Fellebbezési Bíróság 2019 júliusában elutasította *Wolfberger* védjegybitorlási keresetét, ami ellen *Wolfberger* fellebbezést nyújtott be a legfelsőbb bíróságnál.

Az mindkét ügyben úgy döntött, hogy egy megjelölés védjegyként történő lajstromozása iránti kérelem nem minősül bitorló cselekménynek, ha az ilyen kérelem – még ha helyt adnak is neki – nem minősül áruk vagy szolgáltatások céljára történő használatnak, mert a megjelöléssel nem történik áruk vagy szolgáltatások forgalmazása. Hozzátette, hogy „ilyen esetben hasonlóképpen nem áll fenn a közönség részéről az összetévesztés valószínűsége, és ezért a védjegy alapvető funkciójának, az eredetmegjelölésnek a megsértése sem”.

c) A francia ítélkezési gyakorlat pontosítása az EUB ítéleteivel való összehangolás érdekében
A legfelsőbb bíróság azzal indokolta döntéseit, hogy kifejezetten hivatkozott az EUB által a *Daimler*-ügyben hozott döntésre. Az ügyet szembe lehet állítani az Egyesült Királyság Felsőbíróságának (High Court) nemrég hozott ítéletével, amely szerint a védjegybejelentés benyújtása passing offnak minősülhet.

A jövő fogja megmutatni, hogy ez az ítélet egyre több olyan védjegybejelentést eredményez-e, amelyet pusztán botrányokozás céljából nyújtanak be egy esetleges bitorlási kereset visszatartó erejének hiányában.

Kína

a) Tények

A felperes *Martell*, a nagy konyakházak közül a legrégebbi, amely három évszázadon keresztül készített konyakokat, számos szeszes italt kínál, köztük a MARTELL XO-t, a L'OR DE JEAN MARTELL-t, a MARTELL NOBLIGE-t, a MARTELL CORDON BLEU-t és a MARTELL CREATION-t, amelyek egyedi palackdizájnnal rendelkeznek, és a kínai közönség számára is ismertek. A Martell mindezen palackformákat védjegyként bejegyeztette Kínában a 33. áruosztályban.

2018-ban a Martell tudomására jutott, hogy az A és B társaság közösen öt olyan pálinkaterméket – SDEGREE XO, MANSIE XO, HUANG VSOP, DINGYI VSOP és DINGYI XO – gyártott és forgalmazott, amelyek formája szinte megegyezik a Martell védjegyeivel és kereskedelmi árujelzőivel (együttesen: a „bitorló termékek”). Egy *Gan* nevű személy, aki a két vállalat törvényes képviselője és irányító részvényese, a bitorló termékek formatervezésimintáitalmainak tulajdonosa volt, és mindennapi üzleti tevékenysége során személyes bank-számláját használta különös kedvezményezettként, hogy a bitorló termékek vásárlóitól kifizetéseket kapjon.

Az ábrán bemutatott táblázat a jogsértő termékeket és a hozzájuk tartozó Martell szeszes italokat szemlélteti.

Martell's trademarks	Martell's trade dress	Infringing Products
No.4831519 	Martell XO 	SDEGREE XO
No.7107227 	L'or de Jean Martell 	MANSIE XO
No.5667880 	Martell Noblige 	HUANG VSOP
No.6956698 	Martell Cordon Bleu 	DINGYI V.S.O.P
No.5707932 	Martell Creation 	DINGYI XO

Az 1. oszlop a Martell védjegyeit, a 2. oszlop a Martell kereskedelmi termékeit, a 3. oszlop a bitorló termékeket mutatja.

A Martell öt polgári pert indított a jogsértők ellen a Guangzhou-i Huadu Kerületi Népbíróság előtt 3D védjegyek bitorlása és tisztességtelen verseny miatt.

b) A bíróság döntése

2019. december 31-én a bíróság a Martell javára döntött, megerősítve a védjegybitorlást és a tisztességtelen versenyt (azaz a jogsértő termékek bitorolták az öt Martell-szeszesital híres díszítését/kereskedelmi külsejét). Gan a formatervezésiminta-oltalmakkal védekezett a bitorlás ellen, amit a bíróság elutasított. Ami a kártérítést illeti, a bíróság teljes mértékben támogatta a Martell követelését, amely az öt esetben összesen 5 millió jüan összegre vonatkozott. A bíróság azt is kimondta, hogy Gan a társaságokkal egyetemlegesen felel.

Az alperesek fellebbeztek az öt ügyben a Guangzhou-i Szellemi Tulajdoni Bíróságnál. Ez a bíróság szintén a Martell mellé állt, megállapította a védjegybitorlást, és megerősítette az elsőfokú bíróság által megítélt kártérítést.

A MARTELL XO-t érintő ügyben az elsőfokú bíróság és a fellebbezési bíróság véleménye eltért egymástól. Ahelyett, hogy a másik négy ügyben alkalmazott logikát követte volna, ahol a védjegybitorlást és a tisztességtelen versenyt egyidejűleg állapították meg, a Guangzhou-i bíróság úgy vélte, hogy a Martell nem hivatkozhat egyszerre védjegybitorlásra és tisztességtelen versenyre (azaz híres termékek díszítésére) ebben az egy ügyben.

c) Megjegyzés

A Guangzhou-i Szellemi Tulajdoni Bíróság megállapításainak ellentmondásossága alátámasztani látszik azt a bonyolult és homályos jogi környezetet, amely azt a kérdést övezi, hogy a 3D védjegyek bitorlása és a védjegyoltalom megsértése (azaz a tisztességtelen verseny) egyidejűleg alkalmazható-e ugyanazon termék dizájnjának védelme érdekében Kínában.

Mindazonáltal rendkívül öröndetes, hogy az irányító részvényt a vádlott vállalatokkal egyetemlegesen felelősnek találták. A kínai társasági törvény mentesíti a korlátolt felelősségű társaság (limited liability company, LLC) részvényesét a társaság tevékenységével kapcsolatos egyetemleges felelősségvállalás alól, kivéve ha ez a részvényes egy egyszemélyes LLC (azaz olyan LLC, amelynek csak egy természetes személy részvényese van, vagy jogi személy), és nem tudja bizonyítani, hogy az ilyen egyszemélyes LLC vagyona független a saját vagyonától. Az öt esetben mindkét bíróság megállapította, hogy az irányító részvényes nemcsak részesedéssel rendelkezett a vádlott társaságokban, hanem ezekkel a szervezetekkel közösen bitorló cselekményeket is elkövetett. Döntő szerepet játszott a Martell által összegyűjtött anyag, amely bizonyította, hogy Gan a személyes bankszámláját használta a jogsértő termékek vásárlóitól származó kifizetések fogadására.

Metaverzum

A) A metaverzumra számos meghatározás létezik. Egy újabb szerint „a metaverzum a társadalmi kapcsolatok következő evolúciója”. Ez egy olyan világ, ahol az egyének összegyűlnek, hogy dolgozzanak, játsszanak, sportoljanak, képezzék magukat, kereskedjenek, kapcsolatba lépjenek a márkákkal, és részt vegyenek még elképzelhetetlen kategóriákban. Néhány meglevő törvényt és szabályozást módosítani kell majd, és valószínűleg újakat kell alkotni, hogy alkalmazkodni tudjanak ehhez az új, földrajzilag határtalan létezéshez.

Senki sem tudja pontosan, hogy a metatérben rejlő lehetőségek teljes mértékben és a várt módon fognak-e megvalósulni. A technológia még kiépítésre vár. Valójában a metaverzum az elve mellett elkötelezett, hatalmas technológiai cégek komoly befektetéseivel épül, ami segít valósággá válásának előmozdításában.

Általánosságban a metaverzumot úgy írják le, mint a számos létező és jövőbeli virtuális világ összefolyását több platformon, valamint a valós világban. Virtuális világok már léteznek. A *Second Life*, az *Animal Crossing*, a *Roblox* és a *Fortnite* csak néhány példa a virtuális világokra, amelyekben avatárokat, vagyis a metatér virtuális személyeit használják a digitális térben való együttműködésben. Ezeket az avatárokat a felhasználó hagyományos eszközökkel, például egérrel vagy billentyűzettel irányítja. Emellett hardverek, például „headsetek” segítségével is irányíthatók, ami fokozza az élményt. Ezek a virtuális világok lehetnek olyan digitális terek, amelyek valamilyen célt szolgálnak, mint például egy játék; de lehetnek egyszerű kölcsönhatások és élménymegosztás helyszínei is, mint például egy virtuális koncert vagy sportesemény élvezete. Olyan hardverek állnak fejlesztés alatt, amelyek a virtuális világot valósághűbbé teszik, például olyan eszközzel, amely a virtuális tárgyak „megérintésére” válaszol megfelelő nyomást gyakorol a felhasználó ujjaira, érintésérzetet keltve.

A metaverzum uralkodó koncepciója a virtuális valóságot (virtual reality, VR), a tágitott valóságot (augmented reality, AR) és a kevert valóságot (mixed reality, MR) foglalja magában, és mindezek együttesen alkotják a kiterjesztett valóságot (extended reality, XR). Ezekben a valóságokban az egyén akár a való életben (real life, RL), akár egy avatáron keresztül cselekszik. Ez lehet teljesen magával ragadó élmény, mint a VR-ben, ahol a valós világot magunk mögött hagyjuk. Ez lehet kiterjesztett élmény is, amikor bizonyos virtuális elemeket a valós életre rétegezve látunk. Például a *Pokémon Go* a helymeghatározást használja arra, hogy a felhasználókat a telefonjukkal a valós világban való utazgatásra ösztönözze, hogy „elkapják” a telefon képernyőjén megjelenő *Pokémonokat*. A digitális elemek élő képekre történő rétegzése, mint például a divaté a *Snapchat*-ben egy másik példa. Az MR-ben a valós és a digitális elemek összekapcsolódnak és kölcsönhatásba lépnek, hogy elmosódjanak a virtuális és a valós világ közötti határok. A hologramok figyelemre méltó példák erre.

A létező virtuális világokkal ellentétben a metaverzum célja, hogy mindenre kiterjedő legyen. Úgy tűnik tehát, hogy a metaverzum magában foglalja majd ezeket a különböző VR-, AR- és MR-élményeket, de nem korlátozódik ezekre. A metatérrel való hagyományos

módon (például telefonon vagy eszközön keresztül) történő kapcsolatfelvétel lehetőségének kizárása ellentétes lehet a metatér koncepciójával. Persze ezt senki sem tudja pontosan, mert még nem épült meg. Bárhogy is alakuljon, a metaverzum mint olyan univerzális élmény, amely több meglévő virtuális világok pusztá gyűjteményénél, az internet következő generációjaként van hirdetve.

Az internet jövőbeli generációjaként a felhasználók avatárokon keresztül vagy a valós életben kölcsönhatásba léphetnek egymással és a metaverzumon belüli digitális tárgyakkal. Az NFT-k digitális és fizikai eszközöket képviselnek, amelyek a blokklánc-technológiát használják a tulajdonjog megállapítására. Minden egyes NFT egy adott tárgyhoz kapcsolódik, ami lehet művészet, zene, táska, ruházat, virtuális földterület, kiváltságos belépésre jogosító jegy, gyűjthető tárgyak ábrázolása vagy bármi más. Ez akár *Jack Dorsey* első felvételéhez is kapcsolódhat, amely eredetileg 2,9 millió dollárért kelt el.

Hasonlóan egy művészi festményhez, egy tárgy képei vagy másolatai nem jelentik a mögöttes mű tulajdonjogát vagy az említett mű szerzői jogát. Például egy könyv megvásárlása a könyv tulajdonjogát biztosítja, de nem a történet szerzői jogát. Az NFT tehát valamilyen előre meghatározott tulajdonjogot igazol. Az NFT-k a virtuális világok között mozgathatók, és így metaverzális eszköznek tekinthetők.

A kriptovaluták olyan digitális valuták, amelyekkel fizetni lehet az NFT-kért, virtuális ingatlanokért, avatárruházatért, kiegészítőkért, ételért, italért és minden más, a kereskedelemben előforduló tárgyért. Az NFT-k lehetővé tehetik a metaverzumban az adott digitális eszközöket érintő tranzakciókat, a kriptovaluták pedig lehetővé tehetik az adott tranzakcióban az érték automatikus átutalását központi pénzügyi hatóság nélkül.

Mit jelent mindez a szellemi tulajdon-jogokkal való kölcsönhatás és a kereskedelemben egy új közegben való részvétel a szellemi tulajdon-jogok jogosultjai számára? Szerencsére a virtuális világok meglévő gyűjteménye, az internet korszakával, a doménnevekkel és a közösségi médiával kapcsolatos tapasztalatok, valamint a televízióban, filmekben vagy elektronikus játékokban történő termékelhelyezéssel kapcsolatos licencek valóságának ismerete segíthet a valós vagy virtuális javak metaverzumbeli védelmében és értékesítésében. Segíthetnek abban is, hogy miként reagáljunk a metatérben a szellemi tulajdon-jogok esetleges megsértésére; végül pedig ötleteket adhatnak arra vonatkozóan, hogy a jelenlegi jogi keretrendszerben milyen jogérvényesítési mechanizmusokat lehet felhasználni. Természetesen mindez azt feltételezi, hogy a metaverzumot jogilag a valós világgal való kapcsolat révén közelítjük meg, nem pedig egy önálló virtuális párhuzamos világként.

B) Az elmúlt évben a virtuális árukra és szolgáltatásokra vonatkozó védjegybejelentések száma óriási mértékben megnőtt, amit a metaverzum és más összetett online környezetek fejlődése táplált. A védjegy tulajdonosoknak most érdemes megfontolniuk, hogy milyen előnyökkel járhat kulcsfontosságú védjegyeik védelme a virtuális világban.

Bár a metaverzum még nincs itt, de a 2020-as évek végére várhatóan eléri a milliárdos részvételt. Valószínűleg virtuális 3D online piactereket hoz majd létre, ahol a testre szabható avatárok szinte minden olyan árut és szolgáltatást fogyasztanak, amit a „való világban” is – virtuális táskákat, cipőket, lakberendezést, oktatást, találkozóhelyeket, társadalmi eseményeket – és még sok mást. Valószínűleg számos új lehetőséget kínál majd a védjegy-tulajdonosoknak védjegyeik pénzzé tételére és népszerűsítésére. A „protometaverzumok” már működnek, egyes videójátékok a „játékvilág” és a „való világ” típusú kölcsönhatások keverékét kínálják.

A védjegy-tulajdonosoknak most már érdemes megfontolniuk, hogy milyen előnyökkel járhat kulcsfontosságú védjegyeik védelme a virtuális világban. Bár a „való világbeli” árukra és szolgáltatásokra bejegyzett védjegyek némi védelmet nyújthatnak ugyanezen vagy hasonló védjegyek virtuális világban történő használatával szemben, a helyzet (és a jog) nem egyértelmű. Lehet-e például védjegybitorlásról beszélni, ha nincs tényleges „termék”? Továbbá a virtuális áruk vagy szolgáltatások lajstromozott oltalmának megszerzése lehetővé tenné a lajstromozó számára, hogy úgynevezett kettős azonossági támadást indítson (azonos védjegy használata azonos árukon vagy szolgáltatásokon), ami megerősítené helyzetét.

A virtuális áruk és szolgáltatások lajstromozott oltalmának megszerzése nemcsak a jövőbeni érvényesítést segíti elő, hanem segíthet a harmadik fél által benyújtott kérelmek és az általa való használat elhárításában, valamint megkönnyíti a jövőbeni licencadási lehetőségeket. (Már most is harmadik, nem jogtulajdonos felek nyújtanak be védjegybejelentéseket és használják a virtuális térben már létező védjegyeket.) A legfontosabb általában a 9. áruosztály, de a 35., 41., 42. és egyéb áruosztályok is fontosak lehetnek (bár a felhasználás kérdéseit is figyelembe kell venni). Gondosan meg kell fontolni azt is, hogy mely joghatóságoknál érdemes benyújtani a bejelentést (tekintettel az internet potenciálisan határok nélküli jellegére).

A jövőben a jogtulajdonosoknak azt is meg kell fontolniuk, hogy miként felügyeljenek egy összetettebb online környezetet, ahol nemcsak a jogsértések felderítése lesz nehezebb, hanem kapcsolattartási és hírnévbeli kérdésekkel is számolniuk kell.

C) A legelső „Metaverzum Divathét” (Metaverse Fashion Week, MFW) elmúltával összefoglaljuk a tervezők és védjegy-tulajdonosok számára legfontosabb megfontolásokat.

Az elmúlt néhány évben az MFW jelentősen megváltozott. A kezdetben kizárólag személyes rendezvényekből álló sorozat a koronavírus-világjárvány idején áttért a digitálisra, majd a világjárvány enyhülésével a hibrid fizikai és digitális („phygital”) rendezvényekre – személyesen és online közvetítéssel is.

2022 márciusában a világ a legelső MFW-rendezvényt látta, amelynek a „*Decentraland*” metaverzumplatform adott otthont.

Ez magában foglalta a divatot (ahol a vásárlók közvetlenül a kifutóról vagy olyan zászlóshajóüzleteken keresztül, mint a *Selfridges*, megtekinthették, megvásárolhatták és viselhették

a ruhákat), a szépségápolást (az *Estée Lauder* volt az esemény kizárólagos szépségápolási márkája) és a művészetet, valamint az összejöveteleket, a zenét és a szórakozást.

Érdekes módon az MFW a luxusdivat mellett a legújabb divatot is felvonultatta. A „Forever 21” egy exkluzív, kifejezetten a metaverszenynek szánt viseletkínálatot mutatott be.

Voltak együttműködések is a metaverzumon belül. Így például a digitális divat Web3 piactere, az *Artisan* együttműködött a *Pumával*, hogy divatos esküvői ruhákat mutassanak be.

Németország

Az alábbiakban a német és európai joggyakorlatbeli nyilvános előhasználati jogról adunk tájékoztatást.

Egy találmányt már a saját vállalkozásban is lehet használni, és ettől még szabadalmazhatónak tekinthető, sőt, bizonyos körülmények között a harmadik félnek történő értékesítés is megengedett lehet. De mikor van szó olyan egyértelműen nyilvános előhasználatról, amely kizárja a szabadalmazhatóságot?

A szabadalmi oltalom szempontjából alapvető fontosságú az a kérdés, hogy egy találmány közismertnek tekintendő-e. Egy találmánynak meg kell felelnie az „új” és a „feltalálói” ismérveknek ahhoz, hogy szabadalmazható legyen. De hogyan lehetséges ez, ha a találmányt már használják a gyakorlatban? Tehát mikor van szó erről az egyértelműen nyilvános előhasználatról, amely kizárja a szabadalmazhatóságot?

a) Visszafejtés

A német és az európai szabadalmi jogban általában úgy tekintik, hogy egy találmány a technika állásához tartozik, és ezért már nem „új”, ha a nyilvánosság számára hozzáférhető, és a szakemberek számára elemezhető és megismételhető. A gyakorlatban ez a helyzet akkor áll fenn, ha a találmánynak megfelelő termékek szabadon beszerezhetők ahhoz, hogy a műszaki tanítást „reverse engineering”, azaz saját ismeretek szerinti visszafejtés útján megismételjék. Egyébként nem lényeges, hogy a termékeket a visszafejtés során meg kell-e semmisíteni.

Az uniós irányelv szerint a visszafejtés az információszerzés jogilag megengedett eszköze. Valami más csak akkor alkalmazható, ha erről szerződésben másként állapodtak meg. Ez a német jogban is megtalálható. A 2019 óta hatályos német üzletitörvény 3. cikke említi ezt. A német versenyjog is kimondja, hogy az erre vonatkozó törvény 4(3) cikke értelmében a „reverse engineering” nem minősül tisztességtelen ismeretszerzésnek.

Gyakran azonban nem lehet teljesen szabadon hozzájutni a találmány szerinti termékekhez; esetleg lehetséges szerződéses partnereknek szóló ajánlatról van szó, vagy egy körülhatárolt üzemi területen található összetett rendszerről, amelynek a működtetése telepítést, karbantartást és javítást igényel, de ezt az a vállalat biztosítja, ahol a találmányt kidolgozták. Ilyen esetekben a harmadik személy szerezhet-e tudomást a találmány műszaki tanításáról?

b) Nyilvános előhasználat és a német ítélkezési gyakorlat

A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) 2014. december 9-i („Presszange-”) döntése szerint a lehetséges szerződő feleknek tett ajánlat nem minősül nyilvános előhasználatnak, különösen ha az egy még kifejlesztésre váró tárgy előállítására irányul. Ha azonban az ajánlat a benne foglalt műszaki tanítás további terjesztését valószínűsíti, akkor az nyilvános előhasználatnak minősül. Ez az ajánlat címzettjének élettapasztalatától és személyes ismereteitől függ – magyarázta a BGH.

A BGH ezt az ítélkezési gyakorlatot megerősítette a harmadik személyeknek titoktartási kötelezettség nélkül eladott teljes berendezések nyilvános előhasználatával kapcsolatos határozatokban is. A BGH 2016 novemberében hangsúlyozta, hogy a harmadik személyeknek történő értékesítés önmagában még nem vezet nyilvánvalóvá váláshoz, hanem ezen túlmenően fenn kell állnia annak a nem pusztán elméleti lehetőségnek, hogy harmadik személyek kellő ismereteket szerezhettek a találmányról (X ZR 116/14. sz. ítélet).

A BGH ezt az ítélkezési gyakorlatot 2020 áprilisában a „Konditionierverfahren”-ügyben (X ZR 75/18) pontosította, amely azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy egy rendszer pusztán átadása és üzembehelyezése nyilvános előhasználatnak minősül-e. A BGH ezt tagadta, és az ügyben úgy döntött, hogy nem állt fenn nyilvános előhasználat, mert a rendszer annyira összetett volt, hogy a vevő nem tudhatta, hogyan működik. A BGH kifejtette, hogy még ha a fontos információk egy használati utasításból vagy hasonlóból kézenfekvők lettek volna is, ez legfeljebb akkor vezethetett volna nyilvánvalóvá váláshoz, ha elvárható lett volna, hogy a vevő ezt az ismeretet bármely harmadik féllel megosztja, ha ténylegesen továbbadta volna ezt az információt, vagy ha a rendszer találmány szerinti felépítése az ajánlatból nyilvánvaló lett volna. Mindenesetre nem ez volt a helyzet.

A BGH ebben az ítéletében azt is hangsúlyozta, hogy a vevő tapasztalatait éppen annak a kérdésnek a szempontjából kell figyelembe venni, hogy szerezhett-e ismereteket, és volt-e elegendő oka arra, hogy ilyen ismereteket szerezzen a rendszerről. A BGH azt is megállapította, hogy az ismeretek megszerzésére irányuló feltételezett motivációra konkrét bizonyítéknak kell rendelkezésre állnia.

c) A nyilvános előhasználat az európai ítélkezési gyakorlatban

Az európai ítélkezési gyakorlat eltér a némettől; árnyalatokról van szó, amelyek azonban a konkrét joggyakorlatban éreztetik hatásukat. Az Európai Szabadalmi Hivatal Bővített Fellebbezési Tanácsa már a G1/92. sz. határozatban megállapította, hogy egy termék akkor tartozik a technika állásához, ha a nyilvánosság számára hozzáférhető, és a szakember számára elemezhető és megismételhető – függetlenül attól, hogy különleges okok indokolják-e a termék elemzését. Ezt az esetjogot az ESZH konkrét esettanulmányai is tükrözik.

Az ESZH 2013-ban egy mérőrendszerhez tartozó eszközt utasított el mint nem szabadalmazhatót a nyilvános korábbi használat miatt (1682/09). Az esetjog szerint egy eszköz értékesítése – hacsak nincsenek különleges körülmények – elegendő ahhoz, hogy az eszköz

a nyilvánosság számára hozzáférhetővé váljon – foglalta össze véleményét. Ez egy eszköz bérbeadására is vonatkozott. Az eszköznek egy vállalkozás telephelyén történő üzembe helyezése, valamint az eszköz későbbi szokásos bevezetése, oktatása és karbantartása az eszköz jellemzőit hozzáférhetővé tette a vállalkozás számára, amely ekkor a nyilvánosság tagja volt.

Az ESZH a találmány szerinti eszköznek egy zárt VW gyár területén történő telepítésével kapcsolatos ügyben is hangsúlyozta az elfogadó harmadik személy nyilvánossághoz tartozásának ezt a szempontját. Az ESZH szerint ez azért minősült nyilvános előhasználatnak (T 2210/12), mert az elfogadó VW vállalat és annak alkalmazottai már maguk is a nyilvánosság részét képezték; ezért lényegtelen volt, hogy a készüléket egy „a nyilvánosság” számára hozzáférhetetlen helyen helyezték el.

Az ESZH 2015-ben egy kereskedelmileg forgalmazott szoftvertermékkel kapcsolatban is döntött (T 2440/12). A szoftver szerinti módszert a technika állásának és nyilvános előhasználatnak kellett tekinteni – döntött az ESZH –, mivel a szakember elvileg képes volt a szoftvert soronként megismerni egy számítógépen, és ezáltal nemcsak a módszert valósította meg, hanem a számítógép által végrehajtott eljárási lépésekről is ismereteket szerzett. Minthogy a találmány szerinti szoftvertermék túlmutatott a vezérvonalak pusztá felhasználásán a bekapcsolási és kikapcsolási jelek továbbítására, használata hálózati struktúrát és előre meghatározott adatátviteli protokollt feltételezett, és ezek voltak azok a jellemzők, amelyeket a szakember hallgatólagosan közöltként értelmezett.

Spanyolország

A)

a) Bevezetés

2021 októberében a spanyol kormány engedélyezte, hogy a Spanyol Szabadalmi és Védjegyhivatal által kidolgozott, az alábbi törvények módosítására irányuló előzetes törvénytervezet szövegét törvénytervezetként kezdjék el tárgyalni a parlamentben:

- a védjegyekről szóló, 2001. december 7-i 17/2001 sz. törvényt (a védjegy törvény);
- a 2003. július 7-i, 20/2003 sz. törvényt az ipari minták jogi oltalmáról (a formatervezésiminta-törvény); és
- a szabadalmakról szóló, 2015. július 24-i, 24/2015 sz. törvényt (a szabadalmi törvény).

A parlamenti eljárás megkezdése előtt, a jogszabályi rendelkezésekkel összhangban a spanyol hivatal az előzetes tervezet szövegét közzétette a honlapján, hogy értesítse az érintetteket. A tervezetre vonatkozó javaslatokat 2021. november 19-ig lehetett benyújtani.

b) Az előzetes törvénytervezet

A javasolt szöveg indokolásában szerepel, hogy a módosítás célja a szellemi tulajdonhoz fűződő jogokkal kapcsolatos egyes szempontok korszerűsítése, hogy nagyobb jogbiztonságot nyújtson, és tisztázzon néhány zavaros szempontot.

Az ipari minisztérium ipari főosztályának az előzetes tervezetet kísérő, a törvény határait elemző jelentése azonban elismeri, hogy néhány fontos kérdés még megoldásra vár, mivel ezek az igazságszolgáltatás szervezeti törvényének módosítását igénylik – például, hogy a különböző területeken melyik joghatóság lesz illetékes a hivatali határozatok megismerésére.

Meg kell jegyezni, hogy ez a kérdés, valamint az a tény, hogy a védjegyoltalmi keresetek érvénytelenné nyilvánítása és visszavonása – legalábbis bizonyos esetekben – a hivatal és a szakosodott polgári bíróságok közötti megosztott hatáskörbe tartozhatna, nagy aggodalommal tölti el az e területen dolgozó szakembereket és az Igazságügyi Főtanácsot. Bár ezek a kérdések kimaradtak az előzetes tervezetből, szükség esetén egy későbbi időpontban felvethetők a parlamentben.

Függetlenül azonban ezeknek a hozzászólásoknak a sorsától és az összes érintett féltől, valamint a parlament esetleges későbbi módosításaitól, a Spanyol Szabadalmi és Védjegy hivatal által közzétett előzetes tervezetet most elemzik.

A javasolt módosítás három cikkre tagolódik, amelyek mindegyike egy módosítandó törvényre vonatkozik. Az egyes cikkekben szereplő főbb módosításokat az alábbiakban ismertetjük.

α) 1. cikk: A védjegy törvény módosítása

A védjegy törvény főbb módosításai a következők:

- Új kivételeket vezettek be a védjegy megújítás hiánya miatti törlése alól, ha a védjegy ellen lajstromozott lefoglalás, követelési kereset vagy csődeljárás van folyamatban.
- Azokban a törlési és megszűnési eljárásokban, amelyekben az érvénytelenített vagy megszűnt védjegy tulajdonosa rosszhiszeműen járt el, a kártérítési keresetet a polgári bíróság előtt kell benyújtani.
- A kollektív és szavatossági védjegyek megtagadási okaira vonatkozó cikkeket a nemzetközi védjegyekre is alkalmazni kell.
- Az uniós védjegyek átalakítása során a megjelölésekre vonatkozó követelményeket összhangba hozták a nemzeti védjegyek bejelentéseire megállapított követelményekkel.
- A kereskedelmi nevek tekintetében megszűnt a grafikai ábrázolás követelménye.

β) 2. cikk: A formatervezés mintáit oltalmi jog módosítása

A formatervezési mintákról szóló törvény főbb módosításai a következők:

- Bevezették annak a lehetőségét, hogy a lajstromozott formatervezési mintában szereplő megjelölés használatának kétségbe vonásakor bizonyíték kérhető a védjegyhasználatról.
- A hivatalból történő vizsgálat során megtiltották az EU-tagállamokat és a nemzetközi kormányközi szervezeteket azonosító elemek, valamint a Spanyolországot és annak

különböző területi egységeit azonosító elemek (pl. emblémák, zászlók és más típusú megkülönböztető jelek) helytelen használatát.

- A bitorlási eljárásokban bevezették a „beavatkozási jogot”. Ez azt jelenti, hogy a védjegy vagy formatervezési minta tulajdonosa nem jogosult megtiltani egy későbbi lajstromozott formatervezési minta használatát, ha a későbbi formatervezési mintát a törvény értelmében nem nyilvánították érvénytelennek.
- Ami a lajstromozott formatervezési minta bitorlása miatt indított eljárásokban a kártérítés kiszámítását illeti, a megállapítható teljes összegnek mostantól legalább a feltételezett jogdíj összegének kell lennie.
- Szabályozták az ingyenes reklámozási engedélyt.
- Új kivételeket vezettek be a formatervezési minta megújítás hiánya miatti visszavonása alól, amennyiben lajstromozott foglалás, követelés érvényesítésére irányuló kereset vagy csődeljárás van folyamatban.

γ) 3. cikk: A szabadalmi törvény módosítása

A szabadalmi törvény főbb módosításai a következők:

- Új szabadalmazhatósági kivételt vezettek be az alapvetően biológiai eljárásokkal nyert állatok vagy növények kizárására.
- A szabadalmazási eljárást felfüggesztik:
 - o ha a felszólalási eljárásban érdekelt valamennyi fél közös kérelmet nyújt be;
 - o foglалás, csőd- vagy fizetésképtelenségi eljárás esetén; és
 - o ha a felfüggesztést bírósági úton rendelik el.
- Bevezették az ideiglenes szabadalmi bejelentéseket.
- A keresetekre, viszontkeresetekre vagy korlátozási kérelmekre való válaszadáshoz rendelkezésre álló két hónapos határidő 60 naptári napra változott.
- Bevezették a bírósági eljárás felfüggesztésének lehetőségét, ha az eljárás lezárásához olyan kérdésekben kell dönten, amelyek a Spanyol Szabadalmi és Védjegy hivatal vagy az Európai Szabadalmi Hivatal előtt folyó felszólalási, korlátozási vagy visszavonási eljárás tárgyát képezik.
- A használati minták körét kiterjesztették a gyógyszerekre és gyógyszerkészítményekre.
- Bevezették a származtatott használati mintákat.
- Bevezették a visszavont európai szabadalom használati mintává alakításának lehetőségét.

c) Megjegyzés

A Spanyol Szabadalmi és Védjegy hivatal rendelkezései szerint ezt a törvényt, amely módosítja a három alapvető spanyol szellemi tulajdon-védelmi törvényt, 2022 vége előtt fogják jóváhagyni.

B) A Madridi Fellebbezési Bíróság (MFB) 2021. december 13-án elutasította az *Actelion Pharmaceuticals Limited* (APL) és az *Actelion Pharmaceuticals España* (APE) által a bosentan (Tracleer) gyógyszerrel kapcsolatos szabadalombitorlási ügyben benyújtott fellebbezést.

a) Tények

A svájci Roche vállalat volt a bosentan hatóanyagra vonatkozó, 0526708 sz. európai szabadalom (EP'708) jogosultja. Ezt az 1992 júniusában benyújtott szabadalmat 2000 októberében adták meg egy speciális, csak Spanyolországra vonatkozó eljárási igénypontsorozattal.

Az EP'708 egy 2004-ben kiadott spanyol SPC (SPC C200200028 sz.) alapszabadalma volt, amely 2017. augusztus 28-ig volt hatályban. A Roche volt az SPC jogosultja, míg az APL volt a kizárólagos licencvevője. Az APE nem kizárólagos allicencjogosult volt.

2010 júliusában a Roche benyújtotta az EP'708 szabadalom „felülvizsgált” spanyol fordítását termék- és felhasználási igénypontokkal. A fordítást a Spanyol Szabadalmi és Védjegyhivatal 2011 októberében tette közzé.

2015. november 3-án az Actelion az SPC bitorlása miatt beperelte az *Accordot*, a *Sandozt* és a *Kern Pharmat* a Madridi Kereskedelmi Bíróságok előtt, az EP'708 felülvizsgált fordításának termék- és felhasználási igénypontjaira alapozva. A felperesek szerint annak ellenére, hogy a termék- és felhasználási igénypontokat a szabadalom megadása után vezették be, azok hatályosak voltak az ESZE 118. cikkében foglalt, az európai szabadalom egyediségére vonatkozó elv alapján.

Az alperesek ellenezték az Actelion bitorlási keresetét, azzal érvelve, hogy:

- hiányzott az APE perbeli jogképessége, mert ez a vállalat csupán az érvényesített SPC nem kizárólagos allicencjogosultja volt;
- a termékekre és a felhasználásra vonatkozó igénypontok hatálytalanok vagy másodlagosan érvénytelenek, mivel a szabadalom által Spanyolországban biztosított oltalom megengedhetetlen kiterjesztését jelentették [az ESZE 70.3., 123.3. és 138.1(d) cikke]; és
- a termékre vonatkozó igénypontok érvénytelenek, mert ellentétesek az ESZE spanyol fenntartásával (az ESZE korábbi 167. cikke).

b) A 8. sz. Madridi Kereskedelmi Bíróság döntése

A 8. sz. Madridi Kereskedelmi Bíróság 2020. március 18-án elsőfokú ítéletet hozott, amelyben az alperesek érvelését követve megállapította, hogy az APE nem perelhető, és hogy mindenesetre az érvényesített termék- és felhasználási igénypontokat hatástalannak kell tekinteni.

A felperesek a Madridi Fellebbezési Bíróságnál fellebbeztek e határozat ellen, de csak az APE perelhetőségének hiánya és a felhasználási igénypontok hatálytalanságának megállapítása tekintetében.

c) A Madridi Fellebbezési Bíróság döntése

A bíróság 2021. december 13-i ítéletével elutasította az Actelion által benyújtott fellebbezést, és ezzel az alperesek álláspontját fogadta el.

Először is megerősítette az APE perbeli jogképességének hiányát, mert úgy ítélte meg, hogy a szabadalom vagy az SPC nem kizárólagos licencvevőjének perelhetőségére vonatkozó kivételes követelmények ebben az esetben nem teljesültek.

Másodszor, a felhasználási igénypontok hatálytalanságával kapcsolatos vitát illetően a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a szóban forgó kérdés nem az európai szabadalom egyediségének elvét (az ESZE 118. cikkét) érinti, hanem évekkel a szabadalom megadása után a szabadalom által Spanyolországban nyújtott oltalom megengedhetetlen kiterjesztését. Erről az EUB és a Spanyol Legfelsőbb Bíróság már döntött.

E korábbi döntések tanítását követve a bíróság megerősítette, hogy a kizárólag Spanyolországra vonatkozó eljárási igénypontokkal megadott európai szabadalom által biztosított oltalom nem terjeszthető ki utólag termék- vagy felhasználási igénypontok hozzáadásával a szabadalom állítólagos „felülvizsgált” spanyol fordítása révén. Ezért az APL által érvényesített felhasználási igénypontot hatástalannak kellett tekinteni, így az EP'708 szabadalom Spanyolországban továbbra is eljárási szabadalom marad.

Az Actelion benyújthat rendkívüli fellebbezést az ítélet ellen.

C) Az alábbiakban a Barcelonai Fellebbezési Bíróság 1610/2021 sz. 2021. július 27-i ítéletére hivatkozunk. Az ítéletet nem kommentáljuk kritikusan, csupán utalni kívánunk néhány szabadalmi szempontból érdekesnek tartott szempontra, és különösen az EP 1 203 761 (EP'761) szabadalom feltalálói tevékenységének alapjául szolgáló műszaki hatás hihetőségének jogi elemzésére. Ez volt a *cinacalcet* termékre vonatkozó SPC alapszabadalma.

Ebben az ítéletben a fellebbezési bíróság megerősíti az elsőfokú ítéletet, amely helyt adott a szabadalombitorlásra vonatkozó keresetnek, és elutasította a szabadalom feltalálói tevékenység hiánya miatti érvénytelenségére irányuló viszontkeresetet.

– A legközelebbi technika állása

Bár ez a kérdés nem kapcsolódik szorosan a hihetőséghez, amellyel foglalkozni kívánunk, a kérdés tárgyalásakor mégis döntő szempontot jelent. Ebben a tekintetben a kiindulópont megválasztása meghatározza a műszaki probléma újfogalmazását, következésképpen egy olyan műszaki hatás bevonását, amely végül döntő a bíróság számára a vitatott szabadalom feltalálói tevékenységének megítéléséhez. A legközelebbi technika állásának meghatározásakor a bíróság elutasította a szabadalmas azon érvelését, hogy csak azt a vegyületet kell a legközelebbi technika állása részének tekinteni, amely „vezetőnek” nevezhető, azaz a legjobb tulajdonságokkal rendelkezik.

A barcelonai fellebbezési bíróság elfogadta a szabadalom megtámadójának javaslatát, amely szerint olyan vegyületből kell kiindulni, amelyet szintén előnyös vegyületként jelöltek

meg a technika állását ismertető dokumentumban. A szabadalmas is ebből indult ki, hogy meghatározza „vezető” vegyületét. Mindezt annak ellenére tette, hogy a vegyület aktivitására vonatkozóan nem szolgáltatott konkrét adatokat. A bíróság emlékeztetett továbbá arra, hogy ez az a vegyület, amely szerkezetileg leginkább hasonlít a bejelentett vegyülethez, és a szakember számára sem lenne ok arra, hogy figyelmen kívül hagyja (az ítélet negyedik jogalapjának 8–13. pontja). Ezt a vegyületet a döntés R-646 jelöléssel azonosítja.

– *A műszaki probléma újrafogalmazása*

A szabadalmi bejelentésben le nem írt műszaki hatás a biohosszáférhetőség javítása volt.

Az ítélet elismeri, hogy az EP'761 szabadalmi bejelentés nem hivatkozott a cinacalcet jobb biohosszáférhetőségére. Ezt a szempontot az ESZH előtti vizsgálat alatt vezették be, és ennek következményeként a cinacalcetet össze kellett hasonlítani azzal a vegyülettel, amelyet valójában a legközelebb állónak tekintettek a technika jelenlegi állása szerint, vagyis az R-646-tal.

A bíróság megjegyzi, hogy a vizsgálat során további bizonyítékokat nyújtottak be a cinacalcet vegyület R-646 vegyülethez képest jobb biohosszáférhetőségének igazolására. A kérdés tehát az, hogy ez a jobb biohosszáférhetőség tekinthető-e műszaki hatásnak az újrafogalmazott műszaki probléma keretében.

Az ESZH vizsgálati útmutatója szerint a bíróság elfogadja, hogy a műszaki probléma újrafogalmazható a biohosszáférhetőséget javító hatás bevonásával, ha azt a szabadalmi bejelentésben bemutatott eredeti problémához szorosan kapcsolódó hatásnak tekintik. E következtetés levonása során a bíróság a benyújtott bizonyítékokra és különösen a szakértői véleményekre támaszkodik, ugyanakkor megjegyzi, hogy a szabadalmat megtámadó fél feladata annak bizonyítása, hogy nincs ilyen kapcsolat (az ítélet negyedik jogalapjának 20–37. pontja).

– *Az új műszaki hatás (a biohosszáférhetőség javítása) hihetősége*

A bíróság megközelítése ezzel a szemponttal kapcsolatban pontosan kapcsolódik az előző ponthoz, azaz annak elfogadásához, hogy a biológiai hozzáférhetőség javulása műszaki hatásként szerepeljen a műszaki probléma újrafogalmazásában.

Így a szabadalmat megtámadó fél rámutatott, nem hihető, hogy a cinacalcetnek javult a biohosszáférhetősége szájon át, mivel az eredetileg benyújtott szabadalmi bejelentés semmit sem mond erről a tulajdonságról.

A bíróság érvelése szerint azonban ha valóban elfogadják, hogy az átfogalmazott műszaki problémába műszaki hatásként olyan hatást is beillesztenek, amelyet az eredeti bejelentésben nem közöltek az eredeti műszaki problémához szorosan kapcsolódó hatásként, és ezért elfogadják az ilyen műszaki hatás kimutatására irányuló későbbi bizonyítékok benyújtását, akkor a bíróság szavaival élve „nincs értelme ennek hihetőségét figyelembe venni vagy ele-

mezni”, minthogy az előnyöket a vizsgáló előtt bizonyították, és azok a szabadalmi bejelentést követően keletkeztek.

Más szavakkal, és az ítélet érvelését követve, ha az új műszaki hatás az eredeti problémához szorosan kapcsolódónak tekinthető, akkor az ilyen műszaki hatás hihetőségére vonatkozó következtetésre jutunk (az ítélet ötödik jogalapjának 8., 10. és 11. pontja).

Svédország

A 2021. év végén a Svéd Legfelsőbb Bíróság tárgyalta egy szellemi tulajdon-jogi ügyet, amelyben a kérdés középpontjában több kereskedelmi név törlése állt. A döntést 2022. február 2-án publikálták.

a) Az ügy háttere

Négy *Bragnum* vezetéknevvel rendelkező magánszemély keresetet nyújtott be a Szabadalmi és Piaci Bíróságnál, amelyben azt kérték, hogy töröljék a „Bragnum” szót tartalmazó három bejegyzett kereskedelmi nevet, mivel azok 1. tartalmazzák a kifejezetten védett vezetéknevet, vagy 2. alkalmasak a közvélemény megtévesztésére.

A svéd kereskedelmi nevekről szóló törvény szerint nem lehet bejegyeztetni egy kereskedelmi nevet, ha az olyasmit tartalmaz, ami egy másik személy vezetéknevének tekinthető, feltéve, hogy ez a vezetéknev a svéd személynévtörvény alapján kifejezetten védett. Általában ha Svédországban 2000-nél kevesebb embernek van ilyen vezetékneve, akkor az kifejezetten védettnek minősül. A törlés további előfeltétele, hogy a cégnév használata hátrányt jelentsen az adott vezetéknevvel rendelkező személyek számára. A svéd kereskedelmi nevekről szóló törvény azt is kimondja, hogy egy kereskedelmi név nem jegyezhető be, ha megtévesztőnek tekinthető. A törvény megsértésével bejegyzett kereskedelmi név utólag törölhető. Hasonló szabályok vonatkoznak a védjegyekre is, így valószínűsíthető, hogy az ügy kimenetele azonos lett volna, ha nem kereskedelmi nevekről, hanem védjegyekről van szó.

b) A legfelsőbb bíróság ítélete

A bíróság ítélete több szempontból is érdekes. Azon túlmenően, hogy a vezetéknevekre vonatkozó akadály a kereskedelmi nevekről szóló törvényben ritkán merül fel, a legfelsőbb bíróság szokatlanul gyakran tárgyal szellemi tulajdonnal kapcsolatos ügyeket, amelyekben 2016 óta főleg a Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság a legfőbb fórum. Bizonyos esetekben azonban a Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság „fellebbezési szelep” megnyitásával lehetővé teszi a legfelsőbb bírósághoz történő fellebbezést. Ebben az ügyben éppen egy ilyen „szelep” nyílt meg, mert a Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság úgy ítélte meg, hogy a legfelsőbb bíróság számára fontos kérdésekről kell megállapításokat tenni.

A fellebbezést követően a legfelsőbb bíróság engedélyezte a fellebbezést az ügyben. A Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bírósághoz hasonlóan úgy vélte, hogy a *Bragnum* vezetéknev

különösen védett, mivel Svédországban kevesebb mint 2000 ember viseli ezt a nevet. Azt is megállapította, hogy a Bragnum egy személy vezetékneveként is felfogható, mert a svédországi emberek többsége nem tudja, hogy a Bragnum egyben svéd földrajzi helyek neve is.

Azonban úgy ítélte meg, hogy a fellebbező által állítása szerint tapasztalt hátrányok mértéke – többek között a más üzleti tevékenységével kapcsolatos kellemetlenségek, valamint az a tény, hogy a fellebbező nem tudott ugyanabban az iparágban a saját vezetéknevét tartalmazó cégnevet lajstromoztatni – nem volt elegendő a hátrányos helyzetre vonatkozó követelmény teljesítéséhez. Az a tény, hogy a Bragnum Svédországban több földrajzi helység neve is, a bíróság szerint azt is jelenti, hogy az ilyen vezetéknevvvel rendelkező személy számíthat a félreértés bizonyos kockázatára.

A legfelsőbb bíróság a kereskedelmi neveket azért sem tartotta megtévesztőnek, mivel azok különleges kapcsolatban állnak a Bragnum nevű helységgel, ideértve azt is, hogy az egyik alapító időnként az említett helyen levő családi gazdaságban él. Úgy vélte továbbá, hogy a kereskedelmi nevek nem tekinthetők a társaságok tényleges tevékenységének helyére utaló jelzésnek, különösen mert a társaságok a skandináv piacon működnek. A bíróság ezért arra a következtetésre jutott, hogy nincs alapja a szóban forgó kereskedelmi nevek törlésének.

c) Megjegyzés

A legfelsőbb bíróság érvelése azt jelenti, hogy a kifejezetten védett vezetéknevet tartalmazó kereskedelmi név (vagy védjegy) használata által az adott vezetéknevvvel rendelkező személy számára jelentett hátrány mértékének elegendőnek kell lennie ahhoz, hogy a törvény értelmében hátrányt jelentsen. Ez különösen igaz azokra az esetekre, amikor a különösen védett vezetéknev kettős funkciót tölt be, például egy földrajzi hely neveként is. Fontos ezeket a kérdéseket figyelembe venni a védjegy és kereskedelmi név oltalma és a bitorlási perek esetében.

CRISPR-ügyek

A CRISPR (Clusterd Regularly Interspaced Short Palindromic Repeats) a „halmozottan előforduló, szabályos közökkel elválasztott, rövid, palindromikus ismétlődések” kifejezés rövidítése. Ez egy rendszer, amely forradalmasította a géntechnológiát, megnyitotta az utat betegségek újszerű, géntechnológiai kezelésére. 2022 első hónapjában rengeteg CRISPR szellemi tulajdonra vonatkozó ügyletet kötöttek, több nagy gyógyszeripari vállalat is elmélyítette befektetését a csúcstechnológias génszerkesztési technológiákba. Ez újabb bizonyítéka annak, hogy a folyamatban levő szabadalmi perek ellenére a terület licencadásvételi tevékenysége egyre nagyobb lendületet vesz. A közelmúltban kötött ügyletek azt is jelzik, hogy a CRISPR szellemi tulajdon értékének nagy része a hírneves Cas9 enzimeken kívül rejlik.

Kiemelkedő esemény volt a *Bayer* és a CRISPR-jogtulajdonos *Mammoth Biosciences* (Mammoth) közötti megállapodás. Az üzlet, amelynek keretében a német vállalat kezdetben 40 millió dollárt fizet, a szabályozási és kereskedelmi „mértőföldkő”-kifizetések révén több mint 1 milliárd dollárt érhet. Cserébe a Bayer jogot kap a Mammoth Cas ϕ és Cas ϕ szellemi tulajdonának használatára legfeljebb öt in vivo CRISPR-kezelés kifejlesztéséhez májbetegségekre.

Ez a Mammoth első jelentős terápiás partnerségét követi, amelyet tavaly októberben kötött a *Vertex Pharmaceuticals*-sal (Vertex), és amely szintén a vállalat Cas14 és Cas ϕ jogainak felhasználására vonatkozott. E jogokat a társalapító és Nobel-díjas *Jennifer Doudna*, a Berkeley-i Kalifornia Egyetem munkatársa szerezte. Abban az üzletben a ritka betegségekre specializálódott cég hasonló, 41 millió dolláros előleget adott, amelyhez akár 650 millió dolláros mértőföldkő-kifizetések, valamint többlépcsős jogdíjak is társulhatnak.

A *Pfizer* 2022. januárban 1,35 milliárd dolláros együttműködésről állapodott meg a CRISPR-innovátor *Beam Therapeutics* (Beam) céggel is, amelynek alapszerkesztési technológiáját a *Pfizer* genetikai betegségek egyszeri kezelésére kívánja felhasználni. A máj, az izomzat és a központi idegrendszer célpontjaira összpontosító partnerség 300 millió dolláros kezdeti kifizetést, valamint további 1,05 milliárd dolláros lehetséges díjat tartalmaz, és a Beam megtartja a jogot az együttműködés során előállított programok társforgalmazására.

Ezenfelül 2022. januárban további 175 millió dolláros befektetés történt az *UCal* leányvállalatába, a *Metagenom*iba. A biotechnológiai vállalat, amely a CRISPR-génszerkesztést igyekszik felhasználni egyszeri immunonkológiai sejterápiák létrehozására, és amely nemrégiben kötött szerződést a *Modern*ával, további pénzinjekciót kap a *Bayertől*, a *Bristol-Myers Squibbtől* és kockázatitőke-befektetőktől.

Ezenkívül az *Intellia Therapeutics* (Intellia) 2022 első napjaiban kizárólagos licencszerződést írt alá a *Kyverna Therapeutics*-sal (Kyverna), amelynek célja egy allogén CD19 kiméra antigénreceptoros T-sejt-terápia kifejlesztése több autoimmun betegségre. A Kyvernának joga lesz a vállalat *ex vivo* CRISPR Cas9 alapú allogén platformját használni ehhez a feladathoz. Az Intellia részesedést, valamint kereskedelmi és royaltyjogokat kap partnerétől.

A közelmúltban kötött ügyletek özöne a CRISPR-rel kapcsolatos ügyletek szélesebb körű irányzatának része. A Vertex nemcsak a Mammoth-tal kötött jelentős üzletet tavaly év vége felé, hanem korábban, 2021-ben 900 millió dollárt fizetett előre a *CRISPR Therapeutics* CTX001 nevű klinikai sarlósejtes betegség elleni terápiájának jogaiért. Megállapodott továbbá, hogy akár 1,2 milliárd dollárt is fizet az *Arbor Biotechnologies* CRISPR-technológiájának használatáért, amelyet akár hét betegség *ex vivo* terápiáinak kifejlesztésére is felhasználhat. A Beam nemrégiben egy ötéves együttműködés keretében az *Apellis Pharmaceuticals*nak is eladott licencjogokat.

A CRISPR-rel kapcsolatos kezelések közelmúltbeli klinikai sikerei alapján ez talán nem is meglepő. Az *Intellia Therapeutics* (Intellia) 2021 júniusában jelentette be a *Regeneron*nal közösen kifejlesztett, *in vivo* Cas9-alapú jelöltjének, az NTLA-2001-nek emberen elért első

pozitív adatait. A vállalatnak legalább három másik kezelése van a klinikai fázisban. A Vertex és a CRISPR Therapeutics reméli, hogy az év végén beadhatja a CTX001 hatósági engedély iránti kérelmét. A Beam maga a vezető jelöltjét, a BEAM-101-et az 1/2-es fázisú klinikai vizsgálatokba helyezi.

Ennek a licencadásvételnek egy része azonban az UCal, a *Broad Institute* és a *ToolGen* között folyó amerikai szabadalmi vita miatt a Cas9 alapvető szellemi tulajdon-jogait illetően fennálló súlyos bizonytalanságok közepette történik.

A Beamet – amelynek bázisszerkesztési technológiája mások szabadalmaztatott enzimjeit használja – valóban érintheti a Cas9-vitának a kimenetele. A vállalat a Cas9 szabadalmak használati engedélyét a vita egyik oldalán álló felektől, a Harvard Egyetemtől és a Broad Intézettől veszi meg. A cég vezérigazgatója, *John Evans* pedig elismerte, hogy nagy figyelmet fordít a folyamatban lévő vitára. Egy nemrégiben benyújtott SEC-bejelentés részletesen ismerteti a kapcsolódó kockázatokat. A vállalat azonban számos, nem Cas9-es vonatkozású szellemi tulajdon-joggal – vagy opciókkal a jogokra – is rendelkezik, többek között a Cas13 és a Cpf1 esetében.

A közelmúltbeli események azonban arra emlékeztetnek bennünket, hogy a CRISPR-hez kapcsolódó szabadalmi jogok esetében sokkal többről van szó, mint a Cas9-hez fűződő jogokról. A Cas14 és a Cas ϕ nagy szellemi értéket képvisel az *in vivo* génszerkesztési terápia alapjaként tömör jellegük miatt, valamint azért, mert a Cas14 egy kórokozóból származik, ami biztonsági előnyökkel járhat. Az *Arbor* 1,2 milliárd dolláros üzletét részben az újonnan felfedezett Cas13d fehérje miatt kötötték.

A CRISPR Cas12 továbbá hasznos diagnosztikai technológiának bizonyult. A Mammoth diagnosztikai alapú megállapodásokat kötött a *MilliporeSigma*, a *Hamilton Company*, a *GlaxoSmithKline* és az *Agilent Technologies* vállalattal. Cas12 diagnosztikai eszköze, a DETECTR 2020 végén kapta meg az amerikai gyógyszerügynökség (Federal Drug Administration, FDA) sürgősségi felhasználási engedélyét covid-19 tesztként.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

PÁLINKACÍMKÉK SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-14/2020

A megkereső hatóság által feltett kérdés

A szakértői vizsgálat tárgya annak a megállapítása, hogy a tárgybeli védjegyek bejelentésével kapcsolatban felmerülhet-e a védjegybejegyzés szerzői jogi akadálya. Kérem állapítsák meg, hogy a feljelentőnek vagy a feljelentettnek áll-e fent az ügyben felmerülő bármely dologon olyan szerzői jogból fakadó joga, amelyet a másik fél megsértett, vagy az védjegy bejegyzésének az akadálya.

Az eljárás tárgya az alábbiakban foglalható össze a kirendelés alapján

A megkereső nyomozást folytat az iparjogvédelmi jogok megsértése vétség elkövetésének gyanúja miatt a kft.1 védjegyjogosult feljelentése alapján. A cég ügyvezetője és egyik tagja „név”. A feljelentés szerint az, hogy a kft.2 a „családnév” megjelölést a telephelyén és a termékein is használja, a feljelentő iparjogvédelmi jogait bitorolja. A kft.2 tulajdonosa és ügyvezetője a saját családnévének, és a családnévét tartalmazó cégnevének korábbi használatára, továbbá a kft.2 termékeinek korábbi forgalmazására hivatkozott.

A megkereső szerint az eljárás adatai szerint a feljelentettnek (kft.2 ügyvezetője) korábbi keltezéssel állhatnak fenn szerzői jogi oltalomból eredő jogai több olyan *elnevezésen*, melyeket a feljelentő később védjegyoltalom alá helyeztetett. Tekintettel arra, hogy a feltett kérdések megválaszolása különleges szakértelmet igényel, a megkereső szakértő kirendeléséről határozott.

A megkereső korábban kirendelte az Iparjogvédelmi Szakértői Testületet (a továbbiakban: ISZT), és az ISZT állásfoglalását kérte az alábbi kérdések tekintetében.

1. Kérem, állapítsák meg, hogy a feljelentésben foglaltak alapján megvalósul-e a kft.1 védjegyoltalomból eredő jogának/jogainak megsértése a kft.2 magatartása által.
2. Kérem, állapítsák meg, hogy a fent nevezett érintettek közül áll-e fenn bármelyiküknek az ügyben felmerülő dologon olyan szerzői jogból eredő joga, amelyet a másik fél megsértett, vagy a védjegy bejegyzésének akadálya lehet.

Az ISZT 2020. március 27-én kelt 1/2020 szakértői véleményében a kérdéseket megvizsgálva megállapította, hogy a 2. kérdés megválaszolása nem tartozik a hatáskörébe, tekintettel arra, hogy a kérdés nem az Iparjogvédelmi Szakértői Testület működéséről szóló

270/2002. (XII.20.) Korm. rendelet 1. § (1) bekezdésében meghatározott iparjogvédelmi jogvitás ügyet érint. A hivatkozott kérdés szerzői jog fennállását érintő körülmények vizsgálatára vonatkozik, a szerzői joggal kapcsolatos kérdések megválaszolására azonban az ISZT hatásköre nem terjed ki, ilyen kérdésben szakvéleményt elsősorban a Szerzői Jogi Szakértő Testület tud adni.

Előzetes észrevételek

Az eljáró tanács a feltett kérdéseket úgy értelmezi, hogy a szakértőnek arra kell válaszolnia, hogy a nyomozati iratok alapján megállapítható-e, hogy

- (i) a kft.2 a termékein, székhelyén vagy kereskedelmi kommunikációjában vagy egyéb módon használt-e olyan szerzői védelem alatt álló műveket, amelyek megalkotására a védjegybejelentést megelőzően került sor, és amelynek alapján nem részesülhetnének védjegytalomban a kft.1 feljelentő javára lajstromozott védjegyek, és
- (ii) a kft.2 felhasznált-e termékein, kereskedelmi kommunikációjában vagy egyéb módon olyan műveket, amelyek szerzői jogi jogosultja a kft.1, és
- (iii) a kft.1 felhasznált-e termékein, kereskedelmi kommunikációjában vagy egyéb módon olyan műveket, amelyek szerzői jogi jogosultja a kft.2.

A kft.1 feljelentő sérelmezte, hogy a kft.2 cégnevét összetévesztik a fogyasztók a saját cégnevével. Az eljáró tanács rámutat arra, hogy nem tartozik kompetenciájába a cégnevek, illetve kereskedelmi nevek használatának és ütközésének vizsgálata, mivel az nem szerzői jogi kérdés.¹

Az eljáró tanács a feltett kérdés és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást. A kirendelő által átadott dokumentumok tekintetében az eljáró tanács utal a ISZT szakértői véleményének IV.2. pontjában található felsorolásra.

Az eljáró tanács rámutat arra, hogy a jelen szakértői vélemény megállapításai és következtetései a megkereső által ismertetett és a nyomozati iratokból megállapítható tényálláson és a rendelkezésére bocsátott dokumentumokból megismerhető tényeken alapulnak, és csak erre a tényállásra nézve helytállóak.

¹ A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet határozza meg a Szakértő Testület eljárásának kereteit.

1. § (1) A Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: Szakértő Testület) az Szjt. 101. §-ának (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés, vagy megbízás alapján.

(2) E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitás ügy az Szjt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita.

(3) E rendelet alkalmazásában a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésnek számít az Szjt.-ben szabályozott vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés.

Válaszok a feltett kérdésekre

1. kérdés: A kft.2 által a termékein, kereskedelmi kommunikációjában vagy egyéb módon használt-e olyan szerzői védelem alatt álló műveket, amelyek megalkotására a védjegybejelentést megelőzően került sor, és amelynek alapján nem részesülhetnének védjegyoltalomban a kft.1 feljelentő javára lajstromozott védjegyek?

A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (Vt.) a viszonylagos kizáró okok körében az alábbi rendelkezést tartalmazza:

5. § (1) Nem részesülhet védjegyoltalomban a megjelölés, amely

...

b) más korábbi szerzői, szerzői joghoz kapcsolódó vagy iparjogvédelmi jogába ütközne.

Hasonló rendelkezést tartalmaz az európai uniós védjegyről szóló 2017/1001 EU rendelet (EU-védjegyrendelet) a viszonylagos törlési okok körében:

60. cikk (2) Az európai uniós védjegyet a Hivatalhoz benyújtott kérelem vagy a védjegybitorlási perben előterjesztett viszontkereset alapján törölni kell továbbá akkor is, ha a megjelölés használata különösen a következő korábbi jogok oltalmára irányadó nemzeti vagy uniós jogszabályok alapján megtiltható:

...

c) szerzői jog;

Ezek a rendelkezések keretrendelkezések, tartalmukat a szerzői jogi jogszabály szabja meg. Azt kell vizsgálni, hogy a bejelentett megjelölés, illetve a védjegy az elsőbbség napján történő hipotetikus használata esetén az engedély nélküli használat ütközne-e más fennálló korábbi szerzői jogába. Más korábbi szerzői joga fogalmilag magában foglalja mindazt, ami a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) szerint szerzői jogi védelemben részesül.

Az eljáró tanács elsőként azt vizsgálta meg, hogy melyek a feljelentő kft.1 javára oltalom alatt álló védjegyek,² és ezen megjelölések tartalmazznak-e szerzői jogi védelem alatt álló műveket. A védjegyek egy része szóvédjegy, másik része – a „családnév” szóelemet is tartalmazó – ábrás védjegy. Az ábrás védjegyeknél feltüntetjük a védjegyben szereplő ábrát is:

- a 2010. április 20-i elsőbbségű, „kft.1 elnevezése” közönségstől eltérő írásmódú nemzeti szóvédjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk tekintetében áll oltalom alatt,

² A védjegyek részletes adatai a feljelentés mellékleteiből, valamint a védjegyet lajstromozó iparjogvédelmi hatóság publikus elektronikus adatbázisából ismerhetők meg.

- a 2012. november 19-i elsőbbségű „kft.1 elnevezése” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 33. és 35. osztályaiba tartozó áruk és szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 7-i elsőbbségű „kft.1 elnevezése” európai uniós szövédjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 7-i elsőbbségű „kft.2 elnevezése” európai uniós szövédjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 7-i elsőbbségű „családnév BOR” európai uniós szövédjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 7-i elsőbbségű „családnév PÁLINKAHÁZ” európai uniós szövédjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 7-i elsőbbségű „családnév BORHÁZ” európai uniós szövédjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 7-i elsőbbségű „családnév BOR- ÉS PÁLINKAHÁZ” európai uniós szövédjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 8-i elsőbbségű „kft.1 elnevezése” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 8-i elsőbbségű „családnév” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 8-i elsőbbségű „kft.1 elnevezése” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 41. és 43. osztályába tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 10-i elsőbbségű „kft.1 elnevezése, terméknev” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2017. március 10-i elsőbbségű „kft.1 elnevezése” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 33. osztályába tartozó áruk, valamint a 35., 41. és 43. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2018. október 25-i elsőbbségű „kft.1 elnevezése ; terméknev” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 30. osztályába tartozó áruk tekintetében áll oltalom alatt,

- a 2018. október 25-i elsőbbségű, „kft.1; terméknév” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 30. osztályába tartozó áruk tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2018. október 25-i elsőbbségű, „kft.1 elnevezése terméknév” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 30. osztályába tartozó áruk tekintetében áll oltalom alatt,
- a 2018. október 25-i elsőbbségű, „kft.1 elnevezése, terméknév” európai uniós ábrás védjegy, amely a nizzai osztályozás 30. osztályába tartozó áruk tekintetében áll oltalom alatt.

A felsorolt védjegyek mindegyikének oltalma fennáll Magyarországon, és a védjegyek mindegyike domináns elemként tartalmazza a „családnév” szóelemet.

Az eljáró tanács vizsgálatának a következő lépése, hogy a kft.2 a termékein, székhelyén kereskedelmi kommunikációjában vagy egyéb módon használt-e olyan, szerzői védelem alatt álló műveket, amelyek megalkotására a védjegybejelentéseket megelőzően került sor.

A családnéven alapuló szóelem értelemszerűen nem lehet szerzői jogi védelem tárgya. Erre tekintettel kizárólag az ábrás védjegyek egyéb grafikai elemei tekintetében vizsgálható, hogy a kft.2 használt-e olyan korábbi műveket, amelyek megfelelnek-e a szerzői mű követelményének, és így a Vt. 5. § (1) bek. b) pontja vagy az EU-védjegyrendelet 60. cikk alapján a védjegyoltalom akadálya lehetne.

Az eljáró tanács ebben a körben a következő nyomozati iratokat vizsgálta meg:³

M. feljelentett tanúkénti kihallgatásáról készült jegyzőkönyvek;

N. feljelentett által – tanúvallomásához kapcsolódóan – benyújtott fényképfelvételek, számlák, prospektusok, újságcikkek, oklevelek, térkép, aláírási címpéldány, igazolás, működési engedély, szerződések, nyilatkozat;

O. K. J. tanúkénti⁴ kihallgatásáról készült jegyzőkönyv, valamint a kihallgatott személy által benyújtott grafikai munkák (címkék, névjegykártyák, borlap, meghívó, szórólap, arculati tervek);

P. feljelentett által elektronikus formában rendelkezésre bocsátott árajánlatok, kiadványok, meghívók, cikkek, fényképfelvételek, teljesítésigazolások, számlák.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a jegyzőkönyvekhez csatolt, kinyomtatott és CD-lemezen rögzített mellékletek alkalmasak lehetnek annak igazolására, hogy a kft.2 kereskedelmi névvel ellátott termékeket kereskedelmi forgalomba hozták,⁵ de a feltett kérdés megválaszolása szempontjából azok kizárólag az alábbi releváns ábrákat tartalmazzák (amelyeknél vizsgálható a szerzői jogi védelem fennállása). A többi bizonyíték a jelen vizsgálat szempontjából nem releváns.

³ Hivatkozás az ISZT-szakvéleményre.

⁴ K. J. tanú előadta, hogy 2007 és 2013 között készített a „kft.2” megrendelése alapján különféle címkéket és szóróanyagokat. Ezeket a jegyzőkönyvhöz csatolták 1–34-ig sorszámozva.

⁵ A forgalmazás és annak idejének vizsgálata nem tartozik a SZJSZT hatáskörébe.

A feljelentett 2019. november 19-én tartott kihallgatásáról készített jegyzőkönyv 24. és 26. melléklete tartalmazza a „családnév bor & pálinkaház” logóját.

A nyomozati iratok között megtalálható a boroscímke-sorozat⁶ és a Szüreti napok kiadványban⁷ megjelent termékfotók.

A Szjt. 1. § (2) bekezdése értelmében „szerzői jogi védelem alá tartozik ... az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása.” Ezt a szövegrészt követő felsorolás az egyes műfajok tekintetében nem kimerítő, csak példálózó. A szerzői jogi védelemnek az Szjt. 1. § (3) bekezdése alapján a feltétele, hogy a mű egyéni, eredeti jelleggel rendelkezzen [Szjt. 1. § (3) „A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. ...”]. A műnek tehát az alkotó saját szellemi alkotásának kell lennie, úgy egyéni jelleg, mint eredetiség szempontjából.

Műnek a gondolatot másoktól elhatárolható, egyéni módon kifejező alkotás minősül. Az alkotás egyéni jellege abban áll, hogy valamilyen formában visszatükrözi a szerző tulajdonságait, szubjektivitását, képességeit, intellektualitását, kreativitását, magán hordja a szerző személyiségjegyeit. Az eredeti jelleg megállapításához elengedhetetlen, hogy az adott körülmények között lehetőség legyen többféle kifejezési módra, ezek közül a szerző egyéni módon választhassa és válassza ki a kifejezési módok egyikét vagy másikat. Az alkotás akkor eredeti, ha nem csupán egy meglévő másik mű variánsa. Az eredetiség az alkotás önállóságát, különlegességét, más művektől való különbözőségét, elhatárolhatóságát, azaz az általa okozott benyomás megismételhetetlenségét fejezi ki.

Az Szjt. 1. § (3) bek. szerint a szerzői jogi „védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől”.

Pusztán mindennapos ötletnek tekinthető a családnév alatt egy állat ábrázolása, de az eljáró tanács álláspontja szerint a fenti állatábrázolásokat tartalmazó logó és címkék – figyelemmel a grafikai elemekre – szerzői jogi értelemben megfelelnek az egyéni, eredeti mű fogalmának, azaz azokon szerzői jogi védelem áll fenn.

Vizsgálendő, hogy a 2017. március 8-i elsőbbségű, „családnév” európai uniós védjegy ábráján megjelenő birka olyan műnek tekinthető-e, amely a fenti művek felhasználása vagy átdolgozása, azaz amelyhez a jogosult engedélye lenne szükséges.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy két különböző, önálló, eredeti műről van szó, azaz a kft.2 – amennyiben az ábra szerzői jogi jogosultja – nem léphet fel erre hivatkozással a „családnév” európai uniós védjeggyel szemben.

⁶ „Címkék” folderben.

⁷ P. szds. által készített feljegyzés, 16. melléklet.

2. kérdés: a kft.2 felhasznált-e a termékein, a kereskedelmi kommunikációjában vagy egyéb módon olyan műveket, amelyek szerzői jogi jogosultja a kft.1?

Az eljáró tanácsnak első lépésben azt kell vizsgálnia, hogy milyen szerzői művek tekintetében merülhet fel a feljelentő szerzői jogának megsértése.

A feljelentő a feljelentésben védjegybitorlásra hivatkozik.

Az eljáró tanács a nyomozati iratban (feljelentő 2019. szeptember 9-én kelt nyilatkozatához csatolt mellékletek) nem talált olyan, szerzői védelem tárgyát képező művet (mint a termék csomagolása, a csomagoláson található címke), amelyre vonatkozóan a feljelentő a szerzői jog megsértésére alappal hivatkozhat a kft.2 által az 1. pontban bemutatott logója tekintetében, vagy a nyomozati iratokban található egyéb kereskedelmi kommunikációja során.

A családnév nem szerzői jogi védelem tárgya.

Mint az előzetes észrevételekben jeleztük, nem tartozik a SZJSZT kompetenciájába a cégnevek, illetve kereskedelmi nevek használatának / ütközésének vizsgálata.

3. kérdés: A kft.1 felhasznált-e a termékein, a kereskedelmi kommunikációjában vagy egyéb módon olyan műveket, amelyek szerzői jogi jogosultja a kft.2?

Az eljáró tanács a nyomozati iratban nem talált olyan, szerzői védelem tárgyát képező művet (pl. a termék csomagolása, a csomagoláson található címke, reklámok), amelyre vonatkozóan a kft.2 a szerzői jog megsértésére alappal hivatkozhat a kft.1-gyel szemben.

*Dr. Szinger András, a tanács elnöke
Dr. Bacher Gusztáv, a tanács előadó tagja
Árendás József, a tanács szavazó tagja*

REKLÁMFILM JOGOSULTLAN FELHASZNÁLÁSÁVAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

SZJSZT-15/2020

I. A megkereső által feltett kérdések

1. A vizsgálatra bocsátott, kft.1 által a youtube.com honlapra feltöltött reklámvideó vonatkozásában megállapítható-e a szerzői jogok megsértése?
2. Amennyiben igen, a reklámvideóval, illetve annak elkészítésével kapcsolatban kiket és milyen jogok illetnek meg, kikkel szemben milyen jogsértések valósultak meg?
3. Amennyiben igen, kik a szerzői jog jogosultjai?
4. A szakértő egyéb észrevételei.

II. Előzetes megállapítások, észrevételek

Tekintettel arra, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét ...”, az eljáró tanács a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt dokumentumok alapján alakította ki álláspontját és hozta meg szakvéleményét.

Az eljáró tanács rögzíteni kívánja, hogy álláspontja szerint a hatóság által csatolt CD-lemezen található reklámfilmek és a feljelentés másolati példányának részét képező elektronikus levélben hivatkozott reklámfilmek rendelkeznek egyéni, eredeti jelleggel. Ezért mind a kft.2 által sajátjaként hivatkozott reklámfilmek, mind a kft.1 ellentartott és a csatolt CD-lemezen (egy reklámvideón kívül) sajátjaként feltüntetett reklámfilmek a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) hatálya alá tartozó szerzői művek.

III. Az eljáró tanács válaszai

1. A vizsgálatra bocsátott, kft.1 által a youtube.com honlapra feltöltött reklámvideó vonatkozásában megállapítható-e a szerzői jogok megsértése?

Az eljáró tanács e kérdés tekintetében azt vizsgálta, hogy a vizsgálatra bocsátott CD-lemezen található és a megkeresés részét képező tanúvallomásban, illetve az elektronikus levelezésben hivatkozott (kft.2 Youtube csatornájára 2016-ban feltöltött) reklámvideók kapcsolatban állnak-e egymással, azaz, hogy egyik mű a másikból származik-e.

Az eljáró tanács megtekintés után megállapította, hogy

- a) az A videó megegyezik AA videóval, azok csupán a két cég logójának megjelenítésében (1., 11. és 52. másodperc), illetve a kft.2 cégnév elhangzásában (14. és 52. másodperc) különböznek, vagyis az A videóban az AA videó teljes egészében átvételre, azaz a Szjt. 18. §-a szerinti többszörözésre, és a youtube.com felületen az Szjt. 26. § (8) bekezdése szerint lehvásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánosságához közvetítésre került;
- b) a B videó megegyezik a BB videóval, azok csupán a két cég logójának megjelenítésében (1., 20, 24. és 48. másodperc), illetve a kft.2 cégnév elhangzásában (20. és 48. másodperc) különböznek, vagyis a B videóban a BB videó teljes egészében átvételre, azaz a Szjt. 18. §-a szerinti többszörözésre, és a youtube.com felületen az Szjt. 26. § (8) bekezdése szerint lehvásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánosságához közvetítésre került;
- c) a C videó megegyezik a CC videóval, azok csupán a két cég logójának megjelenítésében (1., 13. és 44. másodperc), illetve a kft.2 cégnév elhangzásában (13. és 44. másodperc) különböznek, vagyis a C videóban a CC videó teljes egészében átvételre, azaz a Szjt. 18. §-a szerinti többszörözésre, és a youtube.com felületen az Szjt. 26. § (8) bekezdése szerint lehvásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánosságához közvetítésre került;
- d) a D videó 1 perc 8 másodperctől 1 perc 17 másodpercig látható tartalma megegyezik a DD videó 3 perc 45 másodperctől 3 perc 54 másodpercig látható tartalmával, valamint 1 perc 18 másodperctől 2 perc 14 másodpercig tartalma az a) pontnak megfelelő egyezést mutat és az AA videóját tartalmazza az a) pontban bemutatott különbségekkel, vagyis a D videóban a DD videó fent megjelölt 9 másodperces részlete és az AA videó teljes egészében átvételre, azaz az Szjt. 18. §-a szerinti többszörözésre, és a youtube.com felületen az Szjt. 26. § (8) bekezdése szerint lehvásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánosságához közvetítésre került;
- e) az E videó 0 perc 45 másodperctől 0 perc 54 másodpercig látható tartalma megegyezik a DD videó 3 perc 45 másodperctől 3 perc 54 másodpercig látható tartalmával, valamint 0 perc 55 másodperctől 3 perc 30 másodpercig látható tartalma az a), b), és c) pontnak megfelelő egyezést mutat, azaz az AA, BB és CC című videókat tartalmazza az a), b) és c) pontban jelzett különbségekkel, azzal az eltéréssel, hogy a kft.2 cégnév a hangsávban hallható, vagyis a D videóban a DD videóból 9 másodpercnyi rész, míg az AA, a CC és a BB videó teljes egészében átvételre, azaz a Szjt. 18. §-a szerinti többszörözésre, és a youtube.com felületen az Szjt. 26. § (8) bekezdése szerint lehvásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánosságához közvetítésre került.

Az eljáró tanács megállapította, hogy az AA, a CC és a BB videó, valamint a DD elnevezésű videó célja elsődlegesen a reklámozás, ezért az Szjt. 63. §-a szerinti reklámozás céljára megrendelt műnek is minősülhetnek. Az Szjt. 63. § (1) bekezdése alapján pedig a reklámozás céljára megrendelt műre vonatkozó szerzői vagyoni jogok a felhasználóra átruházhatók.

Az eljáró tanács rögzíti, hogy a rendelkezésére bocsátott feljelentés alapján, és az alapján, hogy a CC, BB, AA videón a kft.2 logója került feltüntetésre, valamint a DD elnevezésű videón is a kft.2 neve és logója került feltüntetésre, az Szjt. 94/B. § (1) bekezdése alapján a videók szerzői jogosultjának az ellenkező bizonyításáig a kft.2 minősül. Az Szjt. 94/B § (1) bekezdése ugyanis kimondja, hogy *„az ellenkező bizonyításáig azt kell szerzőnek tekinteni, akinek a nevét ilyenként a művön a szokásos módon feltüntették.”* Az Szjt. 106. § (1) bekezdése szerint pedig *„ahol e törvény szerzőt említ, azon megfelelően érteni kell a szerzői jog más jogosultját is.”* E két szabályból együttesen és a rendelkezésre álló információkból az eljáró tanács a kft.2-t tudta azonosítani a fenti négy (AA, BB, CC, DD) videó szerzői jogosultjaként.

Az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerint *„a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.”*

Az Szjt. 16. § (6) bekezdése szerint *„jogosulatlan a felhasználás különösen akkor, ha arra törvény vagy az arra jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.”*

Az eljáró tanács rögzíti, hogy a feljelentésben és a meghallgatásról szóló jegyzőkönyvben, valamint az annak mellékletét tartalmazó, 2018. május 24. napján kelt e-mailben a kft.2 törvényes képviselője kijelenti, hogy a kft.2 nem adott engedélyt arra, hogy a fenti 4 videóját a kft.1 videóiban (A, B, C, D) többszörözzék, felhasználják. Ebből eredően az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerinti szerzői jogi felhasználási engedély nem volt, felhasználási szerződést a kft.2 a fenti négy (AA, BB, CC, DD) videó a kft.1 (A, B, C, D) videóiban történő felhasználására senkivel nem kötött, ebből eredően az Szjt. 16. § (5) bekezdése alapján a kft.2 fenti négy videójának (AA, BB, CC, DD) a kft.1 fenti videóiban (A, B, C, D) történő, Szjt. 18. §-a szerinti többszörözése és azok Szjt. 26. § (8) bekezdés szerinti nyilvánossághoz közvetítése *jogosulatlan felhasználásnak minősül, ami a szerzői jogok megsértése.*

Az eljáró tanács rögzíti, hogy a CC, az AA és a BB grafikai rövidfilmek esetében [a fenti a), b) és c) pont, valamint a d) és e) pontok második fele] megállapítható, hogy ezen műveket az A, a B és a C videóban ezen videók közzetevője sajátjaként tünteti fel, azokon saját céglogóját helyezte el, és megváltoztatta az eredeti művek címét.

Az eljáró tanács rögzíti, hogy hatásköre nem terjed ki annak megállapítására, hogy a fenti jogosulatlan többszörözéssel és lehívásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánossághoz közvetítéssel a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.)

- a) 384. § (1) bekezdése szerinti bitorlás, azaz más szellemi alkotásának, így szerzői művének sajátjaként való feltüntetése és ezzel vagyoni hátrány okozása a jogosultnak, megtörtént-e,

b) 385. § (1) bekezdése szerinti szerzői jog vagyoni hátrányt okozó megsértése megtörtént-e.

Ezen bűncselekmények megtörténtének megállapítására, a tényállás elemei fennállásának vizsgálatára az eljáró tanácsnak és a Szerzői Jogi Szakértő Testületnek nincs hatásköre, és a bűncselekményi tényállás megállapításához szükséges adatok sem állnak teljeskörűen rendelkezésére.

2. *Amennyiben igen, a reklámvideóval, illetve annak elkészítésével kapcsolatban kiket és milyen jogok illetnek meg, kikkel szemben milyen jogsértések valósultak meg, kik a szerzői jog jogosultjai?*

Az eljáró tanács a megkeresésben feltett 2. és 3. kérdést összevontan tárgyalja, mivel a kiket illetnek meg jogok, kikkel szemben valósul meg jogsértés, és kik a szerzői jogosultak kérdés azonos kérdéskörre vonatkozik, tekintettel arra, hogy jogosulatlan felhasználást és szerzői jogi jogsértést csak a szerzői jogi jogosult sérelmére lehet elkövetni.

Az eljáró tanács az előző III/1. pontban megállapította, hogy az Szjt. 16. § (5) bekezdése szerinti jogosulatlan felhasználás, Szjt. 18. § szerinti engedély nélküli többszörözés és Szjt. 26. § (8) bekezdése szerinti lehívásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánossághoz közvetítés történt.

A jogosulatlan felhasználás, ahogy azt az eljáró tanács a III/1. pontban megállapította, az AA, BB, CC és DD című videókat, műveket érintette.

Az eljáró tanács az alábbiakat állapította meg azzal kapcsolatban, hogy a kft.2 ezen jogosulatlan felhasználással érintett négy videójának ki a szerzői jogosultja, vagyis kit illet meg a szerzői vagyoni jog, és kikkel szemben követték el a jogosulatlan felhasználást.

Az Szjt. 4. §-ának (1) bekezdése alapján a szerző az, aki a művet megalkotta (a továbbiakban: szerző). Ezen rendelkezés alapján a fenti négy videónak vannak eredeti, természetes személy szerzői, akik a videót megalkották (megrajzolták, animálták, megtervezték, zenéjét megalkották stb.). Ezen természetes személy szerzőket az eljáró tanács a rendelkezésére bocsátott információk és dokumentumok alapján nem tudja személy szerint beazonosítani. Az eljáró tanács azonban kiemeli, hogy általában a filmek, de speciálisan ezen reklámfilmek esetében szerzőnek minősülhetnek a rajzokat és animációkat készítő grafikus(ok), a figuratervező(k), animációkészítő(k). Szerzőnek minősül a szövegíró, a háttérzene szerzője, a film operatőre és rendezője, valamint a film létrejöttében részt vevő egyéb személyek, amennyiben alkotó módon járultak hozzá a videók, reklámfilmek elkészítéséhez. A konkrét esetben és általában a filmalkotások esetében a szerzők beazonosítása ezen utolsó szabály miatt is igen speciális feladat, melyet a gyakorlatban is elsősorban a film elkészítését kezdeményező és irányító filmelőállító (pl. producer, stúdió) tud teljeskörűen megválaszolni, azt az eljáró tanács a rendelkezésére bocsátott információk alapján nem tudja teljeskörűen megállapítani.

Az Sztj. 9. §-ának (1) bekezdése alapján a szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége. A szerző az Sztj. 9. §-ának (2) bekezdése alapján személyhez fűződő jogait nem ruházhatja át, azok másként sem szállhatnak át, és a szerző nem mondhat le róluk. Ebből eredően a kft.2-nél még akkor sem lehetnek az Sztj. 10–13. §-a szerinti szerzői személyhez fűződő jogok, ha egyébként felhasználási szerződéssel vagy jogát ruházási szerződéssel megszerezte a videók szerzői vagyoni jogait.

Ebből eredően a videókat készítő természetes személy szerzők rendelkeznek a kft.2 négy videón fennálló szerzői személyhez fűződő jogokkal:

- a) az Sztj. 10. §-a szerinti nyilvánosságra hozatal jogával – ez a joguk a jelen szakvélemény tárgyát képező ügyben az eljáró tanács rendelkezésére álló információk alapján nem sérült;
- b) az Sztj. 11. §-a szerinti nyilvánosságra hozatal visszavonására vonatkozó joggal – ezen jogukat a természetes személy szerzők a jelen szakvélemény tárgyát képező ügyben az eljáró tanács rendelkezésére álló információk alapján nem gyakorolták, és ezért ezen joguk nem sérült;
- c) az Sztj. 12. §-a szerinti szerzőkénti elismerés és szerzőként történő névfeltüntetési joggal – ez a joguk a jelen szakvélemény tárgyát képező ügyben az eljáró tanács rendelkezésére álló információk alapján a kft.1-videókban történt jogosulatlan felhasználással nem sérült, mivel az eredeti, kft.2-videókon sem került feltüntetésre a nevük;
- d) az Sztj. 13. §-a szerinti integritásvédelmi joggal, ami a mű mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, a mű megváltoztatása és a művel kapcsolatos olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes – az eljáró tanács álláspontja szerint a természetes személy szerzők ezen jogai sem sérültek, mivel a AA, BB és CC videóban csak a céglogó és a cím került megváltoztatásra, ami pedig nem sérelmes a szerzők becsületére és jó hírnevére, míg a DD című műből kivett 9 másodperces jelenetnek a kft.1 videójában történő többszörözése szintén nem sérelmes a jó hírnevükre és a becsületükre.

Az Sztj. fent idézett 106. § (1) bekezdése alapján ahol e törvény szerzőt említ, ott érteni kell az alatt a szerzői jog más jogosultját is. Ilyen más jogosult az, aki az Sztj. 4. §-a szerinti természetes személy szerzőktől megszerezte a szerzői mű szerzői vagyoni jogait felhasználási szerződéssel vagy jogát ruházási szerződéssel az Sztj. 16. § (1) bekezdése alapján.

Az eljáró tanács utal a III/1. pontban tett azon megállapítására, amely szerint az ellenkező bizonyításáig a fenti négy kft.2-videó szerzői jogosultjának a kft.2 minősül az Sztj. 94/B. § (1) bekezdése és 106. § (1) bekezdése együttes alkalmazása alapján.

Ahhoz azonban, hogy a kft.2-t ténylegesen ilyen, a fentiek szerinti szerzői jogi jogosultnak lehessen tekinteni, szükséges, hogy a fenti videók természetes személy szerzői felhasználási engedéllyel, felhasználási szerződéssel vagy jogát ruházási szerződéssel átadják a szerzői vagyoni jogaikat a kft.2-nek.

Az eljáró tanács azonban észrevételezi, hogy a megkereséshez nem került csatolásra semmilyen, az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerinti felhasználási szerződés vagy az Szjt. 63. §-a és 55. § (1) bekezdése szerinti jogátruházási szerződés, amely minden kétséget kizáróan igazolná a kft.2 szerzői jogosultságát, enélkül pedig nem dönthető el minden kétséget kizáróan, hogy a kft.2 a négy videón fennálló szerzői vagyoni jogok jogosultja.

Amennyiben a kft.2 tudja jogátruházási szerződéssel igazolni, hogy a négy videó természetes személy szerzőitől a videók fennálló szerzői vagyoni jogokat megszerezte, úgy ő minősül a négy videó szerzői vagyoni jogosultjának, és akkor az Szjt. 16. § (1) bekezdése alapján ő jogosult a művek bármilyen felhasználását, így azok többszörözését és lehívásra hozzáférhetővé tétellel megvalósuló nyilvánosságához közvetítését is engedélyezni. Ha viszont ezt nem tudja igazolni, akkor a négy videó természetes személy szerzői minősülnek a videók szerzői vagyoni jogosultjának.

A kft.2 az alábbi szerződéstípusokkal tudja igazolni azt, hogy ő a kft.2 négy érintett videójának szerzői jogi jogosultja.

– *Reklámozás céljára megrendelt műre kötött jogátruházási szerződéssel*

Ahogyan azt már az eljáró tanács a fentiekben említette, a szerzőt megillető vagyoni jogok a törvényben meghatározott esetekben és feltételekkel átruházhatók. Ilyen törvényben meghatározott esetet nevesít az Szjt. a reklámozás céljára megrendelt művek tekintetében, ugyanis az Szjt. 63. §-ának (1) bekezdése szerint a reklámozás céljára megrendelt műre vonatkozó szerzői vagyoni jogok a felhasználóra átruházhatók. Az Szjt. 55. §-ának korábban hivatkozott (1) bekezdésével összhangban ebben az esetben is irányadónak tekinthető az Szjt. felhasználási szerződésekre vonatkozó szabályrendszere, többek között az írásbeli forma [Szjt. 45. § (1) és a kifejezett felhasználási (itt: jogátruházási) engedély – Szjt. 42. § (1)].

Ha tehát a kft.2 és a megkeresés tárgyát képező négy kft.2-reklámfilm természetes személy szerzői között reklámozás céljára történő vagyoni jog átruházására irányuló írásbeli szerződés jött létre, és az tartalmazza legalább a jogátruházásra vonatkozó szándékot és az Szjt. 63. §-a által lényegesnek minősített egyéb körülményeket, *a szerzői vagyoni jogok jogosultja a jogátruházás alapján a kft.2 mint megrendelő.*

– *Megfilmesítési szerződéssel*

Az Szjt. 64. §-a szerint a kft.2 négy fenti videója filmalkotásnak is minősülhet, mivel az meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hanggal összekapcsolt sorozata. Az Szjt. 66. §-ának (1) bekezdése alapján a filmalkotás létrehozására kötött szerződés (a továbbiakban: megfilmesítési szerződés) alapján a szerző – kivéve a szöveges vagy a szöveg nélküli zenemű szerzőjét – ellenkező kikötés hiányában átruházza az előállítóra a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való jogot. Az Szjt. 64. § (3) bekezdése alapján pedig a film előállítója az, aki vagy amely (jogi entitás esetében)

saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva annak anyagi és egyéb feltételeiről. Az eljáró tanács rögzíti, hogy a rendelkezésére bocsátott információk alapján nem tudja minden kétséget kizáróan megállapítani, hogy a kft.2 ilyen filmelőállítói szerepet töltött-e be.

Ha tehát a kft.2 és a megkeresés tárgyát képező filmalkotások szerzői között megfilmesítési szerződés jött létre, és az tartalmazza legalább a jogátruházásra vonatkozó szándékot, *a szerzői vagyoni jogok jogosultja a jogátruházás alapján a kft.2 mint filmelőállító.*

– *Felhasználási szerződéssel*

Abban az esetben, ha sem reklámozási célú, sem megfilmesítési szerződéssel nem történt meg a szerzői vagyoni jogok átruházása, a kft.2 a videók természetes személy szerzőitől felhasználási szerződéssel is megszerezhetett kellően széles terjedelmű felhasználási jogot a videókra. Ebben az esetben annak megítélése, hogy a kft.2 mely felhasználási jogokat, milyen terjedelemben, mennyi időre stb. szerezte meg, és milyen terjedelemben minősül olyan személynek, aki/amely engedélyezési jogokat gyakorolhat a videók felhasználására nézve, attól függ, hogy létrejött-e a felhasználási szerződés, és ha igen, milyen tartalommal.

Ha tehát felhasználási szerződés jött létre a videók természetes személy szerzői és a kft.2 között, *a szerzői vagyoni jogokhoz kapcsolódó felhasználási és engedélyezési jogok jogosultja a kft.2 lehet a szerződés tartalmától függően. A felhasználási szerződésben körülhatárolt felhasználási engedély azonban nem jelenti a természetes személy szerzőket megillető vagyoni jogok átruházását [szemben az a) és b) pontokban foglaltakkal].*

3. A szakértő egyéb észrevételei

Az eljáró tanács egyéb észrevételt nem tesz.

Dr. Horváth Katalin, a tanács elnöke

Dr. Sulyok Ádám Miklós, a tanács előadó tagja

Dr. Bánhegyesi Béla, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Akiv Jhirad, Mark Biernacki: Branding in the metaverse – protecting and enforcing IP rights (Szellemi tulajdon-jogok oltalma és érvényesítése a metaverzumban). ILO, 2022. március 21.

a) A metaverzum áttekintése

Az utóbbi időben jelentősen megnövekedett az érdeklődés a „metaverzum” iránt. Bár a metaverzum fogalma még mindig alakulóban van, általánosságban egy olyan tartós virtuális környezetet értenek alatta, ahol a felhasználók egymással kölcsönhatásba léphetnek.

Ez az új környezet egyszerre jelent kihívást és lehetőséget a szellemi tulajdon jogosultjai számára, akik a fogyasztókkal való kapcsolatukat a virtuális világra is ki akarják terjeszteni. Például a védjegytulajdonosok, akik védjegyeiket a metaverzumban kívánják népszerűsíteni, ezt számos eszközzel tehetik meg, beleértve a virtuális hirdetőtáblákat, a virtuális szponzorált rendezvények szervezését, sőt akár virtuális „bevásárlóközpontokat” is, ahol a fogyasztók felfedezhetik a védjegytulajdonosok virtuális kínálatát.

Egyes védjegytulajdonosok már most is aktívan kapcsolatba lépnek a fogyasztókkal a metaverzumban különböző játékkalkulációkon keresztül, valamint virtuális ruházati termékcsaládok értékesítésével.

A metaverzum – hasonlóan a védjegyjogokhoz – oltalmi lehetőséget kínál egyéb szellemi tulajdon-jogok – így szabadalmak, szerzői jogok és mintaoltalmi jogok – számára is.

b) A szellemi tulajdon-jogok védelme és érvényesítése a metaverzumban

A metaverzumban jól végrehajtott marketingtevékenységek növelhetik a márkahűséget (különösen a fiatalabb, a technológiához értő fogyasztók körében), és növelhetik a digitális és a valós világbeli áruk értékesítését. Ahogy azonban egyre több védjegytulajdonos kezd márkás digitális termékeket és szolgáltatásokat kínálni a metaverzumban, a védjegybitorlások és -hamisítások elkerülhetetlenül követni fogják őket. Mivel a jogsértés pontos formáját nehéz megjósolni, a védjegytulajdonosok számára fontos lesz, hogy a metaverzumra is kiterjedő, végrehajtható védjegyvoltalmat biztosítsanak.

Azok a szellemi tulajdon-jogosultak, akik nem biztosítják a virtuális térben szerzett jogait, nehezen tudnak majd fellépni a jogsértések ellen, és nehezen tudják hatékonyan érvényesíteni ezeket a jogait a metatérben. Néhány előretekintő védjegytulajdonos már megtette a szükséges lépéseket, és bejelentette védjegyeinek lajstromozását a metaverzummal kapcsolatos árukra és szolgáltatásokra, beleértve az online virtuális világokban használható, letölthető virtuális árukat, és a virtuális árukat kínáló kiskereskedelmi üzleteket.

Az alábbiakban a metaversenyt érintő védjegyvoltalom néhány újabb példáját közöljük.

- A *Nike* nemrégiben azzal került a címlapokra, hogy az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalánál védjegybejelentést nyújtott be ilyen árukra és szolgáltatásokra számos híres márkája, például a NIKE, a JUST DO IT és az AIR JORDAN logóra.
- A *Converse* szintén több védjegybejelentést nyújtott be, hogy híres védjegyeire – például a jól ismert ALL STAR CHUCK TAYLOR logóra – virtuális árukat és szolgáltatásokat felölelő oltalmat szerezzen.
- Az *Abercrombie & Fitch* madár- és jávorszarvas-sziluett mintáira nyújtott be védjegybejelentéseket virtuális árukra vonatkozóan.

c) Megjegyzés

A metaverzum kihívásokat és lehetőségeket kínál a szellemi tulajdon jogosultjai számára, akik digitális és virtuális áruk és szolgáltatások segítségével új fogyasztókkal kívánnak kapcsolatba lépni. Ahogy egyre több szellemi tulajdon jogosultja kezd árukat és szolgáltatásokat nyújtani a metaverzumban, egyre fontosabbá válik a virtuális áruk és szolgáltatások oltalmának biztosítása a jogsértések elleni küzdelemhez.

Dr. Palágyi Tivadar

Rebekka Schiffer, Svenja Schwandt: Bereit für die virtuelle Welt? (Felkészültünk a virtuális világra?) Lexology, 2022. január 17.

Legtöbbünk számára a metaverzum még mindig rejtély, elfogadottsága és népszerűsége pedig ismeretlen. Tanácsos, ha a védjegytulajdonosok minél előbb cselekednek, hogy az élvonalban legyenek.

A metaverzum egy olyan virtuálisvalóság-konstrukció, ahol a valóság és az online 3D-s virtuális környezet átfedésben van. A cél az, hogy bárki csatlakozhasson a metaverzumhoz, hogy dolgozzon, vásároljon, ismerkedjen, játsszon – a méret és az alkalmazási lehetőségek szinte korlátlanok.

De mit jelent ez a védjegytulajdonosok számára?

Az utóbbi hónapokban világszerte egyre több vállalat nem valódi, hanem virtuális termékekre és ilyen termékeket tartalmazó kiskereskedelmi szolgáltatásokra is lajstromozott védjegyeket a fogyasztási cikkek, például ruházati cikkek, elektronikai cikkek, parfümök, élelmiszerek területén. Ezek a védjegybejelentések azt jelzik, hogy a vállalatok a metaverzumba való belépésre és arra készülnek, hogy vásárlási élményt kínáljanak a virtuális valóságban. Ezek a védjegybejelentések mindenesetre védekezési stratégiaként is szolgálnak a metaverzumban harmadik felek által elkövetett esetleges védjegybitorlások ellen.

A metaverzum a valós világot utánzó virtuális környezeteket hoz létre, ahol a résztvevők márkás termékekkel találkozhatnak, azokat viselhetik és kezelhetik. A védjegy használata ebben a környezetben sérti-e a védjegyjogosult jogait a valóságban ezekkel egyenértékű termékek tekintetében? Vagyis a védjegyjogosultnak külön kell-e védjegyet igényelnie a letölthető virtuális termékekre, ha a valóságban már ő a tulajdonosa ezeknek a termékeknek?

Ezt a kérdést még nem vizsgálták bírósági úton, de gyakorlati szempontból feltételezhető, hogy az online jogsértésekhez hasonló eljárás és logika lesz alkalmazható.

Íme egy metaverzum-forgatókönyv megfontolásra: valaki létrehoz egy metaverzum-társskereső élményt, és a felhasználók ruházati cikkeket vásárolhatnak nem helyettesíthető tokenek (non-fungible tokens, NFT-k) formájában, amelyeket virtuális randevújukon viselhetnek. A randevúra egy virtuális kávézóban kerül sor, ahol képeslapokat lehet olvasni. Az eladásra kínált NFT-k egy része luxusmárkás ruha, a kávézó egy jól ismert lánchoz tartozik, az újságok nemzetközi képeslapok (mind harmadik felek bejegyzett védjegye). Sérti-e ezeknek az NFT-knek a reklámozása és értékesítése a ruhákon, a kávézóban és az újságokban megjelenő védjegyjogokat? Ha ezt az online kiskereskedelemmel hasonlítjuk össze, a válasz valószínűleg igen. Másrészt a szoftver vagy letölthető szoftver (amely vitathatatlanul magában foglalja a letölthető virtuális termékeket is) általában nem tekinthető olyan terméknek, amelynek leírása hasonló, mint mondjuk a ruházaté.

„Ez azt sugallja, hogy a védjegyjogosultak számára sokkal biztonságosabb és körültekintőbb magatartás, ha megfontolják védjegybejelentéseik kiterjesztését a virtuális termékekre, és ellenőrzik védjegyportfóliójukat a már meglevő oltalom tekintetében” – tanácsolják a szerzők, akik közül Rebekka Schiffer ügyvéd, míg Svenja Schwandt szabadalmi ügyvivő.

Dr. Palágyi Tivadar

Jim Al-Khalili: A fizika evangéliuma. Libri, 2022; ISBN: 9789634337447

„Isten így szólt Ábrahámhoz: – Ha én nem lennék, te nem lennél itt.
– Tudom, Uram – válaszolta Ábrahám –, de ha én nem lennék, senki nem gondolna Rád.”
Timothy Ferris: A világmindenség – Mai kozmológiai elméletek – Typotex, 2005

„Nature, and Nature’s Laws lay hid in Night. God said. Let Newton be! And All was Light.” –
Alexander Pope
(Saját fordításban: A természet és törvényei az éjben rejtettek.
Az Úr szólt, legyen Newton! S minden fénybe borult.)

„Amit megfigyelünk, nem maga a természet, hanem a kérdésfeltevésünknek alávetett
természet” – *Werner Heisenberg*

Alaptétel: „Miközben egyfelől kijelenthetjük, hogy a fizika a tér és idő legkisebb és legnagyobb tartományaiban is lehetővé teszi a világegyetem megismerését is, ugyanilyen figyelemreméltónak tartom azoknak a fizikai törvényeknek a felfedezését, amelyek mindezekben a tartományokban egységesen érvényesek. Önök talán nem lepődnek meg ezen, mert természetesnek találják, hogy az emberi léptékben működő természettörvények a tér, idő, energia bármely tartományában érvényesek. Pedig ez a legkevésbé sem magától értetődő.” És „[a] fizika feladata nem merül ki a világ alkotóelemeinek osztályozásában. Helyes magyarázatot kell találnunk a megfigyelt jelenségekre, akárcsak az azokat meghatározó alapelvekre és mechanizmusokra.” (Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből – Osman P.)

Remek könyv a modern fizikáról mindenkinek, akit érdekel a téma. Előképzettség csupán annyi kell hozzá, ami minden intelligens emberben megvan: szellemi nyitottság, és készség, hogy akár igen alapos gondolkodással is igyekezzék megérteni az olvasottakat; továbbá szilárd hit a „Nagy Hamlet-sejtés” igazában: „Több dolgok vannak földön és egen, mintsem bölcselmünk álmodni képes”. S ahogy álmélkodva szemléljük a belőle kitárulkozó képeket a kozmosztól a szubatomi világig, s mindezzel együtt az érzékelhető földi valóságunkat, átérezzük, mennyire csodálatos, megragadó és rejtélyekkel teli a modern fizika és az általa bemutatott világ. Hiszen a kozmosz, ahogyan az erők – amelyeket a fizika megismerni és leírni igyekszik – megformálták, már a pusztta látványával is kápráztató, világunk összetettsége és működése zavarba ejtő, s még rejtélyesebbek a mindezek mélyén rejtőző, a speciális eszközök nélkül láthatatlanul apró építőelemek, és a köztük munkáló erők.

Amikor az Ember felfedezte magának a megismerés örömét, nekiállt megérteni a világot, amelyben élt. Kezdetben megelégedett a mítoszokba foglalt fejtegetések próbálkozásaival, majd Mezopotámiában gyakorlati célokra fejleszteni kezdték az ősmatematikát. A hajdani görögök elhozták az első tudásforradalmat: leginkább a megismerés kedvéért mélyreható kutatásokat végeztek számelméletben, gyakorlati célokkal is a geometriában, fizikai kísérle-

tekkel is gyarapították tudásukat, s bizonyára elmondható, hogy az így kialakult, sokkal inkább a valóságot kutató, fegyelmezett gondolkodással igyekeztek rájönni a természet nagy törvényeire, megismerni a világ felépítését. Tették tehát mindezt úgy, amire már mondható, hogy a modern tudományosság igényének első megjelenése. Ez a kezdet írta a modern fizika előszavát, hogy utána majd 2500 évnyi küzdelmes fejlődés vezessen odáig, amit most „a fizika evangéliuma” igen mértéktartóan elének tár.

A könyv mondandóját megragadóan összegzi eredeti angol címe: *„A világ a fizika szerint”*. Ha pedig az „evangélium” alapjelentését vesszük, azaz jó hír, örömhír, Al-Khalili gondolatmeneteiből az az örömhír világlik ki, hogy a fizika a gondolkodó ember számára rengeteg érdekességgel szolgál világunkról, segít megismerni azt, és még meg is érteni valamennyit bonyolult mélyszerkezetéből. Örömhír, hogy aki akarja, igyekezetének mértéke szerint sokat megérthet a természeti csodák eme végtelen tárából, amelyek ugyan elsődlegesen az élettelen természet sajátjai, de az élet alapjául is szolgálnak. Csak egy példa erre: sokat megtudunk arról, miként határozzák meg a kvantumfizika által leírt mechanizmusok az atomok létét és működését, ezen keresztül a molekulákét is, az élet alapja pedig ez utóbbiakon nyugszik.

Mértéktartóan: A szamurájok ötszáz éve megalkotott becsületkódexének, a Bushidónak aktualizált változatait a mai napig alkalmazzák, nyugati változatokban is. Lényegének összegzését így idézi a Wikipedia: „A szabályok, amelyeket a nemes harcosoknak be kell tartaniuk hivatásuk gyakorlásában, szintúgy a mindennapjaiban – Nitobe Inazō”. Al-Khalili e művéből is kiérződik: *a modern fizika művelőinek Bushidójában a legfőbb szabályok*, hogy az elért eredményeket sose tekintsük a végső igazságnak; a módszeresen elért, ám hihetetlennek tűnő eredményt tartsuk kérdőjel alatt, de ne vessük el kielégítő ellenbizonyítás nélkül; és fogadjuk el, hogy minden új tudás ablakot nyit további, még felfedezetlen dolgok óceánjára. Al-Khalil szavaival: „Így tehát *a nem tudás alázatával vágunk neki ennek az útnak*, amelyben, az igazat megvallva, osztozunk minden gyermekkel és felnőttel, a múlt és a jövő nemzedékeivel is. *Ha elgondolkodunk azon, mit nem tudunk még, talán rájövünk, hogyan tudhatnánk meg*. Mert a történelem folyamán feltett sok-sok kérdésnek köszönhetően kaptunk egyre pontosabb képet az általunk ismert és szeretett világról.”

Némi képletes beszéddel az is bizvást elmondható, hogy a modern tudomány nagy része általában is, benne a fizika pedig különösen megmutatja: jóllehet a mai ember egyetlen egyseges faj, erről nézve megmutatkoznak benne sajátos alfajok. A fizikát tekintve:

- vannak a vérbeli elméleti fizikusok, akik a világ megismerésére irányuló törekvések bűvöletében, az eredmények örömétől ösztönözve művelik tudományukat;
- vannak a világra nyitott, arról minél többet megtudni akarók, akik örömmel ismerkednek az előbbieik eredményeivel, gyakran keresve a nekik érthetetlen dolgok miértjét és hogyanját;

- van az előbbieknél az a változata, akik örülnek az érdekes újdonságoknak, de nem igyekeznek mögéjük is bepillantani;
- vannak, akiket mindez hidegen hagy.

Elsősorban a két középsőbe tartozóknak ajánlható ez a könyv, ám még az utolsóba is azzal, hogy annyi bámulatos dolog van benne világunkról, ami még az ő érdeklődésüket is felkeltheti. Lábjegyzet ehhez: az USA jegybankjának szerepét betöltő FED hajdani nagynevű elnöke, Alan Greenspan híres zárómondata egy előadásához: „Hölgyeim és uraim, ha úgy érzik, hogy nagyon világosan beszéltem, akkor valószínűleg semmit sem értettek az egészből.” Hasonlóképp, ha valaki úgy érzi, minden érthető és logikus abból, amit itt olvas, lásson neki ismét, sokkal alaposabb odafigyeléssel és utángondolásokkal. Érdemes!

A szerzőről a Libri ajánlójából: „Al-Khalili iraki születésű brit elméleti fizikus, a Surrey Egyetem professzora, itt tanít, és itt végzi kutatásait is. 1989-ben szerezte meg a PhD-fokozatát, s azóta több mint száz publikációja jelent meg. *Tizenkét tudományos ismeretterjesztő könyvet írt, melyeket több mint huszonhat nyelvre fordítottak le.*” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

A Wikipedia róla szóló terjedelmes szócikke elmondja, hogy a Surrey Egyetemen ő vezeti a tudomány, valamint a társadalom és a gazdaság közötti kölcsönös kapcsolatokkal foglalkozó részleget. Továbbá, hogy 2014-ben a brit Engineering and Physical Sciences Research egyik vezetőjévé tette a „Lelkesítő Tudósok és Mérnökök Elismerése” programnak. A szócikk hosszan sorolja tudományos kitüntetésait és elismeréseit. Közülük kiemelve:

- 2007 – Royal Society Michael Faraday-díj a tudomány népszerűsítéséért
- 2008 – A Brit Birodalom Tisztje (OBE) kitüntetés
- 2013 – A tudomány tiszteletbeli doktora, Royal Holloway, University of London
- 2016 – a tudomány népszerűsítéséért adott Stephen Hawking-érem első (bevezető) nyertese
- 2017 – a University of York tiszteletbeli doktora
- 2018 – a Royal Society megválasztott tagja (Fellow)
- 2019 – a University of St Andrews (Skócia első, 1413-ban alapított egyeteme) tiszteletbeli doktora
- 2019 – The Asian Awards a tudományban és technológiában elért kimagasló teljesítményért
- 2021 – Commander of the Order of the British Empire (CBE), „Szolgálatiért a tudományban és a tudomány, valamint a társadalom és a gazdaság közötti kölcsönös kapcsolatokban a technológia, a mérnöki tudományok és a matematika terén”.

Mutatós gyűjteménye az elismerésnek, s irigylésre méltó listája, hogy hányféle elismerést kaphat egy kiemelkedő kutató a briteknél.

A Princeton University Press ajánlójából: „A kvantumfizikus Al-Khalili, a New York Times bestsellerszerzője és a BBC műsorának házigazdája e könyvében ámulatba ejtő és megvilágosító erejű bepillantást ad abba, hogy mit tár fel a fizika a világunkról. Rávilágít a

modern fizika által feltárt legmélyebbre ható felismerésekre, s így ösztönöz mindannyiunkat, hogy értsük meg azt, amit ez az alapvető fontosságú tudomány mondhat az univerzumból és magának a valóságnak a természetéről.”

A tartalom összegzéséből ugyanonnan: „Indításként bemutatja a tér, az idő, az energia és az anyag alapvető fogalmait (concepts), majd ismerteti a modern fizika három pillérét: a kvantumelméletet, a relativitáselméletet és a termodinamikát, megmutatva, hogy e háromnak ötvöződnie kell, ha valaha is teljesen meg akarjuk érteni a valóságot. *Csodálatos példák és gondolatébresztő analógiák használatával Al-Khalili megvilágítja az extrém kozmikus és kvantumléptékek fizikáját, a tér spekulatív határterületeit, valamint a fizikát, amely alátámasztja mindennapi tapasztalatainkat és technológiáinkat.* (Egyik rövid megjegyzése egy fejtegetésében, hogy kvantumfizikai tudás nélkül nem találhattuk volna fel a szilíciumcsipet, s így sok egyéb mellett nem létezne a számítógép sem, amelyen könyvét írta – Osman P.). 'Néhány ülésben' felhossa az olvasót, hogy együtt száguldjon a fizika legnagyobb eszméivel. *A fizikát úgy tárja elénk, mint egy rettenthetetlen emberi törekvést a mind alapvetőbb elvek megismerésére,* amelyek pontosan megmagyarázzák a természet világát, amelyet magunk körül látunk, s mint egy vállalkozást, amelyet olyan alapértékek vezetnek, mint a tisztesség és a kétely. A tudás, amelyet a fizika felfedez, egyszerre tesz bennünket képessé sorsunk irányítására, s tanít alázatra, a fizika pedig továbbra is bátran kutatja az ismeretlent.

Ez a mély tudással és bölcsességgel teli mű *megismerhetővé és magával ragadóvá teszi a legrejtélyesebb tudományos eszméket is,* és segít megérteni, miért fontos a fizika mindenkinek. *Arra ösztönöz, hogy vegyünk részt a nagy kalandban, amelyet az igazság keresése jelent a környező világunkban.*”

Különösen fontos elmondanunk, *mi nincs e könyvben:* képletek, egyenletek, bármilyen matematikai apparátus. E „[t]án csodállak, ámde nem szeretlek, S képzetem hegyvölgyedet nem járja” (Petőfi Sándor: Az Alföld) világ, amelynek megjelenése elijeszti a köznapi olvasók nagy részét, a legcsekélyebb mértékben sem jelenik meg itt. Al-Khalili csak szavakban említi olykor a matematika szerepét az épp elmondottakban.

Innentől a könyv szóljon önmagáért

Erről szól: „Kétségtelen, hogy sok ember soha nem szeret bele a fizikába, ellentétben azzal, ahogyan velem történt. Talán saját elhatározásból fordultak el a tudománytól, talán másoktól hallották, hogy a tudomány nehéz – csak a güzüknek való. Annyi biztos, hogy nem kevés fejfájást okozhat, amíg az ember végül felfogja a kvantummechanika finomságait. Pedig a világegyetem csodáit mindenki élvezheti – élveznie is kell –, és az alapismeretek elsajátításához nem szükséges egy életen át tanulnunk.” – „Nem kevés fejfájást? Finoman szólva! Alighanem itt némi „caveat”-nak kell következnie: praktikus mértéktartásra inteni az olvasót arra vonatkozóan, mit ért meg a legtöbbünk „a kvantummechanika finomságaiból.” Enyhén szólva nem mindent. Emlékezetes Einstein idegenkedése ezzel a mindent alapjainban átformáló új tudománnyal szemben: „Isten nem kockajátékos!” A javasolható olvasói

magatartás, hogy próbáljunk minél többet megérteni, a többit úgy elkönyvelni, hogy ilyen is van, a természet bonyolultságát pedig nem a mi intelligenciánkhoz méretezték, s tovább olvasni ahelyett, hogy csalódottan lemondanánk a továbbiakkal való ismerkedésről. Menni fog az az így kimaradók ellenére is.

„Ebben a könyvben azt igyekszem bemutatni, mitől csodálatos a fizika, miért olyan alapvető tudomány, és miért annyira fontos a világ megértéséhez. A mai fizika áttekintése és hatóköre egészen lélegzetelállító. Ma már (szinte) mindenről, amit a világon magunk körül látunk, tudjuk, hogy miből van, és mi tartja össze [bár a továbbiakban ezzel kapcsolatban bőven esik szó 'sötét anyagról' és 'sötét energiáról', amelyek egyelőre sokkal inkább a jelenlegi tudás szerinti konstrukcióba jól illeszkedő elemek (horribile dictu sejtések), mintsem a tudomány szigorú szabályai szerint igazolt létezők – Osman P.), az univerzum fejlődését a téridő kialakulását követő töredékmásodpercig vissza tudjuk követni (inkább a matematikai modellek konzisztenciájában, mint a kísérletileg igazolt tényekben – Osman P.), a fizikai természettörvények ismerete alapján pedig olyan technológiákat fejlesztettünk és fejlesztünk ki továbbra is, amelyek teljes egészében átformálták az életünket – mindez valóban lenyűgöző. Miközben ezt írom, még mindig azon tűnődöm, hogyan lehetséges, hogy valaki ne szeresse a fizikát?”

„Ez a könyv a fizika legmélyebb és legalapvetőbb gondolatainak egy részével kívánja megismertetni az olvasót. Az általam említett témákkal valószínűleg nem is találkoztunk az iskolában. Lehetséges, hogy néhány olvasónak ez a könyv lesz az első találkozása a fizikával – és talán arra csábítja, hogy igyekezzon még többet megtudni róla, esetleg egész életében kutatással és felfedezéssel foglalkozzon, ahogy velem is történt. Másoknak, akik a kezdet kezdetén rosszul álltak hozzá, azt jelentheti, hogy újból nekifutnak. (Akiben van intellektuális érdeklődés a természet csodáira, higgye el, megéri a próbálkozás. Csodálatos az áttekintés, pompás az élénk táruló világ, és Al-Khalili remekül ír: világosan, logikusan és abszolút olvasmányos gördülékenységgel – Osman P.) Bizonyára nagyon sokakat csodálattal tölt el, hogy az emberiség a megismerés vágyától hajtva milyen messzire eljutott.

Használható ismereteket szerettem volna nyújtani arról, amit a fizika képes közölni a világ természetéről, ezért kiválasztottam egy csokorra valót a modern fizika legfontosabb fogalmai közül, és megpróbáltam bemutatni, hogyan függenek össze egymással. (Félreértés elkerülésére: a 'használható ismeret' itt sajátos értelmű. Remekül használható ismeretek a világ megértéséhez, de a gyakorlati alkalmazhatóságot ne várjuk tőle. Nem válunk képessé megalkotni a következő, kvantummechanikán alapuló elektronikai eszközt, de még megérteni sem a meglévők működését. Az irodalom és a zenetudomány is segít érteni a műveket, de a laikus olvasót nem teszi képessé újabbak alkotására – Osman P.)

Ennek a szellemi tájképnek széles horizontját fogjuk áttekinteni a legtágabb, kozmikus léptékektől a legparányibb kvantumszintig, a természettörvények egyesítésére irányuló törekvésektől az élet működését meghatározó legegyszerűbb fizikai elvekig, vagy az elméleti kutatás spekulatív horizontjaitól a mindennapi tapasztalatok és technikák mélyén rejlő fi-

zikáig. Újfajta szemléletmódot kínálok az olvasónak, olyan gondolatokat, amelyeket mi, fizikusok megtanultunk elfogadni, *de a szakértők legszűkebb körén túl másokkal nem sikerült igazán jól megértetnünk.* (Itt jön az, hogy izgalmas tudni a létéről, de felfogni a mikéntjét már egy más dimenzió. Végül is, nem olyan nehéz elképzelni az Al-Khalili által felvázolt egyik elméletet, amely szerint az univerzumunk a maga saját törvényeivel – amelyek nélkül nem alakulhatott volna ki az anyag szerkezete, így a mai anyagi világ és abból az élet sem – csak a multiverzum egyik buborékja, amilyenből számtalan különféle lehet. Megérteni ennek valóságát, ez már a nagyon kevesek kiváltsága, s még az is bőven meglehet, ő is utal erre, hogy a tetszetős elmélet mögött csak az alkotó fantázia munkál – Osman P.) Például szubatomi szinten az egyes részecskék nagy távolságból is azonnali kommunikációra képesek, ami ellentmond a józan észnek. Ez a nemlokalitás nevű tulajdonság arra kényszeríthet minket, hogy végső soron a tér egész szerkezetére vonatkozó tudásunkat átírjuk. Sajnos azonban sok nem fizikus – sőt mi több, egy-két fizikus is – félreérti, vagy félreértelmezi, hogy ez valójában mit is jelent.”

„A megértés nehézségeihez: A fizika alapfogalmaival foglalkozó tudományos népszerűsítő könyveket gyakran éri olyan kritika (rendszerint az elméleti fizikusok részéről), hogy nem mindig segítik a laikus olvasókat az ilyesfajta gondolatok megértésében. Szerintem ennek az az oka, hogy azok a fizikusok, akik igazán jól értik ezeket a fogalmakat – akik szakcikkeket írnak kutatásaikról és új elméleteket állítanak fel –, abban nem feltétlenül a legjobbak, ahogy saját gondolataikat elmagyarázzák a nem fizikusoknak. Másfelől viszont, akik gyakorlottabban és ügyesebben ismertetik meg a nagyközönséget saját munkájukkal, esetleg nem értenek elég jól egyes fogalmakat, hogy túl tudjanak lépni az egyszerű analógiákon. De még annak is, aki érti a fizikát és (remélhetőleg) jól kommunikál a nem fizikusokkal, nem kis nehézséget jelent elmagyarázni mondjuk a mértékinvariancia, dualitás, örökös infláció, holografikus elv, konform térelméletek, anti-de Sitter-terek vagy vákuumenergia fogalmát anélkül, hogy a mögöttük meghúzódó és a teljes megértéshez elengedhetetlen bonyolult matematikai apparátust használná.” – Ami azonnal és véglegesen kizár mindenkit, aki nem járatos a felsőfokú matematika felhasznált részeiben. Ez utóbbi csapdát kerüli el Al-Khalili azzal a kompromisszummal, hogy itt semmi matematikát sem használ.

Álljunk meg itt egy kis elgondolkodásra, La Mancha lovagja ide jobban illő eredeti sorait idézve, mit is jelent a modern fizika célkitűzése:

„To dream the impossible dream” – megálmodni a lehetetlen álmot, jelen esetben innen a félreeső bolygóról, minden igyekezetünk mellett is fogyatékos eszközeinkkel megismerni a természet legnagyobb titkait. Ami a kozmoszt illeti, nincs másunk, mint érzékelni különféle elektromágneses sugárzásokat, újabban már gravitációs hullámokat is, azzal a nehezítéssel, hogy a sugárzások fénysebességgel utaznak ide, így időben egyre távolabbi objektumokról és történeésekről tudósítanak, s már tudjuk, hogy az utuk sem feltétlenül egyenes. Jönnek hozzá még a kozmoszból érkező anyagi részecskék, némelyik gyakorlatilag szinte megragadhatatlan, mindehhez még sejdítjük, hogy az érzékelhető anyagi világ csupán kis töre-

déke a sötét anyaggal és sötét energiával teljesnek – és ennyiből rakjunk össze egy valóban helytálló képet a világról s annak törvényeiről, a tudomány igényességének megfelelő modern fizikát! S ez még csak a makrovilág – nem soroljuk az akadályokat, amelyek hasonlóképp lehetetlen álommal teszik a szubatomi megismerését.

„To fight the unbeatable foe” – a természet mindaddig elzárkózik tőlünk, amíg tudásunk eredményeivel és a megismeréshez szükséges eszközeinkkel és technikáinkkal fel nem küzdjük magunkat arra a szintre, ahol már sikerrel tárjuk fel a titkait.

S mindehhez, az emberi gyarlóságról: „To right the unrightable wrong” – a tudás és az eszköztár fejlesztése az emberiség aktív együttműködését igényelné, s persze rengeteg pénzt. Az együttműködések mikrovilágait a kicsinyes féltékenységek, irigységek, öncélú vagy épp tétre menő versengések nehezítik, és sorolhatnánk, makrovilágait a politikai és geopolitikai szembenállások, az ütköző gazdasági érdekek, és így tovább. S mindehhez jön a mai, pénz-alapú gazdasági értékrend, ahol a legfőbb úr a befektetések megtérülése, aminek a legtöbb esetben már rövid távon érvényesülnie kell. A kutató számára az „unrightable wrong” része, hogy rendszerint képesnek kell lennie finanszírozást nyerni a kutatásaihoz, amihez viszont felmutatott eredmények kellenek – s ez rendkívül nagy hátrányba hoz mindenkit, aki olyan témába vág, amely egyhamar nem hoz a szponzorokat meggyőző eredményeket. Így lép be a „to bear with unbearable sorrow” sor, ami jelen esetben azt jelenti, hogy a tudományért akkor is meg kell küzdeni e nem igazán bátorító helyzettel. Akinek ehhez nincs elegendő ereje vagy eltökéltsége, és elég jó a szakmában, az elmehet remekül fizetett pénzügyi termékfejlesztőnek... ahogy a híres Quantok példái mutatják.

Szakirodalom-javaslat mélyebben érdeklődőknek: „Persze ha mélyebben el akarunk merülni az általam csak röviden érintett témák bármelyikében, *rengeteg kiváló műhöz fordulhatunk. Könyvem végén felsorolok néhány olyan művet, amelyet a legkönnyebben elérhetőnek, ugyanakkor közérthetőnek tartok. A felsoroltak közül többen a tudományos haladás útját írják le – hogyan fejlődött a fizika az ógörögök óta eltelt évezredek alatt, hogyan születtek a felfedezések, elméletek és hipotézisek, és később hogyan avultak el. Sok esetben a világ-egyetemről szóló addigi felfogásunkat alapjaiban felforgató forradalmakra koncentrálnak, ezek főszereplőiről beszélnek.*”

A tartalomhoz: „Ennek a rövid könyvnek a keretében én *nem tekintek vissza a megtett hosszú útra*, ahogy arra sem vesztegetek sok szót, hogy meddig kell még eljutnunk (miután fogalmam sincs róla, bár gyanítom, hogy nagyon messzire). Mindenesetre a 8. fejezetben arra is kitérek, amiről pontosan tudjuk, hogy nem tudjuk.” – Megalapozhatatlan lenne bármi súlyozással próbálkozni, mely fejezetek, részek a legérdekesebbek. Teljesen szubjektív véleményként: akit a modern fizikai hihetetlenül vakmerő elméletállítási próbálkozásai érdekelnek, semmiképp se hagyja ki a 8. fejezetet!

„Egyetlen konkrét elmélet mellett sem fogok kiállni. Például amikor a kvantummechanika és az általános relativitáselmélet összeegyeztetéséről (a modern elméleti fizika Szent Grál-

járól) lesz szó, az ezen fáradozó táborok egyike mellett sem teszem le a garast: nem vagyok sem a húrelmélet, sem a hurok-quantumgravitáció követője, miután egyik sem szakterületem. Ami pedig a kvantummechanika értelmezését illeti, nem vagyok sem 'kopenhágai', sem a 'sokviláginterpretáció' híve. Ez azonban nem akadályoz meg abban, hogy egyik-másik kérdés kapcsán időnként vitába bocsátkozzam. (Számunkra ez utóbbi többoldalú megközelítést, megvilágítást jelent, ami nemcsak érdekes, de bepillantást enged az útkeresések sokféleségébe is – Osman P.)

Igyekszem nem túlságosan elveszni a filozófiai és metafizikai eszmefuttatásokban, pedig erre nagy a kísértés, amikor az ember a fizika homlokterében álló mély gondolatokat érinti, legyen szó a tér és idő természetéről, a kvantummechanika különféle értelmezéseiről vagy magának a valóságnak a jelentéséről. Nem gondolom, persze, hogy a fizikához ne lenne szükség filozófiára. Hogy némi képet kaphassunk arról, mennyire elemi szinten érinti a filozófia az én tárgyamot, hozok egy példát: az olvasó talán meglepetéssel hallja, hogy a fizikusok még a fizika alapvető feladatának meghatározásában sem értenek egyet. Azt kell-e leírniuk, hogy milyen a világ valójában, mint Einstein gondolta – azaz rátalálni a végső igazságra, amely ott van valahol, csak felfedezésre vár –, vagy elég modelleket alkotni a világról, és a soha meg nem ismerhető valóságról megállapítani a lehető legtöbbet, amit egyáltalán tudni lehet. Ebben a kérdésben én Einstein pártján állok.”

A „filozófia” alapjelentése „a bölcsesség szeretete”, mai jelentése, az Akadémiai Kiadó Magyar értelmező szótára szerint „[a] természet és a társadalom, a gondolkodás és a megismerés legáltalánosabb törvényeit kutató és rendszerező tudomány; bölcsélet.” Mint minden tudomány, a tökélyt közelíteni akaró, folyamatosan fejlődő, alakuló, vitákkal és ellentétekkel is szabdalt. Ezért csak úgy képes értelmezni, értékelni és leírni a fizikát, ahogyan az a jelenlegi állása szerint tőle telik, s így tudja hol segíteni, hol nehezíteni a fizika eredményeinek értelmezését és értékelését, s mindezzel annak fejlődését – különösen, ha erre más társadalmi erők is rátelepszének. Tudjuk, mi áll az állam és az egyház szigorú szétválasztása között, és ismerjük a vallás és a tudomány konfliktusait is. A végső szavak kimondásától – netán valamiféle bölcs és helytálló szintézistől – még nagyon messze vagyunk, talán sohasem jutunk odáig. A filozófia módszertana így is segíthet, különösen az episztemológiával és a filozófiai logikával. (Al-Khalili: „A fizikai kutatás abban áll, hogy magyarázatokat keresünk, de csak akkor tudunk belevágni, ha előbb feltettük a megfelelő kérdéseket. *Ebben pedig a filozófusok jók igazán.*”) Ami pedig a gondolkodó, kutató ember küzdelmét illeti a nagy, végtelenül összetett, bonyolult és rejtőzködő Ismeretlennel, oldálvlasztás nélkül idézzük Heisenberg híres szavait (azonos tartalmú kijelentést Sir Isaac Newtonnak is tulajdonítanak): „A természettudományok kelyhéből az első korty ateistává tesz, a pohár alján azonban Isten vár rád.” (Werner Heisenberg, *Across the Frontiers*, New York 1974.) Talán szintúgy nem erőltetett némi párhuzamot találni a Ding an sich koncepciója (Immanuel Kant), és a Heisenberg által felállított határozatlansági reláció között, amely korlátozza a bizonyos fizikai mennyiségekről egyidejűleg megszerezhető ismereteink pontosságát. S egyelőre még

vitathatatlanul ott tartunk, hogy másként is beleütközünk a végső megismerés határaiba, akár az univerzum, akár az élet eredetét kutatjuk. Eljutunk odáig, hogy egy – egyelőre bizonyíthatatlan – kozmikus jelenségtől eredeztetjük a kozmosz és benne az anyag és a vele egyenrangú energia létrejöttét, hihetetlen pontossággal felvázoljuk ennek időbeli menetét (Al-Khalili előbbi szavaival: a kezdetet követő „töredékmásodpercig”), de semmi biztosat sem tudunk arról, mi indította ezt el, és mi volt előtte. Roppant jellemző a fejlődésre, hogy ma már a híres-nevezetes „Nagy bumm” elméletét is megkérdőjelezzük: a kvantummechanika legújabb felvetéseinek egyike, hogy a tér és az anyag szemcsés, létezik az elméletileg lehetséges legkisebb nagyság, ez pedig kizárja a Nagy Bumm kezdetét jelentő híres singularitást, vagyis hogy kezdetben a világegyetem egész anyaga egy végtelenül kicsi és sűrű pontban összegeződhetett volna.

Al-Khalili erről így szól: „Sok nem tudós szemében az univerzum keletkezésének modern kozmológiai elméletei sem jobbakké az általuk kiszorított vallási mitológiáknál – és ha a mai elméleti fizika néhány különösen spekulatív fogalmára gondolunk, talán valamennyire igazuk is lehet. Ám annyit meggyőződéssel kijelenthetünk, hogy racionális elemzések és gondos megfigyelések révén mára meglehetősen sokat megtudtunk a világegyetemről. *Azt is biztonsággal kimondhatjuk, hogy a fennmaradó rejtélyek sem természetfeletti erőknél tulajdoníthatók.* Csak egyelőre még nem ismert jelenségekről van szó, amelyeket remélhetőleg az értelem, a racionális vizsgálat és igen, a fizika segítségével valamikor teljesen meg fogunk érteni.” – Ami teljes bizonyossággal elmondható: nyilvánvalóan fogalmunk sem lehet, vajon meglévő tudásunk mennyiségben és minőségben hogyan viszonyul mindahhoz, amit még nem tudunk. Ismereteink egyelőre gyorsulva bővülni látszanak, s a technikai fejlődés egyelőre azt valószínűsíti, hogy ez a trend tartósan fennmarad. Ám ami a „biztonsággal kimondható” állítást illeti, ki-ki magának dönti el, vajon ez nem maga is egy hit megnyilatkozása-e.

Meglepő vallomás: „Egy szó, mint száz, én azt állítom, a fizika eszközöket ad a kezünkbe az egész világegyetem megértéséhez. A fizikai kutatás abban áll, hogy magyarázatokat keresünk, de csak akkor tudunk belevágni, ha előbb feltettük a megfelelő kérdéseket. Ebben pedig a filozófusok jók igazán.”

Most pedig mazsolázgassunk még egy kicsit!

A kutatási módszertanhoz: „A 11. század elején Ibn al-Hajszam középkori tudós al-Sukuk (Kétségek) néven filozófiai mozgalmat indított, és rengeteget írt – elsősorban a görögök égi mechanikájával kapcsolatban – arról, hogy az embernek meg kell kérdőjeleznie a múltbeli tudást, nem szabad bizonyítékok nélkül elhinni, amit hall. Ezért volt a fizika mindig is empirikus tudomány, amely a hipotézisek és elméletek kísérleti ellenőrzésének tudományos módszerére támaszkodik. Mindazonáltal a fizika legnagyobb felfedezései közül jó néhány nem valódi kísérletekből vagy megfigyelésekből, hanem 'gondolatkísérletekből' levont logikai következtetés útján állt elő, amikor a fizikus egy hipotézis következményeit egy elképzelt

kísérlettel ellenőrzi. Lehetséges, hogy ezt a kísérletet a gyakorlatban végre sem lehet hajtani, pusztán a logika és a gondolkodás alapján mégis értékes eszközt ad kezünkbe a világ megismeréséhez. *A leghíresebb gondolkísérleteket Einstein végezte*, a relativitáselméletet is ilyenek segítségével dolgozta ki. A felállított elméletet azután már valóságos laboratóriumi kísérletekkel is ellenőrizni lehetett.” – Klasszikus példa a fény elhajlása erős gravitációs térben. Ezt igen hamar igazolták is megfigyeléssel, az pedig kiemelést érdemel, hogy a csillagászat eszközt teremtett magának belőle: a fényelhajlás által létrehozott „gravitációs lencsék” kihasználásával segítik a nagyobb felbontású megfigyelést. A gravitációs hullámok ugyancsak einsteini hipotézisét pedig nemrég igazolták.

Pár gondolat a téridőről: „A tér és idő jelentésével kapcsolatban nem csoda, ha nehézségekbe ütközünk, hiszen mi magunk is a foglyai vagyunk. Nagyon nehéz gondolatban kilépni a tér és idő keretei közül, és kívülről ’látni’ a valóságot.”

„A newtoni fizika egyik fontos ismertetőjegye, hogy feltevése szerint a tér és az idő a bennük levő anyagtól és energiától függetlenül létezik. Jóval később Descartes azt mondta ki, hogy a tér pusztán a testek közötti távolság. De vajon igaza volt-e Newtonnak? A mai tudásunk szerint a válasz: igen is, meg nem is. (Elnézést.) Igaza volt abban a tekintetben, hogy a tér valóságos – nem csak a dolgok közötti hézag, ahogy Descartes vélte. Viszont tévedett abban, hogy a tér abszolút értelemben létezik, függetlenül a tartalmától. Ez a két kijelentés ellentmondásosnak tűnik, amíg meg nem ismerkedünk az einsteini relativitással. *Einstein bebizonyította, hogy abszolút tér és abszolút idő mint különálló egység nem létezik.*” – Itt a két relativitáselmélet részletes tárgyalása következik. „Einstein relativitáselmélete arra tanít, hogy a dolgokat a négydimenziós téridőben kell szemlélni, amelyben a térbeli és időbeli távolságok mindig a nézőponton múlnak. Egyik megfigyelő sem állíthatja jogosan, hogy az ő térbeli-időbeli nézőpontja helyesebb, mint bárki másé, mert az idő és a tér egyesítése után mindannyian egyet fogunk érteni. *A külön tekintett tér és idő egy-egy nézőpontja mindig relatív, az egyesített téridő viszont abszolút.*” – Furcsa dolog az idő. Alighanem a makrovilág egyetlen része, amelynek létét közvetlenül nem érzékeljük, csak változások révén. Az evolúció az életbenmaradásunk eszközeként belénk ültette a tér érzékelését – számos fajba még inkább, pl. amelyek az ágról távolabbi ágakra ugrálnak –, de az idő érzékelése csak a gondolkodással tudatosul. A fizikának kell elhinnünk, hogy objektív létező. És minő szép is lenne az emberiség égető problémáinak megoldását az előbbieik analógiájára valamilyen társadalmi-gazdasági-politikai egyesített téridőben megtalálni!

„Ahogyan Einstein speciális relativitáselmélete egyesíti a teret és az időt, úgy kapcsolja össze általános relativitáselmélete a téridőt az anyaggal és energiával. A következő fejezetben ezt alaposabban is kifejtem, hogy a newtoninál mélyebb magyarázatot adjak a gravitáció fogalmára.” „Sajnálatos módon annak, aki jobban kedveli a bonyolult gondolatok egyszerű, nem pedig tömény matematikai nyelven való kifejtését, a fizikus legtöbbször képtelen helyesen vagy egyáltalán bárhogyan is elmagyarázni, miért lassul le az idő erős gravitáció jelenlétében. Én most mégis megpróbálom.” – Ez következik, benne a következő tétellel.

„Az általános relativitáselmélet szerint az anyag és energia gravitációs teret hoz létre, a tér-idő pedig nem más, mint ennek a térnek a 'strukturális minősége'. *A téridő által tartalmazott anyag nélkül nem létezik gravitációs tér, tehát tér és idő sem.*” – A modern fizikáról szóló könyvek visszatérő tétele, hogy az ősrobbanás után az anyag/energia létrejötté hozza létre a teret és az időt. (Roppant praktikus: eleve kizárja a kérdést, hogy mi volt annak előtte!)

Al-Khalili elmondja, miként küzdött maga Einstein is évtizedeken át a téridő-koncepció finomításával. „Két évvel azután, hogy elkészült az általános relativitáselmélet kidolgozásával, írt egy népszerű tudományos könyvet *A speciális és általános relativitás elmélete* címen, amelyet először Németországban adtak ki 1916-ban. Életének ezután következő négy évtizede alatt, ahogy egyre mélyebben megértette, hogy mit mond a matematika a világegyetemről, újabb és újabb függelékeket biggyesztett a könyvecskéhez. *1954-ben, egy évvel a halála előtt írta meg az ötödik, utolsó függelékét: két tucat oldalnyi prózát, a legmélyebb gondolatokkal, amelyeket emberi elme valaha is alkotott.* Az Einstein által leírt gravitációs tér, amelyet az anyag pusztja létezése hoz létre, több mint pusztán egy hatás tartománya a téren és időn belül. Maga a téridő. Könyvecskéjének 5. függelékében Einstein hosszasan fejtegeti erre vonatkozó gondolatait. Az 1954-es kiadás új előszavában így ír: 'a téridő nem szükségképpen olyasmi, aminek külön, a fizikai valóság valóságos objektumaitól független létezését kell tulajdonítanunk. A fizikai objektumok nem a térben helyezkednek el, hanem térbeli kiterjedéssel bírnak. Ily módon az üres tér fogalma értelmetlenné válik.'” – Egy rövid, laikusnak hajmeresztő gondolatmenet szól az üres tér energiájáról, „amelyre kvantum-vákuumként szoktunk utalni”.

Valaha az iskolában megtanultuk, hogy két mozgó pont egymáshoz viszonyított sebességét illetően e sebességek összeadódnak. Jó, érthető. Ám jött a fénysebesség, s vele „az ész megáll, és egyhelyben zokog” pillanata: a fénysebesség arisztokratikus elkülönültségben állandó és nem adódik össze. Hasonló volt az univerzum tágulásának kérdése is. Kezdetben a laikusnak olyasvalamiképp próbálták szemléltetni, mint egy felfúvódó gömböt, majd jött a fejlettebb, megrázó közlés: „a tágulás a tér minden pontjában, mindenütt jelen van”. Pár részlet Al-Khalili erről szóló alfejezetéből:

„Még egy utolsó gondolatot kívánok kifejteni, mielőtt továbblépek. A téridő görbületével kapcsolatban él egy közkeletű tévedés, amely nyilvánvalóvá válik, amikor a fizikusok az univerzum tágulását írják le. Ha a téridő egyetlen hatalmas négydimenziós tömb, mit jelent, amikor a fizikusok a tágulásáról beszélnek? Hogyan tágulhat valami, ami magában foglalja az időt is? Hiszen a 'tágul' szó olyasmire utal, hogy valami időben változik, de hát ez a valami az időt is magában foglalja! A megoldás az, hogy a térnek a teleszkópjainkkal megfigyelhető tágulása nem jelenti az időkoordináták megnyúlását is. *Valójában nem a tér-idő nyúlik meg, hanem csak a három térkoordináta tágul, ahogy telik az idő.* Bár a téridő bizonyos értelemben demokratikus, és az idő is csak egy dimenzió a négy közül, az általános relativitáselmélet egyenleteit algebrailag úgy alakíthatjuk, (vagyis némileg más formába

önthetjük), hogy mindegyik távolságot megszorozzuk egy 'skálatényezővel', amely az idő múlásával egyre nagyobb lesz, így csak a tér fog tágulni.”

Kipillantás a következőkre: „Akármennyire mély gondolatok is ezek, mindaz, amit ebben a fejezetben a téridőről leírtam, csak a modern fizika három alappilléreinek egyikéből származik. Csakhogy a relativitáselmélet szerint a tér sima, folytonos. Ha azonban ráközelítünk, egyre kisebb és kisebb skálán nézzük, végül eljutunk a modern fizika második alappilléreinek, a kvantummechanikának a birodalmába, ahol minden homályos, a véletlen és a bizonytalanság játékszere. Mi történik hát a térrel és idővel a legrövidebb távolságokon és időintervallumokban? Talán maga a téridő is szemcséssé válik, 'pixeles' lesz, mint a felbontásának nem megfelelően felnagyított kép? Lehetséges. Hamarosan erre is rátérünk.

A relativitáselmélet tömbuniverzumából az is következik, hogy az időt statikusnak, változatlanak foghatjuk fel, a múlt, jelen és jövő együtt jelenik meg a négydimenziós téridőben. *A fizika harmadik alappilléreéből, a termodinamikából viszont az derül ki, hogy nem helyes az időt úgy felfogni, mint 'pusztán' az egyik dimenziót. A termodinamika a rendszerek időbeli változását írja le. Mi több, az időhöz irányt is rendel, ami a három térdimenzió nélkül így. Függetlenül attól, hogy mi is úgy érzékeljük, az idő egy irányban folyik – ami onnan ered, hogy emlékezünk a múltra, a jelenben élünk és elképzeljük a jövőt –, az időnek megvan a maga, a múlttól a jövő felé mutató iránya, és ez kissé elrontja a tömbuniverzum szép szimmetriáját.*

És mindezzel még csak a megismerés útjának elején járunk.

Dr. Osman Péter

Jamie Susskind: *Politika a jövőben. Életünk a technológia uralta világban.* Athenaeum Kiadó, 2022; ISBN: 9789639797840

„Politikai eszméink többségét egy olyan világ leírására álmodták meg, amely nem létezik többé. Újakra van szükségünk, és ezeken az oldalakon meg is próbáltam előadni néhányat.”

(S vajon létezett-e olyan világ valaha is? Forrásmegadás nélküli idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

„Útmutatást szeretnék írni, nem pedig kiáltványt. A technológiák és eszmék némelyike új és ismeretlen lehet, de legalább a célunk éppoly ősi, mint maga az emberiség: az, hogy úgy kell néznünk a világot, hogy össze tudjuk kapcsolni az idegennek szóló ámulat és az ismerősnek szóló üdvözlés mozzanatát.

„E könyv kiinduló tétele az, hogy a tudomány és a technológia kérlelhetetlen haladása szükségképpen átforgatja azt, ahogyan együtt élünk, ez pedig a politikára nézve is mélyreható és dermedtő következményekkel fog járni. Sem intellektuális, sem filozófiai, sem morális téren nem állunk még készen arra a világra, amelyet teremtünk. A következő évtizedben olyan gondolkodásmódok kérdőjeleződnek meg majd, amelyekkel együtt él az emberiség több száz, vagy több ezer éve. Új viták, nézeteltérések, mozgalmak és ideológiák bukkannak fel. Legszilárdabban rögzült feltevéseink egyikét-másikát újra kell gondolnunk vagy épp teljességgel elvetnünk. Együtt kell újra kitalálnunk, mit is jelent szabadnak vagy egyenlőnek lenni, hogy mit jelent a hatalom vagy a tulajdon birtoklása, sőt azt is, hogy mit értünk az alatt, hogy egy politikai rendszer demokratikus. A jövő politikája a legkevésbé sem fog emlékeztetni a múltéra.”

Izgalmas felütés, s benne a kulcskérdés, vajon a modern idők tekintetében mennyire helytálló Susskind tétele a világunkról: azt valóban „mi teremtyük”, vagy mennyire inkább tőlünk már független, elsősorban gazdasági erők tevékenysége alakítja, amelyeket nem, vagy csak korlátozottan tudunk uralni. Utóbbi esetben a döntő kérdés, mennyire képesek azok az érdekeik alá rendelni a politikát. Ehhez csupán egy megjegyzést teszünk. A vállalatok sok mindent mondanak, olykor tesznek is PR- és marketingcéllal, de a tényleges magatartásukat és gyakorlatukat a cég mindenek felett álló érdeke határozza meg: hogy pénzben mérve mindinkább sikeres legyen. Magától értetődik, hogy a politikai befolyásukat is ennek szolgálatába állítják. Arra törekcsenek, hogy ez a befolyás minél nagyobb legyen, sőt, ha tehetik, a politikát a számukra fontos területeken – ha közvetett utakon-módokon is – részben-egészben maguk csinálják.

Susskind finoman szólva nem etatista. Világnézetét, mondandóját értékrendi alapját világosan megmutatja egy Yuval Noah Hararitól (Homo Deus – A holnap rövid története c. könyvről az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2021/4. számában szoltunk) átvett idézet: „Bárki, akinek volt már dolga az adóhatósággal, az oktatási rendszerrel vagy bármi-

lyen összetett bürokráciával, tudja, hogy az igazság csupán csekély jelentőséggel bír. Sokkal fontosabb, mi van az adatlapunkra írva.”

A küszöbön álló világról: „A huszadik századi politikát egyetlen központi kérdés uralta: mekkora részét határozza meg a közösségi életnek az állam, és mennyi maradjon a piacnak és a civil társadalomnak? A politikailag mostanában éretté váló nemzedék egészen másról fog vitatkozni: milyen mértékig irányítsák és igazgassák az életünket nagy hatalmú digitális rendszerek – és milyen feltételekkel. *Ez a kérdés áll a Politika a jövőben középpontjában.*

Az előrejelzések szerint a következő évtizedek során elképesztő kapacitású informatikai rendszereket fogunk kifejleszteni, amelyek némelyike rengeteg funkció tekintetében beéri, sőt felülmúlja majd az embert, még ha az 'intelligencia' terén nem is veszi fel velünk a versenyt. (Erre ne kössünk fogadásokat. Bárhogyan definiáljuk is az intelligenciát, hacsak bele nem írjuk, hogy az kizárólag emberi tulajdonság lehet, a mesterséges intelligencia bizony felülmúlhat bennünket. Közgazdasági Nobel-emlékdíjakat adtak tudományos elméletekért, amelyek szerint az ember racionális lényként viselkedik a piacon, majd közgazdasági Nobel-emlékdíjakat újabbakért, már arról, hogy nem is olyan racionális. Ha azt nézzük, hogy az egyén intelligenciája mennyire képes támaszkodni közösségek kollektív intelligenciájára, azt kapjuk, hogy ha az MI-k képesek racionálisak maradni, akkor sokkal jobban tudnak majd teljesíteni ebben. Az előző számban szoltunk Yvonne Hofstetter: Láthatatlan háború – Avagy miképpen fenyegeti a digitalizáció a világ biztonságát és stabilitását c. könyvéről, s ott ő is beszél 'a minden internetjéről'. Ha az MI-k a minden internetjén képesek úgy egyesíteni a tudásukat és intelligenciájukat, hogy őket ebben nem zavarják olyan tényezők, amilyenekkel az ember gyarlóságai rontják az emberi együttműködések, az eredmény szó szerint félelmetes és lehengerlő lehet – Osman P.) *Ezek a rendszerek be fognak ágyazódni a fizikai világba*, elrejtve olyan szerkezetekbe és tárgyakba, amelyeket korábban nem is tekintettünk a technológiához tartozónak. *Ember és gép, online és offline, virtuális és valóságos közti különbségek hosszú távon teljességgel el fognak mosódni.*

Ez az átalakulás hatalmas előnyökkel jár majd a civilizációnk szempontjából. Életünk új módszerekkel gazdagodhat a játék, a munka, az utazás, a vásárlás, a tanulás, az alkotás, az önkifejezés, a kapcsolattartás, az ismerkedés, a cselekvéseink koordinálása, az egészségmegőrzés vagy az élet értelmének keresése terén egyaránt.” – Vajon az emberrel ellentétben az MI képes lesz-e szembenézni azzal, hogy az életnek talán igazából nincs is értelme, hanem az egyén képes értelmet adni a magáénak?

S akkor a feketeteles: „Mindeközben azonban egyes technológiák felettünk fognak egyre nagyobb hatalommal bírni. Némelyikük képes lesz bizonyosfajta viselkedésre kényszeríteni bennünket, mint (hogy egy kézenfekvő példával éljünk) az önvezető járművek, amelyek egyszerűen nem lesznek hajlandók túllépni a megengedett sebességet. Mások hatalma a rólunk gyűjtött információkban fog állni. A pusztta tudat, hogy figyelnek minket, csökkenti a valószínűségét annak, hogy szégyenletesnek, bűnösnek vagy helytelennek tartott dolgokat tegyünk. Megint más technológiák meg fogják szűrni, amit a világból látunk, elő fogják írni,

hogy mit tudhatunk, meg fogják határozni, hogy miképp gondolkodjunk, illetve befolyásolni fogják, hogy hogyan érezzünk – ezáltal pedig előre meghatározzák majd a cselekedeteinket.” – Itt egy újabb alapkérdéssel kerülünk szembe: miért teszi velünk a technológia azt, amit tesz? A mai világban azért, mert erre programozták, tehát valójában nem a technológia teszi, hanem a programozó, akinek az akaratát végrehajtja. Éles különbség az is, hogy a technológia „bizonyosfajta viselkedésre kényszerít”, s ezzel uralkodik felettünk, vagy csak nem enged „bizonyosfajta viselkedéseket”, Susskind példájával az eszeveszett autózvezetést, s ettől eltekintve meghagyja a választási szabadságunkat. Hasonlóképp: „figyelnek minket” – kik és milyen céllal? Ha csak a gép, és nem tesz vele semmit, az kit érdekel? Ha viszont olyanok, akiknek így-úgy hatása lehet az életünkre, az már egészen más probléma, s a gép csak dolgozik nekik. Susskind az itt következő disztópikus jóslattal folytatja.

„Azok, akik ezeket a technológiákat ellenőrzik, egyre nagyobb mértékben fognak ellenőrizni minket, többieket is. Hatalmuk lesz, abban az értelemben, hogy képesek lesznek minket rábírní olyan, nagy jelentőséggel bíró cselekedetekre, amelyeket egyébként nem hajtanánk végre. Egyre inkább ők fogják meghúzni a szabadságunk határait, elő fogják írni, hogy mit szabad és mit tilos megtenni. Ők határozzák majd meg a demokrácia jövőjét, felvirágoztatva vagy éppen lebontva azt. És az ő algoritmusaik döntenek majd a társadalmi igazságosság alapvető kérdéseiben, meghatározva a társadalmi javak elosztását, valamint státusz és megbecsültség szerinti hierarchiába rendezve bennünket. Mindezek következményeképpen a politikai hatóságoknak – vagyis lényegében az államoknak – jóval több eszköz áll majd rendelkezésükre az ellenőrzés céljából, mint korábban bármikor, a nagy techcégek pedig akkora hatalomra fognak szert tenni, amely mellett a modern kor bármely más gazdasági egységéé eltörpül majd.” – Ami „a politikai hatóságok” eszközeit illeti, elvben ma is törvényi szabályozás kérdése, mennyit és miként használhatnak belőlük, „a nagy techcégek” hatalma már ma is jól láthatóan egészen más kérdés, annak törvényi szabályozása/korlátozása pedig még inkább az. Susskind itt következő tétele mindezek miatt igencsak helytállónak mutatkozik.

„Ahhoz, hogy megfelelő válaszokat tudjunk adni ezekre az új kihívásokra, politikai eszméinket is radikálisan meg kell újítanunk. A nagy angol filozófus, John Stuart Mill 1873-as Önéletrajzában ezt írta: 'az emberi nem nagyszabású fejlődése mindaddig nem lehetséges, amíg nem következik be nagyszabású változás gondolkodásmódjának alapjaiban.' Eljött hát a következő nagyszabású változás ideje.”

Susskind-ről a Wikipedia: „E művét a viláagsőők közé tartozó *London School of Economics* 2019 tíz legkiemelkedőbb könyve közé sorolta. Lawrence Lessig, a Harvard Egyetem Jogi Karának professzora, Etikai Kutatóközpontjának korábbi igazgatója méltatása: 'Kevesen értik úgy igazán a politikát. A modern technológiát még kevesebben. Susskind azon ritka gondolkodók egyike, aki érti mindkettőt.'” A Goodreads (az egyik legnagyobb könyvismertető portál, a Wikipedia szerint 2019-ben 90 millió regisztrált használója volt) e könyvét kimagasló jelentőségűnek, „mértőföldkőnek” nevezi.

„A következő nagyszabású változás”: Susskind napjainkra meglehetősen apokaliptikus szcenáriót vázol fel indításként: „Politikailag már ma is egy mélyen nyugtalan korban élünk. A hírek nap mint nap véres polgárháborúkról, tömegek hontalanná válásáról, etnikai alapú nacionalizmusról, szektáriánus erőszakról, vallási szélsőségekről, klímaváltozásról, gazdasági zűrzavarról, a mindent felforgató globalizációról, növekvő egyenlőtlenségről és egy sor egyéb olyan problémáról szólnak, amelyek eléggé lehangolóak ahhoz, hogysem további említést tegyünk itt róluk. A világ nincs túl jó formában – a közbeszédnek pedig ugyancsak sikerült ennek megfelelő szintre süllyednie. A politikai eliteket széles körű bizalmatlanság és megvetés övezi.” E Hieronymos Boscht idéző tájképet ezzel zárja: „Nagy a kísértés, hogy összekuporodjunk, és csak a jelen viharainak átvészelésére összpontosítsunk, és ne a jövő miatt aggodalmaskodjunk.” Ámde: „Ami nagy hiba lenne. Ha a technológia jövőjét illető mértékadó előrejelzések csak megközelítőleg is pontosak, akkor a küszöbön álló átalakulás legalább akkora jelentőséggel képes bírni az emberiség számára, mint az ipari forradalom, a mezőgazdasági forradalom vagy akár a nyelv feltalálása. A jelenlegi problémák jó része el fog törpülni mellette.” Könyve mondandójának fontos eleme pedig épp az, hogy készüljünk rá, már amennyire tudunk.

„Jósolni nagyon nehéz – különösen ami a jövőt illeti” – hangzik a Niels Bohrnak tulajdonított mondás, aki maga is sokat tett azért, hogy a fejlődés nonlineárisra váljék, s ez megnehezítsen minden extrapolációt. Susskind így beszél: „A jövővel kapcsolatban nem támaszkodhatunk tényekre, így mindenfajta jóslás szükségszerűen kockázatos és nehéz feladat. Nagyra tartom azokat, akik mégis következetes módszerességgel tesznek kísérletet erre, és ebben a könyvben is jócskán fogok támaszkodni az ő eredményeikre. De ha realisták szeretnénk maradni, annak beismerésével kell kezdenünk, hogy ezek a jóslatok igen gyakran alaposan mellőlőnek. Az ezeken az oldalakon felvázolt jövő jórészt valószínűleg sohasem következik majd be, helyette teljességgel megjósolhatatlan fejlemények fognak meglepni bennünket. Mindezek figyelembevételével ugyanakkor módunkban áll észszerű és megalapozott találgatásba bocsátkozni a jövőt illetően mindannak alapján, amit a mai tudományos, technológiai és politikai trendekről tudunk. A legkockázatosabb mindenesetre az lenne, ha egyáltalán nem próbálnánk meg előre látni a jövőt.” – Itt ugyan van némi belső ellentmondás, amit az „összekuporodás” fenti elutasításának logikája old fel, s jó kérdés, a találgatásaink így mire támaszkodhatnak.

Az MI korában minden politikát szolgálhat? „Valóban nehéz felmérni olyan találmányok politikai jelentőségét, amelyeknek első pillantásra semmi közük a politikához. Amikor új eszközzel vagy alkalmazással találkozunk, általában nem az szokott lenni az első gondolatunk, hogy miképp fog az hatni a politikai rendszerre. Inkább olyan kérdések szoktak felmerülni, mint például: mire jó ez? Mennyibe kerül? Hol szerezhethetnénk egyet? Ez nem is túl meglepő. A technológiával mint olyannal leginkább fogyasztóként találkozunk. Ezen a szűk látókörű hozzáálláson azonban most változtatnunk kell. Ugyanazzal a fürkész tekintettel és gyanakvással kell közelítenünk a hatalom új technológiáihoz, amelyet a nagy hatalmú

politikusokkal szemben eddig is alkalmaztunk. A technológia nemcsak fogyasztókként, hanem állampolgárokként is hatással van ránk. A huszonegyedik században a digitális egyben politikai is.”

Susskind „*a hatalom új technológiáiról*” beszél, de a helyzet valójában sokkal rosszabb. Az MI korában minden digitális technológia a „hatalom” kiszolgálójává tehető, s ez messze nem csak a politikai hatalmat jelenti. Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2021/5. számában szóltunk pl. Hannah Fry: Emberek és gépek – Hogyan tartsuk a kezünkben az irányítást a mesterséges intelligencia korában? c. könyvéről, s az ő remek összegzése, ahogy a digitális világ „algoritmusairól”, célzott számítógépi programjairól beszél: „Előbb szereznek tudomást lányunk terhességéről, mint mi magunk”; „[b]ármilyen ingyenes algoritmust használunk, fel kell tennünk a kérdést: mit is adunk cserébe? Miért kapjuk meg ezt a bizonyos szolgáltatást ’ingyen’? Mit csinál valójában az algoritmus? Az adatok és algoritmusok nemcsak a vásárlói szokásainkat tudják előre jelezni. Arra is képesek, hogy megfosszanak minket a szabadságunktól” és „[e]zek a láthatatlan programdarabkák, a modern gépek fogaskerekei mozgatnak mindent, a közösségi média hírfolyamaitól kezdve a keresőmotorokon és GPS-navigációkon át a zenei oldalak személyre szabott ajánlóig. A *modern élet infrastruktúrájának alappillérei. Mindeközben pedig titkos hatalmuknál fogva csendben és lassan átformálják, mit jelent embernek lenni.*” – Persze mindezt nem az algoritmusok teszik, hanem a felhasználóik!

A techcégekről: „*A jelen legfontosabb forradalmi nem a filozófia tanszékeken, de még csak nem is a parlamentekben és a köztereken zajlanak, hanem laborokban, kutatóintézetekben, techcégeknél és adatközpontokban. És a legtöbbjüknek valamilyen digitális technológiai fejlesztés is részét képezi.*” Ámde: „A techcégeknél kevés mérnök kapja azt a feladatot, hogy alaposabban gondolja át a munkája rendszerszintű következményeit. A legtöbbjüknek különféle technikai problémákat kell megoldania. A techszektorban az innováció mozgatórugója a profit, akkor is, ha a befektetők inkább az ’előbb egy jó ötlet, aztán a haszon’ hozzáállásra hajlanak. (A fejlődés megértéséhez is érteni kell, hogy ez így pontatlan. Az innovációs fejlesztések kockázatvállaló befektetői messze nem a puszta ötletet keresik, hanem a befektetés hasznát megtermelő jelentős növekedési képességet, és hozzá az embereket, akik azt meg tudják valósítani. A haszon megfelelően megalapozott kilátása nélkül nincs komoly befektetés. Ezért is van – és ez már politika! –, hogy olyan fejlesztésekben, amelyekre a társadalomnak nagy szüksége van, de a befektetők hasznát tekintve nem eléggé ígéretesek, az államnak kell belépnie finanszírozóként. Ahogy arra a következő mondat is utal – Osman P.) Ez nem kritika: csak *semmi biztosíték nincs arra, hogy a pénzcsinálás és a világ jobbá tétele mindig egybeesik. Sőt, ahogy ebben a könyvben is sok példa mutatja: a digitális technológiát gyakran tervezik a hatalmasok és kiváltságosok nézőpontjához igazítva.*”

E könyv célja: „Az idő előrehaladtával egyre több, valóban filozofáló mérnökre lesz szükség. (Valóban? S vajon abban a rövid távon eredménycentrikus gazdasági paradigmában, amelyben ma a vállalatok működnek, mi vár a mérnökre, aki azzal kocog a cégvezetőhöz, hogy a projekt ugyan igen szép hasznot hozhat a cégnek, de társadalmilag nem kívánatos, ezért dobják el? – Osman P.) *Ennél is fontosabb lesz az, hogy mi, a többiek kritikával illessük a techcégek munkáját,* nem utolsósorban azért, mert ennek az iparágnak a munkakultúrája hírhedten mentes a sokszínűségtől. (Példák következnek, mi mindenben maradnak el az igazán haladó demokrácia mai követelményeitől – Osman P.) Mint arra később még rátérnek, *sok mindent kockáztatunk azzal, hogy politikailag fontos ügyeket az embereknek arra a kis csoportjára bízunk,* akiknek a digitális technológia fejlesztése a feladatuk. („Bízunk”? De hiszen a modern berendezkedés deklarált alapja a szabadpiaci kapitalizmus, vagyis a főszabály szerint a piaci szereplők maguk döntenek a tevékenységükről. Bárkit/bármit jelentsen is ez a „bízunk”, nem ő a tettes a techóriások felemelkedésében – azok maguk teremtték meg magukat felforgató innovációikat meglovagolva. S például ki gondolta volna a Facebookról, Twitterről, mekkora politikai hatalommá válhat? – Osman P.) *Szükség lenne valamiféle elméleti keretre,* amelynek segítségével tisztán és kritikusan gondolkodhatunk a digitális innováció politikai következményeiről. *Könyvem ennek a keretnek a kialakításához remél hozzájárulni a politikaelmélet eszméinek és módszereinek felhasználásával.*”

Itt eszmefuttatás következik „*A politikaelmélet ígérete*” címmel. Belőle:

„*A politikaelmélet több okból is alkalmas a politika és a technológia kölcsönhatásának vizsgálatára.* Először is a politikai gondolkodás klasszikusai olyan bölcsességet hordoznak, amely civilizációkat élt túl. Segíthet fényt deríteni a jövő problémáira, és megérteni, pontosan mi is a tét. A politikaelmélet ezenfelül olyan módszereket is kínál a világról való gondolkodáshoz, amelyek segítségével a diskurzus szintjét a kinyilatkoztatások és előítéletek szintje fölé emelhetjük. Az én felfogásom szerint *a politikaelméletben az a legjobb, hogy átfogó képet ad a politika rengetegéről,* amelyben más megközelítések esetleg eltévednek a fák közt (vagy fennakadnak az ágakon). *Esetünkben ez elengedhetetlen ahhoz, hogy könyvünk tárgyában igazságot tegyünk.* Ha úgy gondoljuk, hogy a technológia alapvető befolyással lehet az emberi létállapotra, akkor ezt a befolyást is az alapoktól kezdve kell vizsgálnunk. Ezért *ez a könyv a politika négy legalapvetőbb fogalma köré épül:*

- Hatalom: Hogyan uralkodik az erős a gyengén?
- Szabadság: Mi megengedett, és mi tilos?
- Demokrácia: Hogyan uralkodhat a nép?
- Társadalmi igazságosság: Mik a kötelességeink egymás iránt?

A politikaelmélet azért is hasznos, mert a segítségével nemcsak a politikáról tudunk kritikusan gondolkodni, hanem arról is, *ahogyan a politikáról gondolkodunk és beszélünk.* Másfelől viszont azt, *amit a politikáról mondani akarunk, olykor behatárolja a rendelkezésünkre álló szükséges szókészlet.* Egyes dolgok kimondhatatlannak vagy elgondolhatatlannak tűnnek, mert a közös fogalomkészletben még nem fejlődött ki a kifejezésük módja. (Jó párhuzam

ehhez az utóbbi fél évszázad egyik leggyorsabban fejlődő innovációs területe, a befektetési eszközök és pénzügyi technológiáké. Az angol nyelvű szakirodalmat gyakran nem tudjuk lefordítani, mert a magyarban még nem léteznek az új fogalmak, s a hazai gyakorlatban még bizonyos eszközök és technológiák sem jelentek meg – Osman P.) A politika szempontjából ez annyit jelent, hogy még ha tisztán látnánk is a jövőt, esetleg nem lennének meg az eszközeink a leírására. *Ezért korlátozódik oly gyakran a jövőről alkotott vízióknak annak a világnak a felturbózott változatára, amelyben jelenleg élünk.* 'Ha az emberektől kérdezném meg, mit akarnak – mondta Henry Ford –, azt felelnék, hogy gyorsabb lovakat.' Ford megértette, milyen nehéz elképzelni olyan rendszert, amely radikálisan eltér a miénktől.' – Akár 60 éve is ki álmódott volna arról a digitális platformról és annak képességeiről, amely ma szinte már minden gyerek zsebében is ott lapul?

A következő gondolatmenet tárgya „A technológia politikája”. Ebből idézve:

„Az új technológiák lehetővé teszik, hogy megtegyünk olyasmit, amire korábban nem voltunk képesek, illetve megkönnyítik olyan cselekvések elvégzését, amelyekre korábban is képesek voltunk. *Alapjában véve ebben áll a társadalmi jelentőségük.* A technológia által teremtett lehetőségek a legtöbb esetben nem bírnak komoly jelentőséggel, *némelyik újításnak azonban mélyreható következményei lehetnek.* (S amint utaltunk rá: bőven megeshet, hogy a technológia születésekor még semmi sem jelzi leendő társadalmi fontosságát. Kiváló példa erre az exponenciálisan felemelkedő közösségi hálók, amelyek politikai potenciálja kezdetben sejtethető sem volt, később azonban nagyon is megmutatta magát, s azóta is folyamatosan növekszik – Osman P.) Az *innováció gazdasági következményei gyakran politikai választ tesznek szükségessé.* Az új technológiák azonban morális problémákat is felvethetnek.” Susskind számos példát hoz, köztük igencsak meredeket is.

„*Egyes technológiák 'eredendően politikusak'* abban az értelemben, hogy 'bizonyos politikai viszonyok' megléte szükséges hozzájuk, vagy legalábbis erősen kompatibilisek azokkal.” Susskind az atomenergia-rendszer bevezetését hozza például, valamelyest vitatható állítással. „Léteznek olyan *technológiák is, amelyek nem eredendően politikusak*, a kontextusuk azonban azzá teszi őket.” Lőfegyvertartás és annak szabályozása a példa. „A technológia és a politika közötti utolsó, kevésbé feltűnő összefüggés az, hogy a *találmányaink hajlamosak beszivárogni a politikai és szellemi életbe.*” – Valójában a korábbi korok fejlődési üteme aligha hasonlítható e maihoz és a várhatóan rá következőhöz – legalábbis addig nem, amíg az exponenciális gyorsulást valami meg nem töri. Azt pedig már most látjuk, mennyire felforgatóak korunk meghatározó technológiái szinte minden területen, beleértve a világról alkotott felfogásunkat, annak politikai megnyilvánulásait és hatásait is.

Ez a könyv a digitális technológiáról szól, és úgy tűnik, hogy ezek a technológiák nem pusztán eredendően politikusak, hanem egyenesen hiperpolitikusak. Ugyanis a politikai élet két legalapvetőbb összetevőjét érintik: az információt és a kommunikációt. Minden politikai rend koordinációra, kooperációra vagy kontrollra épül. A közösségi életet lehetetlen megszervezni, ha akár az egyik is hiányzik. És egyikük sem lehetséges olyan rendszer nélkül,

amely az információcserét szolgálja, akár a hétköznapi emberek, akár az uralkodók és az uraltak között. Épp ezért annyira fontos a nyelv. *A politika nyelv nélkül nem csupán 'leírhatatlan', de egyenesen 'lehetetlen' volna.* (A nyelvnek van egy sajátos, politikailag is meghatározó szerepe, amelyet hajdan így foglaltak össze: 'nyelvében él a nemzet'. A politika eszköztárának kritikus jelentőségű része a tömegek alakítása, s ebben megjelenik a nyelv szerepének egy újabb dimenziója. A kifinomult nyelvhasználat mind a közlőnél, mind a befogadónál fejleszti azok gondolkodási képességét és készségét, szellemi igényességét, mindezzel azok intelligenciáját. Érdekes lehet ebből a szempontból végiggondolni a mai tömegmédia politikai hatását – Osman P.) *A nyelv azonban önmagában még nem elég. A fejlettebb politikai közösségeknek képesnek kell lenniük hatalmas mennyiségű információ feldolgozására is. Ha kormányozni akarunk egy nemzetet, előbb meg kell ismernünk.*"

„Nem tűnik véletlen egybeesésnek, hogy az első nagy civilizációk az írás feltalálásával egy időben fejlődtek ki. [A sumerek ékírásos agyagtáblái] nem csupán feljegyezték a kereskedelmet és a bürokráciát, de ezek tették egyáltalán lehetővé azokat. A többi ókori civilizáció is az írás, az információk begyűjtésének, tárolásának, elemzésének és kommunikálásának akkor ismert legfejlettebb eszköze révén jött létre. Korunkhoz közelebbi példát is találunk: a legelső gépi adatfeldolgozó rendszereket is azért fejlesztették ki, hogy a kormányok értelmezni tudják az összegyűjtött információkat.”

„*A múlttól a jövő felé fordulva azt a kérdést is fel kell tennünk, hogy a transzformatív digitális technológiák – információs és kommunikációs technológiák – miként hatnak majd a mi politikai rendszerünkre. Ez ennek a könyvnek a központi kérdése.*

A könyv szerkezete: „Az I. rész fekteti le az alapokat. Felvázol egy víziót a jövőről, amelyet három alapvető jellemző fog meghatározni. Az elsőt az egyre több mindenre képes rendszerek jelentik (1. fejezet). A második az egyre inkább integrált technológia, amely a fizikai és épített környezetbe ágyazódva szünet nélkül körülvesz bennünket (2. fejezet). A harmadik az egyre inkább számszerűsített társadalom (3. fejezet). A 4. fejezet a digitális életvilág által felvetett politikai és szellemi kihívásokat, valamint azokat az elméleti eszközöket vizsgálja, amelyek e kihívások leküzdéséhez a rendelkezésünkre állnak.

A II. rész témája a hatalom jövője. Alapvetése, hogy bizonyos technológiák óriási hatalom forrásai lesznek a digitális életvilágban (5. fejezet). E technológiák némelyike úgy gyakorolja majd hatalmát, hogy valamilyen erőszakot alkalmaz az emberekkel szemben (6. fejezet). (Ehhez egy sajátos magyarázat kapcsolódik, amely sokkal inkább a társadalom érdekében beprogramozott fékekkel, mintsem a technológia erőszaktételével példálózik. Mintha valami disztópikus aggodalom érződne a gépekkel szemben, ami felbukkan a következőkben is – Osman P.) Mások hatalma a megfigyelésben nyilvánul meg, azáltal, hogy összegyűjtik és tárolják a személyes adatainkat, esetleg előre megjósolják a viselkedésünket (7. fejezet). Megint más technológiák hatalma az érzékelésünkre terjed ki. Ezek megszürik, hogy mit

tudjunk meg a külvilágról, ezáltal sokkal nagyobb mértékben meghatározzák politikai nézeteinket, irányítják a gondolkodásunkat, felcsigázzák érzelmeinket és mozgósítják előítéleteinket, mint a megelőző korok médiamoguljai (8. fejezet).

A hatalom e három formája – az erőszak, a megfigyelés és az érzékeléskontroll – egyidős magával a politikával. Az újdonság az, hogy *a digitális technológia olyan potenciállal ruházza fel ezeket, amely messze felülmúlja az emberiség által eddig ismert minden hatalmi eszköz lehetőségeit.* Ennek fő következménye a politikára véleményem szerint az lesz, hogy azok, akik ezeket a hatalmi technológiákat ellenőrzik, egyre nagyobb mértékben lesznek képesek ellenőrizni minket is. Ebből valószínűleg két csoport húzza majd a legnagyobb hasznot: az állami szervek és a nagy techcégek. *Ez lesz a 9. fejezet témája.* (Érdekes párosítás: a klasszikus ellenszenv az állammal szemben, s egy újkeletű, megalapozatlannak aligha mondható aggodalom a techcégek már most is bontakozó hatalomátvétele fölött – Osman P.)

A hatalom természetének ez a megváltozása a politika világának valamennyi aspektusára hatással lesz. A III. rész ezt a szabadság vonatkozásaiban vizsgálja. Egyrészt az új találmányok lehetővé teszik, hogy egészen új módokon gondolkodjunk és cselekedjünk, az alkotás, az önkifejezés és kiteljesedés izgalmas új formáit indítva útjukra. Másrészt nagy valószínűséggel arra számíthatunk, hogy *radikális mértékben meg fog nőni az állami szervek kapacitása a törvények végrehajtására, és ennek megfelelően sokkal kevesebb mindent úszhatunk meg.* Röviden, a digitális életvilág olyan *rendfenntartó rendszerek* otthona lesz, amelyek vitathatatlanul túlságosan hatékonyak lesznek az esendő emberekhez képest, akik felett örködnek (10. fejezet). (Az államfóbia remek megnyilvánulása. Az érem eme oldala valóban adhat okot aggodalomra – ezzel viszont eleve le is mondunk a politika jövőbeni hatékonyságáról. Végül is, egyebek közt épp az lenne a dolga, hogy ne engedjen egy digitálisan feltuningolt rendőrállamot uralomra jutni. Másrészt, épp ez az itt aggodalommal övezett fejlemény hordja magában a sokkal hatékonyabb bűnmegelőzés és bűnüldözés ígérését, ami egyértelműen érdekében áll a társadalomnak. Az állam szükségességét részben épp ez indokolja – Osman P.)

Mi több, *legfőltettebb szabadságjogaink* – többek között a gondolkodás-, a szólás-, az utazási és a gyülekezési szabadság – közül egyre többet és egyre nagyobb mértékben bízunk *magánkézben lévő techcégekre:* ezek mérnökei és jogászai fogják megtervezni és működtetni azokat a rendszereket, amelyeken keresztül ezek a szabadságjogok kifejezésre jutnak. A szólásszabadság tekintetében a közösségi médiumok és kommunikációs platformok korlátozásaira leszünk utalva; gondolataink szabadsága a hírek és keresőalgoritmusok megbízhatóságától függ majd; morális autonómiánkat pedig azok ítélete fogja meghatározni, akik eldöntik, mit tehetünk meg digitális rendszereikben és mit nem. Erről szól a 11. fejezet. [Fentebb idéztük Hannah Fry bölcs megállapítását: a techcégek szolgáltatásaiért bizony a szabadságunk darabjaival fizetünk. Ám hogy mi bíztuk-e ezt rájuk? Nevezhetjük szerves fejlődésnek, vagy hogy ők csaltak csapdába, de tény például, hogy ha vásárolni akarunk, a kínálathoz egyre inkább már csak az internet útján férünk hozzá – a gépek pedig szorgo-

san feljegyzik vásárlói jellemzőinket és adatainkat. Postai szolgáltatások helyett levelező- és üzenőrendszereket használunk, mert az általuk nyújtott kényelem és gyorsaság egyszerűen ellenállhatatlanná teszi őket – azok pedig „Számon tarthatják, mit telefonoztam / s mikor, miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg.” (József Attila: Levégőt) Folytathatjuk az egyre inkább minden más helyébe lépő online művelődéssel, szórakozással és egyébekkel. Valóban rájuk bízunk magunkat, vagy horoggal és úszóval együtt benyeltük a csalit? Rádásul Susskind a gondolataink szabadságáról és a morális autonómiánkról szólva itt nem is említi, mekkora hatása van mindebben annak, hogy ezek a digitális rendszerek – valójában persze azok működtetői – határozzák meg igen nagy részben, hogy milyen szellemi táplálékhoz, értékrend- és gondolkodásmód-formáló ráhatásokhoz jutunk. Ez annál is fontosabb – veszélyesebb –, mert ezeket a ráhatásokat gyakran remek technikákkal rejtve küldik ránk, úgy, hogy ezt többnyire fel sem fogjuk. Hatalmas, és exponenciálisan növekvő politikai potenciál van ebben is – Osman P.)

Nézetem szerint a *politikai és technológiai elitek hatalmának növekedése szükségessé teszi a polgárok hatalmának párhuzamos növekedését arra vonatkozóan, hogy felelősségre tudják vonni ezeket az eliteket*. Erre koncentrálok a IV. rész, amely a demokrácia jövőjével foglalkozik. Több módot is kínál a demokrácia átalakítására, vagy a nagyobb mértékű emberi részvétel révén, a közvetlen, a *deliberatív* vagy a *wikidemokrácia* által, vagy nagyobb gépi részvétel révén, az *adatdemokrácia* vagy az *MI-demokrácia* formájában (12. és 13. fejezet). (Milyen nagy kár, hogy az ellenérdekeltek ezt aligha fogadják majd megadóan – minden bizonnyal ez lesz a politika egyik nagy csatateré. Susskind e részben nagyon tanulságos áttekintést ad a demokrácia fejlődéstörténetéről, de az itt említett aggályt nem oszlatja el – Osman P.)

Az V. részben a *társadalmi igazságosság jövőjével foglalkozunk*. Meggyőződésem, hogy a *digitális életvilágban központi szerep jut majd az algoritmusoknak* a fontosabb társadalmi javak, úgymint a munka, a hitel, a lakhatás és a biztosítás elosztásában (14. fejezet). (Ismét itt a kérdés: vagy disztópiáról beszélünk, amelyet „algoritmusok” uralnak, vagy a hatalom valódi birtokosai programozzák azokat. Ez áll az itt következőkre is, majd jön a várható nyers valóság – Osman P.) Arra is egyre nagyobb mértékben használnak majd algoritmusokat, hogy osztályozzanak, értékeljenek, pontozzanak, majd státus és megbecsültség alapján *társadalmi hierarchiákba soroljanak minket* (15. fejezet). Ki lesz látható, és ki marad láthatatlan? Ki válik népszerűvé, és kit felejtene el? Ki az, aki számít, és ki az, aki társadalmi értelemben nem is létezik? Ezek az elismerés fontos kérdései. (Remek példák, már ma is aktuálisak! Itt vannak az internet újfajta sztárjai, az 'influenzerek', szerepük szerint talán magyaríthatók terelőknek. Státusukról, megbecsültségükről nem algoritmusok döntenek – hacsak azok urai le nem tiltják őket –, hanem hogy ők mennyire képesek magukra vonni a figyelmet és a rajongást, s a célközönség a maga kevéssé racionális módján mennyire ragad rájuk. Ugyanez érvényes a közélet szinte minden szereplőjére, legfeljebb azzal a különbséggel, hogy milyen érdekek mentén mennyi támogatást kapnak a szerepléshez.

Susskind algoritmusai itt inkább csak figyelhetik és rögzíthetik a tényeket. Az influenszer példájánál maradva pl. érdemes-e hirdetni az ő oldalán, vagy a közéletet tekintve, hogy milyen politikai potenciál várható valakitől – Osman P.) Az elosztás és az elismerés egyaránt nélkülözhetetlen elemei a társadalmi igazságosságnak, és eddig mindkettőt a piac, az állam és a társadalom határozta meg. *A digitális életvilágban a társadalmi igazságosság kérdései nagyrészt azoknak a döntéseitől függenek majd, akik a releváns algoritmusokat felügyelik.*” – Ez végre tiszta beszéd!

Susskind olykor érthetetlenül keveri a programozót a programmal, s ez azért figyelemre méltó, mert mintha ebben az emberek félelme tükröződne a „gépek világától”: *„A digitális életvilág az igazságtalanság új, eddig ismeretlen formáinak is teret ad majd.* (Példák következnek gépi rendszerek téves döntéseire, pl. hangfelismerő rendszerek, amelyek nem működtek a nőknél, mert addig csak férfihangokat 'hallottak' – Osman P.) Ezek a való életből származó példák, és csupán a kezdetet jelentik. Eddig csak emberek alázhattak meg és nézhetek le minket. Mostantól nem így lesz. Ennek pedig *mélyreható következményei lesznek a társadalmi igazságosságra nézve* (16. fejezet).” – Valójában egészen másról van szó: itt semmi új sem állt elénk, csak a rendszerek programozása „gépesítette” a korábbi előítéleteket, vagy épp rosszul működtek, a megalázás pedig nem tőlük, hanem a programkészítőktől származik.

„Alapos okunk van azt hinni, hogy *a digitális életvilág óriási gazdasági egyenlőtlenségeket is teremthet szegények és gazdagok között,* különösen mivel egyre több, korábban emberek által végzett feladatot látnak el digitális rendszerek, ami hatalmas méretű technológiai munkanélküliséget eredményezhet (17. fejezet). (Több ez egyenlőtlenségnél! A profitorientált gazdasági paradigma keretei között társadalmi alapproblémává válhat, hogy minden valószínűség szerint erősen növekedhet azok száma, akiket a robotizáció kiszorít a munkaerőpiacról. A folyamat vertikálisan is működni fog: minél intelligensebb lesz az MI, a munkaerőpiac annál több területén válhat az ember versenytársává – Osman P.)

A 18. fejezet annak az aggodalomnak ad hangot, hogy *a jövő gazdasága csak a produktív technológiák tulajdonosai alkotta elitnek kedvez majd,* míg a küszködve élő többség csak a torta egyre zsugorodó szeletéért harcolhat. Én ezt vagyonciklonnak nevezem. És azt javaslom, hogy ezt elkerülendő, *felül kell vizsgálnunk magának a tulajdonnak a fogalmát.* (Érdekes felvetés. Vagy azáltal érik el, hogy „a Föld fog sarkából kidőlni” ami eléggé átrendezné a világot, vagy jogállami keretek között. Utóbbi esetben a nyers valóság, hogy a jogot az erősek alkotják mindenki számára, s vajon azok mennyire fordulnak saját érdekeik ellen? – Osman P.)

Az e könyvben megfogalmazott legfőbb veszély az lesz, hogy fokozatosan és kezdetben talán észrevétlenül egyre nagyobb mértékben alá leszünk vetve olyan digitális rendszereknek, amelyeket nem is igen értünk, nemhogy irányítani tudnánk azokat. Így aztán azok kegyeire leszünk utalva, akik irányítják ezeket a rendszereket. (Igen, ez így pontos: nem a bot fenyeget, hanem aki fogja – Osman P.) A 19. fejezetben két módot ajánlok ennek elkerülésére. Az első

az átláthatóság: *annak biztosítása*, hogy azok, akiknek hatalmukban áll befolyásolni alapvető szabadságjogainkat vagy a demokratikus folyamatokat, illetve döntő befolyást gyakorolni a társadalmi igazságosságot érintő ügyekre, semmiképp se tevékenykedhessenek a sötétben. A másodikat úgy nevezem, a *hatalmi ágak újfajta szétválasztása*: annak biztosítása, hogy egyetlen szervezet se rendelkezessen egynél több felett az erőszak, a megfigyelés és az érzeléskontroll közül, és egyik felett se tehessen szert monopóliumra. (Szép, jogos célok: csak honnan lesz erő a megvalósításukra? – Osman P.)

Végül röviden kitekintek a digitális életvilág utáni korra, amikor a világ már annyira átalakul, hogy maga a politika fogalma fogja elveszíteni a jelentését (20. fejezet)."

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

THE ROLE OF COMPULSION. THE HISTORY OF PUBLIC HEALTH COMPULSORY LICENCE AS A LEGAL INSTITUTION, ITS REGULATION AND TIMELINESS IN PATENT LEGISLATION – PART I.

Dr Dávid Ujhelyi PhD LL.M.

The primary goal of this study is to put the revision of the Hungarian public health compulsory license regulation in context by presenting the functions and types of compulsory licenses in Patent Law, as well as examining international and EU regulations and showing practical examples. Of course, this cannot be addressed without addressing the legal and practical changes caused by the COVID-19 epidemic.

PRESERVATION OF VIDEO GAME AS CULTURAL HERITAGE IN THE LIGHT OF CDSM DIRECTIVE.

István Harkai

Video games are complex, intricate works of art that include computer program creations, i.e., software, graphical elements, musical compositions, sound recordings, and other copyright-protected subject matters, and sometimes performances by artists. As we are talking about one of the most important entertainment products of our time, it is perhaps not surprising that our first thought is not to preserve games and the elements linked to their development and the gaming experience. It is perhaps not too much of an exaggeration to say that we might not think of video games primarily as cultural heritage. Yet, if we consider the complex inner world of games and the social groups that play them, it is quite appropriate to examine whether these entertainment software can be subject to the limitations and exceptions laid down in the CDSM Directive, whether they are worthy of preservation, and whether there are institutions whose activities are aimed at collecting, organising, archiving, and making them available for cultural purposes. Not only are video games worthy of preservation, but there are also institutions that systematically collect them. In fact, video games themselves can play an important role in the preservation and conservation of cultural heritage.

ABOUT „DECOMPILATION” PROGRAM CODE IN CONNECTION WITH THE
JUDGMENT OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE IN THE CASE OF TOP
SYSTEM SA AND ÉTAT BELGE

Zsigmond Ferge

Article 5(1) of Council Directive 91/250/EEC of 14 May 1991 on the legal protection of computer programs is to be interpreted as permitting a lawful acquirer of a computer program to decompile that program where that is necessary in order to correct errors affecting its functioning. This Article of Directive is to be interpreted as meaning that the decompilation of a computer program, pursuant to that provision, by a lawful acquirer, in order to correct errors in that program, is not subject to the requirements of Article 6 of that directive. However, such decompilation may be carried out only to the extent necessary for that correction and within the limits of the acquirer's contractual obligations.